

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

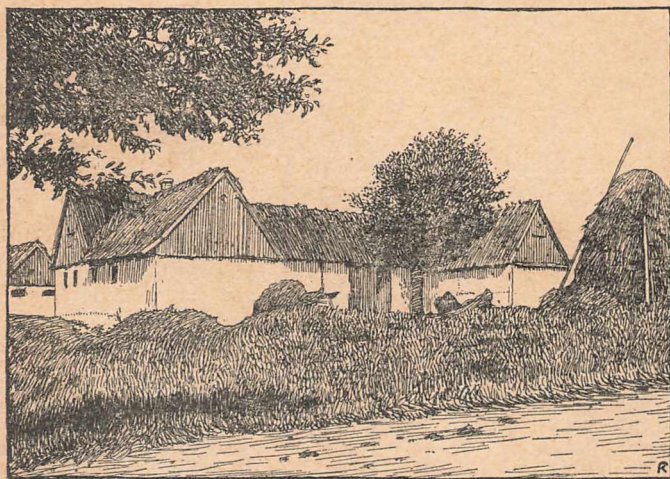
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDERS UHRSKOV

DAGLIGT LIV

I KOMMISSION HOS
H. ASCHEHOUG & CO.
KØBENHAVN
1924

DAGLIGT LIV

•
ANDERS UHRSKOV

HEDEVIG OG HENDES DATTER.
FORTÆLLING. 1912.

KARL LILLEKONE OG ANDRÉ KAN-
NUTTER. TRE FORTÆLLINGER. 1916.

CHRISTOPHER BRUUN. 1916.

NORDSJÆLLANDSK LANDSBYLIV I
ÆLDRE TID. 1918. UDSOLGT.

NORDSJÆLLANDSK FOLKELIV. I.-V.
FØRSTE BIND. TO NORDSJÆLLÆN-
DERES ERINDRINGER. 1921.

ANDET BIND. FOLKESAGN. 1922.

TREDIE BIND. SAGN OG TRO. 1923.

FJERDE BIND. HØJTID. 1924.

FEMTE BIND. DAGLIGT LIV. 1924.

DAGLIGT LIV

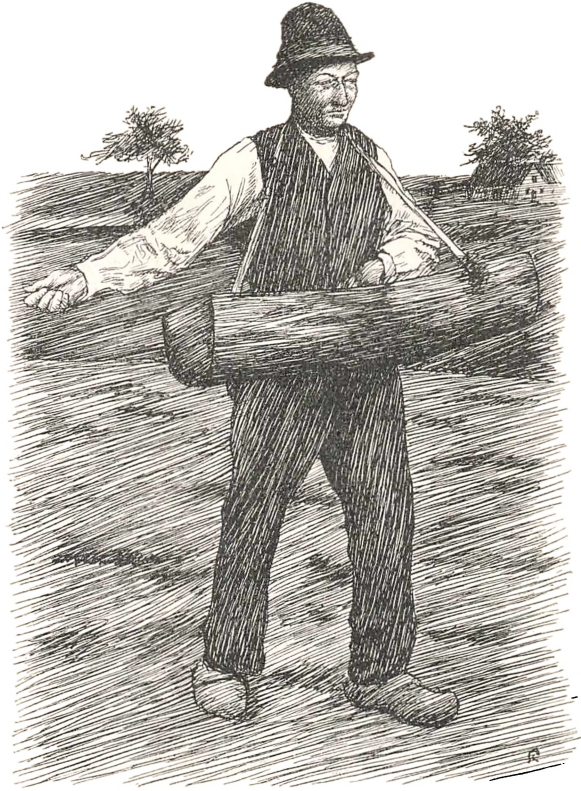
UDGIVET AF
ANDERS UHRSKOV

I KOMMISSION HOS
H. ASCHEHOUG & CO.
KØBENHAVN
1924

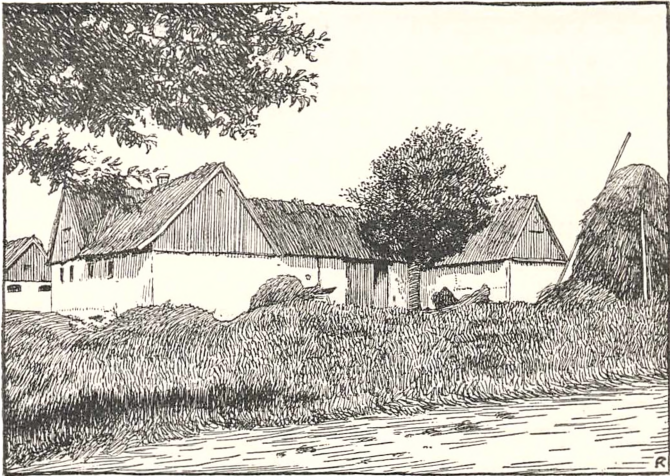
NORDSJÆLLANDSK FOLKELIV
FEMTE BIND

Frederiksborg Amts Avis' Bogtrykkeri.

EN SÆDEMAND

TEGNINGER AF
KR. KONGSTAD, NIELS JOKUM TERMANSEN
OG PEDER BANG TERMANSEN

DE GAMLE BYHORN

NAAR vi nu skal betragte de forskellige Sider af dagligt Liv i Nordsjælland i gamle Dage, vil vi begynde med en Skildring af det, der samlede: Byhornet. I Fællesskabets Tid, da Bøndernes Sæd og Høst maatte følges ad i Landsbyen, var der meget at forhandle om og meget at paase. Til at besørge dette havde man en *Oldermand*, hvortil en af Byens Gaardmænd beskikkedes for et Aar, hvorefter hans Bestilling gik over til en anden Bymand. Oldermænden samlede Byens Gaardmænd til *Gadestævne*, idet han tudede i *Byhornet* først i den ene Ende af Byen og saa i den anden. Det er iøvrigt ikke saa hel let en Sag at tude i et Horn paa respektabel Vis. Læberne skal stilles i en vis Stilling, ellers bliver det blot til et Brøl. Men sidst i det attende og først i det nittende Aarhundrede blev *Fællesskabet* op-

hævet, Bønderne, som før havde haft deres Marker i spredte Agre paa mangfoldige Steder, fik nu mere samlede Arealer, og nogle maatte da flytte ud paa Marken, hvad de af flere Grunde var meget utilfredse med. Med Fællesskabets Ophævelse svandt de mange fælles Aftaler ind, nu kunde enhver saa og høste, naar han vilde. Paa Grund af de større Afstande blev det ogsaa vanskeligt at høre Byhornet. I adskillige Tilfælde blev Byhornet lagt paa Hylden. Nu og da blev det til gammelt Skrammel og forsvandt med det, eller Ildebrand fortærede det. Men i ikke faa — i Virkeligheden forbløffende mange — Tilfælde er det blevet bevaret, og adskillige Steder er det gaaet over til at blive *Brandhorn*, ja, maaske der er nogle af de Horn, der findes den Dag i Dag, der aldrig har været andet.

Som nævnt var Byhornets Kalden kun et Signal for Gaardmændene, ikke for Husmændene. Naar disse Tid efter anden enkelte Steder har dannet et Lav med Byhornet som Symbol paa det samlende, da er det et Tegn paa voksende Selvstændighed. Ogsaa de var Bymænd og vilde kaldes sammen med Hornets langtrukne Tuden.

Her skal i det følgende gives en kort Oversigt over de endnu eksisterende Byhorn i Nordsjælland, som det er lykkedes mig at skaffe Oplysninger om. Vi begynder Nord fra og tager Gilleleje først. *Byhornet i Gilleleje* er i Brug den Dag i Dag, det er et stort Studehorn, hvori der er indskaaret Forbogstaverne paa mange af dem, der i Tidens Løb har haft den Bestilling at være *Tudedreng*, som det hedder. Desuden er der i Hornet indskaaret et stort C. Den, der har den Bestilling at tude i Hornet, er gerne en stor Dreng, deraf Navnet Tudedreng. Byhornet, der giver en dyb, langtfra ildelydende Tone, bruges, naar Fiskerne

skal kaldes sammen til Raadslagning. Tudedrengen tuder da i Hornet, hvorefter han raaber: „Alle Mand skal møde paa Havnen!“ eller „Alle Mand skal møde paa Bakken!“ Men desuden bruges det ved Efterlysning af tabte Sager, Bekendtgørelse om Møder og Generalforsamlinger, idet Tudedrengen da gaar rundt i Gaderne og tuder, og naar saa Opmærksomheden er vakt, raaber han Bekendtgørelsen ud, som han har skrevet paa en lille Seddel. Taksten for Tudning er en Krone.

Byhornet i Hornbæk er ogsaa bevaret, idet det 1879 af en Lærer Nielsen er indsendt til Dansk Folkemuseums Frilandsafdeling i Lyngby, hvor det opbevares. Lærer Nielsen skriver i et Brev, at Hornet „vel er 100 Aar gl. og forsynet med Navnene af alle dem, der have været Oldermænd.“ — Hornet er af samme Stof som det forrige, det er 42 cm langt og har Mundspids af Kobber. Der er indskrevet en Masse Forbogstaver til Oldermandsnavne samt flere

Aarstal, hvoraf det ældste er 1791, det yngste 1830.

Tisvilde Byhorn er ogsaa af Horn, det har ikke været i Brug i lang Tid, har endogsaa lidt den Formædelse at være omdannet til et Krudthorn, men opbevares nu af fhv. Strandfoged Johan Nielsen, Fogedgaarden.

Byhornet i *Tibirke* har været omtalt i dette Værks første Bind. Tibirke blev først udskiftet 1837, og Hornet blev brugt sidste Gang 1836. Der lever endnu en Mand, der har oplevet dette, idet han er født 1835. Han fortæller saaledes: Der var en gammel Mand, der havde været et Ærinde inde paa

BYHORNET
I TIBIRKE

Kloster (Esrom). Han var en sindig Mand, ingen skulde vide, hvad han havde i Tanke. Han tød i Hornet og samlede Bymændene og sagde til dem, at Amtsforvalteren i Kloster vilde tale med dem, om ikke det var bedre, de fik udskiftet. De troede, de var bundet til Fællesskabet, men siden fik de at vide, at naar een Mand i Byen var utilfreds og forlangte Udskifting, saa fik de det. — Hin gamle Mand var Sognefoged eller Foged, som man sagde, Hans Hansen. Tibirke Byhorn opbevares endnu hos Gaardejer Hans Nielsen, Præstebakkegaard, hvis Oldefader Hans Hansen var.

Byhornet i *Bakkebjerg*, Blidstrup Sogn, er af Udseende omtrent som Tibirke Byhorn. Begge er af Træ, hvad jeg ikke kender andre Eksempler paa her fra Nordsjælland. Det er 45 cm langt. Paa Mundstykket er indskaaret L. L. S. samt I. H. L. og Aarstallet 1782. Paa Grund af en Revne i Træet har det i Nærheden af den brede Ende været forsynet med en Jernring. Det er af Tømrer Lars Hansen, Koldsbæk, skænket til Nordsjællandsk Museumsforening.

Byhornet i *Annisse* findes ogsaa endnu. Det er et Tyre- eller Studehorn paa 33 Centimeters Længde og med en Diameter paa 2 cm i Mundstykket og 7 cm i den modsatte Ende. Hvor gammelt det er, kan ikke siges, da forskellige har skrabet i det, hvorved udskaarne Tal og Bogstaver er forsvundne. Den sidste Tid, Hornet var i Brug, havde det sin Plads i Byens Smedie, og naar Sildevognene om Efteraaret kom til Byen, tog Smeden Hornet og stillede sig i Smediens Dør og tudede ud over Byen, saa vidste Polk, at der var Sild i Byen, og snart var Handelen i Gang. Som Vederlag for sin Ulejlighed modtog Smeden saa en Snes Sild. Dette hørte op i 1872, da døde nemlig

Smeden, og Enken tog Hornet med sig, da hun flyttede hen til et andet Hus. Her opbevares det endnu af den omtalte Smeds Søn, Husmand Hans P. Larsen. Men Sildeprangeren anskaffede sig et Blikhorn og

BYHORN FRA BRØNSHOLM
(Tilhører Nordsjællandsk Folkemuseum.)

tudede i det, naar han var kommet til Byen, hvorefter Folk helt ude fra Overdrevet kom for at købe Sild.

I *Skibstrup* findes Oldermændslavet endnu. Herom har Gaardejer Edv. Pedersen, Skibstrup, meddelt mig følgende: Hver Nytaar skifter man Oldemand, og den nye faar saa Hornet af den afgaaende. Oldemanden har forskellige Pligter, saaledes Optrævning af en Afgift til det Schimmelmansske Fideikommis i Hellebæk for Arealet Skindersø, som blev udtørret 1863, og hvoraf hver af Bønderne har et Stykke.

I *Horneby* har der været to Byhorn, og de eksisterer begge den Dag i Dag, idet de opbevares hos Gaardejer Ole Nielsen, Horneby. Ole Nielsen har om disse Horn givet mig følgende Oplysninger: Begge er Studehorn, det ene er uden Mundstykke, men i det andet, der baade er det største og det kønneste, er der drejet et Mundstykke ind i Hornet. Det mindste antages at være det ældste. Ole Niensens

Fader, Lars Nielsen, der døde for en tre Aar siden, var den sidste Oldermænd. Sidste Gang, Hornet blev brugt, var for 30—40 Aar siden, da Lars Nielsen blæste sammen til Gadestævne, fordi Gadedammen skulde renses op. Forhen brugtes Hornet ogsaa i Tilfælde af Ildebrand.

Ogsaa i *Borsholm*, der ligesom Skibstrup og Hornby ligger i Hornbæk-Hellebæk Sogn, findes der et Byhorn. Det opbevares hos Gaardejer Otto Mathiasen, som har givet mig forskellige Oplysninger om det. Det er et Studehorn, men indeholder ingen Indskrifter. Det har været brugt som Brandhorn, men blev sidste Gang anvendt dertil, da Borsholmgaard brændte, vistnok 1863. Oldermænd har man haft indtil for en femten Aar siden, og han havde den Bestilling at samle Skattebøgerne sammen og bringe dem til Amtstuen og hente dem hjem igen. Den sidste Oldermænd var Proprietær Krogh, Havegaard. Da han solgte Gaarden, fik Otto Mathiasen Hornet.

I *Brønsholm*, Karlebo Sogn, har der ogsaa været et Byhorn, det har et Mundstykke af Blik, men er ellers af Horn. Dets Længde er 30 cm, og der er indskaaret adskillige Navne i det, men kun et Aars-tal: *ANo 1796*, hvormed Hornets Alder sikkert er angivet. For indtil en tresindstyve Aar siden har det været brugt ved Ildebrande og lignende Lejligheder. Det har indtil for ganske nylig været opbevaret hos Proprietær Rasmussen, der er født paa Gaarden Brønsholm 1852, hvor han endnu bor som den ældste i Byen. Proprietær Rasmussen har skænket Hornet til Nordsjællandsk Folkemuseum.

I *Stauenholt* (Farum Sogn) har man et Brandhorn, som har været opbevaret hos Gaardejer Rasmus L. Rasmussen, hvis Bedstefader eller Oldefader oprindelig har anskaffet det. Det er et stort Studehorn, 35 cm

langt, uden nogen som helst Indskrifter. Det har et Træmundstykke, der dog blev fornyet for en Snes Aar siden, da det gamle var opædt af Orm. Mundstykket er fæstnet til Hornet med en Kobberring.

SKULDELEV GAARDMÆNDS, ØSTBY HUSMÆNDS, ØSTBY GAARDMÆNDS OG SØNDERBY HUSMÆNDS HORN

Hornet har maaske tidligere været brugt som Byhorn, men i alle Tilfælde har det været anvendt til Brandhorn indtil for en Snes Aar siden. Det gamle Brandhorn, som nu er afløst af et nyere af Metal, har Rasmus L. Rasmussen skænket til Nordsjællandsk Folkemuseum.

I *Farum* findes to gamle Horn, som begge opbevares hos Sognefoged Rasmus Mathiassens Enke. Sogneraadformand Karl Larsen har givet mig følgende Oplysninger herom. Det ene Horn er det gamle Byhorn, mens det andet er anskaffet af en Sognefoged til Brug ved Bekendtgørelser o. l. Grunden til, at Sognefogden har anskaffet et særligt Horn, er muligvis.

den, at han har boet uden for Byen, en Sognefoged boede saaledes paa Paltholm og en i Staunsholt. Begge Horn er Studehorn, men ingen ved, hvilket der er Byhorn, og hvilket der er Sognefogdens. Baade Fru Mathiassens afdøde Mand og hans Far har været Sognefogder. Til Alarmering i Tilfælde af Ildebrand har man for en Snes Aar siden anskaffet to Messinghorn, som begge findes i Farum.

Søsum (Stenløse Sogn) har ogsaa sit Horn, og om det har Gaardejer Chr. Nielsen, Thornhøj, meddelt mig, at det er et Studehorn med Træmundstykke. Der er indskaaret Bogstaver og Aarstal i det, men de er meget utydelige. Det opbevares i Byens Sprøjtehus og benyttes ved Ildebrand og Sprøjteøvelser.

Angaaende Hornet i *Knardrup* (Gandløse Sogn) har Gaardejer Laurits Larsen, Knardrup Møllegaard, meddelt mig, at det er et Studehorn, hvori er indskaaret Aarstallet 1840. Det opbevares i Sprøjtehuset og bruges ved Ildebrand.

Ogsaa *Ølsted* Byhorn eksisterer endnu, omend det har forvildet sig helt over til Horns Herred. Gaardejer P. Olsen, Ølsted, har meddelt mig, at det er et stort Studehorn, men at det for længst er gaet af Brug. Det opbevaredes paa Gaarden Kildemose, først oppe paa Loftet siden nede i Huggehuset. Sidst P. Olsen saa det, var en Nytaarsaften for over 30 Aar siden, da en original Person havde faaet fat paa det og løb omkring og tudede Nytaar ind med det. Det blev dog bevaret, men den senere Ejer af Kildemose, Gaardejer Peter Nielsen, har ved sin Flytning til Seksgaardene i Horns Herred taget Hornet med, og dær er det endnu. Nøjere Oplysninger om det har jeg ikke, men der er mange Indskrifter i det, og det ældste Aarstal skal være 1722.

Et ejendommeligt Træk, der knytter sig til Brugen

ninger om fire Horn. Byhornet agtes højt derovre, skriver han, man betragter det som Byens Samlingsmærke, som Folk føler maa blive i Byen, og da Sønderby Gaardmænds gamle Byhorn brændte 1879 under en Brand, der lagde to Gaarde og to Huse i Aske, betragtedes det som et stort Tab for Byen, og saaledes føles det af gamle Folk den Dag i Dag.

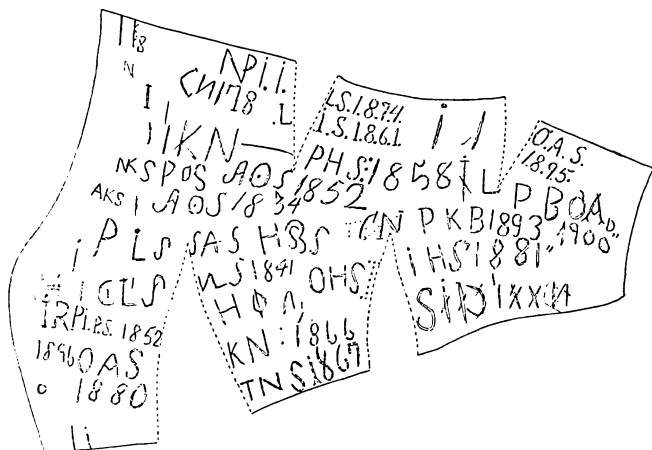
Skuldelev Gaardmænds Byhorn er et stort Studehorn, som i sin Tid er raspet overalt udvendig, men i Tidens Løb er det omtrent blevet helt blankslidt. Det bærer ingen andre Mærker end et stort kronet C, dybt indebrændt i Hornet, men hvilken Konges Navn det er, kan ikke ses. Hornet bruges hvert Aar, naar Gaardmændene skal kaldes sammen for at udleje nogle Udlodder paa Skuldelev Mark.

Østby Husmænds Tudehorn er det største af de fire nævnte Horn fra Horns Herred, der er afbildet Side 13. Thorv. Vangslev mener, at det er et Bøffelhorn, der engang er bragt hjem af en Sømand. Hornet bærer ingen Mærker, det opbevares til Stadighed hos Husmand Hans Pedersen ved Gadekæret, der blæser kraftig i det, hver Gang der er Ildebrand paa Egnen. Det skal dog helst dypes i Gadekæret for at give den stærkeste Tone.

Østby Gaardmænds Byhorn (Selsø Sogn) er et smukt og temmelig stort, blankslidt Studehorn, der er fuldstændig overskaaret med Navne og Aarstal. Det ældste er 1754 og det yngste 1922. Hornet er forsynet med et Hul ca. 3 Tommer fra Munden, saa man er i Stand til at stemme Tonen med en Finger. Hornet opbevares altid af Brandfogden, hvorfor det skifter Plads hvert tredje Aar. Det er imidlertid ikke altid, Brandfogden forstaar at tude i det.

Jeg har iøvrigt af dette saavel som af *Sønderby Husmænds Horn* (Selsø Sogn), der nu skal omtales, ladet

udføre en oprullet Tegning af samtlige Indskrifter. I Aaret 1819 oprettede de femten Husmænd, der havde faaet Jord af den søndre udstykkede Gaards Mark i Sønderby, et Bylag, og Smeden, som ellers var uden for

SØNDERBY HUSMÆNDENS HORN

Oprullet Tegning af Forbogstaver, Bomærker og Aarstal.

Laget, lavede dem et Tudehorn, og han var da ogsaa den første, der skar sit Navn i det. Der er i Tidens Løb et meget stort Antal, der har skaaret deres Navne eller Bomærker i Hornet, nogle har skaaret det baade to og tre Gange. Den ældste Indskrift er S I D S I X X, hvilket vil sige Smed Jens Davidsen 1819, og den seneste er O. A. S. 1900. Hornet opbevares nu af Husmand P. K. Breusch, da han er bedst kendt med at tude i det.

Gaardejer Jens P. Petersen, Risbjerg, har sendt mig en Beskrivelse af *Kyndby Bys gamle Byhorn*. Det er et gammelt Studehorn, der er 37 cm langt og 8 cm bredt i den brede Ende. Midt paa Hornet er indebrændt C H L 1810. Hornet blev sidst i forrige Aarhundrede brugt af Snefogden til at kalde Mandskabet

sammen med, naar der skulde kastes Sne. I Begyndelsen af dette Aarhundrede gik det over til Brandfogden, som bruger det i Ildebrandstilfælde. Hornet tilhører Gaardmændene i Kyndby.

Om *Lyngerup Byhorn* (Krogstrup Sogn) har jeg faaet meddelt, at det endnu bruges ved Ildebrand. Forhen var det Sædvane, at det opbevaredes af Brandfogden, men da en af Brandfogderne havde brugt det til at slaa sin Kone med, revnede det, hvorefter der blev lagt en Messingring om det, og siden har det ikke været let at behandle. Der var ingen anden end gamle Møller Simon Hansen, der kunde tude i det. Han blev ogsaa meget fortørnet, naar en nyvalgt Brandfoged kom for at hente det, for, som han sagde, „naar der bliver Ildebrand, ender det jo altid med, at han kommer til mig alligevel, han kan jo ikke tude i det“. Og det slog ogsaa altid til. Efter Simon Hansens Død 1896 opbevares det af hans Sønesøn Møller H. S. Simonsen, Lyngerup Mølle. Af Indskæringer ses kun L. C. og vistnok Aarstallet 1838 samt S. H. (Simon Hansen).

I *Venslev* (Ferslev Sogn) er der ogsaa et Horn, som bruges af Brandfogden, naar der er Ildebrand i Kommunen. Naar der tudes i Hornet, skriver Gaardejer Niels Jacob Nielsen, Venslev, til mig, ved alle, der har Mødepligt i Ildebrandstilfælde, at de skal møde uden nærmere Tilsigelse, men der er ikke mange, der kan tude i Hornet af Betydning. — Om dette Horn har jeg iøvrigt faaet oplyst, at det er et Studehorn paa ca. 10 Tommers Længde, og at der i det er indebrændt Bogstaverne K. R. O.

I *Vejleby* (Ferslev Sogn) er der ligeledes et Horn, men det har sin særlige Historie. Det tilhører Gaardejer Schelund Simonsen, som har givet mig følgende Oplysninger om det. Engang var Bymændene i Vejleby

blevet uenige om deres Byhorn, og saa købte da Schelund Simonsens Bedstefader, der var Sognefoged, sig selv et Byhorn, vistnok i Holbæk. Det er et meget anseligt Studehorn paa ca. 60 Centimeters Længde. Mundstykket er til at skrue af, og naar det hele bliver dyppet i Vand, kan det give et ordentligt Brøl. Bedstefaderens Navn samt Aarstallet 1872 er slaaet ind i Hornet med Messingstifter.

I *Vellerup* findes der ogsaa et Byhorn, og det er nok et af de ældste. Smedemester Hansen har skaffet mig følgende Meddelelser om det. Det er et Studehorn, og det tuder godt. Der er skaaret mange Bogstaver og Aarstal ind i det, det ældste Aarstal er 1768 og det yngste 1904. Det brugtes i ældre Tid, naar de skulde samles til Snekastning, saa blev der tudet ude paa Gadepladsen. Nu opbevares det af Brandfogden og bruges ved Ildebrand. — — —

Foruden disse seks og tyve Horn fra Frederiksborg Amt findes der ogsaa flere i den Del af Københavns Amt, der hører til Nordsjælland. Om disse Horn har jeg faaet følgende Oplysninger fra stud. jur. Axel H. Pedersen, Ballerup. De mest interessante er de to, der opbevares i Skovlunde. Det korteste Horn er et almindeligt Kohorn, hvori der er mange Bogstaver og Aarstal indskaaret. Det ældste af disse er 1760 og det yngste 1816. Desuden er der en Række Forbogstaver uden Aarstal. Det længste Horn, et Studehorn, bærer ligeledes en Del Forbogstaver paa dem, der i Tidens Løb har været Oldermænd, men derimod kun et Aarstal: 1763. Disse Byhorn, der opbevares i Skovlunde Smedie, er behandlet af Overretssagfører *P. C. Tüchsen* i „Aar bog for Københavns Amts historiske Samfund“ 1916.

I *Pederstrup* og *Aagerup* anvendte man tidligere en middelstor Konkylie som Byhorn, men da der for-

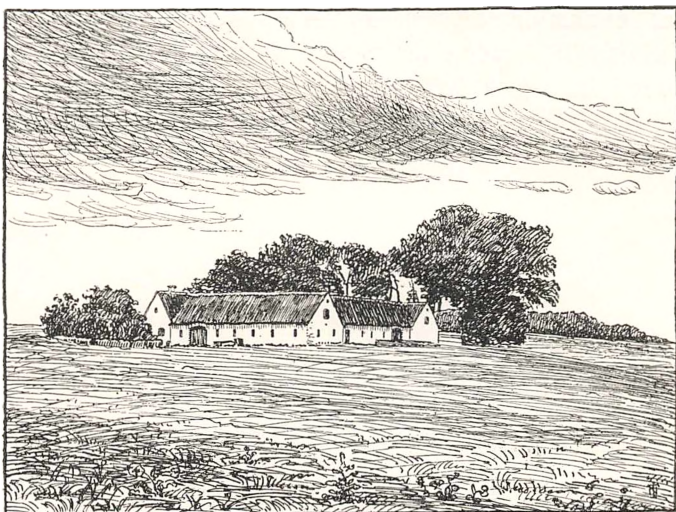
dredes stor Øvelse til at tude i den, blev den kun lidet anvendt, og i 1902 forsvandt den.

Byhornet i *Ballerup* bærer Indskriften J. P. Ballerup 1876 og er skænket af den tidligere Ejer af Kristinelund Jens Pedersen. Hornet, der anvendtes før dette, har Forbogstaver og Aarstal, der vist pegede tilbage til Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Det opbevaredes og benyttedes en Tid af Per Johansen, og kaldet Per Tingmand, der døde 1815 som den sidste af de gamle Tingmænd i Danmark.

Maaløvs nuværende Byhorn blev anskaffet 1811—12. Det gamle Byhorn opbevares hos Gaardejer Anders Larsen, Kjærshøj. Det bærer kun Indskriften T. C. S., d. v. s. Torben Christensen, der har ejet Kjærshøj, og som i mange Aar var Sognefoged. — — —

Hermed slutter jeg Oversigten over de nordsjællandske Byhorn, hvoraf der muligvis endda er flere end de her omtalte. Byhornene giver en herlig Duft af den gamle Tid, og den vil vi nu søge at fastholde, idet vi gaar over til en Skildring af Hverdagen, dens Plage og dens Poesi: *Arbejdet*.

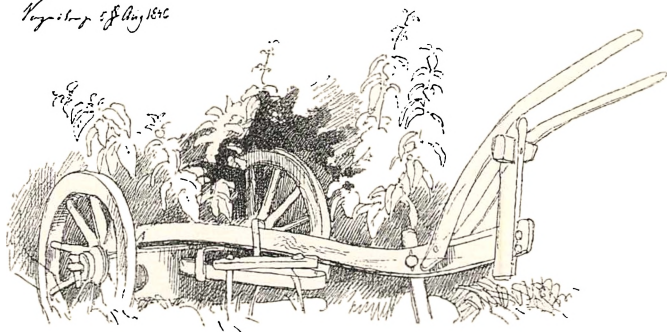
ARBEJDSLIV

FRA EN GAMMEL GAARD. Inden vi gaar nærmere ind paa Bondens Arbejde i Enkeltheder, kunde det maaske være formaalstjenligt som en Art Opsang at gengive en lille samlet Skildring af Arbejdet paa en Gaard i gamle Dage. Fra Parcellist *Niels Peter Andersen*, Smidstrup, har jeg netop modtaget en saadan Skildring, som jeg mener fortjener at blive trykt i sin Helhed. Skildringen er iøvrigt paa sin Vis en Fortsættelse af Juleskildringen i *Højtid* Side 9—21. —

Ved en Skildring af det daglige Liv er det naturligt at begynde med *Driften*. Da Lars Svendsen i Koldsbæk overtog Gaarden efter sine Forældre i 1824, var det temmelig nær Fællesskabets Dage, og det ligger derfor ret nær at antage, at den gamle Driftsmaade, *Trevangsbruget*, der skriver sig

fra Munketiden og var en ret god Ordning i en By-Fællesdrift, i mer eller mindre ændret Form er gaaet over i Gaardens Driftsmaade efter Udskiftningen, som for Koldsbæks Vedkommende fandt Sted sidst i det

Vej til - p. i J. Lundby

HJULPLOV

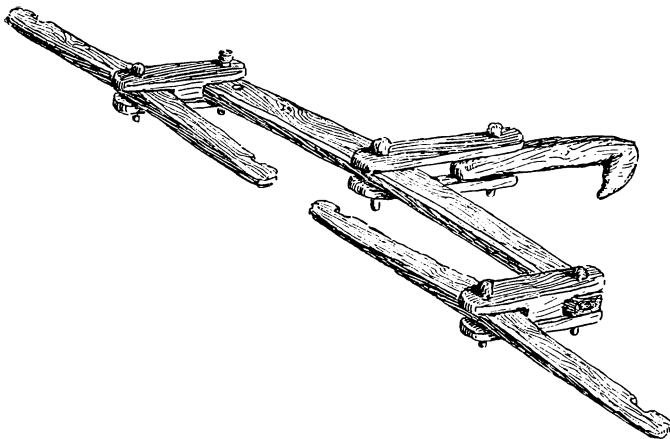
Tegning af J. Th. Lundbye.

18. Aarhundrede (Skødet er dateret 28. Januar 1800). Koldsbæk Jorder laa alle omkring Gaardene og var af god Bonitet. Der var ingen Udmarker eller Overdrev, saa her har hele Marken sikkert indgaaet i Driften straks. Jorden var nærmest inddelt i 6 Skifter — dog maa der vist med alt Forbehold tales om Skifter, det rettede sig oftest efter Jorden og Terænet; var det lave Jorder, henlaa de til Eng — Drængrøfter kendtes ikke —, og Skifternes Størrelse var sikkert meget forskellig, men en Ordning træffer vi dog, nærmest en Overgang fra *Trevangsbruget* til *Kobbelbruget*, hvor Brakken endnu ikke kendes. Grønjorden blev pløjet op om Efteraaret, og hertil brugtes indtil ved 1840 den gamle tunge *Hjulplov*, som havde et Forspand af fire Heste. I den Tid brugtes *Plovkuske*. Da Peder Nielsen, Koldsbæk, blev gift 1810, maatte Konen køre Plov, og det var til en saadan Bestilling, at Lars Svendsen i 1830 ved Sønnen Oles Fødsel sagde: „Nu har jeg faaet

mig en Plovkusk.“ Datteren Sidse, født 1825, svarede da: „Jeg bliver nok den sikreste.“ Plovkuskenes særlige Opgave var nok den at slaa paa Hestene, og denne Bestilling kunde jo nok udføres saavel af Konen som Børnene. Kvinderne maatte ogsaa være behjælpelig med Læsning af Gødning og dens Spredning.

Om Foraaret saaede man Havre, Ærter og Vikker i Grønjorden, og saa snart det var høstet, blev Marken pløjet, helst før Mikkelsdag, og man fulgte da Furerne, saa det gik temmelig let. Næste Foraar pløjedes *Grønfor*, man pløjede da paa tværs over Furerne. Derefter blev Jorden harvet med *Seks-Bulleharven* med Jerntænder i. Man kendte dengang hverken Danskharven (*Otte-Bulleharven*) eller Svenskharven, saa det var et besværligt og sent Arbejde at faa et nogenlunde ordentligt *Saabed* ud af en saadan Mark. Sønnen Svend har fortalt, at han græd, da han harvede en saadan Mark, man kaldte haanende en Harve som den omtalte for *et Par Skindbukser*, d. v. s. den gjorde kun liden Gavn, den værnede godt for Kvikgræsset. Naar der var tilstrækkelig harvet, blev i Reglen det halve Skifte gødet, væsentlig med Hestegødning, fordi denne svandt for meget ved at ligge Sommeren over. Hele Skiftet blev da pløjet og besaaet med seksradet Byg, som var den almindelige Bygsort, toradet Byg er nyere her paa Egnen. Der havde været arbejdet fra Marts til langt ind i Maj paa saadan et Stykke Jord. Det var en almindelig Regel, at Bygget ikke maatte saas, før Anemonerne blomstrede (andre sagde, før Slaaentjørnene blomstrede). Naar Bygget blev høstet, blev den Del af Skiftet, som ikke var gødet om Foraaret, gødet, for saa vidt der var Gødning nok dertil, ellers maatte Resten vente til næste Omgang, alt-

saa 6 Aar, og da gik det maaske ligedan, derfor finder vi næsten altid den bedste Jord nær ved Gaardene. Hele Skiftet blev saa pløjet, og derefter saaedes der Rug, det skete først i Oktober Maaned, ja kunde endda trække ind i November. Naar der

TRÆKTØJ (HAMMELSTØJ) AF TRÆ

saaledes var taget tre Halme: Havre, Byg og Rug — et lille Stykke Jord, i Reglen nær Gaarden, brugtes til Kartoffler, og Hørren saaedes i den reneste Del af Grønjorden ved Siden af Havren —, lagde Marken sig selv ud med Kvikgræs, som der under Behandlingen i de 3 Aar var vist den tilbørlige Skaansomhed imod, Seksbulleharven kunde selvfølgelig ikke skade den stort, og Lars Svendsen advarede da ogsaa sine Sønner, da de begyndte at brakke, at de ødelagde Kvikgræsset. Marken henlaa da i tre Aar til Græs for derefter at begynde Omdriften forfra.

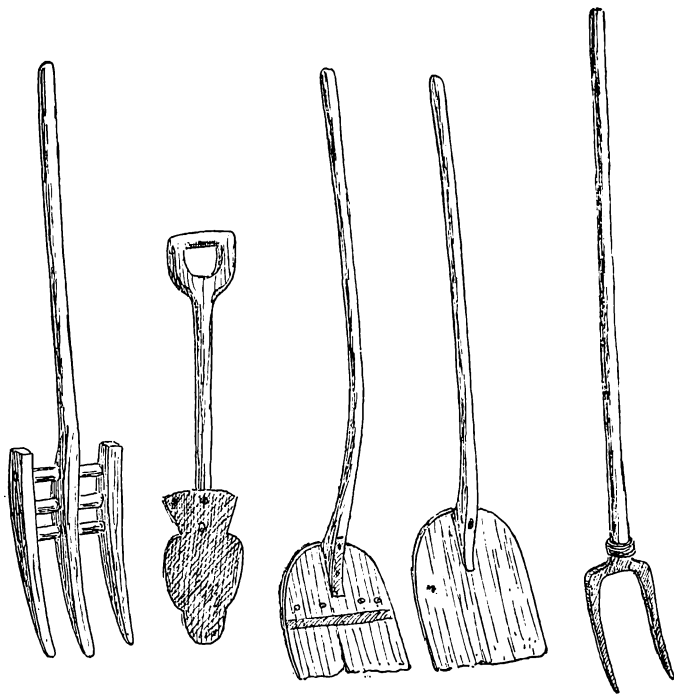
Efter 1840 begyndte der at ske Forandring i Driften og i Avlsredskaber. I dette Aar blev den første engelske Plov anskaffet og i 1848 den første Jernplov. I Midten af Fyrreerne begyndte man med Saa-

ning af Kløverfrø, der dengang saaedes om Foraaret med Avnerne i, det blev saaet i Rugen paa det Tidspunkt, da Rugen var ved at gaa i Vipper, man gik saa i Rennerne og saaede ind over Agrene. Det første Timothe, 4 Pund, blev købt hos Gaardejer Anders Andersen, Ludshøjgaard, Bedstefaderen til den senere kendte Lars Larsen, Ludshøjgaard. Det fortælles, at det var rent forbavsende, hvor Kløveren trivedes i Begyndelsen, og Besætningen voksede til 12 Malkekøer.

En væsentlig Del af de Fremskridt, vi dels har hørt om og dels senere vil faa at høre, skyldes Sønnerne Ole og Svend, som tog efter Byens Foregangsmand, Gaardejer Jens Olsen, der ogsaa var noget Hestehandler og kom vidt omkring, f. Eks. til Køge Marked, han var en velstillet Mand og indførte i Driften, hvad han ansaa for lønnende. — I 1852 indførtes *Svenskharven*, ligesom Brak blev almindelig i Driften, og Marken omdeltes i 7 Skifter. Forinden havde Ole prøvet at brakke et Stykke til Byg, hvad der gav det udmærkede Resultat, at der kun brugtes 22 Neg til en Tønde Byg. Lars Svendsen syntes ikke om dette nymodens: Kløverfrø kostede Penge, Kvikgræsset voksede jo uden Udsæd, og at faa det udryddet kostede Arbejde. — I Aaret 1846 træffer vi det første gode Høstudbytte, det Aar blev Rugen mejet „op til“, d. v. s. taget op, hvad der ellers ikke var almindeligt, men Prisen var lav, 15 Mark pr. Td. — Optegnelser fra Lars Svendsens Haand om Driften findes ikke, men efter Sigende skal der være høstet ca. 60 Tdr. aarlig af de to Kornsorter Rug og Byg. Af Havren blev en stor Del skaaret i Hakkelse utærsket.

Fra en anden og noget yngre Gaardmand i Blidstrup Sogn, Peder Hansen, Smidstrup, haves en Del

Optegnelser, og de vil kunne yde noget Bidrag til at forstaa saavel Bøndernes (Ordet Bonde betyder Gaardmand) som Arbejdernes Kaar. Denne Mand var mere aandelig vaagen, og han var i Besiddelse

GAMLE REDSKABER

af en god Portion Energi. Han prøvede i 1849 at saa Boghvede og nedpløje den som Grøngødning, og i 1859 forsøgte han at dyrke Roer, det sidste faldt nok meget tilfredsstillende ud. Han skrev ret godt og har efterladt sig en Del Optegnelser om Høstudbyttet og andet. Vi har allerede nævnt 1846, og skal saa se, hvad Regnskabsbogen siger herom. Gaarden er paa 80 Tdr. Land, deraf en Englod paa 18 Tdr. Land, hvoraf den væsentlige Del henlaa som

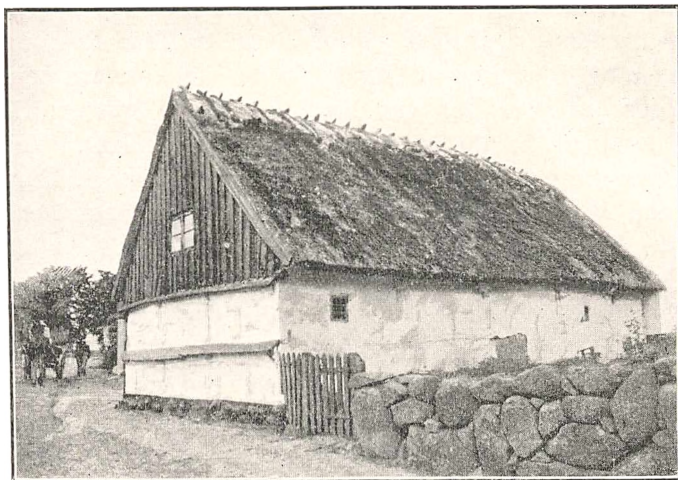
vedvarende Græs. Der var saaet 10 Tdr. Rug og blev høstet 65 Tdr., saaet 4 Tdr. Byg og høstet 35 Tdr., saaet 12 Tdr. Havre og høstet 70 Tdr. (heraf er nok en Del skaaret utærsket i Hakkelse), lagt 8 Tdr. Kartoffler og høstet 36 Tdr. Der er solgt 36 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre og 15 Tdr. Kartoffler. Prisen er desværre ikke tilføjet, hvad den derimod er efter 1847. Vi ser da: Saaet 8 Tdr. Rug, høstet 96 Tdr., saaet 7 Tdr. Byg, høstet 54 Tdr., saaet 15 Tdr. Havre, tærsket 40 Tdr., Resten skaaret i Hakkelse, lagt 10 Tdr. Kartoffler, høstet 65 Tdr. Der er solgt Rug for 237 Rdl., Prisen var fra 3 Rdl. 4 Mark til 5 Rdl. 2 Mark pr. Td. Prisen for Byg er 4 Rdl. 2 Mark. — Fra 1848 har vi Optegnelse over hele Salget, og det viser: 59 Tdr. Rug 174 Rdl. 5 Mark, 39 Tdr. Byg 110 Rdl. 3 Mark 8 Skilling, 110 Tdr. Kartoffler 110 Rdl., 10 Tdr. Havre 20 Rdl., ialt 415 Rdl. 2 Mark 8 Skilling. — I 1849 er solgt for 246 Rdl. 2 Mark. — I 1850 omfattede Salget 48 Tdr. Rug 202 Rdl. 1 Mark, 37 Tdr. Byg 115 Rdl. 5 Mark, 16 Tdr. Havre 36 Rdl. 5 Mark, 54 Tdr. Kartoffler 66 Rdl., 5 Svin 100 Rdl., 5 Kreaturer 100 Rdl., 24 Gæs 30 Rdl., 10 Lam 20 Rdl., ialt 670 Rdl. 5 Mark.

Regnskabsbogen er ført — dog noget mangelfuld — til 1882 og giver efter den Tids Synspunkter et udmærket Overblik over Gaardens Indtægter. Dersom der var ført et lignende Regnskab over Udgifterne, vilde det snart vise sig, at Restsummen, som blev Gaardmanden levnet til hans og Familiens Underhold, ikke blev særlig stor. Amtstueskatterne var saaledes for nævnte Gaard 1849 112 Rdl. 47 Sk., altsaa det halve af Indtægten, og i 1850 120 Rdl. 54 Sk. Naar saa hertil lægges Præstetiende og lidt Afgift til Fattigkassen, Redskabernes og Bygningernes Vedligeholdelse, Dagløn osv., er det klart, at Overskudet blev ringe. Var

der saa tillige Gæld, blev der Smalhans til Huse. Man forstaaer, at Folk var nøjsomme.

Vi kan med det samme se lidt paa Arbejdsklassens Kaar og Løn. I 1846 fik en voksen Karl i Aarsløn 24 Rdl. En Dreng eller yngre Karl fik 6 Rdl. for Vinteren og 7 Rdl. og et Par Sko for Sommeren. De faste Husmænds Gennemsnitsløn er 1 Mark daglig, men da de fik en Del in natura, kan det have sin Interesse at se nærmere paa deres Kaar og Forhold. De bosiddende Husmænd havde i Almindelighed Lodder paa 3—7 Tdr. Land, alt efter Jordens Bonitet. Det var almindelig Skik og Brug, at de gjorde Arbejde hos Gaardmanden for Jordens Behandling. Af Regnskabsbogen ses det, at i 1846 ydedes 20 Arbejdsdage for en Huslods Dyrkning, for samme Huslods Dyrkning betaltes 50 Kr. i 1892. De besiddelsesløse Husmænd — *Gadehusmænd* kaldtes de for —, Haandværkere og lignende fik saaet Byg, til Tider ogsaa Rug, i saa stort et Stykke Jord, som de kunde skaffe Gødning til. Af samme Regnskabsbog oplyses det, at for 3 Skp. Saaning erlagdes til Gaardens Ejer 3 Rdl. 2 Mark, eller der betingedes en Ydelse af 20 Dages Arbejde. I 1847 er Afgiften nedsat til 3 Rdl. eller 18 Dages Arbejde. Desuden tog Gaardens Ejer *Tiendeneger*, som Husmanden erholdt tilbage mod 1 Dags Arbejde pr. Neg. Af Tiendeydelsen kan ses, at der er høstet 80—100 Neg, da der er ydet 10 Neg i Tiende og erlagt 8—10 Dages Arbejde derfor. I 1847 ydes 8 Dages Arbejde for 10 Neg. Arbejdslønnen er altsaa steget. Fra samme Kilde kan oplyses, at 5 Traver Byg gav 5 Tdr., som i 1846 er erholdt for 30 Dages Arbejde + Gødning. I 1847 har samme Udbytte kostet 26 Dages Arbejde + Gødning. Græsning af et Faar blev betalt med 5 Dages Arbejde, og det ses, at der

var Husmænd, som holdt 4 Faar. Høet til Faarene købte Husmændene dels paa Søborg Sø, dels høstede de Grøftekanter, hvoraf der var mange i den Tid, og dels købte de Hø af Gaardmanden. Prisen var 2 Rdl.

GADEHUS I SØNDERBY

for et halvt Læs. Der var ogsaa Husmænd uden Jordlod, der holdt Ko, som de saa græssede paa Udmarkerne og Vejkanter. Lønnen er i jævnlig Stigen. I 1857 gav samme Gaard en Karl 66 Rdl. i Aarsløn. Husmændene fik omtrent det samme som før, 1 Mark daglig, frit hjemkørt Tørv og lagt 2 Skp. Kartoffler. Det ses ogsaa, at saavel Karle som Drengene (yngre Karle) har faaet græsset et Faar frit. Der var ogsaa dem, som fik 1 Fdk. Hørfø saaet frit. Karlelønnen var omtrent den samme til Aar 1870, hvorimod Husmændenes Dagløn steg til *en Rigsort* (50 Øre). I 1854 var Kvindernes Dagløn 1 Mark (33 Øre). Hermed slutter Optegnelserne i Regnskabsbogen. —

Det kan indvendes, at det var en elendig Sulteløn, Gaardmændene dengang ydede Arbejderne for deres

Arbejde, og det skal langtfra siges, at det var tilstrækkeligt. Men Fordringerne var ikke anderledes og Arbejderne mange. Desuden var der adskilligt, der tilfaldt Arbejderne, som ikke saa lige kan udregnes i Penge. De faste Husmænd tærskede i Reglen al Sæden og erholdt derfor hver 16 Tdr. Rug og hver 18 Tdr. Byg og Havre (dette skal forstaas saaledes, at naar der var 16 Tdr. Rug i Bunken, fik Gaardmanden de 15 og Husmanden 1 Td.). Ved Optagning af Kartofler gaves dengang hver 9. Kurv samt Middagsmaden. Mælk og Fløde fik Husfolkene frit. Et hjemmebagt Brød paa 10—12 Pund og en Ost paa 4—5 Pund vankede ogsaa af og til. Aflagt Tøj fik de ogsaa, og det er en Kendsgerning, at der herskede et ganske anderledes fortroligt Forhold mellem Gaardejer og Arbejder forhen end nu. De følte sig som uadskilleligt sammenknyttede, men det skal dog ikke skjules, at det, som ydedes Husmændene udover Daglønnen, blev betragtet som Naadesbevisninger, der af Husmandskonerne ikke blot blev modtaget med Tak, men i mange Tilfælde ogsaa med Kys paa Giverens Hånd. — Det er ogsaa karakteristisk, at var det en daarlig Høst, følte det ligesaa vel af Arbejderne som af Gaardmændene, de var fælles om det. Ved at spørge en af den Tids Arbejdere ad, hvorledes han saa paa Stillingen dengang og nu, fik Nedskriveren i 1912 til Svar: „Vi klarede os dengang ligesaa godt som nu.“ — Af det foregaaende ser vi, at der heller ikke for Gaardmændene var noget, der tydede paa Velstand. —

Naar Sæden var saaet, maatte man begynde at tænke paa den kommende Vinter. Det var *Tørven*, det gjaldt. Det var temmelig strenge Dage, men der var det gode ved den Tid, at en stor Del toges fra den gemytlige Side. Saadanne Dage var man tidlig

paa Færde, og Arbejdet gik villigt, ti Mennesker — Kvinder og store Drengene hjalp til —, kunde skaffe 100 Favne Tørv paa en Dag. Dagene blev da ogsaa betydelig længere end de otte Timer. *Davren* var indtaget, inden man tog i Mosen, i Reglen Kl. 5, *Lillemiddag* spiste man Kl. 9. *Middagsmaden* var altid Risengrød og Æggekage. Efter et kort Hvil toges atter fat, og om Eftermiddagen vankede der ret rigeligt af Snapse, ellers hed det sig, at Tørven ikke blev god. Kl. 4¹/₂ spiste man *Midaften*, og her vankede ogsaa en Del Snapse, selv Kvinderne fik sig en Snaps med, det hørte til. Kl. 6 eller lidt senere vankede der *anden Gang Midaften*. Var Mosen nær Hjemmet, kom Mutter med varme Æbleskiver, ellers maatte man tage til Takke med nogen, der var bagt Dagen i Forvejen, og dertil vankede ogsaa en Snaps Brændevin. Var Mosen noget borte, kunde det ske, at Solen sank i Vest, inden man naede Hjemmet. *Aftensmaden* var gerne Klipfisk og Kartofler efterfulgt af Thevand og *Gillelejere*, Kaffe- eller Thepunse. Som Regel varede Tørveskæret to Dage hos hver Gaardmand. Næste Dags Middag var gerne Ærter, ellers var det hele ens begge Dage. Tørvemandskabet var dels Gaardens egne Folk, dels Arbejdsfolk, der gik paa Dagløn, og dels Folk, som aflagde Arbejde for Benyttelsen af Gaardens Tyr, *Tyredage* kaldtes de; der ydedes en Tørveskærdsdag for hver Ko ved Tyren. Og endelig skiftede Folkene fra Gaardene med at hjælpe hinanden, ligesom Konerne hjalp hinanden hjemme i Husholdningen, og man gik med *Tørvemælk* til Grøden. Det kunde godt ske, at sidste Aften endte med en Svingom, hvis der var en i Huset, der ejede en Violin, selv om den blev haandteret maadeligt.

Saa kom *Reparationerne af Bygningerne*, de skulde

altid være besørget inden Kildesøndagene (omkring St. Hansdag), for at Gaardene kunde være pæne, naar Folk kørte gennem Byen til Kildefest i Tisvilde. Man havde selvfølgelig klinede Vægge, og derfor

KLINET VÆG i KVINDERUP

havde Frostent lavet en Del Huller i dem. Leret til Væggenes Udbedring blev enten lagt paa Gaards- eller Gadeplads, da det ikke kunde bruges i raa Tilstand, men skulde æltes forinden. Æltningen skete ved, at Hestene traadte *Lercæltten*. Under Æltningen kastedes Hakkelse i Leret, og der blev hældt Vand paa det, indtil det havde en passende Smidighed. Naar en saadan Ælte skulde være velbehandlet, skulde Hestene have gødet ni Gange i den. — Her skal med Henblik paa den nævnte Gaard i Koldsbæk tilføjes, at naar Leret til den aarlige Udbedring var hjemkørt, havde Storken, som boede paa Gaarden, for Skik at henlægge et Æg eller en Unge paa Ler-

bunken — efter paalidelige Oplysninger skal det være sket skiftevis med Æg og Unge —, dette blev af Folkene opfattet som en Gave, Storken bragte, eller maaske rettere en Ydelse, fordi den boede der. Murer kendtes dengang ikke, og man havde heller ingen Brug for en saadan. *Skorstenen* blev dog i Reglen opført af en Husmand, som havde lidt Begreb om Murerarbejdet, den blev opført af raa Sten eller stampet Ler, Skorstenspiben var dog af brændte Sten. Bagerovnen var ogsaa Ler og formet over en Bunke Sand, der ragedes ud, naar Lerovnen over denne var tør. Kliningen af Væggene udførtes i Reglen af Kvinderne paa Gaarden i Forening med Husmandskoner og vist ogsaa til Tider ved Medhjælp af Byens Piger, hvorfor der saa siden maatte gøres Gengæld. Vi har noget, som kaldes *Klinegilde*, det var, som Gilderne var flest, med Dans om Aftenen til langt ud paa Natten. Naar Kliningen var tilendebragt, blev Væggene *svummede*, overstrøget med en Blanding af Ler og Kalk, og naar det var tørt, blev de hvidkalkede. —

Snart meldte *Høhøsten* sig, og naar Gøgen saa den første Høstak, holdt den op at kukke. Høet skulde helst ligge tre Dage paa Skaar, og Regn paa Skaar gjorde Foderet sundt til Kreaturerne (nu regner man det for næringsstofforringende, naar det faar Regn).

Rughøsten regnede man for en Slags Festdag. Det var meget let at faa Høstfolk, alle — Skomagere, Skræddere og *Huggere* (den Tids Træarbejdere) — kastede Værktøjet til Side og tog Del i Høstarbejdet, det var ingen Sjældenhed at se 6—8 Par Høstfolk paa en Mark — vi erindrer nok, at der brugtes *Mejetøj*, og efter hver *Mejer* var der en *Optager*. Naar Rugen var mejet, tog hele Selskabet fat paa at

binde, og dette gik i Reglen flinkt fra Haanden, det hændte ofte, at man *bandt Væddeløb*, og det skete ikke saa sjældent, at Klokken nærmede sig ti, inden de sidste Rughobe blev sat op. Middagen bestod saadan en Dag gerne af Suppe, der vankede ogsaa Formiddagskaffe og anden Gang Middaften Kl. 6 eller 7, denne bestod enten af Æbleskiver eller Pandekager — selvfølgelig vankede der Snaps til. — Bygget skulde mejes, naar et Aks var modent, et andet var i Rødme og et tredie grønt. Havrens belejlige Tid var, naar Havremarken havde Kulør efter en skimlet Hest. — Man holdt paa, at Sæden skulde være moden St. Laurentius (10. August), og man sagde, at efter 10. August modnedes Sæden baade Nat og Dag. — Sæden blev bundet i store Neg, der var *en Neger* til hver *Binder*, og Negningen foregik paa den Maade, at man negede paa to Skaar, man flyttede den negede Bunke over paa den anden Skaars Bunke, derved fik man pæne store Neg, som saa blev bundne med snoede Høbaand. Disse blev snoede i Foraars- og Sommertiden, og det foregik saaledes. En gammel Bedstefader sad paa en Knippe eller en Skammel og spandt ud, medens en Dreng eller Pige drejede paa et *Vimmelskæft* eller *Vimmelsving* (Bordsving) med en Krog paa. Disse Høbaand havde en Længde af $\frac{7}{4}$ Al., saa Negene blev ret store, og derved kan vi bedre forstaa, at der dengang regnedes med en Trave (20 Neg) til en Tønde Sæd.

Naar Sæden var i Hus, blev Kreaturerne sluppet løs, man kaldte den Græsning for *Evretsgræs*, og man regnede med, at Mælken da var mere fed. Af denne Mælk lavede man *Evretsmør*, som Købstadfolk gerne købte og lagde ned til Vinterbrug.

Nu skal vi høre noget om *Tienden*, som jo er den Afgift, der i over 800 Aar har staaet et svært Gny

om. Vi ved, at Bønderne allerede under Knud den Hellige var vrede over den, og nu i 1903 er der taget den Bestemmelse, at den i Løbet af 54 Aar skal være forbi. Tienden hvilede paa al Bøndernes

HUS MED MURE AF STAMPET LER
(Rønnehus Skovfogedsted, Tjæreby Sogn).

Avl og Opdræt og virkede, da den var i sin fulde Kraft, overordentlig hæmmende. I vore Olde- og Bedsteforældres Tid var dog allerede meget faldet bort, d. v. s. overført fra „in natura“ til Kornydelse efter Kapitelstakst, men vi træffer dog adskilligt, som kan give os et Indblik i dens Karakter. *Præstetiende* blev først ophævet ved Lov af 14. April 1852. § 1 fastsætter, at „den Korntiende, der for Tiden ydes i Kjærven, skal inden 1. Januar 1856 være bestemt til faste aarlige Afgifter.“ Men det gik her som saa ofte. Meningen er god nok, men gammel Slendrian forstaar at gaa uden om Lovene, og der maatte endnu en Lov til for at gøre Ende paa det uheldige For-

hold: Tiendeydelsen i Kærven, og endelig fastsattes 1. Januar 1863 som sidste Gang, der kunde fordres Tiende ydet i Kærven. Vi skal nu se lidt nærmere paa den Maade, Tiendeudtagningen foregik paa. Naar Sæden var høstet og sat i Hob — det er sandsynligt, at Sjællændernes Langhobe med et bestemt Antal Neg i hver skriver sig fra Tiendeydelsen —, havde Ejeren Pligt til at sende Bud til Præsten eller dennes *Tiendetager* for at faa Tienden udtaget, inden Hjemkørselen af Sæden kunde finde Sted. Enhver kan forstaa, at dette var en stor Ulempe, som tidt havde til Følge, at Sæden blev udsat for unødvendig Regn for ikke at tale om Tidsspilde med Tællingen og det udtagne Korns Hjemkørsel til Præsten, hvad Gaardmanden maatte besørge, inden hans egen Sæds Hjemkørsel kunde finde Sted. Oftest fik Gaardmanden ikke sin Sæd i Hus den Dag, han havde bestemt dertil, for Tiendetageren var maaske da i en hel anden Ende af Sognet i lignende Forretning. Det er da forstaaeligt, at Bønderne saa skævt til Præsten og i det hele til al Tiendeydelse og Afgifter, og der forsøgte da ogsaa paa ad alle Veje at snyde. En af Maaderne var at sætte tre Rækker Neg i Hobene, hvad Jens Udsholt et Aar gjorde hos Peder Niensens Enke i Koldsbæk. En anden Maade at drille paa var den, at kunde det lade sig gøre at faa Tienden bragt i Regnvej, fandt Bønderne det en Fornøjelse. Men paa den anden Side viste Tiendeejerne (Præsterne) sig meget fordringsfulde og forlangte større og bedre Neg, end Bønderne selv fik, og da Præsterne jo altid havde Midler i Hænde til at faa deres Vilje, var det hele System Kilde til meget Vrøvl og Trætte, hvorfor man ret tidlig her i Blidstrup Sogn træffer en frivillig Ordning for en stor Del af Gaardmændenes Vedkommende, ved at de *tingede* — som det kald-

tes —, med Præsten om en bestemt aarlig Pengeydelse i Stedet for „Tiende ydet i Kærven“. Ordningen gjaldt for Embedstid. Det kan tilføjes, at en Husmand med 5—7 Tdr. Land — 2 Skp. Hartkorn —

TÆRSKNING I NORDØSTSJÆLLAND
(Fot. S. Bay, Asnæs).

gav 2 Rdl. aarlig for Tienden. — Det paahvilede til Gengæld Præsten at yde 2 Tdr. Øl til Bønderne i deres Gildeshus, dette er dog ikke kendt for Blidstrup Sogn, hvorimod det skal være kendt i Græsted, hvor det blev afløst med en aarlig Ydelse til Fattiggassen. —

Naar Efteraaret begyndte, tog de faste Husmænd fat paa Tærskearbejdet, som foregik med Plejel. I Reglen besørgedes Sædens Rensning af Kvinderne, efter at Mændene havde kastet den med en lille Haandkasteskovl, hvorved Sæden i temmelig ren Tilstand faldt længst borte, medens Avnerne faldt nærmere ved Kastemanden. — *Kørningen* af Bygget (at faa Stakkene fjernede fra Kernen) skete enten ved at tærske det med Plejlen eller ved at lade Hestene træde det inde paa Logulvet. Rensemaskiner kendte

man ikke, man hjalp sig med et Fejesold, hvilket kaldtes for *at feje af Lo*. Soldet holdtes med begge Hænder, og ved særegne Kast med Soldet drejedes Kornet rundt i Soldet, hvorved Avner og Straa flød ovenpaa og skummedes af med Haanden, naar Soldet holdtes stille. Selv om Høsten efter Nutidsbegreber var lille, tog det dog det meste af Vinteren med at faa dette Arbejde udført. Tærskeren begyndte gerne paa Loen, inden det blev lyst, og blev ved til sen Aften. Var det en Husmand med Jordlod, brugte han Aftenen til at tærske sin egen Sæd. Var det en Husmand uden Jordlod, brugte han Aftenen i Hjemmet til at binde Halmkurve, dels de saakaldte *Skæppekurve*, dels *Resle* (Solde), der brugtes til at resle Avner med, og endelig *Sædeløb* (Saakurve), *Bikuber*, *Fiskerkøver* (Fiskekurve til at bære Fisk i). Vi træffer ogsaa dem, der laver River. Et Udtryk fra den Tid var følgende: Han laver River om Dagen og skærer Tænder om Natten. Andre *slog Tøjr*, ofte af Svinebørster. Muligvis finder vi her en Følge af Bondestandens Frigørelse, den samme Flid og Iver træffer vi hos Gaardmanden, han var ikke ledig. Mænd lavede selv — det gjorde da baade Lars Svendsen og Peder Hansen, hvis Sager vi her har stiftet Bekendtskab med —, alt det, som brugtes i Driften, som i det hele kunde laves. Det blev lavet om Vinteren, der var Oplag af Redskaber, *Mejetøj*, *Skovle*, *Skafter* og Reservedele som *Rivetænder* — en hel Kurv fuld — og *Tøjrepæle* — to Hundrede —, som man kunde træffe paa en Hylde under Tagskægget osv. osv. Det var et Udslag af Arbejdsmod, nu var det deres egne Sager, de arbejdede med, og ikke Hoveri. Den aandelige Horisont var selvfølgelig lille, men et Gode havde den Tid dog: alle følte sig mere eller mindre knyttede til og afhængige af hinanden.

Klasseforskel var der, det er sikkert, men det betragtedes som værende i sin Orden. En Gaardmands-søn giftede sig derfor sjælden med en Husmandsdatter, men holdt sig til Standen.

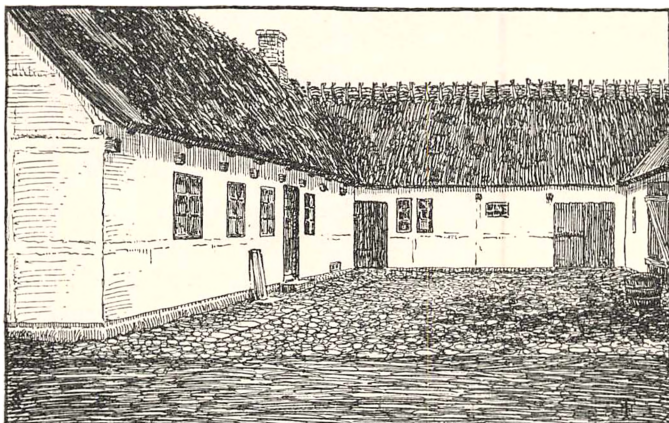
HUS I UVELSE

Produkterne, Sæd, Smør, Æg, Ost, Flæsk og slagtede Gæs, blev forhandlet paa Torvet, væsentlig i Helsingør. Bønderne kørte i faste Vogne, saa det gik ikke saa stærkt, naar der var Læs, som Regel 6 Tønder. Vi følger atter Lars Svendsen paa en saadan Rejse. Han kørte hjemmefra ved Midnatstid, og i Reglen var et af Børnene med for at passe paa, naar der var nogen, de mødte, for Lars Svendsen sad altid og sov, indtil han naaede Skoven (Horserød Hegn). Naar de naaede Skoven, tog de sig en lille Forfriskning — et Stykke Ostebrød og han en Slurk af Pæglflasken, de stillede jo ikke store Fordringer dengang med Hensyn til Livsfornødenheder. Hidindtil havde de kørt smaat, men nu gik

det strygende, og saa sov Lars ikke. Horserød Hegn og Teglstrup Hegn var ikke altid saa sikre at komme igennem, det havde sine Grunde, naar det mindre rosende siges om Kulsvierne, at de kørte med fem Vognkæppe. Der var adskillige, som blev frastjaalet deres Ejendele paa saadanne Torverejser, ja, der skete ogsaa Overfald og Drab, saa man maatte være belavet paa det værste. Den væsentligste Grund til, at Farten blev sat op, var den, at det gjaldt om at komme først til Byens *Siseport*, som den kaldtes (*Accise* var en Afgift paa Levnedsmidler m. m., som Bønderne solgte i Købstaden), for ellers kunde de gerne komme til at vente længe, inden de fik *siset*, og de, som kom først paa Torvet, handlede bedst. Sisebetjentene mødte Vognene uden for Byen, og naar Torvemanden havde sin Sisesedel, som han maatte hente i Byens Sisebod ved Byens Port, fulgte en Betjent med, og med sit Spyd gennemstak han Sække og Poser for at efterse, om ikke der fandtes andre Ting i Sækkene, end der var opgivet. Der er flere sandfærdige Træk fra den Tid, og en lille Prøve skal hensættes her. En Kone — vistnok en Handelskone — brugte at opgive et Antal Snese Æg, men Sisebetjenten havde hende mistænkt for, at hun snød, og forlangte derfor at faa Æggene talt, hvad der for hende var en noget mislig Sag. Passede Opgivelsen ikke, tog Sisebetjenten ganske roligt det, som over-skred den opgivne Mængde, og da Æggene, som altid dengang var indsvøbte i Hø og nedpakkede i Poser (vi maa erindre, at Fjedervogne fandtes ikke dengang, hvorfor hvert Æg maatte indpakkes for sig for ikke at stødes), tog det lang Tid med en saadan Optælling, og naar hun tillige var udsat for at blive noteret som Bedragerske, var hun, som Kvinder tit er, resolut i sin Beslutning, hun for op i Vognen

og traadte paa Sækken med Æggene i, derpaa løste hun op for den og øste Indholdet ud over Betsjenten og bad ham om at „tælle væk“, hvorefter han skyndsomst forlod Vognen, saa Konen slap for videre Tab udover de masede Æg. Særlig galt var det, om der i Kornsækkene fandtes f. Eks. en Hare, hvad der ofte gjorde. Det kunde være meget fristende at skyde en Hare, da der var mange af dem; og da Kongen havde Jagtretten, var Markedet ikke overfyldt, saa Prisen var god. Men ve den, i hvis Sæk en saadan „Morten“ fandtes. Bønderne klarede sig iøvrigt godt dermed, for de blev saa drevne i alle de Smuglerkneb, som tænkes kunde. Søren Larsen i Alume — senere boede han i Hørsholmegnen —, indgik et Væddemaal om, at han kunde smugle et Dyr igennem Siseboden. Han klædte det ud som en Kvinde, men selvfølgelig var Hovedet godt indpakket, og han kom nok saa nydelig kørende med en „Dame“ ved sin Side, som Sisebetjentene tog for at være en virkelig Dame. Almindeligvis spillede Kvinderne med i disse Smuglerkneb, og det er i Reglen dem, som gør den Slags Sager bedst. Det var meget almindeligt, at Konerne fulgte Mændene til Torvs, for vi ved jo, at „Jeppe“ havde en Svaghed, naar det gjaldt at holde Maade med de vaade Varer. Naar der saa skulde en Hare med, kunde Mutter saa dejlig skjule den under den store hjemmevævede Kaabe — derunder kunde skjules saa meget —, de bandt saa Harerne i Bagbenene, saa de hang ned inde under Kaaben, og Sisebetjentene skammede sig ved at undersøge, om de svære Bønderkoner havde gyldig Grund for deres Fyldighed. Paa den Maade er mange Harer sluppet ind i Byen. Omsider blev der da gjort en Ende paa det hele ved, at Accisen blev ophævet i Aaret 1850.

Naar de saa endelig havde faaet erlagt den befaalede Sise, kunde de rulle videre til Byens Torv, og vi skal saa efter Lars Svendsens Datter Ane høre lidt om, hvordan en saadan Torvedag stod af i

PARCELLISTSTED I UGLERUP (Halsnæs)

Tegning af Niels Jokum Termansen.

Aarene 1840—50. Naar der var gjort *god* Handel, kunde Prisen være for 1 Pund Smør 20 Skilling, 1 Snes Æg 18 Skilling, Ost pr. Pund 8 Skilling. Prisen for Rug var for 1847 Aars Afgrøde 4 Rdl. 3 Mark, noget lignende for Byg og 2 Rdl. for 1 Td. Havre. — Som vi alt har hørt, var Folk henvist til at forhandle alle deres Produkter paa Torvet, og det gjaldt ogsaa dengang om at fremstille disse i saa let sælgelig Tilstand som muligt. Ostene lavede derfor vor gamle Bedstemoder — Lars Svendsens Hustru — paa 1—2 Pund, fordi denne Størrelse passede bedst efter Arbejdsfolks Fordringer. Naar Forudsætningen for de anførte Priser var, at der var god Handel, kunde man let forstaa, at der ikke var Raad til bedre Middage etc. Kaffe fik de gratis ved, at de fra Hjemmet medbragte en Flaske Fløde til „Bevært-

ningsmadammen“, som tillige fik de knækkede Æg. Mad var der aldrig Tale om at købe, det højeste var for en Mark Hvedebrød (hvoraf spistes noget paa Hjemturen, dersom ikke Ostebrødet rakte til), for de derhjemme var jo altid glade for en *Helsingørskage*. Vor gamle Lars Svendsen fik sig selvfølgelig en ny Forsyning paa Pægleflasken enten af Ekstrakt eller Brændevin, og saaledes udstyret begav de sig da paa Hjemturen med de faa Rigsdaler i Lommen, en saadan Tur kunde give.

Paa disse Hjemkørsler, hvor der ofte var mange Vogne i Række, var det saa, de saa berømte Vædeløbskørsler fandt Sted, bl. a. omtalt i „Grib“ af Johs. Helms — og medens Lars Svendsen havde de skimlede Heste, var der ingen, der kunde følge ham (vi husker, at han fødrede tidlig Julemorgen). Engang kunde han ikke faa dem standset igen, men maatte sætte dem paa et Træ.

BYGNINGERNES OPFØRELSE. En stor Del af Bygningerne omkring i Sognene stammer fra Udskiftningstiden, da en Del Gaarde og et tilsvarende Antal Huse blev flyttede ud paa Markerne. Der er ogsaa de Gaarde, der er ældre end Udskiftningen, de maa i saa Fald ligge inde i Landsbyerne. Da gammelt Tømmer godt kunde benyttes Gang paa Gang i Bygningerne — især hvis det var Eg —, kan der naturligvis i Udflyttergaardene være Tømmer, der er meget ældre end fra Udskiftningssaaret. Paa Sandagergaard i Tibirke staar der saaledes en Stolpe, hvori er indskaaret Aarstallet 1711, mens Gaarden er opført 1838—39, idet Tibirke udskiftedes 1837¹⁾. Men i Almindelighed maa Tømmeret i Bygninger uden for Landsbyerne regnes for højst at være fra Udskift-

¹⁾ Se iøvrigt dette Værks første Bind „To Nordsjællænderes Erindringer“, der indeholder mange Træk fra det daglige Liv.

ningstiden. Det kan naturligvis ogsaa sige en Del, da adskillige Landsbyer udskiftede før 1800. Tisvilde, der ligger i samme Sogn som Tibirke, udskiftede saaledes 1787.

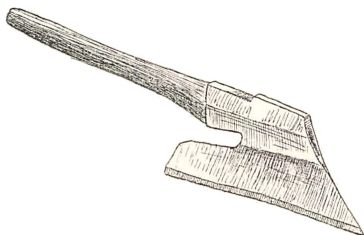
Det fortælles, at Ammindrup By var den første, der blev udskiftet. Som Udskiftningen skulde til at finde Sted, brændte de otte af Byens ti Gaarde, Byen blev da udskiftet, men Bønderne vilde ingen Overdrev have til deres Gaarde. Der blev som sædvanlig udlagt en lille Huslod i hver Hovedlod. Senere blev Annisse udstykket, Gaardmændene dær vilde heller ikke have Overdrev, men de blev tvunget til at tage baade det Nord for Byen, som Ammindrup skulde have haft, og de andre Overdrev Øst for Byen. Annisse og Ramløse var med Hensyn til Gaardantal de to største Byer i Strø-Holbo Herred. Da Annisse udskiftedes, var der i Byen, efter hvad der fortælles, 20 Gaarde og 80 Gadehuse. Svarende til de 20 Gaarde blev der udlagt 20 Huslodder, deraf blev de fleste udlagt i de yderste Ender af Overdrevene, idet de 7 blev lagt oppe paa Hedebobakkerne lige op til Skærød og 6 langs *Petershvile*, mens de 7 Øst for Annisse ligger i den vestre Ende af Overdrevet op til Hovedlodderne. Ammindrup har hverken Overdrev, Mose eller Eng, men det er Byens egen Skyld, Annisse har derimod meget af alle tre Dele. Overdrevene blev stykket ud, saa hver Gaard fik sit Stykke, enkelte af Udflyttergaardene fik deres Overdrev op til Hovedlodderne.

Disse Beretninger, som Husejer Johan Andersen har givet mig, falder i og for sig godt sammen med Arkivoplysninger, der viser, at Ammindrup blev udskiftet 1781, mens Annisse By er udskiftet 1784.

Det er klart, at de, der maatte flytte ud fra Landsbyen, og som derfor skulde til at bygge baade Stue-

hus og Udhus, ingenlunde glædede sig til alt det Arbejde, foruden dette at de nødigt vilde bort fra Landsbyens hyggelige Fællesliv, der vel kunde have sit Gnaveri og sin Strid, lige saavel som det havde sin Hygge og sin Fred, men altsammen gav det dog et vist Fællesskab, en vis krydret Form for Liv. Alt dette skulde de miste, og det, de vandt, var altsaa Ensomheden derude paa Marken — og Ensomhed var Folk dengang netop ikke indlevet i. Det er kommet senere. Det er derfor intet Under, naar man hører, at de, der skulde flytte ud, strittede imod, allermindst vilde Husmændene bort fra Byen og puttes saa langt ud paa den raa Overdrevsjord, men nogen maatte jo bide i det sure Æble, og saa blev der da trukket Lod imellem dem. Heller ikke Gaardmændene vilde ud, skønt deres Jord jo dog var bedre, men nogen maatte ud. Der var vel dem iblandt, som ved en eller anden god Forbindelse fik det maget saa, at de blev boende.

Bortset fra den sjælelige Lidelse ved at flytte ud fra Landsbyen var Opførelsen af de nye Bygninger forbundet med et langvarigt og omfattende Slid. Tidligere havde Bønderne hvert Aar faaet noget Træ fra Skoven, som de kaldte *Udslav*, og som var bestemt til Reparation af Bygningerne, men blev der noget tilovers, kunde man jo ogsaa formere sit Bo ved at lade lave en Sofa, en *Vingestol* (Armstol), eller hvad man nu havde mest Trang til. Ved Udsiftningen fik Udflytterne en bestemt Sum til at bygge for. Det forekommer En, at det er saa umaade-

EN BIL (Tømmerøkse).

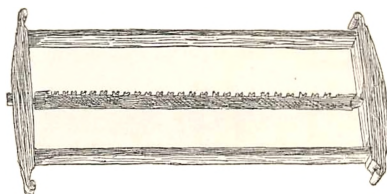
lig længe siden, Udstykningen fandt Sted — der er sket saa uhyre meget siden —, og dog lever der een Mand her i Nordsjælland, som har oplevet sin Bys Udskiftning, og det er *Ole Larsen* i Tibirke, han

EN
LANG-
SAV

er født 1835 og fylder altsaa 89 Aar. Hans Fader, Lars Larsen (1804—54), udflyttede Sandagergaard, Matr. Nr. 5, hvilken Gaard Ole Larsens Brodersøn, Georg Larsen, nu ejer. Ole Larsen fortæller, at hans Fader fik tilstedt 500 Rdl. af Staten til at bygge for. Det Tømmer, der var i den gamle Gaard, duede ikke stort. Der blev skovet Tømmer, og de købte ved Auktion, men de 500 Rdl. skulde slaa til. De tre Ting, der skulde til for at faa et Hus opført, var Træ, Ler og Langhalm eller Rør. Desuden skulde man ogsaa bruge en Del Kampesten, men de var sjælden ret langt borte. Vi vil først se paa Tilberedningen af Tømmeret. At hugge Tømmeret i Kant kaldtes *at slinge Tømmer*, og hertil anvendtes en *Bil*. Til dette som til det øvrige Tømmerarbejde havde man gerne en Mand fra Byen, som kaldtes en *Hugger*, han var baade Tømmer, Snedker og Hjulmand. Men det gjaldt om selv at gøre saa meget som muligt af Arbejdet, for var Daglønnen lille, saa var Bøndernes Penge ogsaa smaa. Savværker havde man ikke, og derfor maatte man selv save Tømmeret ud af Træstammerne. Dette skete i *Savgraven*. Man gravede hjemme ved Gaarden en Grav, der var et Par Alen dyb og ligesaa lang som de Træstammer eller Kævler, der skulde saves igennem. Paa Siderne af Graven lagde man det opkastede Jord, maaske tillige nogle flade Kampesten for at

højne Volden op. Ved Enderne af Graven laa paa tværs et Par Stykker Tømmer, der var slinget et Par Tommer, men dog ikke helt fuldkantet. Ovenpaa dem laa saa Granstammerne eller Egekævlerne, hvad det nu var. Stilladset, som disse hvilede paa, kunde iøvrigt ogsaa være en Etage højere, med et Par Bjælker paa langs og et Par Tværbjælker ovenpaa.

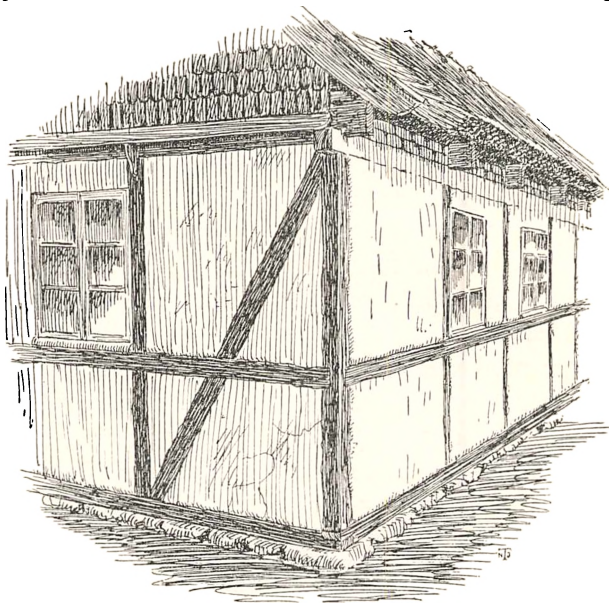

KLOVSAV

Nu skulde saa Savningen finde Sted, og dertil brugtes en *Langsav* eller *Flækkesav*, som blev trukket af to Mænd, hvoraf den ene stod nede i Graven og den anden ovenfor. Manden nede i Graven maatte tage nogle ordentlige Ryk i Saven, desforuden fik han Savsmuldet i Hovedet, hvorfor han undertiden beskyttede Øjnene med et Slør. Manden, der stod ovenfor, havde den Bestilling at styre Saven. Ubehagelig var Arbejdet og meget strængt. En af mine Fortællere omtalte, hvorledes han kunde huske, at disse Folk ligefrem vaandede sig om Aftenen af Træthed. Det er da forstaaeligt, at man ikke brugte Savgraven til andet end de svære Stammer, hvor den var absolut nødvendig. Skulde et Stykke Træ saves igennem, og det kunde spændes fast, saa Saven gik lodret, tog en enkelt Mand fat, det kaldtes *at save for Fod*. Men ofte var Træet for tykt, saa Arbejdet blev for strængt. I saa Tilfælde brugte man en Klovsav, *Klo'sav*, som blev trukket af to. Dens Klinge var saaledes indrettet, at den savede til begge Sider. Klovsaven brugte man til at save Brædder ud med, *flække ud* med.

Naar saa endelig Tømmeret var savet eller slinget, skulde man til at stille Bindingsværket op. Vi maa

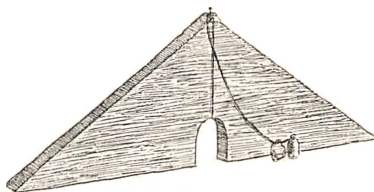
nu se paa, hvorledes det var indrettet og vælger da tre Eksempler. Først vil vi se paa det gamle Stuehus paa *Sandagergaard*, som staar endnu, men ikke mere benyttes som Stuehus. Mens man i de tre Udlænger

BINDINGSVÆRK PAA SANDAGERGAARD I TIBIRKE
Tegning af Niels Jokum Termansen.

benyttede alt det brugelige Tømmer fra den gamle Gaard inde i Byen, var det, der blev anvendt til Stuehuset, altsammen nyt. En Mand, der hed Svend Skaaning, var Hugger og ledede Arbejdet ved Gaardens Opførelse. Først skulde der lægges nogle Sten til Huset at hvile paa, og de skulde vatres, saa deres Overkant var vandret. Paa disse Sten, *Syldstenene*, blev der lagt et Stykke Tømmer, *Sylden*, som man kan høre det kaldt, *Fodstykket* eller *Fodtræet* er dog mere almindeligt. I Fodstykket blev hugget *et Glam* til *Stolpen*. En yngre Mand vilde, i hvert Fald hvis han er Faginand, sige, at Stolpen stod med en *Fodtap*

ned i Fodstykket. Paa Husets Længdevægge blev der oven paa Stolperne anbragt et Stykke Tømmer, der i gamle Dage kaldtes *Lædden*, men nu benævnes *Remmen* eller *Ramstykket*. Oven paa Lædden blev der saa tværs over Huset fra Stolpe til Stolpe anbragten Bjælke, som var kæmmet over Remmen ved en Udstemning i Bjælken og en Udskramning i Lædden. Bjælkehovedet

LODBRÆT
(anvendtes som Vaterpas).

rager, som man vil se paa Billedet, et godt Stykke udenfor. For at holde paa Stolperne er endvidere lidt under Midten anbragt et *Sidebaand*, idet der i Stolperne er lavet en Udskramning for Lægten, andet er Sidebaandet nemlig ikke. For yderligere at støtte Hjørnestolperne er der paa Gavlsiden anbragt et skraatstillet Stykke Tømmer, som kaldes en *Stormstiver*. Mens Tagskægget beskytter Længvæggen mod Regn og Rusk, er der paa Gavlbjælken anbragt et skraatstillet *Regnbræt* eller *Vandbræt*, der hviler paa nogle tilsaveede Brædestumper, som kaldes *Knægte*. Paa Sidebaandene hviler Vinduskarmene. Mellemrummet imellem Taget og Lædden er udfyldt ved et Par Skifter raa Sten og noget klinet Ler, og det er ikke ualmindeligt, at Folk kalder denne Murkant for Lædderne, idet de i saa Fald vil benævne Tømmeret lige under for Remmen. Man har Udtrykket *at mure Lædderne til*. Det er dog utvivlsomt, at Lædden er det rette Navn¹⁾. Maaske paa Grund af, at man ikke har manglet

¹⁾ Det samme bekræftes i *Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv* ved Henrik Ussing (1918) og *Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid* paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. Udarbejdet af Anders Uhrskov (1918).

Navne til dette Stykke Tømmer, mens man, saa vidt jeg ved, ikke har nogen særlig Benævnelse til Murværket ovenover, er Læddens Navn gledet op paa dette. I Stedet for Murværket over Lædden anvendte man sine Steder *Rugbraader*, der blev stukket ind over Lædden, saa Mellemrummet mellem denne og Taget paa den Maade blev tæt. — Den Del af Gavlen, der er over Bjælkelaget, er ofte af Brædder. At disse paa den nævnte Gaard er erstattet med Spaaner, skyldes en Forandring i den nyere Tid. Bindingsværket i dette Stuehus er sikkert et godt Udtryk for en velstillet Mands Stuelænge fra sidst i Trediverne. Tidligere manglede Husene ofte Fodstykket, og Stolperne stod da paa nogle store, men flade Sten, som de vel nu og da var tappet ned i med en Jerntap. Det var nyere Byggeskik, naar man havde Bindingsværk, der var *hugget i Fod*, som det hed. Naar alt Tømmeret i Bindingsværket som her var Egetræ, holdt Fodstykket jo ogsaa nok, men var Fodstykket Gran, *stod det snarere for Raadd*, og saa gled det let ud. Væggene kom til at gaa ud og ind, og ofte maatte man foretage store Reparationer. — Hvad nævnte Stuehus angaar, maa det bemærkes, at Bindingsværket her er tjæret, mens det almindelige i Nordsjælland ellers er, at det kalkes tillige med Muren, hvorved Bindingsværket Tid efter anden helt eller delvis gemmer sig under et tyndere eller tykkere Lag Kalkpuds.

Vi skal nu se paa en meget gammel Gaard, den saakaldte Fogedgaard i Tisvilde, som iøvrigt er afbildet i dette Værks første Bind Side 113, men hvoraf jeg har ladet udføre en anden Tegning med et delvis andet Motiv, hvorved det bliver lettere at anskueliggøre Bindingsværkets Konstruktion. Fogedgaarden er ca. 160 Aar gammel, altsaa en af de ældste Gaarde, man overhovedet kan vente at træffe her i Nordsjæl-

land. Denne Gaard ejedes for snart to Hundrede Aar siden af Niels Hansen, der 1738 blev gift med Mette Lind, en Datter fra Pibe Mølle. Deres Søn var Hans Nielsen — ogsaa kaldet Fogde-Hans (udt. *Fode-Hans*),

FOGEDGAARDENS VESTRE LÆNGE

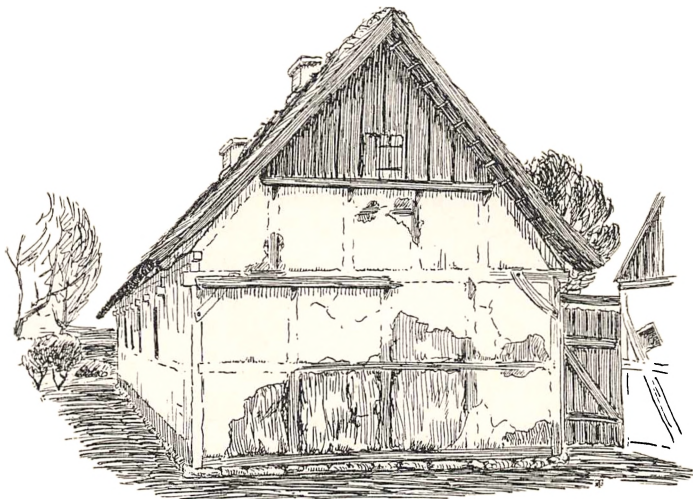
Tegning af Niels Jokum Termansen.

fordi han var Sognefoged ligesom sin Fader. I en lang Række Aar var iøvrigt alle Ejerne af Gaarden Sognefoged, Lægdsmand og Strandfoged. Den sidste Sognefoged var H. P. Nielsen, der døde 1901, hvorefter Broderen, Johan Nielsen, der i 24 Aar havde været Strandfoged og Tolder, overtog den. Gaarden ejes siden 1920 af Johan Niensens Søn, Niels Nielsen.

Fogde-Hans opførte denne Gaard i 1762 og følgende Aar. Der hørte dengang op mod firs Tønder Land til Ejendommen, og der har sikkert været betydelig Velstand. Bygningerne er meget rummelige og opført af usædvanlig svært Egetræstrømmer. Da man som nævnt selv maatte gøre det meste af Ar-

bejdet, byggede man ikke en saadan Gaard paa et Aar. Den sydlige Længe, Stalden, er opført 1762, den vestlige Længe (som ses til Venstre paa Billedet) er opført 1764, mens den modsatte Længe, Laden, som ligger ud til Gaden, er bygget 1765, hvilket Aarstal staar indhugget i den ene Portstolpe. Hvornaar Stuehuset, som man ser Enden af i Baggrunden til Højre, er opført, vides ikke. Vi vil nu se lidt nøjere paa den vestre og den østre Længe. Den sidste har et Tagskæg, der rager ikke mindre end 28 Tommer ud over Væggen, det gjaldt jo om at beskytte de lerklinede Vægge mod Regn og Rusk. Bindingsværket er meget svært, Bjælkerne er $7\frac{1}{2}$ —9 Tm. høje og op til 7 Tm. brede, Stolperne er 8 — $8\frac{1}{2}$ Tm. brede, Sidebaand og Lædden 4 Tm. høje, Fodstykket er 6—7, sine Steder 9 Tm. højt. Der er den Forskel paa Bjælkelaget her og paa Sandagergaard, at mens Bjælkelaget dær ligger oven paa Lædden, ligger de her under Lædden, idet de paa Laden er hugget ind i Stolperne, Bjælkerne og Stolpen er skrammet over (eller bladet over) hinanden. Det er den ældste Byggemaade at anbringe Bjælkelaget paa denne Maade, ogsaa i Stuehuset, det gav lavt til Loftet, og derfor var det ogsaa, at man i nyere Bygninger, hvad Sandagergaard maa regnes for at være i Forhold til Fogedgaarden, lagde Bjælkerne oven paa Lædden. Efter den gamle Skik laa Bjælkerne Overkant gerne 6—7 Tm. under Læddens Underkant. Naar Bjælkerne blev lagt oven paa Lædden, hvad ogsaa skete ved mere gennemgribende Reparationer af gamle Stuehuse, blev Loftet altsaa hævet en halv Snes Tommer. Fogedgaardens vestre Længe er delvis Udhus og delvis forhenværende Af-tægtsbolig. At dette sidste er Tilfældet, kan skønnes deraf, at der i *Akkeret*, det svære Stykke Tømmer, som bærer den ene Side af den aabne Skorsten —

lige inden for den aabenstaaende Dør, man ser paa Billedet —, er udskaaret *N H* sammenslynget og *ML D AN. 1764*. Det er Niels Hansen og Mette Lind, som aabenbart er gaaet paa Aftægt, da Sønnen Hans

HUS MELLEM TULSTRUP OG ULLERØD
Tegning af Niels Jokum Termansen.

Nielsen er begyndt paa det store Arbejde at opføre den nye Gaard. Fhv. Strandfoged Johan Nielsen mener, at der til denne Længe er brugt Tømmer fra den gamle Gaard, mens de andre Længer er opført af nyt. Dette er en meget sandsynlig Antagelse. At der i Aftægtsboligen er gamle Vinduer med Blysprosser, saadan som man oprindeligt havde dem overalt, mens der i Stuehuset er Vinduer med Træsprosser, tillægger jeg ikke nogen Værdi som Bevis. Ved de større Reparationer, som de fleste gamle Stuehuse har været Genstand for, er Blysprosse-Vinduerne i Tidens Løb blevet erstattet af Vinduer med Træsprosser enten af den Art, man ser paa Fogedgaardens Stuelænge til Højre paa Billedet, eller af dem, der findes paa Billedet

Side 48. Aftægtsboligen har ikke været i Brug i mange Aar, hvad der kan være Aarsagen til, at der ikke dær er kommet nyere Vinduer. Men der er to andre Ting, hvormed denne Længe afviger fra de allerfleste, man ser. Bjælke og Stolpe er ikke som sædvanligt bladset over hinanden, men Bjælken er tappet igennem Stolpen, og for at holde begge Dele sammen er der, som man ser paa Billedet, tappet to Trænegler igennem Bjælkehovedet lige uden for Stolpen. Endvidere har denne Længe ikke saadan som Gaardens andre Længer Sidebaand, der er bladset over Stolperne. I Stedet for er der ind imellem Stolperne anbragt Tømmer af samme Dimensioner som Stolperne, og disse *Løsholter*, som de kaldes, er da tappet ind i Stolperne eller ogsaa, hvad der vist brugtes i gamle Dage, skrammet (bladset) ind i dem. Disse to Ting er særegne for denne Længe i Modsætning til Gaardens andre Længer — og for Resten ogsaa til de allerfleste andre Bindingsværkshuse, jeg har set —, dette kunde jo nok tyde paa, at denne Længe var bygget af Tømmer, der har staaet i en tidligere Bygning. Tømmeret er usædvanlig svært, ligesom ogsaa Brugen af det svære Løsholt i Stedet for det smalle Sidebaand, der egentlig ikke er andet end en Lægte, viser, at der har været Tømmer nok. Om Bindingsværkets svære Dimensioner faar man en Forestilling, naar man tænker paa, at det Bindingsværk, der anvendes i vore Dage, gerne er 5×5 Tm., svarende til en halv Stens Bredde. — Bindingsværket er heller ikke her, som man vil se paa Billedet, hvidkalket, men staar nærmest med Træets Farve.

Det tredie Hus, her er afbildet, ligger mellem Tulstrup og Ullerød. Paa dette Hus findes de sædvanlige Sidebaand, Bjælkerne ligger som sædvanlig i gamle Huse under Lædden. Stormstivere findes ikke, d. v. s., der er to i den lille Udhusgavl, som skimtes

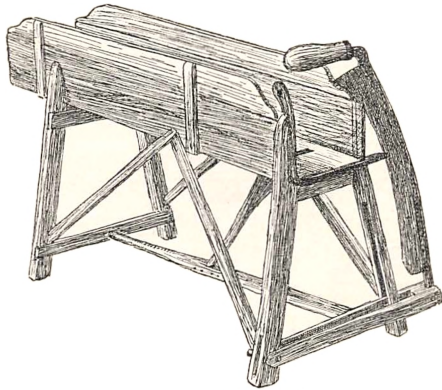
til Højre. I Stedet for Stormstiverne er der ved Hjørnerne fra Stolpe til Bjælke et Par mindre Stykker Støttetømmer, der kaldes *Stormkroge* eller *Krogbaand*. Saadanne findes meget almindelig i Gaardenes Udhuse og tillige i de mindre Steders Udhuse. Krogbaandene er paa det afbildede Hus tappet fast med en Trænagle. Meget almindelig er Gavlene helt ned til Bjælkelaget af Træ. Her er det kun til Hanebaandene, mens der er Bindingsværk derfra og helt ned til Jorden. Under Trægavlen ses et Regnbræt, paa Gavlens Bjælke sidder et halvt Regnbræt tilbage endnu. Med Hensyn til *Ovringen* af Huset, det, der er over Bjælkelaget, da bestaar det af et Par Spær, for hvert Par Stolper. Spærrene hviler paa Lædden, saadan som det tydeligt ses paa Gavlen til Venstre, men for at give Støtte for Tagskægget, der baade af Skønhedshensyn og for at beskytte de angribelige Lervægge maatte gaa et Stykke ud, er der paa hvert Spær anbragt et Stykke udskaaret Tømmer, en *Skalk*, som ogsaa ses paa Tegningen. Ved Enderne af Taget ser man her og ligeledes Side 48 en *Vindskede* af Træ. Hvert Par Spær holdes sammen af et *Hanebaand*, som Hanebjælken kaldes, og den Del af Huset, der er begrænset af to Par Spær og det dertil svarende Par Stolper, kaldes *et Fag*.

Naar vi nu ved gode Venners og Naboers Hjælp har faaet rejst Huset, og en grøn Krans er blevet anbragt øverst oppe, vanker der lidt ekstra Mad og Drikke, men næste Dag maa vi til at begynde at tække. Dertil bruges Rør fra Moser og Søer, stundom Siv, og Langhalm. Rørene skulde skæres om Vinteren, naar der var Is paa, Langhalm lavede man i Loen. Til Langhalm brugtes *topslaet* Rughalm, d. v. s. det blev kun tærsket i Toppen, hvorfor det da heller ikke blev helt rent. Hvis Rugnegene nemlig blev tærsket over

det hele, saa de blev tærsket rene, blev Straaet for blødt til *Tagfo'r*. Det, man i saa Fald fik ud af det, var *Rugbraader*, der brugtes som *Bindefo'r* til at binde Negene med i Høsten. Naar Rughalmen var tærsket i Toppen, skulde Langhalmen *rives af* eller *trækkes af*, og til det Brug havde man en *Lorevle*, der bestod af et Hoved af Træ med en Række halv Alen høje flade Trætænder, den ene Ende af Hovedet var forlænget og spidset til, saa den passede i et Hul, der var stemmet gennem en Stolpe i Laden, heri anbragtes Lorevlen ved Hjælp af en Kile, der var drevet ind underneden. Her afreves saa Halmen, idet den blev trukket gennem Revlen flere Gange, skiftevis med Rod og Topende og alle de urene Straa, Afrivningen, blev fjernet. Naar det var besørget, skulde den *pilles*, hvad der gik for sig paa den Maade, at man tog Topenden ind mellem Laarene, og idet man holdt den fast dær, pillede de Vipper af, der endnu maatte være tilbage ned imellem Straaene. Naar Langhalmen var revet, pillet og bundet i Kærv, blev den stødt mod Logulvet, saa den blev nogenlunde lige i Rodenden, *stødt op* kaldtes det. For at den kunde blive hel lige, blev den til sidst skaaret af i *en Skærekiste* og er dermed færdig. Afrivningen fra Lorevlen blandes med Havrehalm og skæres til Hakkelse i Skærekisten.

Saa kommer *Tækkeren*, og der blev nu anbragt en Art Stillads, hvorpaa Tækkemanden kunde staa. To tykke og stærke Stænger af Tykkelse som et Læssetræ, *Læssemed*, blev stillet op mod Ovringen, saa de hvilede paa den nederste Lægte, udenpaa dem blev anbragt et vandret Læssemed, *Tækketræ* eller *Ladtræ*, som var bundet fast i to Reb, hvis øverste Ender var fastgjort i Mønningslægteerne. Paa det Tækketræ gik saa Tækkeren. Havde man nogenlunde rigeligt med Tagrør, brugte man dem til Tagskæg og saa Lang-

halm længere op. Hvis man havde rigeligt Rørskær selv, kunde man anvende ene Rør til Taget, og dette var det holdbareste, men mange Steder brugte man udelukkende Langhalm. Dog lagde man gerne — i alt Fald i Stuelængen — et lille tyndt Lag Rør, hvoraf Toppen var hugget af, inderst paa Lægterne, det kaldtes *Bro, Brolag* eller *Broning*. Detsaa pynteligt ud, idet det hindrede Vipperne i at hænge og daske der ind-

SKÆREKISTE

vendig, hvad de vilde gøre, hvis de ikke netop ramte en Lægte. Disse Tagrør interesserede iøvrigt ogsaa Drengene. En af mine Meddelere fortæller, hvordan han og hans Søskende gik op paa Loftet og trak et Rør ud — det var paa en af de Gaarde, hvor de kun brugte Rør til Broning —, og naar de saa fik en Begklump paa den ene Ende af den, var der en god Pil til en Flitsbue. Mens Tækkeren stod uden paa Taget, var der en Haandlanger indenfor. Der blev lagt et Lag Halm eller Rør paa hver Lægte, og det kaldtes *et Bind*, mens den Bredde, man tog for, kaldtes *en Opgang*. Naar Tagfo'ret var bredt ud, blev der ovenpaa lagt en *Tækkekæp*, den var hyppigt af Hassel, men i mere skovfattige Egne anvendte man to, tre Aar gamle Pilekæppe dertil. Tækkekæppene kunde være meget lange, fire, fem, seks Alen. Til at binde Tækkekæppene fast med brugte man tjæret Hampesnor, som man købte i Bundter, afskaarne Stykker, en

Længde Tækkegarn hed det. Tækkeren holdt fast i den ene Ende af Snoren og stak den anden Ende gennem Øjet paa den alenlange Staalnaal, som kaldtes *Tækkenaalen*. Derpaa stak han Naalen ind under Lægten, Haandlangeren trak nu den korte Snor af Naalen, hvorefter Tækkeren stak Naalen ind — det er stadig den Del af Naalen med Øjet i —, over Lægten. Haandlangeren stikker Snoren i Øjet, Tækkeren trækker til og faar saa atter den anden Ende af Snoren ud, hvorpaa han binder Kæppen fast. Der var 6—7 Tommer imellem hver Traad.

Tagfo'ret var altsaa fastgjort mellem Lægten forinden og en Række Tækketæppe foruden. Naar Tækkeren havde faaet et Bind lagt paa, skulde Tækketræet noget højere op. Han traadte da ud paa en Tække-Stige, som stod ved den ene Side, og snoede Rebet et Par Gange om Tækketræet. Ved dettes anden Ende traadte han ud paa Lægten og foretog det samme dær, hvorved Tækketræet var blevet hævet tilstrækkelig. Her som i saa mange andre Tilfælde har Fremgangsmaaden været forskellig. En anden Maade at anbringe Tækketræet paa end den nævnte er den, at det i den ene Ende er bundet fast i et Reb, hvis anden Ende er gjort fast i Mønningen; i den anden Ende af Tækketræet er der slaaet en Pind fast, som hviler paa et af Trinene paa en Stige. Naar Tækketræet skal hæves, ruller man det bare rundt og fastgør Pinden paa det næste Trin. Af Værktøj brugte Tækkeren foruden den lige Naal ogsaa en Tagrage, *Tavrave*, til at klappe Tagfo'ret fast med, samt hvor der skulde tækkes *Rende*, et Par *Krogstiger*. Tækkeren kunde ogsaa, om det skulde være, gøre Arbejdet alene, idet han saa anvendte en krum Jernnaal, som han kunde stikke ind, saa dens Spids kom ud igen. Paa den Maade var han nødt til at bære sig ad imellem Vindskeden og

Muren, hvor Haandlangeren jo ikke kunde hjælpe til. Var der blot Tale om at lappe et Hul, brugte man ikke Tækkeetræ, men derimod en Tækkestol, som bestod af en sammentappet Træramme, hvori der foroven var anbragt en stor krum Jernpig, der blev stukket ind over en Lægte. — Nu anvender man i Stedet for Tækkegarn Staaltraad, som er vundet om Naalen. Denne stikkes som før ind under Lægten, hvorefter Haandlangeren stikker den ud over Lægten, og Tækkeren binder Enderne sammen. I dette Tilfælde bruger man ikke Tækkekæppe. Oven paa Mønningen blev der lagt et Lag løst Halm, som saa holdes fast med de ret tunge og svære *Kragetræer* eller *Rygtræer*. Naar Taget var lagt paa, skulde det pudses, hvortil man brugte en skarp Kniv. Saa kunde det hælde, at man sagde til en Dreng: „Hør, du Knægt, kan du ikke springe hen til Per Nilen og laane en *Tagsaks*, ellers kan vi ikke faa Tagskægget klippet.“ Og havde Drengen ikke faaet tilstrækkeligt Kendskab til denne Verden og dens Haardhed, benede han i al Troskyldighed af og blev saa muligvis holdt yderligere for Nar hos Naboen, thi Tagsaksen er af samme Art som *Møddingskraberen*, som man ogsaa kan faa svær Trang for, naar man er ved at være ved Bunden af Møddingsstedet.

Tækkekæppene var i gamle Dage Nødvendighedsartikler saavel som Tømmer og Teglsten, og det var jo billigst at faa dem gratis. Det var der derfor ogsaa nogle, der brugte. Saaledes fortælles der, at en Forstraad en Dag kom kørende hen ad Landevejen, og han mødte da en Mand, der kom bærende med en stor Dragt Tækkekæppe. Nu var Manden ikke just kendt for sin store Ærlighed over for Skovvæsenet, og Forstraaden fandt det da ogsaa paakrævet i en bøs Tone at spørge: „Hvor har du skaaret de Tækkekæppe henne?“ „I den brede Ende, Hr. Forstraad,“

svarede Manden med troskyldig Mine, idet han kastede Bunken ned paa Vejen og pegede. Da Forstraaden fik gjort ham begribelig, at det ikke just var det, han mente, svarede Manden da ogsaa meget villigt, at han havde skaaret dem paa den og dens Mands Mark, han havde saadan nogen gode Hasselbuske. Forstraaden var ikke i alt for godt Humør, da han kørte, og Manden med et svedent Smil kastede sine Kæppe paa Ryggen og gik. Uden Vidner var der intet som helst Udkomme med den Slags Folk.

Var denne Begivenhed af den mere muntre Art, skal jeg nu gengive en, der er ret dramatisk. Skovløber Rasmus Frederiksen, Nøddebo, har fortalt mig følgende. Bedstefader var Hegnsmand og boede i Truntehuset. Han havde med forskellige Skovtyve og Krybskytter at gøre, men dengang slog de dem til Rette. Nu var der en Mand fra Ullerød, som var slem til at stjæle Tækkkekæppe. Engang opdagede Bedstefader ham og satte efter ham, „og gnistre min Krop saa kunde jeg løbe,“ sagde Bedstefader, men det kunde den anden ogsaa, der var derfor stadig den samme Afstand imellem dem. Bedstefader havde en Tjørnekæp i Haanden — den havde han altid med —, og da han nu ikke kunde naa at faa Tag i Manden, langete han ham en med Kæppen. Han ramte Manden i Nakken, saa han styrtede. Min Bedstefader sprang om bag et Træ og tænkte: „Det var dog forfærdeligt — skulde jeg have slaet et Menneske ihjel.“ Men da han havde staaet lidt, begyndte Manden at røre sig, han tog sig op til Hovedet, Blodet løb ned af det. Lidt efter begyndte han at rejse sig op, men da han kom paa Benene, skulde han alligevel først hen at have Tækkkekæppene med sig, før han gik ad Ullerød til. Bedstefader meldte ham ikke, han tænkte, at nu kunde han jo gaa med det, han havde faaet. —

Vi skal nu til at have Væggene klinede, men først maa vi have gravet *Brønd*. Det var vel endda ofte det første Arbejde, der blev udført, naar et Hus skulde bygges. Ofte havde man en Mand til at *vise Vand* med en tvejet Pilekvist, nogle havde en særlig Evne i den Retning, men de skulde være født i Maaneden med Vandmandens Tegn (November). Hvor der ikke var særlig dybt til Vandet, gravede man et Hul med skraa Sider. Naar Vandet var naaet, blev Brønden sat af Kampesten, som de fandtes paa Markerne. Man har sikkert maattet passe nøje paa, at den tykke Ende af disse rundagtige Sten kom til at ligge ud mod Jorden. Der er dog adskillige Eksempler paa, at saadanne Brønde har staaet, saa længe nogen kan huske. — En Mand, der er født i Søholm, Asminderød Sogn, Kommunalærer Henrik Nielsen, Hille-rød, fortæller, hvorledes der i hans Hjem var en Brønd, der var sat af Kampesten. Foroven var der en *Brøndkarm* af Brædder med *Vinde*, hvad man iøvrigt ser ret almindelig endnu. Vandet vandt man op med en Træspand, der hang i et Reb. Nu kunde det ske, at Rebet raadnede, og Spanden faldt i Vandet. Saa gjaldt det om at faa den op, for det var ikke Tider, hvor man lod noget gaa til Spilde. Var Brønden ikke ret dyb, kunde man naa Spanden med en Brandhage, men man kunde ogsaa anvende en *Brøndsøger*, det var et Stykke tykt Rundjern, der var bøjet om i et Øje foroven, men forneden flækket i tre Dele, som var bøjet om i tre Kroge, som da var gjort saa spidse, som det var muligt. Brøndsøgeren var gjort fast i en Snor, og ved at slaa med Snoren prøvede man at faa den til at dingle rundt nede i Vandet, saa en af Krogene tog fat i Spanden, de kunde holde fast, blot de kunde faa fat under et af Baandene. Hvis ikke det kunde nytte,

fortæller Nielsen, maatte hans Far ned i Brønden efter den. Dertil havde han altid bare Fødder eller Strømpesokker, Træsko kunde ikke bruges. Saa traadte han paa Stenene paa den ene Side af Brønden og stemmede Ryggen imod den anden Side. Paa den Maade gik han ned og tog Spanden og op igen paa samme Maade. Da Meddeleren var en Dreng paa en halv Snes Aar, følte han stor Angst ved at se Faderen foretage en saadan Vandring.

BRØNDSØGER

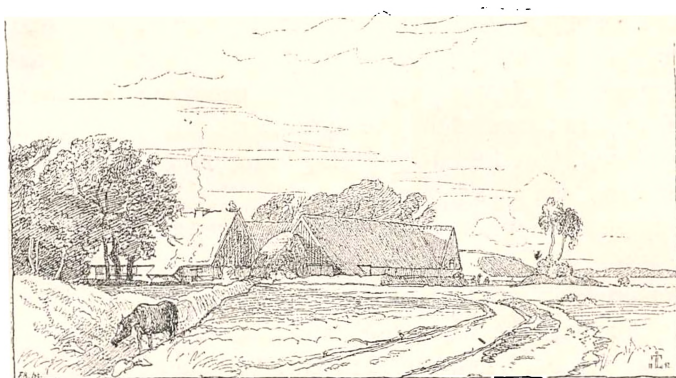
Den afbildede Brøndsøger ser lidt anderledes ud end den skildrede, den har saaledes ikke saa skarpe Spidser og er sikkert nærmest beregnet til at tage fat i Spandens Hank med. —

At man i Stedet for Vinde i ældre Tid havde en Art Balance (en svær Stolpe, *Brøndstøtten*, med *Brøndvippen* og den lodrette *Brøndsvøbe*, hvorpaa Spanden sad fast) til at tage Vand op med, ses paa Lundbyes Tegning i „Højtid“ Side 47 og 67.

Senere blev der anvendt kløvede og raat tilhugne Kampesten til at sætte Brønde af. Et stort Fremskridt var det, da man fik murede Brønde. En gammel Murer og Brøndgraver, Hans Nielsen, Kregome, meddeler mig, at de første Brønde af den Art skyldes den ældre Teglværksejer Clausen, Gadevang, idet han 1855 eller 56 havde forpagtet et lille Teglværk i Sigerslevøster, og dær blev den første Prøvebrønd gravet og sat med brændte Sten 1856 af Murer Niels Hansen Andersen, Sigerslevvester. Forsøget faldt

heldigt ud, og i de følgende Aar satte Niels Hansen et meget stort Antal Brønde med brændte Sten.

Husene paa Landet var i gamle Dage næsten alle *lerklinede* (se Billedet Side 32 og 53). Det var ikke mindst

J. TH. LUNDBYE: SJÆLLANDSK BONDEGAARD 1842.

dette Arbejde, som krævede Slid. Først skulde Leret graves og køres hjem. Det maatte ikke saa gerne være mergelagtig, for saa vilde Frostens opløse det, det skulde være *Dødler*, men det var ikke alle Steder saa let at faa fat i. Naar det paa en jævn Plads blev æltet, kom man sine Steder Halm eller lang Hakkelse imellem, det skulde holde sammen paa Leret, og desuden Grus, for at det bedre kunde slippe Værktøjet. For at det æltede Ler kunde sidde fast i Bindingsværket, var der med et Par Tommers Mellemrum anbragt nogle tykke Kæppe af Gran eller El, *Hæle* eller *Stejler* kaldtes de, og tværs over var der ind imellem dem flettet nogle Hassel- eller Pilekæppe, *Væenner*, eller ogsaa var der viklet Halmbaand om, endelig kunde det ogsaa hænde, at der ingenting var. Byggematerialets Art og Sættelse maatte jo i det hele foruden Skik og Brug rette sig efter

de stedlige Forhold. Nu kan vi imidlertid høre, hvorledes en Gaardmand, der som fjortenaarig i 1874 eller 75 var med til at kline et Hus i Gørløse, beskriver dette Arbejde. Først blev der kørt noget Ler hjem og kastet op i en Bunke, saa slog man Vand paa, derefter kom der en eller to Heste, som man nu havde det, og saa kom der en Dreng op paa Ryggen af Hesten og red den rundt. Var der to Heste, trak han den ene bagefter i en Line. Mens han red, bredte de et Lag Rugbraader ud, som Hestene saa traadte ned i Leret. Det blev gjort adskillige Gange, saa det kunde blive en rigtig sejt Masse. Hestene maatte blive ved at gaa rundt, til det var tjenlig til at bruge, det skulde være en klæbrig Masse, ikke lindt, men stift. Saa stod det Natten over, og de begyndte da om Morgenen tidlig, idet der var samlet nogle Folk, at de kunde tage saadan en Side op en Dag. Der var to og to — der kunde være baade seks, otte og ti —, en foruden og en forinden. Først skulde jo Tømmeret være stillet op. I den ældste Tid havde man ikke noget Fodtræ, men Hælene var sat paa nogle utilhugne Kampesten og gik op mellem Sidebaandene og op til Lædden, hvor der var boret eller hugget Huller, de gik ind i. En senere Byggemaade var den, at man gjorde Hælene fast i Fodstykket. En anden Byggemaade igen bestod i, at der kun var eet Sidebaand (det maa være *Løsholtet*, Meddeleren mener, mange kalder begge Dele for Sidebaand), og saa var der to Hold Hæle, men man holdt for, at Vægge, hvor Hælene gik helt igennem, var de mest solide. Sidebaandene var gerne Granpinde, de kunde raadne, og saa kunde Væggene forskyde sig. Hælene var ogsaa Grangrene, og de kunde næsten aldrig forgaa derinde i Leret. Naar alt dette nu var i Orden,

vandt man Halmbaand imellem Hælene, og saa tog man saa stor en Klump Ler, som man kunde tage med begge Hænder, og klaskede det ind (i Asminde-rød Sogn kaldte de det *at sla imod*), hvorefter man

PRÆSTEHUSET I HERLEV

glattede det lidt, dog ikke meget, Nu skulde det staa til næste Dag, det skulde *træknes*, og saa blev Ujævnhederne skaaret af med en Spade. Muren stod saa og tørrede. Naar Leret revnede, skulde det *svummes*, d. v. s. stryges over med en Vælling, der bestod af en Blanding af Kalk og Ler, det skete flere Gange, de maatte passe paa, at Leret ikke slog for store Revner. Naar det var rigtig tørt, blev det endelig kalket.

Husmand J. P. Olsen, Frersvang, fortæller, at han har tjent paa en Gaard i Ørby, hvor han var med til at lave klinede Vægge. Der var Bindingsværk som tidligere beskrevet, og i det var der Hæle, som der var flettet Væner ind imellem. Leret blev hestetraadt, og der

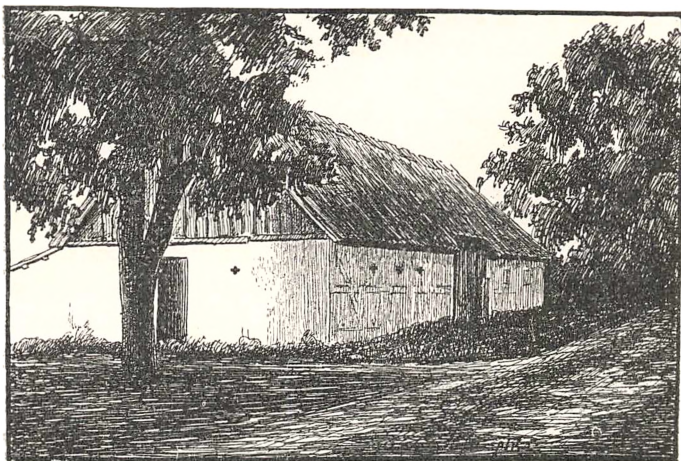
kom Grus imellem, ellers blev det for fedt, men der kom ikke Halm. Karlen og Pigen klinede Væggene, de blev glattet med Fingrene — senere brugte man Murske —, og siden svummet og kalket.

Foruden klinede Vægge havde man *Stampemure*. De havde den Fordel, at der slet ikke brugtes Tømmer til dem, men da de var alentykke, behøvedes der til Gengæld en umaadelig Masse Ler, og det kostede Sved og ondt i Ryggen at faa det op og hjem og tilberedt. Ler til Stampemure var blandet med lang Hakkelse. Naar der var lagt Ler i en Alens Højde eller lidt mere, lod man det staa og tørre, hvorefter man skar det af med en skarp Spade og lagde et nyt Lag Ler paa. Mens de lerklinede Vægge eller *de vændrede Vægge*, som de efter Vænerne blev kaldt, var tynde og vel kolde til Stald, var Stampemurene lune. En Husmand, der engang havde en Ejendom med to Længer af Stampemure, siger, at de kunde næsten aldrig forgaa, blot de blev holdt vedlige med Spækning. Stampemure er afbildet S. 35.

Klinearbejdet var overvejende Kvindernes Sag, de havde i det hele meget groft og strengt Arbejde i hine Tider. Det er tidligere nævnt, at de maatte rense Korn i et Sold, *fejje af Lo*, som det hed, læsse Gødning og sprede det bagefter. De maatte ogsaa kline Væggene i de nye Huse, og det var baade et strengt og et fedtet Arbejde. Men sled man i gamle Dage, saa festede man ogsaa, og efter at Kliningen var færdig, kom Belønningen i Form af *et Klinegilde*.

Der var naturligvis ogsaa dengang dem, der forstod at tage deres Magelighed i Agt. Et Sted var der en gammel Pige, som kun klinede med den ene Haand, hun vilde aldrig *vaade* mere end den ene Haand, sagde hun, for hun vilde have det saadan, at hun kunde tørre Næsen med den anden.

Som ovenfor nævnt maatte man med Hensyn til Byggematerialer tage de stedlige Forhold i Betragtning, og naar det nu er en Kendsgerning, at man sine Steder i Murene brugte Tørv i Stedet for Ler, er

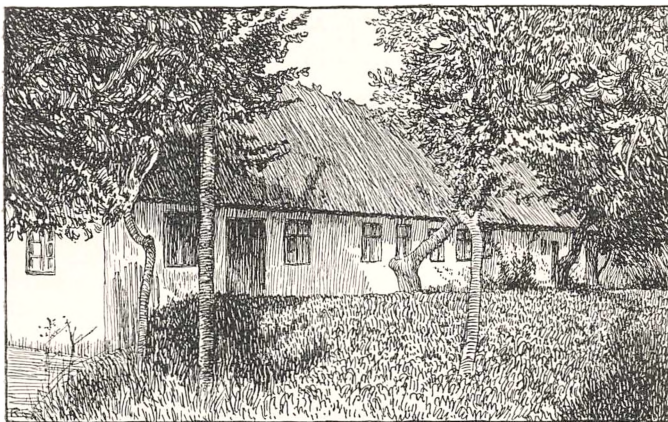

LADE I AUDERØD (Karlebo Sogn).
Tegning af Peder Bang Termansen.

Grunden jo sikkert den, at de var nemmere at faa fat paa end Leret. I Birkerød Præstegaards ældste Ud-længe, den østre, fandtes der saaledes for et halvt Hundrede Aar siden en Mellemvæg ved Loen, der bestod af Bindingsværk, hvis Tavler var fyldt ud med Tørv. Et andet Eksempel paa noget lignende kendes fra Hillerød. I Forhuset til P. Nordstens Maskinfabrik boede der engang en Urmager Goldschmidt. Huset var dengang en faldefærdig Rønne, og da Jernstøber Jokumsen købte det og rev det ned for at opføre et nyt Hus, viste det sig, at Gavlene var opført af Tørv og udvendig klinet med Ler. Tørvene kom til Nytte een Gang til, idet Arbejderne, der rev Huset ned, tog dem hjem og brændte dem. Jokumsen solgte senere Ejendommen til P. Nordsten.

De Huse, Fattigfolk i gamle Dage havde at bo i, var langt ringere end de tarveligste Huse, man ser nu. Et Eksempel herpaa kunde man finde inde paa *Sandet* (Ramløse, Tibirke, Kassepose, Melby og Asserbo Sand.) Dær boede mange fattige Folk, Væggene var stablet op af Græstørv, Skorstenspiben var af Græstørv, og Taget og Gavlene var af Lyng. De brugte de Materialer, de havde om sig, det hele kostede ikke andet end Arbejdet. Vi kan i Forbigaaende se lidt paa, hvorledes disse Udmarksfolk bjergede Føden. Jorden duede ikke at dyrke, men saa skar de Tørv, og de havde nogle Faar, som stod og sultede. De bandt fine Koste af Revlingeris, Barken blev skrabet af med en Kniv eller en skarp Flintesten. De *stivnede* Kosten ved at binde Risene sammen i Par Rækker i flere Lag. Naar saa et Stykke var slidt op, løste man den nærmeste Række Baand, og saa kunde Kosten bruges igen. Disse Koste var lavet nydelig, og de var næsten uopslidelige. Mændene derude fra Sandet kørte rundt med dem paa en Trillebør, de havde et Barn med med en Kurv, saa fik de lidt i den ved samme Lejlighed. Revlingekostene brugtes ude i Loen, men det var ikke alle, der forstod at værdsætte dem. Der var en Mand inde paa Sandet, der hed Søren, han kom engang ud til en Mand i Strø, men Manden sad og var fuld, han vilde ikke have Revlingekoste. „De er jo lavet af Havrebraader, — en Mark er ogsaa mange Penge, nej, har du ikke Birkeriskoste?“ Jo, det havde da Søren ogsaa, men da han kom hjem, gottede han sig, for Birkeriskoste var det værste Skidt. Korte Lyngkoste solgte de ogsaa. „Men op ad Nordsjælland til,“ siger min Hjemmelsmand, „dær kunde han sælge sine Revlingekoste.“ Dær forstod de at værdsætte dem. Konerne inde fra Sandet gik omkring og solgte *Kryslinger*, Tyttebær. De havde dem i to Kurve, som hang

i et Aag, og de solgte dem i Pottevis. — De Folk tog alting meget nøje i Betragtning, der var jo mere Kamp for Tilværelsen dengang end nu, slutter min Fortæller.

STUELÆNGEN I GADEGAARD (Holløse).
Tegning af Kr. Kongstad

Nu var lerklinede Mure ikke noget af det allermest holdbare. Naturligvis beskyttede det brede Tagskæg *Overvæggen* og Regnbrættet, der var gjort fast paa Sidebaandet, *Undervæggen*, men Regn og Rusk gjorde alligevel sin Virkning gældende, og man maatte derfor kline Hullerne og kalke det hele over hvert Aar. Dette skulde gøres inden Pinse. Kristeligt set lagde man næppe særlig megen Vægt paa denne Højtid, men der ligger en vis Dyrkelse i den Kendsgerning, at baade Hus og Have skal være i den fineste Orden til Pinse, den Højtid, der stod for Folk som Sommerens og Solens Højtid.

Imidlertid begyndte man tidlig at anvende soltørrede, *raa* Sten, eller man drev det til at skaffe sig brændte Sten. I Fogedgaardens ældste Længe — den vestre

— er der i Skorstenen anvendt Munkesten, som man havde hentet fra Ruinerne af Asserbo Kloster. Det var saadan et billigt Teglværk. — Raa Sten lavede man selv, i alt Fald omkring paa de mindre Steder. Vi grov Ler, fortæller en Mand, helst lidt mageragtig; var det fedt, skulde der mere Sand i. Det blev saa hestetraadt paa Jorden, og saa havde vi *Stenkar*, Forme. Først blev Stenkarret dyppet i en Balje Vand, for at Leret skulde slippe, derefter blev det lagt paa et bredt Bræt og fyldt med Ler. Dette tog man med Fingrene — „der er mange, der ikke har andet at tage“, sagde man. Naar Lermassen var glattet af Stenkarrets Overkant, *strøget*, gjaldt det om med et rask Tag at faa Stenkarret op paa Kant og baaret hen paa en Plads, der var *slettet* i Forvejen, f. Eks. en aftøjret Græsmark. Naar man saa havde lagt Stenene dær, med den Side opad, der under Stygningen var nedad, gik man tilbage, dyppede Stenkarret i Vandet og begyndte saa forfra igen. Naar Stenene var lagt paa Jorden, blev der drysset lidt Sand oven paa dem, det var for, at de ikke skulde revne. Traf det ind med en stærk Regn lige efter, at Stenene var strøgne, kunde den ødelægge det hele. Naar Stenene var tørret lidt, blev de kantet, rejst op paa Kant, og siden kørt ind i en Lade, hvor de tørredes færdig. Var Stenene af Ler, saa var Mørtelen ogsaa af Ler — Kalk var for dyrt —, og Arbejdet gjorde man selv. Mure Tavlene op i Bindingsværk kunde hver Mand gøre, der havde lidt godtskaftede Hænder. — Der var ogsaa dem, der lavede raa Sten og solgte. Saaledes fortæller Partikulier P. Jensen, forhen Gaardejer i Langstrup, at der i Lille Veksebo var en Familie, hvor Konen var meget arbejdsom, hun strøg Sten og solgte. Ude i Haven var der saadan godt Ler, det æltede hun og lavede Sten af det, som hun saa solgte til Bønderne.

Samme Kone er der for Resten en mærkelig Beretning om. Da hun var død, blev hun behandlet som andre døde. Paa et Lag Brædder blev der lagt et Lag Langhalm med Rodenderne udad og stødt op, saa

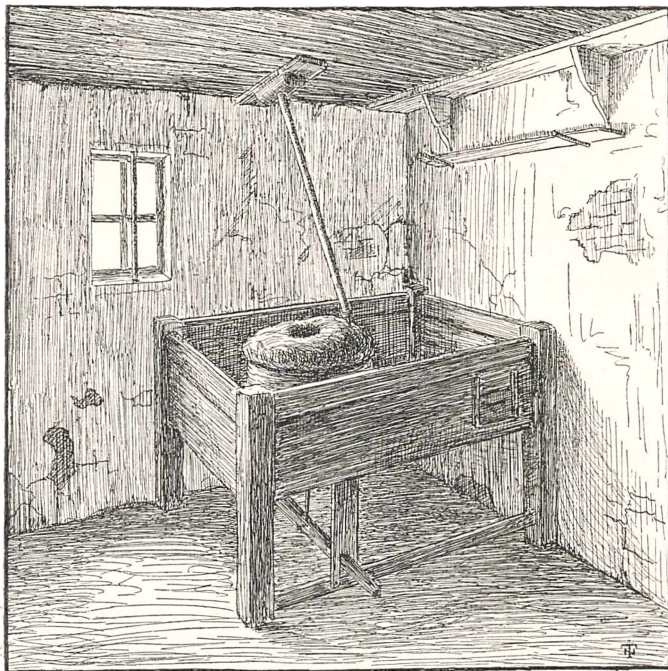
HUS MED BAGEROVN (ved St. Lyngby Skov).
Tegning af Niels Jokum Termansen.

de var lige. Oven paa Halmen lagde man et Lagen, og paa det blev Liget lagt, indtil Kistelægningen fandt Sted. Der skulde jo tages Maal af Kisten, og den skulde laves. Inden den døde skulde lægges i Kiste, skulde Liget vaskes og klædes. Men hvad skete der med denne Kone? Efter at hun havde ligget Lig i flere Dage, blev hun levende igen, hun havde været skindød, og hun levede flere Aar efter den Tid. — Vi gaar nu over til at omtale de brændte Sten. Ole Larsen, Tibirke, fortæller, at da hans Fader byggede den tidligere omtalte Sandagergaard i 1838—39, blev kun en Længe klinet, de tre andre blev opførte af brændte Sten, som Ejeren, Lars Larsen, selv havde brændt,

han havde en Teglovn ude i Bakkerne. Det har formentlig dog nok været noget temmelig nyt paa den Tid at benytte brændte Sten, og det har sikkert kun været muligt for de Gaardmænd, der selv brændte Stenene. Grundmur var noget ganske enestaaende. Den første grundmurede Bygning dær i Eggen var *Tibirke Skole*, som blev opført 1838. Det er ikke en af de 240 Skoler, men en Biskole af senere Dato. — Jeg har ogsaa selv brændt en Brænding Sten, fortæller Ole Larsen, vi havde en Trosse (en rund Fordybning i Jorden med en Hestegang), der sad en Mand paa en tohjulet Vogn og kørte rundt i Leret, indtil det var bekvemt, Hesten gik udenfor, oppe paa det tørre. Jeg havde en to—tre Mand, som strøg Stenene, de havde Akkord og fik vist for hver Tusind. Saa havde jeg en Mand, Ole Jensen fra Laugø Huse, han var Teglblænder, han har brændt Stenene til Helsing Kro, før den brændte. Han satte Stenene i Ovn, den blev lavet med en tre, fire Fyrgrave, hvor de kunde smide hele Stykker Brænde ind. Naar der blev sat Fyr i, skulde det brænde baade Nat og Dag, og det varede henad en fjorten Dage, det var noget, ligesom Ildebrændet var til. Ole Jensen satte Stenene i Ovn og fyrede, det fik han tyve Rigsdaler for. Nu faar de ikke saadan et Stykke Arbejde gjort for de Penge. — Jeg havde en Mand og slingede Tømmeret, som vi sagde, og en til at hugge det sammen, han var den rigtige Tømrer. — Den første Længe byggede jeg i 1866, saa var det i 67 eller 68, jeg brændte den Brænding Sten, da byggede jeg to Længer. Stuelængen byggede jeg i 72 eller 73. — —

Af Johan Andersen har jeg hørt, at der var mange henad Maarum til, i Nellerød og Kæderup, hvor der var god Lerjord, der *brændte Sten i Jorden*. Der var Teglværk snart ved hveranden Gaard. En Gaardmand

i Kæderup brændte et Par Brændinger hver Sommer og solgte. Naar Folk havde strøget en Del Sten, kom den gamle Ole Teglbrænder fra Laugø og brændte dem. — Gaardejer Anders Pedersen, Lykkeshøj, Far-

MALTKVÆRN I LILLE RAVNEBJERGHUS
Tegning af Niels Jokum Termansen.

broder til Møller Pedersen, Annisse, brændte Sten til Stuelængen ude paa Overdrevet, men saa gik Teglgraven fuld af Vand, og Folk sagde, at der stod en hel Del Sten nede paa Bunden af den. Paa Petershvilte drev de mere rigtig Teglværk. „Ja, her er Stenler i stor Dybde paa mangfoldige Tønder Land,“ sagde Jens Nielsen i 1892, da Johan Andersen købte lidt af den gamle Beholdning, „men vi kan ikke konkurrere med de store Teglværker.“

Om et af disse store Teglværker har fhv. Teglværksbestyrer Hjorth, Dyrnæs i Horns Herred, fortalt mig. Hjorths Fader drev Teglværk og Landbrug ved Siden af. Han havde 6 Karle, og de fik 30 Rdl. i Løn for Sommeren, og det var en høj Betaling paa den Tid (i Halvtredserne og Tresserne), men desuden havde han mange Arbejdere. Der var Folk fra Kulhusene, de havde en Mil at gaa, der var ogsaa mange ovre fra den anden Side Fjorden, fra Ølsted og Store Hagelse. De tog saa hjem Lørdag Aften og undertiden en Aften midt i Ugen. Der var til Tider en femten, seksten, der logerede derovre. Hele Ugen levede de ved tør Kost. De arbejdede fra 5 Morgen til 8 Aften med halvanden Times Middag, om Vinteren var det fra 6 til 6, da gravede de ved Lygte. Senere blev Arbejdstiden forkortet til 6—8 om Sommeren. Hos Bønderne fik Arbejds mændene en Rigsort og Kosten, men dette var Fabriksdrift, og Daglønnen var fra halvanden Krone til en Dalers Penge paa egen Kost, de havde mest Akkord. Sten kostede i Halvfjerdserne 32 Kr. pr. Tusind for de røde, og 24—25 for Flammesten. I Firserne og Halvfemserne, da de daarlige Aar kom, gik Prisen ned til 23—24 og 17—18, ja, der var de Værker, Nivaa o. a., hvor de solgte dem til 14 Kr. Stenene blev solgt til Horns Herred, Frederikssund, Frederiksværk og Nykøbing, de kunde sælge mange flere, end de kunde lave. Der var ikke andre Teglværker ved hele Isefjorden. — —

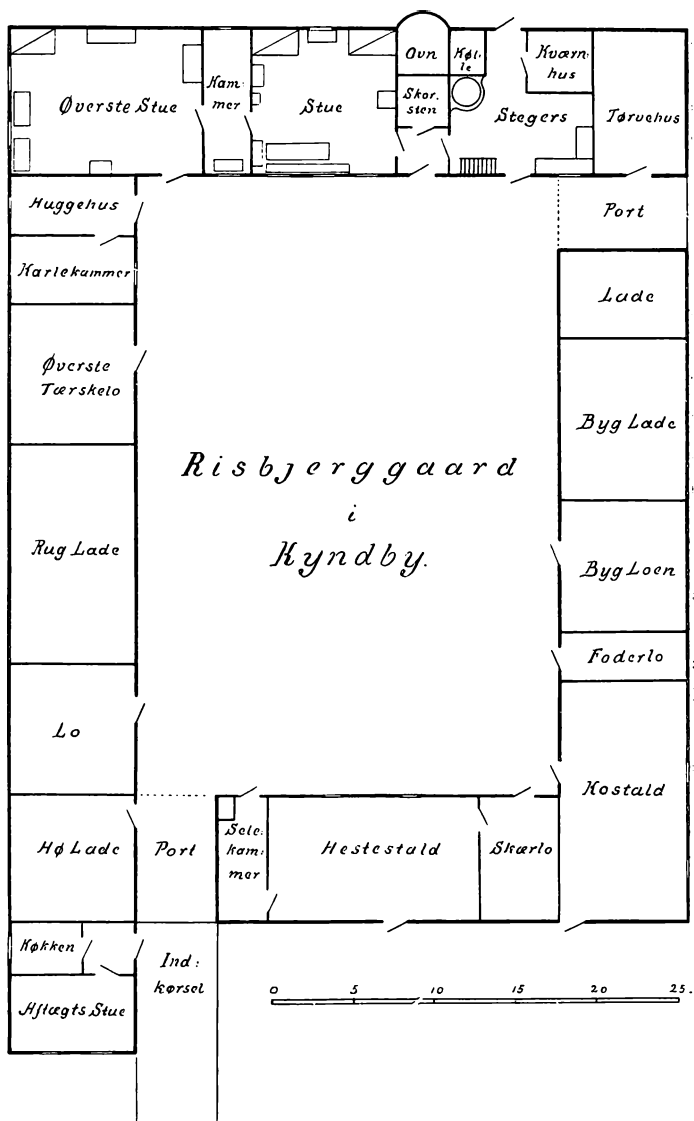
Inden vi slutter dette Afsnit om Bygningernes Opførelse, skal endnu nævnes to Ting. Bindingsværks husene havde deres svage Sider, de blev f. Eks. let et yndet Opholdssted for Rotter, idet disse med stor Lethed gik under de Sten, hvorpaa Murene hvilede. Dette var en ret betydelig Ulempe, den ældre Tids Bygninger besad frem for Nutidens grundmurede Huse.

En Fordel havde Bindingsværkshusene dog ogsaa, de kunde, naar de ikke var altfor store, lade sig flytte. Partikulier P. Jensen fortæller herom følgende fra sit Hjem i Langstrup. I 1850 eller 51 flyttede vi et Hus, og det gik til paa den Maade, at det blev rullet ud. Det var en Længe paa 8 Fag, 3 Al. hver, og Bredden var 8 Al. Væggene blev slaaet ud først, og saa blev der slaaet nogle Lægter paa, dels for at de kunde holde paa Bindingsværket, og dels for at man kunde skyde paa dem. Der skulde mange til at skyde paa, men vi havde ingen lejede Folk, man var jo vant til at spare dengang, Hjulmanden fra Dauglykke og hans Familie havde vi med, og de hjalp os. Der blev lagt Ruller under Længen, og de blev skiftet efterhaanden. Længen blev trillet en 25—30 Al. og drejet om, og det gik meget godt. Fru Jensen fortæller, at de i hendes Hjem havde en Ladelænge, som blev trillet tre Alen ud.

En anden Ting er, at Bindingsværkshusene i Tidens Løb blev meget forbedret, man fjernede Lerklining og murede raa Sten eller brændte Sten ind i Stedet. I Udhusene anvendte man hyppigt *Stykkesten*, d. v. s. halve Sten og Trekvarter, som man købte billigt. Senere hen skete det hyppigt, at Længerne blev *undermuret*, hvad der gik til paa den Maade, at alt Bindingsværket blev fjernet, og der blev opført Grundmur i Stedet, men da Ovringen skulde blive paa sin Plads, maatte den stives stærkt af. Afstivningens Art beroede paa, hvad man under de paagældende Forhold bedst kunde komme af Sted med. Sine Steder satte man Stolper under hver Bjælkeende, men bedre var det at lægge en Rem under Bjælkerne ved hver Side, denne Rem blev atter understøttet af Stolper, som saa igen blev *sværtet af*, d. v. s. forbundet ved Skraastivere, der holdt sammen paa det hele, som

man gør, naar et Hus er rejst. Allermest solidt var det, naar der ogsaa var et Stykke Tømmer forneden, som Stolperne hvilede paa. Naar *Stolen*, som denne Tømmerkonstruktion kaldes, var bragt i Orden, kunde Væggen brydes ned og en ny opføres.

HUSENES INDRE. Vi gaar nu over til at se, hvorledes Husene var indrettet, og hvad de rummede af Indbo og Løsøre. Først skal en Gaard fra Kyndby Sogn i Horns Herred omtales. I Bogen *Fra dansk Folke-mindesamling II*, 1909, har C. P. F. Mortensen givet en værdifuld Skildring af Livet paa Risbjerggaarden i Kyndby efter Fortælling af Enkefru A. Mortensen, der er født paa nævnte Gaard 1821, og Beretningerne grunder sig paa Minder fra 1820—40. Skildringen af denne Gaards Indretning og Bohave i Enkefru Mortensens Barndom gaar ud paa følgende. Gaarden staar endnu delvis i sin gamle Skikkelse, hvad Udhusene angaar. Vesterlængen blev bygget om 1828, men er aldeles uforandret, hvad Rumfordeling angaar. Stuehuset, der var opført efter en Brand 1747, blev nedrevet og helt ombygget 1870. Der blev sagt, at adskillige af de Bjælker og Stolper, der sad i den gamle Stuelænge, skulde stamme fra Ruinerne af *Kindholm Slot*, der laa henne bag Kirken og var blevet ødelagt af Svenskerne 1658. Uden for Gaarden ligger *Indsidderstuen* i Forlængelse af Vesterlængen. Brønden med Sving ligger midt i Gaarden, hvis Længer efter gammel Skik ligger solret. Udlængernes Indretning fremgaar tydeligt af Grundplanen. Vi gaar nu ind i Stuelængen. I den lille Forstue var tre *slette* Døre, der lukkedes med *Klinkefald*. Ad Døren lige for gik vi ind i den aabne *Skorsten*, hvor der var indemuret en Jernstang, og paa den hang *Skorstenskrogen* med Takker, hvorpaa Gryden kunde anbringes højere eller lavere over Ilden, som man

ønskede det. Længere oppe i Skorstenen var indemuret Spiger. Paa disse anbragte man *Liggerne*, lange Stænger, paa hvilke man hængte Sulet til Røgning. I Fru Mortenssens senere Hjem paa Jægerspris havde de ingen Skorstenskrog, men i Stedet derfor to større og en mindre *Trefod* til Gryderne at staa paa. Komfur fik hun først i 1863. Hvor Skorstenspiben stak op gennem Rygningen, fandtes de saakaldte *Vandsten*, der ragede lidt frem for at hindre Vandet i at løbe ned ad Murværket.

Paa den murede Arne brændte Ilden, fortæller Fru Mortensen videre. Om Vinteren sad Mandfolkene og lavede *Svovlstikker*, d. v. s. flækkede flade Pinde ud og dyppede dem i Svovl. De benyttedes til at tænde op med, naar vi først havde faaet Fyrsvampen til at fænge. Om Morgenen slog vi nemlig med Staal paa Sten og opfangede Gløderne i Fyrsvamp. Om Vinteren *forvarede* vi Gløderne fra Arnen inde i Bilæggerovnen og dækkede dem til med Aske Natten over. Bag Skorstenen laa *Bagerovnen*, der med en Runding og et fremspringende Tag ragede noget udenfor i Haven. — (Jeg maa indskyde, at den Slags Bagerovne nu er meget sjældne. Side 63 er gengivet en Tegning af J. Th. Lundbye (1818—48), hvor man ser en saadan Bagerovn og *Bagerovnsskjulet*, som det hed i de nordlige Sogne. Side 71 findes en Tegning af et gammelt Hus ude ved Store Lyngby Skov, hvor man ser Bagerovnens runde Fremspring den Dag i Dag). — Ad Døren til Højre gik vi fra Forstuen ind i *Stegerset*, det var baade Bryggers og Køkken. Lige inden for Døren stod til Venstre den store indmurede *Kobberbryggekedel*, der kunde rumme 16 Spande Vand. Bag denne ud mod Haven var *Malkøllen*, *Kørrelen*. Det var en stor Kasse med Bræddeloft over. I dette var der smaa Huller, og herpaa lagde man Byggen.

Nede i Kassen var en muret *Björn*, der nærmest lignede et Hundehus af Form og Størrelse. I denne „Björn“, hvoraf flere Sten var taget ud, fyrede man. Dær ovenpaa laa saa Maltet og tørrede langsomt ved

TRÆBISMER

Røgen og Varmen. *Gammeltøl* bryggede vi i Marts Maaned, og saa naar Hylden stod hvid. — I et Hjørne af Stegerset ud mod Havøn var afskildret et Kammer, *Kværnhuset*. Heri fandtes foruden Maltkværnen en righoldig Samling af forskellige Genstande, Gammeltøl, Pølser, Faarelaar, Kar og Baljer. I Stegerset ud mod Gaarden fandtes Køkkenbordet og Loftstrappen. Mod Tværvæggen stod Vasken, over Køkkenbordet hang *Karrækken* med Lertallerkenerne. Paa Køkkenbordet laa *Træbrikkerne* og *Langskaglerne*, der blev brugt, naar de spiste. De første var firkantede og af Størrelse som en Skrivebog, de sidste var tynde smalle Brædder, der kunde benyttes af to Personer. I Stegerset fandtes desuden *Lejler*, det var nogle lange smalle Lerdunde paa godt og vel en Pot, og *Træflasker* til Brug i Marken. Jeg har vel hørt Navnet Lejle anvendt paa dem ogsaa dær paa Egnen, men vi kaldte dem kun Træflasker. — Saa hang der *et Aag*, ogsaa kaldet *en Dragt*, og der stod nogle *Riskoste* samt *Bynkekoste* til Brug i Stuerne. Bag Døren i Forstuen hang en *Træbismær*. Fra Forstuen kom vi ad Døren til Venstre ind i Stuen. Dørene var blaamalede og dekorerede med Navne, Aarstal og svulmende Blomster i Urtepotter. Lige indenfor til

Højre stod *Bilæggerovnen* med en Stol paa hver Side. Ved Væggen ud mod Haven havde to *{Omhængssenge¹⁾* Plads, imellem dem stod en *Dragkiste*, hvorpaa der stod Kopper og Glas, samt to Metallysesager, og ovenover hang en *Tavole* (Pyramide). Her var ogsaa et Vindue. Mod Gaarden var der tre Fag Vinduer, under dem fandtes *Gaasebænken* og foran denne det solide rødmaalede, jernbeslaaede Bord med Skuffe. For Enden af Bordet stod *Kistebænken* med Laag, hvori gemtes adskilligt, f. Eks. Tøj, man

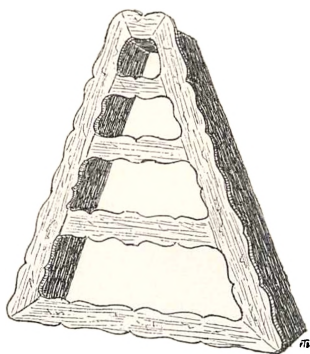

KOBBERKAR

jævnlig benyttede. Ved Siden af denne var Døren op til Kammeret, og paa den anden Side denne stod Bornholmeren og et *Stolpeskab*. Omhængssengen havde nederst glatte høvlede Bundbrædder, hvorover der laa et Lag Rughalm. Oven paa dette laa hos mange kun et gammelt Vaar, men hos os en ældre Dyne, der ligesom de andre Dyner havde hjemmævvet uldent Betræk. Saa kom to Underdyner fyldt med Gaasefjer, Blaar- eller Hørgarnslagenerne, to eller tre Hovedpuder og Overdynen. Saa mange Alen Tøj der gik til en Dyne, saa mange Pund Fjer skulde der i den. Enkelte havde Havreavner i Hovedpuderne, men det var kun Smaafolk, der brugte det. I Hillerød har jeg i Aarene omkring 1880 set Dyner fyldte med Havrehakkelse i Stedet for Fjer. Det var hos Bønder-

¹⁾ I Afhandlingen staar Himmelsenge, hvad jeg anser for fejlagtigt. Jeg har intet Steds her i Nordsjælland truffet paa Senge med Himmel over, og en saadan er der aabenbart heller ikke Tale om her.

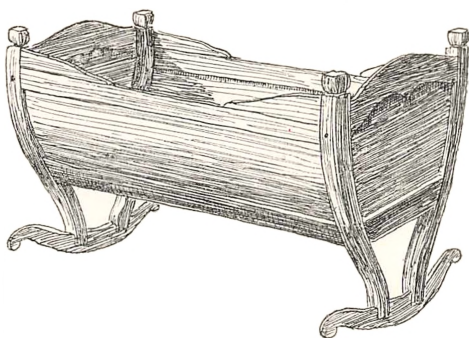
folk, der var indflyttede fra Omegnen. De urolige Fjer (dem under Vingerne) brugtes ikke, ligesaa lidt som

TAVOLET

Hønsfjer. Man kunde ikke dø, hed det sig, naar man laa paa dem. — Overdynen blev rullet sammen i tre Lag. Ovenpaa lagdes *til Hæj* et løst Stykke af Omhængstøjet, det var vævet som Dugetøj i forskellige Mønstre. Det hang ned mod Gulvet saa langt, som Omhængene naaede. For at holde paa det lagde man to *Trækpuder* midt for. *Omhængskappen* foroven var pyntet med Frynser, den hang paa *Sengeremmen*, der blev baaret af de fire Stolper, der dannede Sengens Hjørner. Paa hver af Sengene hang et udsyet Haandklæde til Pynt paa den Hjørnestolpe, der vendte ud mod Stuen. Paa *Sengeremmen* laa Bibel og Salmebog. Andre Bøger havde vi ikke. — Fra Stuen kom man op i *Kammeret*, en lille

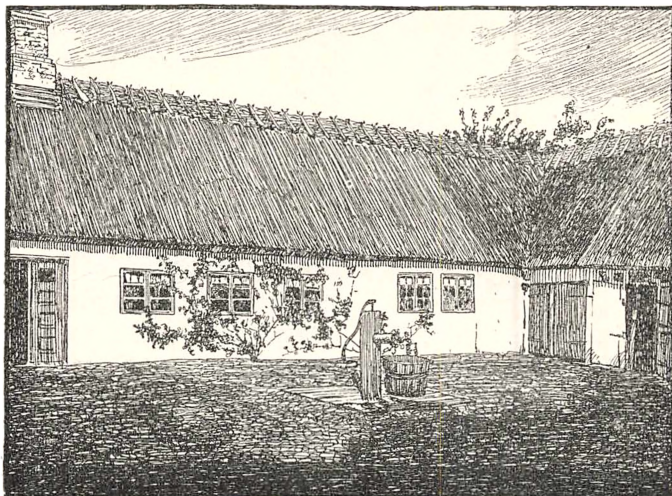
Mellemstue med et Vindue mod Gaarden og et halvt mod Haven. I *Kammeret* stod to *Finlapperbøtter*, lavet af *Finlappertræ*,

VUGGE

hvori Moder opbevarede sin Fløde, en Jydepotte med Æg, samt en eller to *Grynkuber*, der var flettet af

Halm. Ud imod Haven var der Hylder med Madvarer og Kroge med Sul paa. Fra Kammeret kom man op i *Øverstestuen*. Her stod en Seng, hvori Pigerne sov, et Par Klædekister, *Laagkister*, et stort Klæde-

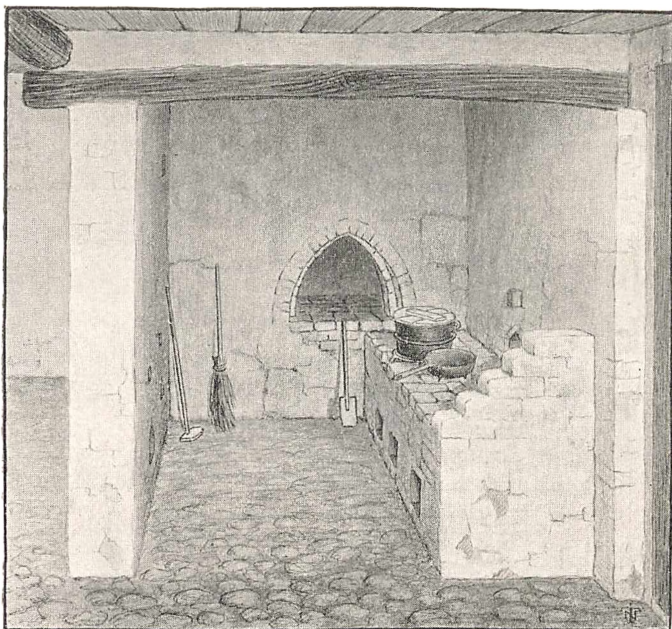

AFBYGGERSTED I FRERSLEV
Tegning af Niels Jokum Termansen.

skab, en Slagbænk og en lille Dragkiste. Paa Væggene hang Garnnøgler og Spindegarn. — Gulvet i Stuerne var af Ler. — Paa Loftet fandtes Kornsække, Bryder, Dejgtruget, Baljer og Tønder samt en *Selle*, en stor flad Halmkurv, som bl. a. benyttedes til at tørre Rugen i inde i Bagerovnen, hvorved Brødet blev finere. Henne ved Skorstenen laa et Sæt Sengeklæder, som Tiggerne fik at ligge i. — — —

Stuehuset i Risbjerggaard er en meget god Type paa den nordsjællandske Gaard. Stuehusene afveg i det hele grumme lidt fra hinanden i gamle Dage. Naar jeg fraregner Fogedgaarden i Tisvilde, som i hele sit Anlæg ligger over det almindelige, har alle

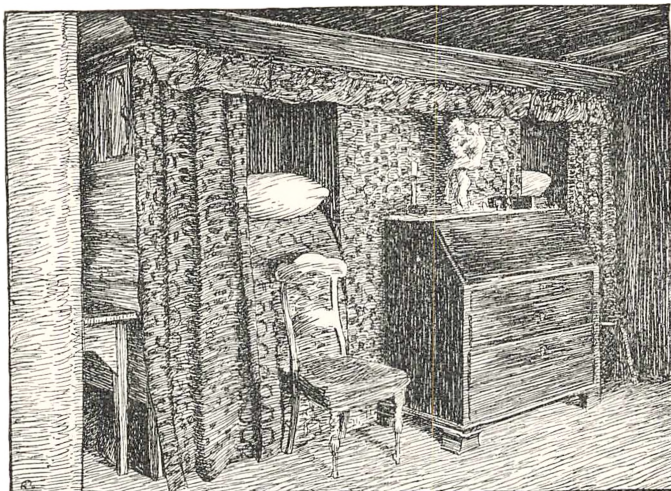
de gamle Gaarde, jeg har set, og hvor det oprindelige Præg har været kendeligt, været indrettet saaledes, at først var der en lille Forstue, bag denne *Skorstensfaget*, hvor selve Skorstenen fyldte hele Fagets Bredde

SKORSTENEN I LILLE RAVNEBJERGHUS
Tegning af Niels Jokum Termansen.

og omkring de to Trediedele af Fagets Dybde, den hvilede paa de tre Sider paa Muren, medens den foran blev baaret af et svært Stykke Egetømmer, *Akkeret*. Til Højre var der et aabent Ildsted, *Gruen*, hvor Gryden eller *Pandejernet* stod paa en Trefod, *en Føtting*. Ovenover er der Indfyring til Bilæggerovnen inde i Dagligstuen, til Venstre er der Indfyring til Maltkøllen og Bryggerskedlen, der begge findes ude i *Ste'set*, (Maltkøllen kan dog ogsaa være oppe paa Loftet, hvad den er paa Fogedgaarden.) I Baggrun-

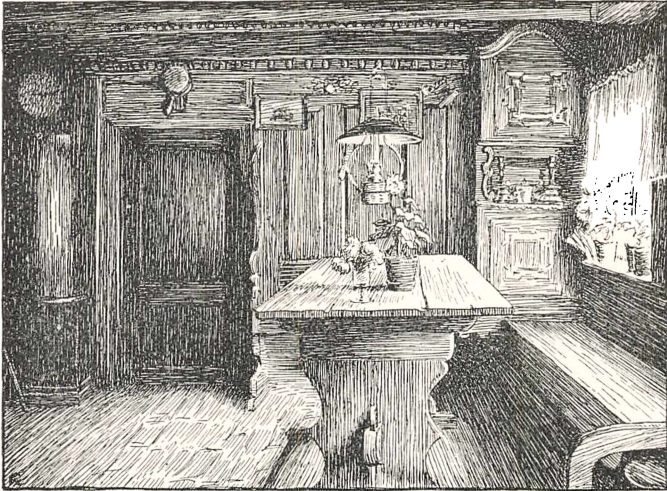
den er Bagerovnsens Munding. *Skorstenen* var som nævnt aaben, hvad der altsaa vil sige, at Røgen drev fra Gruen og de andre Fyrsteder lige op igennem den. Al den Røg sved i Husmoderens Øjne, og naar

STUE I FRERSLEV (venstre Side).
Tegning af Kr. Kongstad.

det blæste om Vinteren, „slog hun en forfærdelig Masse Kulde ihjel.“ Man greb derfor til den Udvej at mure Skorstenen til med en Slags Hvælvning, som kaldtes en *Gevelf*, i denne var der et Hul, som dækkedes af en Jernlem, der kunde aabnes opad med en Jernstang, der sad fast i den. Gennem det Hul kunde man komme op at rense Skorstenen. Fra Bilægger og Grue eller Komfur, som efterhaanden erstattede Gruen, gik der saa Rør op til *den lukkede Skorsten*. Men denne havde den Skavank, at man ikke kunde røge Flæsk i den. Der var da ogsaa dem, der bevarede den aabne Skorsten, idet de indrettede et Køkken ved Siden af (i Ste'set) og saa murede Rummet under Akkeret til, idet der dog blev anbragt en

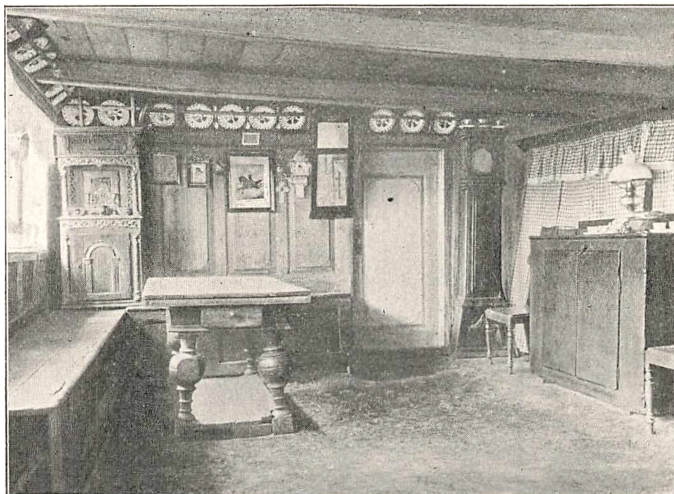
Dør ind til Skorstenen. Paa den Maade kunde denne stadig anvendes til at røge Flæsk i, men den havde ganske vist den Skavank, at den var slem til at slaa Røg ud, naar det blæste. I Dagligstuen, hvor-

STUE I FRÆRSLEV (højre Side).
Tegning af Kr. Kongstad.

fra der altsaa var Dør ud til Forstuen og ud til Skorstenen, stod der til Højre et Bord, der hyppig var af Eg og med Kugleben, Pladen var skuret og Benene forneden forbundet med en Kasse, hvori der kunde gemmes forskellige Ting. Bordet kunde dog ogsaa i Stedet for fire Ben bæres af to brede udskaarne Plader, der paa Midten var forbundet med et smalt Bræt Bag Bordet ud mod Gaarden var *Vinduesbænken*, neden for hvilken man kunde se *Gaasebænken* med de hjerteformede Huller i *Daarerne*, som de Skodder kaldtes, hvormed man lukkede op for hvert Rum. For den øverste Bordende var *Bordendesbænken*, hvor Husbonden sad, og i Hjørnet stod

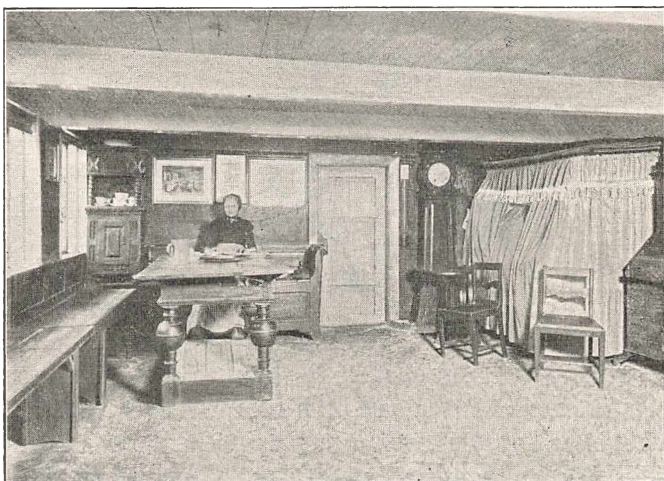
oven paa den *Bordendesskabet* eller *Stolpeskabet*. Hele denne Anbringelse af Møbler kan med Undtagelse af Gaasebænken ses i mangfoldige Hjem den Dag i Dag. Bordendesskabet bestaar af to Skabe,

STUE I ALUME

der foran er forbundet med et Par drejede eller indskaarne Søjler. Paa det underste Skab bliver der altsaa Plads til forskellige smukke Ting. Saaledes ser man ofte to Malmlysestage med Morteren imellem, mens Støderen ligger paa tværs med en Ende i hver Lysestage. I Bordendesskabets aflaaede Rum gemte Manden sine Papirer, undertiden ogsaa Penge. Til Venstre ser man Omhængssengene, hvis Stolper foroven er forbundne med en Trægesims, der kaldtes *Kanisjen*, i den nederste Ende af Sengen, *Govlen*, gaar Brædderne helt op til Kanisjen. I gamle Dage hang paa hver Side af de forreste Sengeomhæng et hvidt *Pyntehaandklæde*, der var broderet med rødt og blaåt

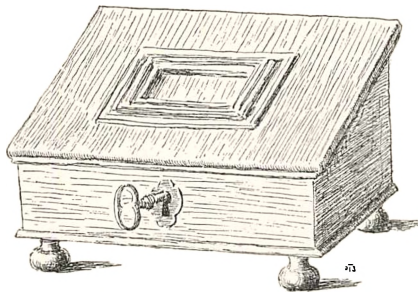
Garn. I Krogen bag Bilæggeren staar en Bænk, *Krogsbænken*, og ovenover er et Vindue, *Krogsvinduet*, ud til Haven eller Marken. Stuerne var ikke meget varme, eller i alt Fald var Varmen meget uregel-

LARS SVENDSENS STUE I KOLDSBÆK

mæssig. I Bilæggeren kunde der vel indfyres hele Stykker Favnebrænde, men der var ingen som helst Mulighed for at regulere Varmen, saa i Blæsevejr er jo nok den meste Varme gaaet i Skorstenen. Det luneste Sted i Stuen var naturligvis i Kakkellovnskrogen. Her kunde man paa Krogsbænken ligge og slide Vinterens Timer hen paa en taalelig Maade. Saaledes fortælles der om en ældre Mand, der boede i et af Amtets sydlige Sogne, at han laa paa Krogsbænken med Benene hen imod Bilæggeren, nu og da rejste han sig op og tog en Snaps af Flasken i Hængeskabet, der hang paa Væggen, hvorefter han lagde Hænderne op i Krogsvinduet og saa ud, idet han sagde: „Ja, hvis Vinteren kan smøge hen paa

den Maner, saa maa vi sige, at vi er heldig sluppet.“ — Naa, det kunde jo altsaa være koldt nok, og derfor satte man *Panelværk* op, og naar det saa var forsynet med Fyldinger, blev det en virkelig Pryd for

ET SYSKRIN

Stuen. Oppe under Loftet i den Ende af Stuen, hvor Bordendesbænken stod, var der en Række Tintallerkener eller senere en Række Tallerkener af blomstret Fajance. Fra Bjælkens Underkant gik der en

Hylde ud, *Fjælen*, hvor der opbevaredes Mad med mere. I endnu ældre Tid havde Mælkebøtterne deres Plads her. Over Bordendesbænken, der jo var Stuens Højsæde, var der ofte malet forskellige Dekorationer samt Mandens og Konens Forbogstaver. Men der kunde ogsaa være andet. Det har aldrig været Bondens Skik at have sine Følelser paa Læberne — i hvert Fald ikke sine varmere, de andre gik det endda med, men derfor kunde de godt være meget levende i Sindet, til Tider fik de Luft i en Indskrift, et Vers, der blev malet over Bordendesbænken eller Døren. Ambrosius Stubs „Vel født er vel en Trøst“ osv. fandtes flere Steder. Det daglige Liv paa Vers har man i følgende:

Min Ager mig føder,
mig klæder mine Faar.
Her søger jeg Næring,
som Huset formaar.

Der findes en anden Form, men jeg anser denne

for den rigtige. Flere Indskrifter er af religiøst Indhold, som f. Eks. følgende, der findes i Ejlstrup:

Dette Hus op Bygt med Løst, Flid og Møje
med Guds Velsignelse lad dig nøje.
Søren Larsen og Pernelle Nielsdatter
1825.

Eller en, der fandtes paa et nedbrudt Parcelliststed i Langstrup, idet der med gule Bogstaver var malet følgende paa et sort Bræt over Døren:

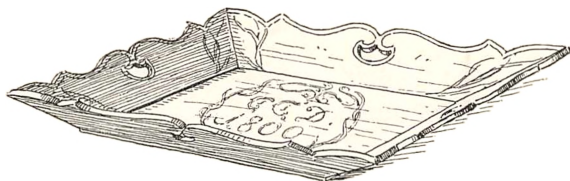
Gaa ind og ud med Fred,
Gud hjælpe dig og dine.
Her fik jeg Hus og Hjem
og Brød for mig og mine.
Hjulholmsminde, den 26. Maj 1846.

Om Bønders religiøse Følelse skal jeg ikke ud-tale mig nærmere, det er et meget vanskeligt Spørgsmaal at trænge ind i, men jeg har den Fornemmelse, at der hos Bønderfolk i gamle Dage var en overmaade udbredt Religiøsitet, men en meget sjældnere Kristentro. Overensstemmende hermed finder man jævnlig Indskrifter med religiøst Indhold, sjældnere med kristeligt, men Aarsagen kan ogsaa være Bondens aandelige Blufærdighed. Han kan nok faa sig til at male et Vers, hvori Gud nævnes, men vanskeligere et med Jesus. Af den sidste Art er følgende:

Lad, Jesus, dem velsignet være,
som altid her forsamlet ere.
Paa Livets hele Vandringssti
følg, Jesus, med og staa os bi.

Inden vi forlader Stuelængen paa den gamle nord-sjællandske Gaard, skal vi lige kaste et Blik paa *Gadegaard* i Holløse, hvis Stuehus (se Side 69) er af en saadan Art, at man godt kunde tro, den var

to Hundrede Aar gammel. Huset ligger, som almindeligt var, i Øst og Vest, Grunden hælder mod Øst, og man har ikke søgt at ophæve denne Hældning ved at gøre Grunden højere i den ene Ende. Følgen

EN BAKKE

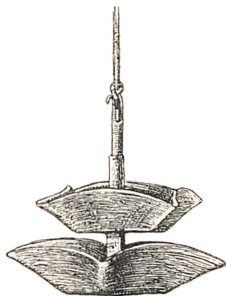
er derfor blevet, at der fra hver Stue fra Vest er et Trin ned til den næste. Husets Længde er 35 Al. 20 Tm. og Bredden 8 Al. 14 Tm. Ofte var Bredden kun 8 Al., og Stuerne gik jo da ogsaa altid igennem hele Husets Bredde. Vinkel og Lodbræt har vedkommende Hugger ikke taget sig videre af. I Øverstestuen er Højden et Sted 3 Al. 3 Tm., et andet 3 Al. 9 $\frac{1}{2}$ Tm. Sydvæggen er 7 Tm. længere end Nordvæggen. Gulvet er lagt af plankebrede Brædder, der er slaet fast med hjemmesmedede Søm med store Hoveder. Det gamle Mellemkammers er forandret, saa en Del af det er blevet Gang, den vender mod Nord ud mod Gaarden. Denne Gangs Længde er 6 $\frac{3}{4}$ Al., dens Bredde er mod Vest 52 Tm. foroven og 56 Tm. forneden, mod Øst 57 Tm. foroven og 55 forneden, Højden ved Vestsiden er 3 Al. 4 $\frac{1}{2}$ Tm. og ved Østsiden 3 Al. 10 Tm. Samme Uregelmæssighed gentager sig hele Huset igennem.

Vi vil nu besøge et Husmandssted, og vi vælger *Lille Ravnebjergus* paa Laugø Mark, der har staaet paa sit Sted siden Udskiftningstiden sidst i det 18. Aarhundrede. Det er for et Par Aar siden af Ejeren, Sognefoged Christoffer Larsen, skænket til *Nordsjæl-*

landsk Museumsforening, som i Sommer lader det henflytte til Jægerbakken i Hillerød, hvor det skal danne Begyndelsen til *Nordsjællandsk Folkemuseum*.

Lille Ravnebjerghus¹⁾ maa være opført imellem 1788, da Laugø blev udskiftet, og 1797. Ejendommen kaldes fra gammel Tid *Soldsætterens Sted*, fordi en af Ejerne, Lars Christensen (1801—64), var Soldsætter. Af de Solde, som Lars Christensen lavede, er der flere i Brug paa Christoffer Larsen^s Ejendom den Dag i Dag. De fleste er flettede, men der findes ogsaa en, hvis Bund er lavet af Faareskind, hvori er hugget runde Huller. Jernformen, hvori Soldets Side (*Stom'ne*) fik sin Form, findes endnu. Der blev iøvrigt lavet Solde af forskellig Størrelse, og for at faa dem afsat maatte Lars tage til Marked. Dær samledes der Folk, og dær gik Handelen. Lars Soldsætter stablede saa højt et Læs som muligt paa Trillebøren og trillede af til Helsingør, Frederiksborg, Kjøbenhavn, Holbæk eller Roskilde Marked. Det var ikke Smaature, til Roskilde var der 7 Mil. Da Drengene voksede lidt til, maatte en af dem med for at hjælpe til.

En meget betydningsfuld Begivenhed i Slægtens Historie var det, da Christen Larsen (Lars Christensens Fader) 1846 fik „Arvefæste- og Skjødebrev“ paa Ejendommen, hvorved han gik over fra at være almindelig Fæster til at være Arvefæster, hvad der gav Ret til baade at sælge og

TRANLAMPE

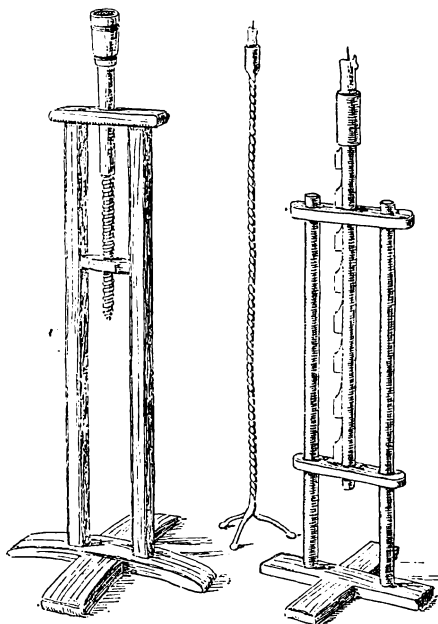
¹⁾ Den følgende Skildring af Lille Ravnebjerghus er i det væsentlige taget af min Afhandling i *Fra Frederiksborg Amt* 1922, Side 71—120, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund.

stifte fast Gæld (pantsætte). At være Arvefæster var altsaa noget nær det samme som at være Selvejer, og ingen af Nutidens unge Bønder kan i deres Sind føle den Herlighed, hvormed mange af de gamle Bønder følte dette at være blevet Selvejere.

Et saadant Arvefæste-Skøde var for Størstedelen trykt, iøvrigt af Størrelse som nuværende Skøder, men desuden heftet som en Bog. Det betragtedes som et Fribrev og opbevares med Ærefrygt af adskillige den Dag i Dag.

Lars Christensen havde fire Sønner, som alle blev Haandværkere.

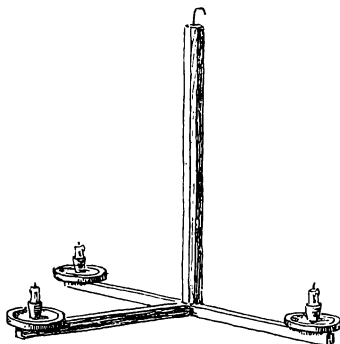
Den ældste Søn, Christen, lærte at væve og blev hjemme alle sine Dage, den næste Søn, Anders, blev Hjulmand og fik et Sted i Ammindrup paa 4 Tdr. Land. Den tredie Søn, Søren, lærte Tømrerprofessionen hos Tømrermester Lange i Hillerød, hvorefter han vendte tilbage til Hjemmet. Den yngste Søn, Christopher, lærte Skomagerprofessionen i Frederiksværk, var med i Krigen 1864 og døde 1869. Alle disse Haandværkere, som alle i kortere eller længere Tid har drevet deres Haandværk ved Siden af Land-

LYSEKÆLLINGER

bruget i Lille Ravnebjergus, har selv tilvirket en Mængde Stykker Værktøj og andet Inventar. Dette saavel som Stedet er bevaret den Dag i Dag.

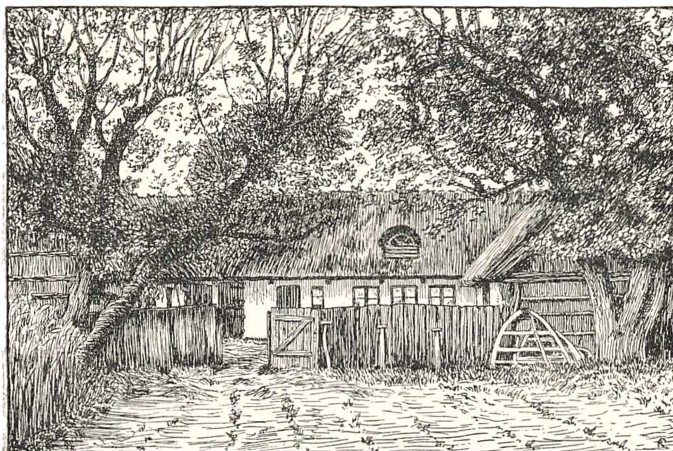
Stedet er trelænget, det bestaar af en Stuelænge sammenbygget med en Ladelænge og en Staldlænge, Stedet ligger omtrent midt i Lodden, og Stuehuset ligger omtrent i Øst og Vest, dog lidt til Nordøst og Sydvest. Stuehuset er udvendig 30 Al. langt og 7 Al. bredt mod Vest og $7\frac{1}{4}$ Al. mod Øst. Stuelængen gaar 2 Al. 9 Tm. længer ud mod Øst end Ladens

LYSEKRONE

Side. Dette skyldes en senere Tilbygning med den Hensigt at gøre *Kam'set*, som den østligste store Stue kaldes, noget større. Der er den Forskel paa Stuelængen paa en Gaard og i et Sted, at i det sidste var *Mellemkam'set* bortfaldet, og Øverstestuen benævnedes *Kammer* eller *Kam'set*. *Kam'set* er paa 4 Fag, dets indvendige Længde er 8 Al. 15 Tm., dets Bredde 6 Al. 8 Tm. Højden har jeg et Sted maalt til 3 Al. 8 Tm. til Loftet, 3 Alen 3 Tm. til Bjælken, men den er iøvrigt ikke ensartet. Fra Gulvet til Vinduernes nederste Kant er der 1 Al. 10 Tm. og til deres øverste 2 Al. 15 Tm. En velvoksen Mand skal da ogsaa bukke sig ned for at se ud af Vinduet og hen paa Marken. Dørene er med Fyldinger, *Spejlsdøre*. Saa kommer vi til *Dagligstuen*, som er paa tre Fag, den er 7 Al. 3 Tm. lang. Til Venstre fra *Kam'set* har vi *Bordendesbænken* (2 Al. 18 Tm. lang, 19 Tm. bred og 25 Tm. høj), som er af nyere Dato. I Hjørnet er *Bord-*

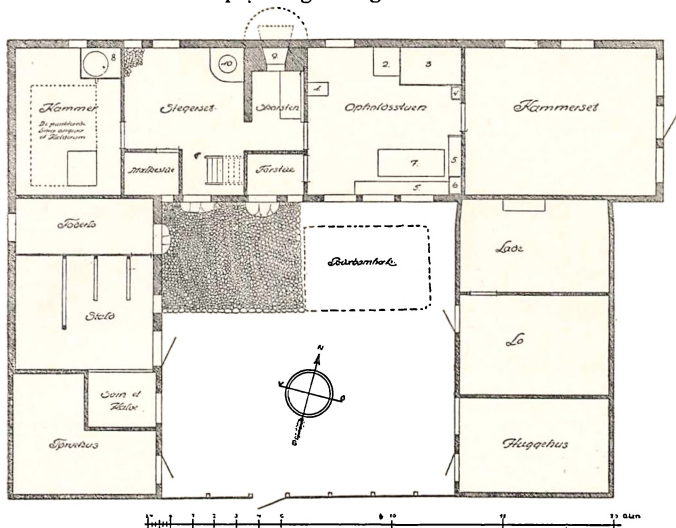
endesskabet og langs Væggen ud til Gaarden den løse *Vinduesbænk* (2 Al. 1 Tm. lang, 11 Tm. bred og 20 Tm. høj). Bordet er borttaget fra Stuen, Sengen-
tøjet ligeledes, og den gamle *Omhængsseng*, der stod

LILLE RAVNEBJERGHUS
Tegning af Kr. Kongstad.

i det nordlige Hjørne ind mod Kam'set, er der kun Stumper tilbage af. Oppe ved Bjælkerne er der Hylder til Mælkefadene, og paa de to Endevægge er Ræk'er til Tintallerkener, af hvilke der dog ingen er tilbage. Paa Vestvæggen ud mod Skorstenen findes *Bilæggerovnen*, og i *Kakkelovnskrogen* mod Nord staar *Kakkelovnsbænken* (2 Al. $6\frac{1}{2}$ Tm. lang og $19\frac{1}{2}$ Tm. bred). Bilæggerovnen bærer paa Endepladen det norske Vaaben, en Løve med en Økse. Den er da ogsaa lavet i Norge, nemlig paa Fritsø Jernværk ved Larvik, som ejedes af Ulrik Frederik Gyldenløve. Begge Siderne af Ovnens er ens, man ser Ganymedes med Ørnen med et noget utydeligt Vers nedenunder:

Da jeg greb Offuermand ved foed,
Toeg hand mig bort med sig
Thi raader jeg min ven saa god
Hand spejle sig i mig.

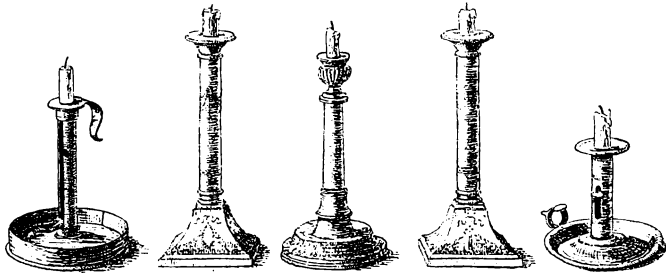

GRUNDPLAN AF LILLE RAVNEBJERGHUS
Tegning af M. P. Madsen.

Dette Vers skal hentyde til Griffenfelds Fald og være foranlediget af, at Ulrik Frederik Gyldenløve var en Ungdomsven af G. Fra Stuen gaar der en Dør ud til *Gangen* og en ud til det Rum, hvor den aabne Skorsten findes, og som efter den har Navnet *Skorstenen*. Disse Døre er meget lave, nemlig 2 Al. 14 Tm. høje. Dørtrinnet er derimod højt, idet det er 4—5 Tm. Paa Bordendesskabet er malet C L S 1799 (Christen Larsen, Lars Christensens Fader), og paa Panelet over Bordendesbænken, der er formet som en Kiste, C. L. S. og C. R. D. (Christen Larsen og hans Hustru Christine Rasmus Datter.)

Mens der er Lergulv baade i Kam'set og Stuen, er der Gulv af smaa toppede Brosten i Forstuen, Skor-

stenen og *Ste'set*, som følger derefter og er 6 Al. 14 Tm. lang. I Skorstenen er der til Højre et Ildsted, og ovenover er der et Fyrhul ind til Bilæggerovnen. Mod Nord har *Bagerovnen* skudt sig ud, men der er

LYSESTAGER

kun Mundingen tilbage. Til Venstre har der været Indfyring til *Gruen*, men den er, som Grundplanen viser, flyttet hen i det nordlige Hjørne. I *Ste'sets* ene Hjørne er der et lille *Mælkekammer*, hen mod Væggen mod Vest er der en *Vask* med Udløb til Haven, ovenover findes der en Hylde. I *Kammeret*, som udgør Stuehusets sidste Rum, er der til Højre en *Malkværn*, der baade kunde bruges til at male Mel og fremstille Boghvedegryn paa, i det sydvestre Hjørne staar der en simpel gammel Seng. Under en Del af Kammeret er der en *Kælder*, og ovenover er der Stænge, dækket med Ler, dette danner altsaa Loftet. Dørene i *Ste'set* og *Kammeret* er *slette Døre*. — Forstuen er 2 Al. 13¹/₂ Tm. lang 1 Al. 19 Tm. bred. Yderdøren er en *Spejlsdør*.

Den østre Udlænge, *Laden*, er 7 Al. 5 Tm. bred, dens Længde paa Østsiden er 13 Al. 17 Tom., mens den kun er 13 Al. 9 Tm. mod Gaarden. *Stalden* er 6 Al. 22 Tm. bred, dens Længde er 13 Al. 7 Tm. mod Marken og 13 Al. 5 Tm. mod Gaarden. Gaarden

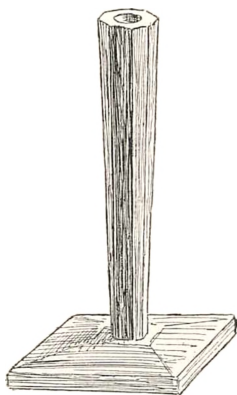
har mod Syd som vist paa Billedet S. 94 været be-
grænset af et 13 Al. 5 Tm. langt Plankeværk, som
imidlertid ikke findes mere. Taget hænger meget lavt.
Ud til Gaarden er Udhusenes Tagskæg kun 2 Al. 16
Tm. over Jorden, Stuehusets er 2 Al. 22
Tm., men da det ligger lidt højere, er dets
Tagskæg i Virkeligheden omkring en halv
Alen højere end Udlængernes. Tagskægget
gaar 18—22 Tm. ud, hvad der kunde
være meget nødvendigt, da alle Væggene
oprindelig var lerklinede, hvad enkelte Skil-
levægge er endnu, mens Tavlene i Yder-
væggene er muret op med raa eller brændte
Sten. I den østre Længe er der Lo,
Lade og Huggehus. I Stalden er der Plads
til to Køer og en Hest, det vil sige Plads
er det smaat nok med, der er 2 Al.
15 Tm. til Loftet og 2 Al. $9\frac{1}{2}$ Tm. til
Bjælkerne. Det kunde en respektabel Hest ikke være
tjent med, hvorfor Grebningen var fordybet lidt ekstra
og Loftet oven over Hesten hævet. Paa Bjælken oven
over Hestens og den ene Kos Baas hænger endnu en
Lykkesten, d. v. s. en Flintesten med et rundt Hul i. —
Alle Udhusdøre til Gaarden er Halvdøre.

For nu at beskytte disse Bygningers lerklinede Mure
havde man ikke blot bygget lavt og ladet Tagskægget
hænge sidt, man havde ogsaa beklædt alle Murene,
der vender ud fra Gaarden samt Ladelængens syd-
vestre Hjørne ind mod Gaarden med et godt Lag Rør,
der holdes fast med 6 vandrette Rækker Løsholter
mod Nord og 4—5 Rækker paa Udlængerne. — Ser
man paa Helheden, er der, som ovennævnte Tal vil
vise, nogle Uregelmæssigheder her og der. Stue-
husets Nordside svinger ca. en halv Alen udad. Lavt er
det altsammen. Paa Loftet er der 4 Al. 10 Tm. til

LYSE-
STAGE

Møningen og 2 Al. 18 Tm. til Hanebjælkerne. Spærrenes Tykkelse er derefter, fra $2\frac{1}{2}$ —3 og 3—4 Tm. Fra Spærrene gaar der ned til Bjælkerne nogle Skraastivere, som er $1\frac{1}{2}$ —2 Tm. tykke. At Bygningerne

LYSESTAGE

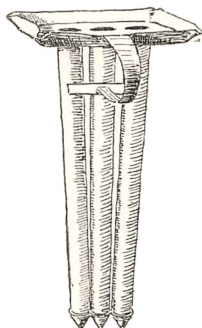
er lave, faar man ogsaa et levende Indtryk af ved at staa hen til Huset, en Mand med Garderhøjde vilde støde Skulderen mod Tagskægget.

Det var meget smaat med Plads i Udhusene. For at bøde paa det havde man lavet fire *Boder*. De var sat med Kampesten paa de tre Sider, Gulvet var af Ler, og Loftet bestod af Rullestænger med Ris ovenpaa, bagefter var der kastet Jord op over det hele, saa de tre Boder,

der laa med en to, tre Alens Afstand mellem Murene, dannede een stor Jordhøj, hvor Buske og Træer efterhaanden havde fundet sig en solid Vokseplads. Det hele var fra de tre Sider at se til som en gammel Krathøj. I den ene Bod var der Vognport, i den anden Redskaber og i de senere Aar Rodfrugter, mens den tredie benyttedes til Brænde. Boderne var aabne mod Syd, men om Vinteren blev der sat Rør for den aabne Side for at skærme mod Sneen. Rør høstede man selv paa en lille Rørmose, der hører til Ejendommen. I den fjerde Bod havde Grisen sit Sommeropholdssted. Der var kun et Par Alen til Loftet. Aabningen var lukket med Brædder, hvori der var en Aabning forneden til Grisen at komme ind og ud af og en anden lidt højere oppe, gennem hvilken man gav Grisen Æde. Grisen blev købt om Foraaret og gik saa inde i Rummet i Stalden, indtil

det blev lidt lunere i Vejret, hvorefter den kom ud i Svinehuset og blev dær, til den blev slagtet hen imod Jul. — Af Boderne er der lidet eller intet tilbage, idet Stenene er brækket løse og slaet i Skærver.

Men iøvrigt maa det siges, at der er ualmindelig meget bevaret. Man finder en *Høtyv*, som Landsbysmeden har lavet, en *Trægreb*, en *Træskovl*, som i senere Tider er bleven brugt til at slette Tørv med, en *Tørvespade*, *Tagrage*, *Lodbræt*, *Baandvimse til at lave Halmbaand med*, *Skærekiste*, *Strygespaan* — hjemmelavet naturligvis —, *Svenskharve* og *Danskharve* med Træbul, en *Se'løv*, lavet af et udhulet Stykke Træ, og mere.

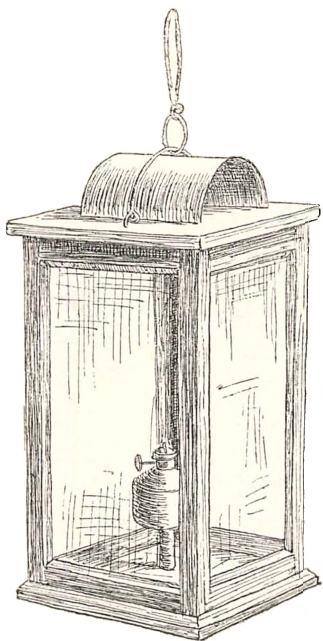
LYSEFORM

Af Redskaber til Brug ved Hørrens Behandling er der *Bryde*, *Skættehaand*, *Skættefod*, *Hegle*, *Rok*, *Blaarkrække*, *Haspe*, *Garnvinde*, *Tenehest*. Hvor mange andre Ting finder man ikke inde i Huset? *Ølbimbel*, *Øltrat*, *Anker* og *Fod*, *Bankeskammel* og *Banketærskel* til at behandle Vadsketøjet med, *Dreftetrug*, *Selle*, *Trølysestage*, *Petroleumslampe med Træfod*, men uden Glas, den kaldes da ogsaa, og sikkert ikke uden Grund, *Oselampen*, *Kærne*, *Ostepresse* og meget andet. Dertil kommer endvidere en hel Masse Værktøj. —

Meget lyst har der ikke været i de lave Stuer, endnu mindre dengang man havde Vinduer med Blysprosser og smaa Ruder af det uigennemsigtige *solbrændte* Glas. Af disse Vinduer findes der endnu et Par. En Have med det Blomsterflor, som i vore Dage findes selv uden for meget smaa Hjem, har de ikke haft, men ude i Gaarden voksede der en

Buksbomhæk, den blev gammel, og den blev plejet, til sidst var den en tre, fire Alen bred.

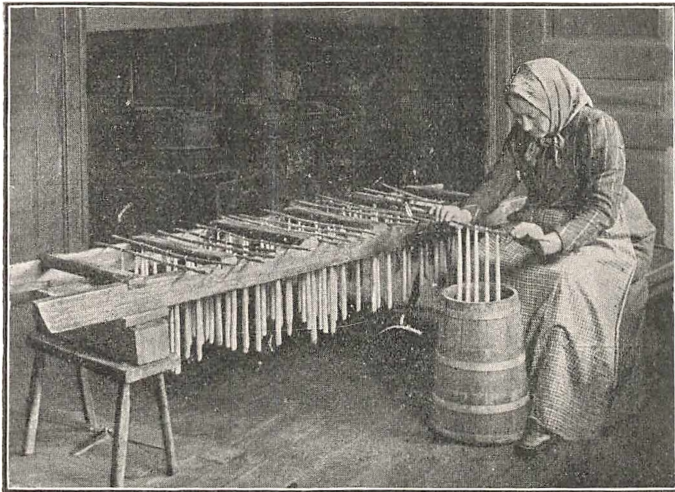
Nu har vi set, hvorledes en Gaard og et Husmandssted var indrettet. Lad os nu ogsaa betragte et *Gadehus*, hvor den jordløse Husmand boede. Jeg vælger her et Hus fra Horns Herred, Mtr. Nr. 41 i Sønderby, som Boelsmand Thorv. Vangslev har opmaalt og beskrevet. Dets Bagside er iøvrigt afbildet Side 29. Til Venstre er der bygget et Fag til paa 3 Al. og 3 Tm. Bredde. Det er opført af 8 Tm. brede Egestolper og Egeløsholter, mens de to andre Fag er Granbindingsværk. Der er overalt støjlede og klinede Vægge, *Overgavlene* har maaske været støjlede og lerklinede lige til Rygningen, i Gavlspærrene er der i alt Fald hugget Støjle-

TRÆLYGTE

huller lige op til Rygningen. Maaske har de dog ogsaa været tækket med Halm, hvad man finder flere Steder, saaledes paa den østre Gavl af den tidligere omtalte *Gadegaard* i Holløse. Den gamle Del af Huset, som bestaar af Skorstensfaget og en Stue, menes at være fra det 18. Aarhundrede, medens Tilbygningen skal være fra o. 1800. Huset, hvis Forside (Siden mod Syd, den afbildede Side er mod Nord) nu er meget forandret, havde mod Syd to Karm Vinduer, hvoraf der i hver Karm

var to Vinduer, 11×14 Tm., med 9 smaa blyndfattede Ruder, det ene Vindue er for mange Aar siden blevet flyttet om i Nordsiden af det tilbyggede Fag. Halvdørene, der førte ind til Skorstensrummet, var tjærede.

LYSESTØBNING I NORDØSTSJÆLLAND
(Fot. S. Bay, Asnæs.)

I Skorstensfaget, der var 2 Al. 21 Tm. bredt, var der foruden Skorstenen (1 Al. 17 Tm. \times 2 Al. 7 Tm.), der var opmuret af raå Sten, et lille Rum til Madvarer. I Forstuen er der paa en rødmalet Knagerække malet P. N. S. 1833. Gennem en Dør, der var 2 Al. 10 Tm. høj, kom man ind i Stuen, der naturligvis havde hele Husets Bredde, 7 Al. 10 Tm., mens dets Længde var to Fag, hver paa 3 Al. 12 Tm. Der er tre Al. til Loftet, Gulvet er af Ler, mens det i Skorstensrummet er af Kampesten. Foruden de to Karm Vinduer mod Syd er der en Glug paa 10×12 Tm. mod Nord. — Af gamle Sager er der foruden Bilæggeren et Hængeskab og en rødmalet udskåret Fyrretræsstol med

Halmsæde. Sammesteds opbevares Sønderby søndre Husmænds Byhorn.

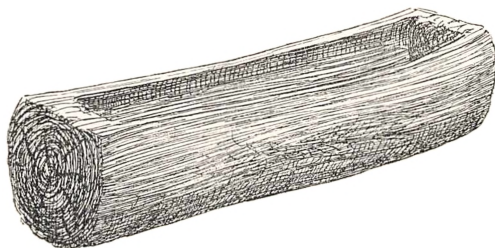
Lad mig, inden jeg slutter dette Afsnit, gengive en Skildring, som C. Jeppesen, Helsingø, giver af sit Barndomshjem i Nejlinge. Det er af lignende Omfang som ovenstaaende.

OSELAMPE

C. Jeppesen er født i et lille Hus paa Nejlinge Mark eller *Ny Nejlinge*, som det kaldtes i daglig Tale. Det var nemlig Betegnelsen for en Del Huse, der laa paa en enkelt Gaards Jord, som allerede dengang var stærkt udstykket, idet der i C. Jeppesens Barndom laa ikke mindre end ti Huse, paa et Par nær alle med en lille Jordlod til. Jeppesen fortæller om sit Barndomshjem, at det var et jordløst Lejehus, der var lejet paa 99 Aar fra Aaret 1833. Huset laa paa en Trekant og var delt i to Lejligheder, hvoraf hans Forældre havde Lejligheden mod Vest med den brede Ende af Haven, og Lejeren den anden. Der var lavt til Loftet — fortæller C. Jeppesen —, saa lavt, at jeg allerede ved Konfirmationsalderen maatte bukke Hovedet for at komme under Bjælken i den lille Tofagsstue, som var Familiens eneste. Desuden fandtes et Stegers med aaben Skorsten og endnu et Rum, som kaldtes „Hummeret“ og brugtes som Spisekammer og til Opbevaring af Dejgtrug, Kar til Brygning m. m. — Møblerne svarede til Huset: et Bord, for Enden af det en Bænk, en lang Bænk under de to smaa Vinduer og et Par Stole. Den ene Fjerdedel af Stuen var optaget af en stor Omhængsseng, midt for Væggen ud mod Stegerset en Bilæggerovn (af samme Slags som den i Lille Ravnebjergs hus) og bag denne med Enden

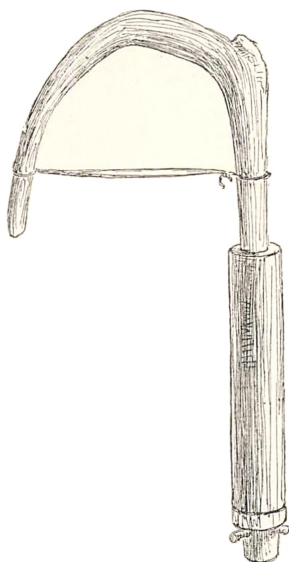
mod Sengen en Slagbænk, hvor vi Børn sov. Det var hele Møblementet, og dog levede her to Mennesker glade og veltilfredse i 50 Aar, til Døden skilte dem ad.

SÆDELØB AF TRÆ

BELYSNINGEN. Har de fleste Huse og deres Stuer undergaaet en stor Forandring, er der vel alligevel intet Omraade, hvor Forskellen er saa stor som med Hensyn til Belysning. Fra Tranlampe til elektrisk Lys det er et stort Spring. Vi begynder med *Tranlampen*, som i Aarhundreder har hængt i Bondens lave Stue og lyst saa meget, at man netop kunde skimte hinanden. Se kunde man kun, naar man befandt sig lige op ad Lampen. Nordsjællandsk Folkemuseum besidder flere gamle Tranlamper. Der synes at være to Typer, den ene bestaar af en æggeformet Beholder af Jern, der hænger i en tynd Jernpind. I Beholderen hældte man Tran, og i den smalle tilspidsede Ende anbragte man en Væge af Bomuldsgarn eller, hvad der var billigere, Siv, som man havde skrællet Barken af og tørret. Den anden Art (se Billedet Side 91) bestaar af to Skaale, der hang over hinanden med en tre Tommers Afstand. I den øverste hældte man Tran, og i et af de spidse Hjørner anbragtes Vægen. Den underste Beholder var bestemt til at opfange mugg e Dryp. — Tranlampernes Tid ligger slet ikke saa

langt tilbage, som man i Almindelighed tænker. En Kone, der er født 1866, har saaledes fortalt mig, at hun har været med til at plukke Gæs ved Lyset af en Tranlampe. En stor Forbedring har *Tællelysene*

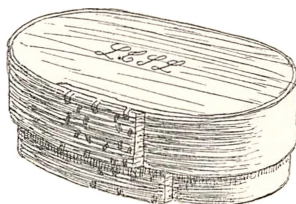

BAANDVIMSE

til at lave Halmbaand med.

Lys, der var lavet af Faaretælle alene, var dog ikke saa gode, idet de var slemme til *at løbe*. Blandede man derimod Oksetælle imellem, fik man mere faste Lys, foruden at de lyste bedre. Tællen blev smeltet i en lille Kedel ude paa Gruen. Den smeltede Tælle blev derpaa hældt over i en større Kedel, hvori der var varmt Vand, og denne Kedel blev saa sat paa en Treføtting inde paa Stuegulvet, under Kedlen lagde man paa Lergulvet Ild for at holde Tællen hed. I den nyere Tid tog man Kærnen eller en Halvtønde og hældte varmt Vand i, og derned i hældte man saa Tællen. Desuden var en Loftsstige blevet baaret ind

i Stuen og lagt paa Ryggen af to Stole. Til Væger brugte man Blaargarn af passende Længder, og her-til var de fra Vævningen tiloversblevne „Ender“ brugelige. Vægerne blev fastgjort paa tynde Træpinde, *Lysespyd*, med fem—seks paa hver. Lysespyddene var godt og vel saa brede som Stigen. Naar Vægerne var anbragt paa Spyddet, dyppede man dem i Tællen, der flød oven paa Vandet og holdtes varmt af det. Det var af Betydning, at det smeltede Tælle bevarede en passende Varme, ellers blev Lysene *knortlede*. Man maatte passe paa ikke at holde Lysene for længe nede i Lysekarret, for saa blev de tyndere i Stedet for tykkere. Man dyppede nu et Sæt Væger i Tællen, hængte dem dernæst paa Stigen, tog det næste Sæt og dyppede og saa videre. Under Stigen var Gaasedaarene lagt for at opfange Tælledryppene. Naar Støbningen var forbi, blev Tællen skrabet af og gemt til næste Gang. Naar man var kommet hele Rækken igennem, var Tællen paa de første Spyd størknet, og man dyppede dem da igen. Man kunde paa den Maade gøre Lysene tykkere eller tyndere efter Behag. De Lys, der kun var dyppet faa Gange, kaldtes *Praase* og brugtes i „Skorstenen“, i Ste'set, eller naar man om Aftenen skulde et Ærinde ind i et andet Rum. De kunde trykkes op mod Væggen, hvor de saa blev hængende, og man kunde saa udrette sit Arbejde. Lysestage behøvedes ikke, men Lysene efterlod jo gerne Pletter paa de hvidkalkede Vægge. De almindelige Lys, som man brugte til at se ved i Stuen om Aftenen, blev dyppet mange Gange, inden de var tykke nok. Til Helligtrekongersaften

ÆSKE TIL SMØR

maatte man huske at have støbt et *Helligtrekongerslys*, d. v. s. et trearmet Lys, som sattes paa Bordet den Aften. Naar Lysene var kolde, blev de taget af Spyddene og gemt enten i Dragkisten eller Chatollet.

STAMPEKÆRNE

Hvordan der blev sparet paa alting, ogsaa paa hver Smule Tælle, ser man af, at man havde en Art Lysestage, der kaldtes en *Profit*, den var af Blik og havde en lille Fod, foroven var der en lille Skaal, hvori Lyset blev klemt ned mellem tre Takker. Lyset kunde da lyse, indtil det brændte helt ned. Den allersidste Smule opfangedes af Skaalen. Senere blev der brugt Forme til at støbe Lys i — ja, selv under Verdenskrigen fandt Formstøbning Sted —, dertil kunde et Stykke af en Geværpipe udmærket anvendes. Efterhaanden fik man dog *Lyseforme* af Blik, der kunde være Forme til eet, to, tre eller fire Lys (se Billedet Side 99). I Formens Bund var der et lille Hul, hvorigennem man foroven trak Vægen igennem og fastgjorde den i en Pind. Naar Vægen var anbragt, hældte man smeltet Tælle fra en Gryde eller Kasse-rolle — vi er nu kommet op mod Nutiden —, ned i Formen, og naar Tællen var størknet, løste man Vægen af Pinden og tog Lyset ud. Formlys var pæne Lys, som blev brugt til Fest, mens vandstøbte Lys var til Hverdag. Lysestager lavede man i ældre Tider selv, det kostede kun Arbejdet og et Stykke Træ. Man kunde have dem til at staa paa Bordet, til at hænge paa Væggen, ja, Side 93 ser man en Lysekrone, der har haft fire Arme, men da der naturlig-

vis var for lavt til Loftet til, at man kunde bevæge sig under den — det var ofte galt nok at komme under Bjælken uden Buler i Panden —, er den ene Arm savet af, saa den kunde hænge paa Væggen og udsende sit pragtfulde Skin fra hele tre Lys. „Lysekællinger“ lavede man ogsaa selv, eller Huggeren gjorde det mod en anden Tjeneste eller lidt Ydelse i Naturalier. Disse „Lysekællinger“ (se Side 92) er da ogsaa som de fleste af hine Tidens Redskaber og Møbler stærkt personligt prægede, de ligner nok hinanden, men der er næsten aldrig to, der er ens. De fleste af disse „Lysekællinger“ kunde skrues op og ned, hvorved man kunde anbringe Lyset lige ud for Hørtotten paa Spiderokken. Belysningen kunde være svag nok endda, og skulde man f. Eks. plukke Gæs

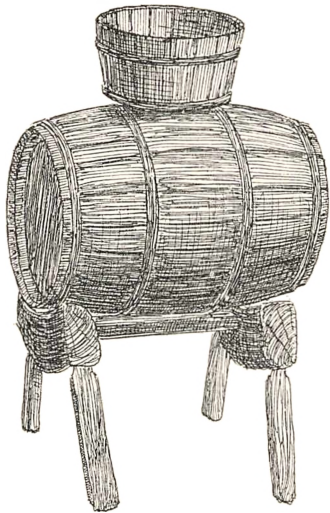

LYSEKUGLE
til Skomagerbrug.

— og de skulde jo gerne plukkes rene —, satte man „Lysekællingen“ midt i Karret, hvori man plukkede Gæssene. Efter Trælysestagerne kom, da Pengene begyndte at flyde lidt rigeligere, de mange forskellige Malm- og Messinglysestager. — Efter Tællelysene kom *Stenolielamperne*. Side 102 er afbildet en saadan fra Lille Ravnebjerghus. Foden er hjemmedrejet, idet de fingernemme Haandværkere ogsaa besad et Drejelad. Hvilken Forandring det gav at faa Petroleumslamper, vidner følgende Udbrud om, som findes i en af mine Meddeleres Skildringer: Jeg husker saa grant, min Fader havde været kørende til Torvet i København og havde købt en Petroleumslampe. Da den blev tændt, var det, som Solen stod op. — Tranlamper, Tællelys, Petroleumslamper og

elektrisk Lys er saare betegnende Udviklingstrin for Befolkningens ydre Liv.

MAD OG DRIKKE. Noget af det vigtigste af Maden var Sulet, og en Gris havde man saa at sige i hvert

ØLANKER
med Øltragt og Fod.

Hjem. Slagteren var ikke en Mand, man købte Kød og Flæsk hos, for man havde ingen Penge at købe Kød og Flæsk for, nej, det var en Mand, ofte en Husmand, der slagtede for Folk. Slagtingen var, ikke mindst i smaa Hjem, en af Aarets Hovedbegivenheder.

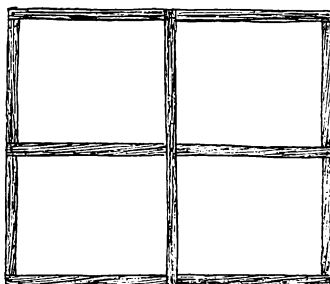
Derfor skal vi ogsaa høre, hvad Billedskærer Lars Nielsen, Kulhusene, fortæller om *Smaafolks Gris* i det nordlige Horns Herred.

Et Par Høns og en Kat samt undertiden en lille Hund var Husdyrene i de smaa Hjem, men om Foraaet blev Besætningen forøget med en lille Gris. Der var stor Glæde i Huset ved dens Ankomst, alle Familiens Medlemmer mødte ude i Svinehuset for at tage den i Øjesyn. Børnene gik hver Dag og kløede den i Panden, og naar Grisen hørte deres Komme, gryntede den af Glæde. Det er værd at lægge Mærke til, hvorledes Ting, der ellers vilde gaa til Spilde, blev anvendt paa denne Sparegris. Først og fremmest blev al Affald fra Husholdningen anvendt. En Del fra Vinteren laa allerede i Svinetønden og ventede paa Grisens Komme. Alle Smaakartoflerne blev brugt her, Børnene gik flittigt ud bag Gærder og i Grøfter og

sankede Bladene af Skørtidsel eller af Surblade. Manden og Konen skar Nælder, alt dette Grønt blev saa skaaret og givet Grisen, blandet med Kærne. Hen ad Sommeren gik man paa Landmændenes Kartoffelstykker og rykkede *Meldruer*

(Melder) op og riflede Blade og Frø af dem. Det sagdes at være et meget nærende Foder, og saa blev Markerne jo samtidig rensed for disse Ukrudtsplanter.

Naar Sæden var kørt ind, gik Kone og Børn ud paa Sædmarkerne og plukkede Aks, hvis Kærne blev anvendt til Grisen. I

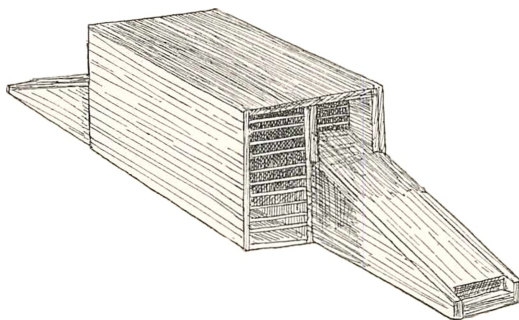

RAMME, hvorpaa fæstedes Papir. Brugtes som Fortræk for Vinduerne om Aftenen.

Fiskerhjemmene satte man paa varme Sommerdage Ulkegarn ude i Kulhusrenden og fik som Regel en Masse store Ulke, der blev brugt til Svineføde. Leverne af disse Fisk er meget nærende og velsmagende og blev derfor anvendt i Husholdningen. Smaafiskene fra Russer og Garn blev ligeledes kogt til Grisen, og Fiskeuppen af disse Fisk fik den at drikke, hvad den var meget begærlig efter. Havde Fiskerne mere af slige Foderstoffer, end de selv havde Brug for, meddelte de andre Mennesker det. Naar Grisen skulde fedes, fik den udelukkende Kerne, for at Sulet ikke skulde faa Fiskesmag.

I Tiden omkring Mortensdag eller senere blev Grisen slagtet. Der var i de smaa Hjem adskillige Forberedelser til denne Aarets store Begivenhed. Der blev skaaret Pølsepinde af Tjørnene, og disse Pinde blev tørrede paa Kakkellovnen, og efter at de var pudsede, blev de brugt til Pølserne, idet de blev stuk-

ket ind i den ene Ende af Tarmen i Stedet for Syning. Endvidere var der travlt med at faa lavet Stillaads til at hejse Grisen op i, naar den var slagtet, samt faa baaret Vand i den store Vaskekedel med mere.

MUSEFÆLDE

Paa Slagtedagen mødte lige i Lysningen tre Mænd, forsynet med store, skarpe Gerlevknive. Man tog først en Bid Mad og en Dram og gik derpaa ud og halede Grisen frem, lagde den op paa en Briks, hvor man dels bandt den, dels holdt den, hvorpaa en af Mændene langsomt stikker Kniven i den, medens Husmoderen holder Pølsebaljen under og tager imod Blodet. Under alt dette skriger Grisen stærkt, nogle af Børnene bliver saa rørte over dette, at de græder, saa Taarerne triller ned ad Kinderne, men det skete ogsaa, at der var Dreng, der fulgte den gamle Skik og stod og holdt Grisen i Rumpen (Halen) under Slagtingen. Siden følte de det som noget af en Bedrift, at de havde afgivet dette Bevis paa Foragt for andres Lidelse. En Dreng i Barakkerne var dog saa forsigtig at lade sine Forældre binde sig for Øjnene, før han indlod sig paa dette Foretagende.

I den tidlige Morgenstund er der fyret op under Vaskekedelen for at faa Vandet i Kog, det bliver saa

baaret ud i et stort Kar, hvori Grisen bliver puttet for at blive skoldet, Mændene tager nu fat med de store skarpe Gerlevknive. Naar Grisen er skrabet, bliver den hejst op i Stilladset, hvorefter den bliver sprættet op, Indvoldene bliver taget ud, og Hoved og Ben bliver skaaret af. Naar alt dette er tilendebragt, gaar man ind og faar et Maaltid Mad, hvorefter Mændene gaar deres Vej.

Husmoderen har nu travlt i Køkkenet Resten af Dagen, en Kone er ankommet og hjælper hende med at vende Tarme og faa dem skrabet rene. Om Aftenen har Husmoderen travlt med at faa Fedtflommerne skaaret i smaa Terninger og at faa skrællet Løg, medens Manden skraber Svinehoved og Grisetær. Denne første Aften smagte man paa sine Steder Grisen, idet man fik Mørbradsret med Kartoffler til, hvad der var en fortræffelig Ret.

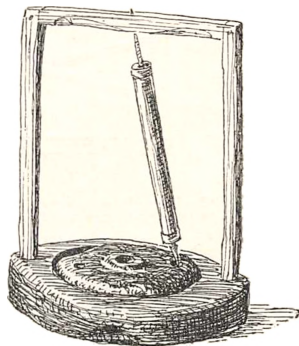
Anden Slagtedag havde man travlt med at faa Fedtet smeltet. Indmaden skulde koges og hakkes, og deraf blev der lavet *Finker*. Der skulde koges Blodpølser, og naar det var sket, blev der baaret omkring af dem til Naboerne. Hver Portion blev lagt paa en Tallerken, hvorefter den blev bundet ind i et Tørklæde. Det var som oftest en lille Purk, der besørgede denne Ombæring, men førend han begav sig paa Vej, blev følgende Remse indprentet ham, som han skulde aflevere hvert Sted, han kom: „Godav, jæ sku hælse fra Faa'r og fra Mo'er aa sie, a jæ haar noen Pølse te jæ, men I maa undskylle, a der er saa lidt, for der blev itte ret meje Blod a Grisen, aa saa haar vi saa maange Steder aa ska bære til.“

Paa den tredje Slagtedag blev Grisen udparteret, og Skinker, Bove og Midterstykker, i det hele alt, blev vejet paa en Bismar og Tallene opnoteret med Kridt, hvorefter det blev udregnet, hvor meget Grisen

havde vejjet i slagtet Stand. Naar dette var besørget, saa blev der skaaret en Del Kød af til Medisterpølser, i hvilke der tillige kom nogle fede *Flæskehøber*. Af de smaa Tarme blev der lavet en Del tynde Medisterpølser, men af *Isterhinden* lavede man nogle store, tykke Pølser, der blev røget og særlig anvendtes til at lægge paa Skolemad til Børnene. Paa sine Steder blev Hjerter og Nyrrer ligeledes anvendt som Paalæg til Børnene. Nogle af de lange tynde Pølser blev stegt og spist ferske, andre blev saltede og røgede og anvendtes i ældre Tid ofte til *Kvældsnadver*, man fik saa ud paa Aftenen en lille Stump til et Stykke Brød, før man gik i Seng. Nogle af de smaa Medisterpølser blev tillige med et lille Stykke Revelsben baa-ret omkring til Naboerne til en Steg. Den lille Purk besørgede ogsaa denne Ombæring og aflægger denne Gang paa hvert Sted en Beretning om, hvor meget Grisen vejede, og hvor mange Pund Fedt, der blev, en Nyhed, som saa gik videre og var nærmeste Nabolags Samtaleemne i de følgende Dage. Disse Ombæringer var jo nærmest en Slags Laan, som blev tilbagebetalt ved lignende Lejlighed, men det maa dog fremhæves, at Enker og andre fattige, som ikke havde Raad til at købe og klække en Gris og derved give Laan tilbage, ogsaa fik deres Part.

Efter at Grisetærerne var skrabet, blev de kogt og lagt i Lage, Hovedet blev ligeledes kogt ferskt, og af Suppen blev der sine Steder kogt Sulemad, hvortil man spiste Ørerne og andre Pillerier, men ellers blev der af hele Hovedet lavet en Pressesylte, som blev lagt i Lage. Blejren blev pustet op til en Ballon, som Drengene løb og legede med, længere tilbage blev den benyttet, naar der skulde laves Rumlepotte, eller ogsaa til Tobakspung. Husmoderen hakkede Kødfarsen med en stor Hakkekniv paa et Hakke-

bræt. En Aften var der Pøsegilde, hvor de Mænd blev indbudt, som havde været behjælpelige med at slagte Grisen. Var de gifte, kom Kønerne med. Paa en saadan Aften blev der spist Sortepølse samt Revelsbensteg og Medisterpølse, ligeledes var det nye Fedt paa Bordet. En af de følgende Dage blev der kogt Svinerygssuppe med Kødboller paa, og den blev spist til Middag. Naar hele Slagteriet var tilendebragt, blev der kogt Rødbeder til Pressesylten og malet Sennep. De fleste dyrkede selv et lille Stykke Jord med Sennep, man fik saa lidt Kærnemælk, som man hældte i et stort Lerfad, og deri

EN SENNEPSKVÆRN,
som man i enkelte større Hjem
benyttede i Stedet for Senneps-
loddet.

malede man saa Sennepen med et Sennepslod, d. v. s. en gammel Kanonkugle. Sennepen blev derefter opbevaret i en Stenkrukke og spist raa til Sylte, medens den derimod blev kogt til Klipfisk eller kogte Tørfisk.

Naar Sul og Spegepølser var passende saltede, blev de røgede, hvad de fleste gjorde selv i deres egen Skorsten. Der var nogle Smaafolk, som klækkede to Svin op og solgte det ene, men selv beholdt Hoved, Ben og Indmad, de blev jo særlig godt forsynet med Fedt.

Naar der blev klækket Svin op, saa gjaldt det om at være flittig til at hente Tang ved Stranden eller tørre Bregner i Skoven og strø dette i Svinehuset, saa der kunde blive en god Mødding. Næste Aar blev denne kørt ud paa en af Bøndernes Marker, særlig Brakskiftet, der blev den saa strøet i et jævnt tykt Lag, og der blev lagt Kartofler i Jorden. Dær

kunde Familien saa hente Kartofler til at fodre Grisen med. Man maatte jo tage Kartoflerne tidligt op, for der skulde saas Rug i Brakjorden. Det blev sagt, at det kunde kendes i Sædskifterne mange Aar efter, hvor

ET VAFFELJERN

Gødningen af disse Svin var lagt. — Husfolk anvendte undertiden ogsaa Agern fra Skoven til Svinefoder.

Om Svineslagtning og Pøsegilder har en Mand, der er født i Tulstrup (Alsønderup Sogn), fortalt mig følgende: *Pøsegilder* var meget almindelige her paa Egnen. De slagtede Gris om Efteraaret fra September og til Jul. Hvor de havde flere Grise, slagtede de to ad Gangen og solgte den ene til en Pranger, det skete enten hjemme eller paa Torvet i Hillerød. Der var saa megen Trafik, naar det var Torvedag. Jakob Larsen fra Tjæreby stod henne i Ullerød og købte alt det, der kom dær. Naar den forreste Vogn blev stoppet, holdt de andre og ventede. Der kunde holde en tyve, tredive Vogne, som ventede at blive købt af. Saadan kunde der ogsaa holde hele Rækker inde i Slotsgade, men der kom ogsaa mange og *torvede*. Mandag var den største Dag, Torsdag var der ikke ligesaa mange. Smør og Æg havde de ogsaa med, det solgte de ogsaa til Prangerne, men de var bange for, de gav for lidt for det, saa de skulde gerne paa Torvet med det. Dær gik saa en Vægter — der var to Vægttere, som skiftedes til at have Torvetjeneste —, de rangerede Vognene op i Række og begyndte oppe ved Raadhustrappen, det var det gamle Raadhus. Dær blev de saa rangeret op, saa tæt de kunde holde, baade i Rækker og ved Siden af hinanden. Det var saadan, at der lige kunde gaa en Mand

imellem Vognene. Der kom saa mange hver Mandag, at de fyldte hele Torvet, saa der ikke kunde være en Vogn mere, og de holdt i en hel Række ned ad Slotsgade. — Det kan være et halvt Hundrede Aar siden.

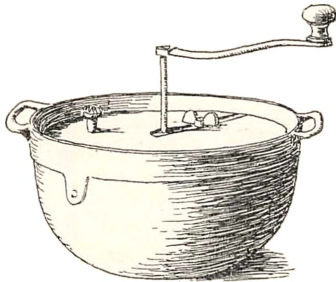

EN SELLE

Min Hjemmelsmand skildrer nu, hvorledes Slagtingen gik for sig. Naar Grisen var stukket, lod man Blodet løbe ned i Pøsebaljen, mens en stod og rørte rundt i det med en Grødstikker, for at det ikke skulde størkne. Derefter blev Baljen sat ind i Spisekammeret eller ned i Kælderen. Nu blev Tarmene rensede. Tidlig næste Morgen blev Lever, Hjerte, Milt, Tunge, Nyrer og det, der duede af Lungerne, kogt, det var *Finkesulet*. Det Vand, det blev kogt i, blev hældt i *Pøsemaden*, Blodet, indtil det var passende tyndt. I Pøsemaden kom der Rosiner, rigeligt Fedt af raa Flommer, lidt Krydderier — Kanel, Timian, ligesom de nu havde Smag for. Efter at der var *syet for Tarme*, d. v. s. de var *syet* sammen i den ene Ende, blev Tarmene fyldt, idet Kvinderne gennem et *Pøsehorn* (et oversavet Kohorn) med Hænderne stoppede Pøsemaden ned i Tarmene. Naar det var færdig, syede de for den, og saa blev Pølserne stukket med en Naal her og dær for dets Skyld, at de ikke skulde gaa i Stykker, naar de blev kogt. Imidlertid var Pøsekedlen med rent Vand i bragt i Kog, men der maatte ikke komme flere Pølser i, end de kunde svømme allesammen, naar de kogte og kom op, ellers sprængtes

de. De kunde have en tre Kedelfulde, naar der var slagtet to Grise.

Naar *Finkemaden* var kogt, blev den hakket paa et Hakkebræt eller i et Hakketrug.

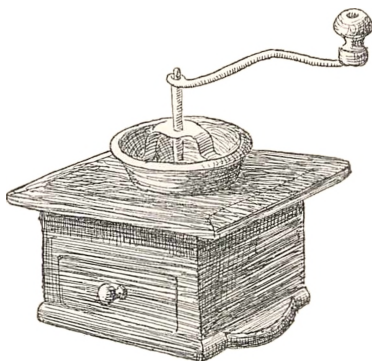
KAFFEBRÆNDER

Naar det var hakket saa fint, at det passede, blev det kogt anden Gang, og der kom Salt og Løg i, samt Resterne af Flommerne og Plukfedtet eller Fedtegreverne. Finkerne spiste man i den følgende Tid til Davre, de smagte godt — langt bedre end de Finker, man køber nu.

Naar de var kogt færdig, blev de hældt op i et Fad, og naar de blev kolde, var de hvide og faste af Fedt. Saa skar de dem skilt ad og varmede dem paa et Pandejern, og saa søvede de dem med en Spiseske til bart Brød.

Mellemgulvet og Mørbraden blev pillet ud, hakket og brugt til Medisterpølse, Hovedet og Tærne lavet til Sylte, og Flæsket blev saltet og lagt i Saltkarret. Derpaa kom *Pøsegildet*, det var Dagen efter Slagtingen. Det var alletider om Søndagen, de slagtede, saa torvede de om Mandagen, og samtidig købte de ekstra ind af Brændevin og Ekstrakt til Pøsegildet om Aftenen. Der blev kogt et godt Stykke Flæsk til den Aften, det skulde være koldt. Saa var der Blodpølsen, den blev holdt varm i et Kar eller en Balje, der blev dækket til med Tæpper. Gildet begyndte Klokken halvseks, seks, og der blev først spist Blodpølse, og imens diskuterede de, hvor god den var, og den ene skulde jo saa presse den anden: Den Pølse var saa og saa god, der var saa og saa meget

i af den Slags og saa videre. Bagefter fik de koldt Flæsk, kogte Æg, fjorgammel Spegepølse — det var en hel Herlighed. Snapse fik de mange af, jeg tror nok, at der mindst gik en halv Pot Brændevin til pr. Mand, men den var ikke saa stærk, det var syv Graders, men svirende blev de jo. Der var en, der sagde om det otte Graders: „Det er ikke noget at drikke det stærke Skidt, for man bliver jo fuld lige med det samme.“

KAFFEMØLLE

Naar de var færdige med at spise, spillede de Kort, Kedlen kom paa igen med varmt Vand, saa drak de Punch, og saa drak de Skaaler, og saa gik det i den Dur. — Der var gerne en, der kunde spille lidt, Harmonika eller andet, og hen paa Aftenen smed de Kortene, og saa dansede de paa Lergulvet eller ude i Laden. Der kunde træffe at være Huller, og saa faldt de. Manden gik rundt med Ølkruset og Brændevinsflasken og et Glas. Det blev skænket fuldt, og det skulde tømmes, ellers kunde den næste jo ikke faa noget, og saadan gik det til Klokken to, tre eller hele Natten. Det var altid over Midnat, ellers duede Pøsegildet ikke rigtig. — De, der deltog i Gildet, var dem, der havde hjulpet til at slagte — Slagteren var med alle Vegne —, og Naboerne. Der kunde være en halv Snes Mennesker allermindst.

Det kunde gaa vildt til enkelte Tider. En Mand slagtede to Griser, kørte til Byen med den ene og købte ind for alle Pengene paa nær en 11—12 Kro-

ner, og det halve af den anden Gris blev kogt eller stegt, og alt det blev brugt, saa mange Mennesker havde han faaet samlet. Den halve Gris og saa de 11—12 Kroner var alt, hvad han havde tilbage af de to Griser. —

LEJEL eller BIMBEL

Naar det tidligere er sagt, at Slagtingen var en af Aarets Hovedbegivenheder, da er det ikke for meget sagt. Detrygende Blod i Forbindelse med Forventningen om Pølse-maden, Finker og det fede Sul bragte Folk helt ud af deres rolige Hverdagsliv. Der skete Ting ved Svineslagtingen, som ellers ikke

wilde være sket. Fra Laugø fortælles, at da de engang slagtede en Gris, havde de Salmebogen ude og sang over Grisen, mens en holdt den i Halen. Dette Optrin er ikke enestaaende. En Mand har fortalt mig, at da hans Forældre boede paa Gilleleje, var der en gammel Parcellist, som slagtede for dem, og han sang altid et Salmevers, naar de bar Grisen ind. Han fortalte, at det havde de ogsaa gjort hos hans Forældre. Meddelerens Fader syntes, at det passede ikke, men Parcellisten var saa forfærdelig komisk. — Denne særegne Stemning — en Art Beruselse —, som Svineslagtingen aabenbart nu og da har hensat Deltagerne i, kendes ikke fra anden Slagtning, og naar man desuden lægger Mærke til det paafølgende Pøsegilde med dets Kød- og Brændevinsrus og hele overstadige Stemning, kommer man let til at stille det Spørgsmaal, om der ikke her har været Tale om Efter-

dønninger af de gamle hedenske Ofringer og Offergilder. —

Rug og Byg var vel de vigtigste Næringsmidler. Af Rugen fik man Rugbrød og Sigtebrød, Bagningen heraf er omtalt i „Højtid“.

Man brugte meget Rug- og Bygmel, dels til Grød og for Bygmelets Vedkommende tillige til Bagning. Bygget blev malet paa Møllen, dernæst blev det sigtet paa en Haandsigte over en meget bred, flad Halmkurv, der kaldes *en Selle*. Det, der blev tilbage i Sigten, fik Svinene.

ØLKRUS

Melet opbevarede enten i Sellen eller ligesom Byggryn og Boghvedegryn i en Gryn kube, *Grynku'e*, eller Mel kube, det var en Kurv af en Alens Højde, flettet af Halm, den var bredest paa Midten, temmelig smal foroven og med et Laag, der ligeledes var flettet af Halm. Byggrynene blev i Almindelighed lavet paa Møllen, hvorimod Boghvedegrynene som Regel blev lavet hjemme. Boghvede avlede Folk selv, og naar den var tærsket og rensed, blev et Parti lagt ind i Bagerovnen, efter at Brødet var taget ud, saa den kunde blive rigtig tør. Derefter blev den malet over *Maltkværnen* — en saadan fandtes i de fleste Hjem —, og for hver Gang den var malet over, blev Skallerne rensed fra, og saa over Kværnen igen. Saadan blev man ved, indtil Grynene var fuldstændig rene. Mølleren, der har meddelt mig dette, har selv for en Del Aar siden paa lignende Maade og med Held lavet Boghvedegryn paa en Vindmølle. — Bygmelet brugtes foruden til Melgrød ogsaa til Æbleskiver, der som nævnt i forrige Bind spillede en stor Rolle til Jul og

Nytaar. Lad mig i den Forbindelse fortælle et Træk, som er ret betegnende. I en Gaard sad de Juleaften og spillede Kort om Æbleskiver. Disse vandrede under Spillet frem og tilbage paa Bordet og blev jo

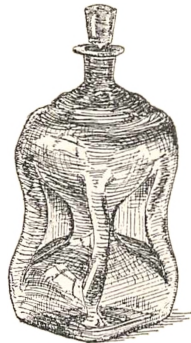
FLASKER

efterhaanden dygtig krammet. Nu var Konen i Gaarden saa snild til at spille Kort, at hun til sidst havde vundet alle sine Æbleskiver igen. Det var jo en udmærket Forretning, og især blev den det derved, at

da Nytaarsaften kom, delte hun de samme Æbleskiver ud igen.

I gamle Dage fik man megen Mælkemad, det var især *Melgrød* og *Sødgrød*, hvilket sidste i Almindelighed betegner Byggrød kogt i Mælk. Sine Steder i Nordsjælland, saaledes i de nordlige Sogne, betegner det slet og ret Boghvedegrød, den samme Betegnelse er kendt andre Steder i Landet, f. Eks. paa Als. Lad os nu se paa, hvorledes Dagens Maaltider formede sig. Ole Larsens Hustru i Tibirke, Fru Nikoline Larsen, født 1849 i Holløse, fortæller herom følgende. Dengang havde Kvinderne noget at bestille om Formiddagen, de kærnedede hver Dag, og de lavede Ost hver Dag om Sommeren. De kom op Klokken 4—5. Naar Pigerne kom hjem fra Malkning, og Karlene og Drengen havde været ude og flytte, var Klokken 5, saa fik de alle Kaffe. Mandfolkene gik saa ud for at skytte Kvæget. Henad 6 fik de Davre, det var kogt Sild og Kartoffler, dernæst varm Mælk og Smørrebrød. Forhen havde de *Langskavler*, lange skurede Brædder, til at lægge Silden paa. Fru Larsen har været

med til et Bryllup, hvor der var Langskavler, der rakte til en to, tre Deltagere, og drejede *Trætallerkener*. Der var ikke saa meget Postelin i de Tider. Klokken 9—9^{1/2} fik de *Lillemiddag*, skaaret Mad, Smørrebrød og Paalæg. Længer tilbage fik de ikke Smør paa. Ole Larsen husker at have set sin Far og Husmanden sidde og spise Ost og tørt Brød en Dag, de kørte Gødning. Fru Larsen har ogsaa gaaet i Skole med Ostebrød. — Klokken 12 fik de Middag, to Retter Mad, Vælling, Grød, Kaal og Ærter samt Sul. Man havde jo ikke saa knapt med Sul dengang. Naar man ikke havde noget, slagtede man. Efter Middag fik man en Middagssøvn, og lidt før to fik man en Kop Kaffe med et Stykke Kandis til, før man skulde i Arbejde igen. Klokken 4^{1/2} *Midaften*, skaaret Mad og Øl, og til Kvældsnadver Øllebrød om Vinteren, hvis det var knapt med Mælk, ellers varm Mælk med tørt Brød til, om Sommeren Tykmælk eller kold Mælk med Brød til. Saadan var Levemaaden i deres Hjem for en 60 Aar siden.

BRÆNDEVINS-
FLASKE

Fra en Gaard i Gørløse har Fru Hanne Pedersen, Harløsevej, Ullerød, fortalt mig om, hvordan de levede for 40—50 Aar siden. Saa snart de havde malket, fik de Kaffe med brunt Sukker til. En Times Tid efter fik de saa Davren, der bestod af kogt Sild og tørt Brød. (Sine Steder fik de Davren straks, altsaa ingen Kaffe.) Til at lægge Silden paa havde de *Sildetallerkener* af Bøgetræ, de var firkantede og paa Størrelse med en lille Skrivebog, men med afrundede Hjørner. De blev saa sorte med Tiden, om ogsaa de skurede dem. Bagefter fik de Mælkegrød, Melgrød, kogt af

Byg- eller Rugmel, med Mælk paa. Dengang blev Køerne ikke *kernefodrede*, og naar de saa blev *Goldstripper*, d. v. s. omtrent golde, blandede de Mælken med Øl, og det blev kogt sammen, men uden Sukker i, til at komme paa Grøden. Undertiden fik de ogsaa *Kærnemælkssøve* paa Melgrøden til Davre, det var Kærnemælkssuppe, som den koges nu med Undtagelse af, at der ikke var Sukker i, og at den var jævnet med Bygmel. Det smagte godt. Omkring Klokken ni fik de *Halgomidde* — ind ad Alsønderup til sagde de Lillemidde —, og det var i gamle Dage Ostebrød, d. v. s. tørt Brød med en Humpel Ost til, ikke en Skive som nu, men i Fru Pedersens Tid var det Smørrebrød. Middagsmaden svarede til den ovenfor omtalte. Ligeledes fik de Kaffe med brunt Sukker til Klokken to. Dernæst kom Middagen Klokken halvfem. Det var Fedtebrød eller Smørrebrød med Paalæg (Ost og Brød har kun været brugt til Halgomidde.) Endelig kom der endnu *Nadre*, og det var nykogt Melgrød med kold Mælk eller kold Melgrød med varm Mælk paa. Om Sommeren, naar de høstede, kunde den godt blive 10—11, før de fik Nadre, det var saa Spegesild og Smørrebrød, andre Steder varme Kartoffler med Løgsovs og Sild til. — Med Hensyn til Smørret er at bemærke, at det jo ikke var af samme Kvalitet som nu. Naar Køerne blev omtrent golde i Vintertiden, var der ikke noget Smør at faa eller i alt Fald meget lidt. Det gjaldt derfor om at være forsynet fra Sommeren af. Derfor samlede de Smør fra Sommertiden, *Græssmør* kaldte de det, det var gerne fra omkring September, og saa gemte de det hen til Vinteren i store Lerkrukker, de skulde holde hele Vinteren, til Køerne kom paa Græs igen, men det blev muggent og smagte mindre godt. Saa kom Margarinen frem, men det var ikke af samme Slags

som nu. Folk var da heller ikke tilfreds med det, et Sted havde Folkene sendt Mellemmaderne hjem fra Marken, fordi der var smurt Margarine paa.

Vi kan iøvrigt godt omtale *Mælken* og dens Behandling paa dette Sted, Mælken var i gamle Dage meget mere et hjemligt Næringsmiddel, end det var en Salgs vare. Malkningen var altid Kvindernes Arbejde. Var Køerne ude i Marken, malkede Konen eller Pigen dem derude. Hun havde en hvidskuret Spand at malke i. Var den særlig fin, havde den Messingringe om i Stedet for Jernringe, og de var blankpudsede. Mælkespanden bar Konen paa Hovedet, idet den hvilede paa en udstoppet Krans af Tøj, *Mælkekransen*, der ofte var syet sammen af forskelligfarvede

HJEM FRA MALKNING

Tøjstykker. Der skulde naturligvis en vis Øvelse til at gaa med Spanden paa Hovedet, men til Gengæld havde Konen saa ogsaa Hænderne fri og kunde udnytte Tiden til Strikning. Imidlertid kunde det være besværligt at holde Garnnøglet fast med Armen, det kunde jo i alt Fald træffe at falde paa Jorden, og saa skulde man have Mælkespanden baade ned og op for at faa fat paa det igen, det var mindre praktisk, og derfor hængte man Nøglet paa en Messingkrog, som ved Hjælp af en lille Ombøjning var anbragt i Skørtelinningen. Denne *Bæltekrog* kunde være

i en eller flere Dele, den kunde være prydet med indhamrede Figurer, Forbogstaver og Aarstal. Formodentlig har den været en Gave fra en Karl til hans tilbedte. — Mælken blev hældt i lave Træbøtter, der

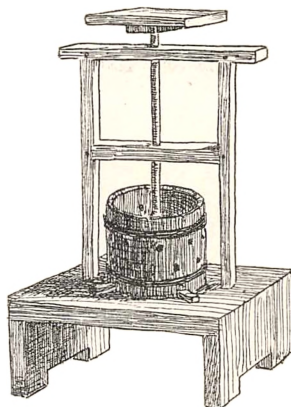
BÆLTEKROG

blev sat op paa *Fjælen* under Loftet, for at Mælken kunde samle Fløde. At den ogsaa samlede Støv, lagde man ikke Vægt paa. Senere anvendte man dog et særligt Mælkekammer til Opbevaring af Mælken, og Træbøtterne gav Plads for Lerrfade. Fløden blev skummet med en flad Skummeske af Træ eller Blik og kom over i en Krukke. Havde man kun lidt Mælk, maatte man samle Fløde fra flere Gange, inden man kunde faa nok til at kærne. Kærningen foregik som oftest i en *Stampekærne* (Side 106), men man benyttede ogsaa *Svingkærner*. Efter at Kærningen var tilendebragt, blev Smørret taget op i et *Smørtrug*, hvor det blev æltet og saltet. Noget fint Produkt blev dette Smør ikke, men Renligheden stod ikke saa højt i hine Tider, thi som man sagde: „Lidt Skidt i megen Mad det spiser Kongen, en Grevfuld i en Grydefuld det passer.“

Om Ostens Fremstilling har en gammel Gaardmandskone fortalt mig følgende. Naar Mælken var siet og skummet, lavede man Ost af den, man lavede ogsaa Ost af sød Mælk, men den beholdt man selv. Der blev saa sat *Løbe* paa Mælken, og den stod nu, til den var løbet, saa blev den arbejdet op i en Balje eller Keddel med en *Osterøre*, en hjemmelavet Indretning af Træ. Massen blev derpaa lagt i et *Ostekar* og presset dær til den næste Dag, hvorefter den kom

op, blev lagt til Tørre og gnedet med Salt, til der kom lidt Skorpe paa den. Der var meget Arbejde med Osten, den skulde vendes hver Dag. Osten solgte vi herhjemme til forskellige Haandværksfolk, vi fik 25—30 Øre for Pundet, som oftest kun 25. —

En særlig Spise var *Syltemælk*, som jeg har hørt omtale fra Gørløse. Syltemælk lavede man ved, at man blev ved at slaa Mælk sammen i et Kar, saa det gærede og blev tykt. Derpaa kom man det i en Pose, saa Vallen løb fra. Det blev saa opbevaret til helt hen paa Vinteren, man spiste det ved at dyppe

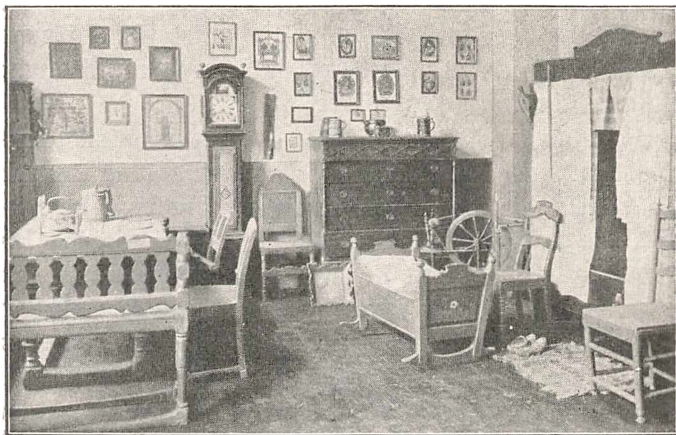
OSTEPRESSE

tørt Brød i det, og det ansaas for en Delikatesse.

Honning eller *Sødt*, som det ogsaa kaldtes, hører ogsaa med til Maden. Om Biavl har Sognefoged Christoffer Larsen, Møllevang, Tofte, givet mig en Skildring. Bier havde man i gamle Dage altid i en Kube, der var flettet af Straa og beskyttet mod Regn og Kulde ved en Art Halmhat, der bestod af Langhalm, som var snøret sammen foroven. Naar Bierne havde samlet deres Honning, udvalgte man de Stader, der skulde leve, *staa til*, som det hed, mens Bierne i de øvrige Stader blev dræbt med Svovldamp. Det var en haard Fremgangsmaade, og videre praktisk var den da heller ikke, idet man derved mistede en stor Del af sine Bier. Christoffer Larsen fortæller, hvorledes hans Fader af en Jordmodermand i Ørby lærte at *tromme dem af*, d. v. s. faa Bierne til at forlade den fyldte Kube og gaa over i en tom. Der-

paa satte de den fyldte Kube ned i en Træspand, saaledes at den stod med det øverste nedad, hvorefter de anbragte en tom Kube ovenpaa. Noget Tøj blev viklet om Samlingen og bundet fast med Snore. De tog da en Kæp og slog paa Spanden med, idet de gik ganske langsom rundt. Den Lyd irriterede Bierne, og de forlod deres Kube og søgte op i den tomme. Man kunde gerne høre, naar de var kommet derop. Derefter blev den øverste Kube fjernet, og Sværmen blev sat ind til en af de Sværme, der skulde *staa til*, man maatte dog først have dræbt Viseren, idet der ikke maatte være mere end een. Først bandt de om Buksebenene og Ærmerne og tog *Masker* paa (en Pose med Staaltraadsvæv foran og Tøj bagtil) for ikke at blive stukket. For at en Sværm skulde kunne staa til, krævedes der en vis Kraft. Hvis Kuben med Bier og Honning vejede et Par og tyve Pund, regnedes der med, at den havde Honning nok, vejede den tredive Pund, var det meget godt. I den forladte Kube blev Kagerne nu løsnet ved Hjælp af en *Bikniv*, et Jern, der har en svag Lighed med et Skuffejern, idet det dog er hult og smallere ved Enderne, ligesom Skaftet er meget kortere. Kagerne kom nu i en Gryde og blev opvarmet, dog ikke saa meget, at Vokset smeltede. Samtidig krammede de Kagerne lidt med en Slev, saa Honningen kunde blive lidt mere flydende. Dernæst blev hele Massen hældt i en Pose, der ikke var alt for tæt. Nu kom *Biklemmen* i Brug, det var to firkantede Træstykker, der i den ene Ende var afrundede til Haandtag, mens de i den anden Ende var forbundne med en Trænagle, der kunde glide gennem et Par Huller, saa de to Stykker Træ kunde tjerne sig en Tomme fra hinanden i den Ende, hvor Trænaglen sad. Der blev nu stillet en Krukke i et Kar, og over Karret

lagde man Klemmen, en klemte saa til, mens en anden drejede Posen mellem de to Træstykker, paa den Maade blev Honningen klemt ned i Krukken. Det var en stor Dag for os Børn, fortæller Christoffer

DAGLIGSTUEN

paa Nordsjællandsk Museumsforenings Udstilling i Hillerød 1923.

Larsen, naar der skulde *slaas Bier af*, for der vankede jo gerne lidt Sødt. — Den Honning, der saaledes blev udvundet, var den fine Honning. Den Masse, der nu var tilbage i Posen, blev der hældt Vand paa, og det blev kogt, hvorved det hele smeltede. Derefter fulgte samme Omgang i Klemmen som før, og den Honning, der nu blev udvundet, kaldtes *Kogehonning*. Naar den blev hældt i en Krukke, størknede Vokset og lagde sig i et Lag ovenpaa. Naar dette Lag var taget af, var der god Honning nedenunder, den var mere flydende, omtrent som Sirup, og blev brugt ligesom Smør til at dyppe Grød i. Noget af Vokset blev anvendt til at støbe Praase af, andet blev solgt. Vokset i Posen blev kogt endnu en Gang, der var vel nok endnu lidt mere Honning i.

Posen blev saa krammet tredie Gang, og naar det, der lod sig presse ud i Krukken, havde staaet en Tid, var der atter et Lag Voks ovenpaa. Naar det var fjernet, blev der sat Gær paa den flydende Masse, der jo altsaa dels var Honning og dels var Vand, og det blev saa til *Mjød*. — I Christoffer Larsens Hjem havde de et Aar tolv Stader, en tre, fire var almindeligt.

Hvad man købte ind f. Eks. til Jul, er omtalt i forrige Bind. Men een Ting var nødvendig, og det var *Salt*. Der var Mangel paa Salt under Engleskmændenes Blokade først i forrige Aarhundrede. En Mand fra Horns Herred fortæller følgende: Farfar var i Frederikssund og inde hos en Købmand. Fruen vilde gerne have en Skæppe Æbler af ham, som hun plejede van at faa. „Ja, naar Madammen saa vil lade mig faa en Skæppe Salt,“ svarede Farfar. „Ja, det er rigtignok meget,“ svarede hun, „for en Skæppe Salt koster hundrede Rigsdaler,“ — Saa fik hun en Skæppe Æbler og han en Skæppe Salt. — Salt var ikke til at faa fat i. Folk brændte Tang omkring ved Stranden for at udvinde lidt Salt af Asken. — Fortælleren sluttede med at sige, at han havde ikke samlet Oplag paa Varer under Krigen, men en Ting var han bange for at komme til at mangle, og det var Salt. — Mangfoldige af os har haft mangfoldige Ængstelser under Krigen uden at skænke Saltmangel en eneste Tanke, og naar han gjorde det, var Aarsagen udelukkende hine Oplevelser i hans Slægt for over Hundrede Aar siden. Deres Virkninger levede endnu i hans Nerver. — Salt er ikke noget, vi sparer særlig paa nu, men anderledes var det i gamle Dage. Et Sted var der Flæsk og Kartofler paa Bordet, og Hyrdedrengen bad saa om lidt Salt til. „Nej,“ sagde Konen, „det er der ikke Raad til, Salt koster 3 Mark Skæppen.“ — Men

da de om Eftermiddagen skulde have Kaffe, drillede hun ham med at sætte Salt paa Bordet — nu kunde han faa det. —

Inden vi forlader dette Emne, maa vi se lidt paa

FAAREVASK

Skeerne. Dem har man jo haft Brug for i Aarhundreder, mens Gaffler og Knive er en forholdsvis ny Ting. Skeerne var af Horn, og hver havde sin. I mange Tilfælde havde hver af de gamle lavet sin Ske, de lavede dem af Vædderhorn, som de fik, naar de slagtede. Mændene havde gerne en bestemt Plads til deres Ske, vasket af blev de aldrig. I en gammel

Stue i Kvinderup, som Gaardejer Oluf Larsen har overladt til Nordsjællandsk Folkemuseum, var der over Bordet oppe ved Bjælken et smalt Bræt med Udskæringer i til at hænge Skeerne ind paa. Ved den nederste Bordende var der et lille Bræt med Plads til kun een Ske, det var til Hyrdedrengens. Men sjældent var det, at man havde det saa komfortabelt indrettet. Skeerne sad i Reglen i Vindueskrogene. En af mine Meddelere fortæller, hvordan hun husker, at Husmanden derhjemme tørrede Skeen af paa Albuen og satte den paa Plads i Vinduet. Godt med Fluor var der jo, varmt var det ogsaa, og Skeerne blev slemt skrubbete efterhaanden. Men de gamle kunde kun spise med Hornskeer. Metalskeer brændte de sig paa, paastod de. Knive og Gaffler er omtalt i forrige Bind. Lad mig lige nævne, at det ikke gik af uden alvorlige Uheld, da Gafflerne blev gængs. En Mand, der var ved at lære at bruge Gaffel, faldt pludselig tilbage i de gamle Vaner, tog Sulet med Fingrene og førte det til Munden, hvorved han kom til at jage Gaffelen ind i Øjet.

Vi maa nu omtale Drikkevarerne og kan da begynde med at nævne *Kaffen*. Bønnerne købte man raa og brændte dem i en dertil indrettet Gryde, hvor man ved at dreje paa et Haandtag kunde røre rundt i dem. Naar de saa var malet paa Kaffemøllen, kunde den liflige Drik tilberedes. — Til *Ølbrygning* krævedes *Humle* og *Malt*. Humlen bragte fynske *Humlekræmmere* til Veje, idet de mødte med deres Vogne til Novembersmarked i Hillerød og sikkert ogsaa til de store Markeder i andre Byer og solgte til Folk, foruden at de kørte rundt i Landsbyerne og solgte deres Varer. Maltet lavede man selv. Det blev tørret paa *Malkøllen* og malet paa Maltkværnen. Malkøllerne har næppe været helt saa almindelige som Kvær-

nene. Den, der havde en Malkølle, tørrede ofte for Venner og Bekendte. Desuden faldt Malkøllerne tidligere bort, Folk købte deres Malt, f. Eks. paa Malteri-gaarden i Hillerød, men længe blev de ved selv at

KONE SPINDER HØR

male den, og i mange Gaarde og Husmandshjem findes Malkvænnen den Dag i Dag. Naturligvis bliver den ikke brugt, idet Folk forlængst er holdt op med at brygge, som de ogsaa er holdt op at bage Rugbrød. Selve Ølbrygningen er iøvrigt omtalt i dettes Værks første Bind Side 129. —

Brændevinen var en af de Livsfornødenheder, man

købte. Engang brændte man den jo selv, men det er meget længe siden, for med Undtagelse af fhv. Folketingsmand Lars Larsen har jeg ingen talt med, der vidste noget om Brændevinsbrænding. Hjemmebrænding er aabenbart faldet bort i første Halvdel af forrige Aarhundrede. Men drukket blev der og ikke ganske lidt. Baade den ene og den anden af ældre og gamle Folk har fortalt mig, at mange af de gamle blev temmelig forfaldne. En af mine Fortællere udtrykte sig saaledes: „Naar Livet gik dem imod i de Tider, faldt de gerne over til Drik, og det næste Skridt var at tage Livet af sig selv.“ Vi kan finde megen Skønhed og Kraft i de gamle Tider, men lad os endelig ikke glemme det Mørke og den Gru, som de saavist ogsaa rummede. Naa, Brændevinen var jo nærende, det var man helt sikker paa. I Neder Draaby var der for en firsindstyve Aar siden en Fiskerfamilie. Naar Konen var ude at sælge Fisk, og Manden var paa Stranden, saa Børnene skulde være ene hjemme, havde Moderen forinden hældt Brændevin op i en Kóp, som Børnene kunde have at dyppe Brødet i, saa skulde de da ikke spise det tørt. Samme Mand, som har meddelt mig dette, fortæller, at han som Dreng arbejdede paa Herregaarden Christiansminde i Høsten. Der kunde være op til en fyrretyve Mennesker paa Høstmarken, det var mest, naar de skulde binde op, hvad de ikke gjorde før en Dags Tid efter, at der var mejet. Øl og Brændevin fik disse Høstfolk fra Gaarden, om ogsaa de havde Mad med selv. Der var et Blikmaal, *en Stout*, der tog knap en kvart Pægl, af den fik Mændene to Snapse, mens Kvinder og Dreng fik hver een. Nogle af Konerne tog ikke en hel, saa kunde til Gengæld nogle af Mændene faa halvtredie. Der gik en 16—17 Stouter paa en Trepægleflaske. Øl drak de alle af *Ølbimbelen*

(i de nordlige Sogne kaldes den *Lejel*). Fra Gørløse har jeg hørt fortælle om en halvtosset Stakkel, der hed Skruie-Per, at han var aldrig mere glad, end naar han skulde til Slingerup med et *Brændevinstræ* (en

BRYDNING I NORDØSTSJÆLLAND
(Fot. S. Bay, Asnæs.)

Otting ligesom et Ølanker nu), for saa vankede der jo en Snaps, naar han kom tilbage. — Engang havde en Gaardmand været i Hillerød, og da han kom hjem med sit Indkøb, fo'r Husmanden løs paa en Dunk og tog sig et Drag, men det blev noget af en Skuffelse, for Dunken var fuld af Petroleum. — „De var jo saa meget efter det Brændevin,“ sluttede Fortælleren. — At det ikke er saa meget længe siden, man gav Børn Brændevin, viser en Beretning fra Horns Herred. Jeg var engang nede hos en Arbejdsmand, fortæller min Hjemmelsmand, og jeg skulde have en Kop Kaffe. Der var en Dreng paa en halv Snes Aar, og saa min Sandten skænker Konen en Snaps til ham ogsaa. Han vilde ikke have den, men hun svarede: „Du tager den jo ogsaa til daglig,“ og

hun hældte den i ham. Det er nu 25—30 Aar siden. — At Gæster skulde have en Gang at drikke, var ganske almindeligt. Blev der gjort særlige Foranstaltninger, fik de en Kop Kaffe eller The med en Snaps Brændevin i. Det kaldte man mange Steder en *Kaffepuns* eller en *Thepuns*, men i Blidstrup og deromkring hed det *en Gillelejer* (med Tryk paa første Stavelse). Fik man Kognak i i Stedet for Brændevin, hed det *en Knægt*. At Brændevin hos de forventningsfulde Sjæle satte Humøret op, er der mange Eksempler paa. Utallige Vittigheder og Tossestreger har Klukflasken staaet Fadder til. Her et enkelt Eksempel. En Mand kom ind et Sted, og han skulde jo da have lidt Opvartning. Brændevinsflasken og et Par Glas kom paa Bordet, men Glassene var lidt smaa. Inden Manden drak, tog han langsomt og betænksomt et Stykke Snor op af Lommen og bandt det om Glassets Stilk. „Hvad skal det gøre godt for?“ spurgte Værten. „Jo, ser du — hvis Glasset skulde slippe ned med, vilde jeg da gerne kunne hive det op igen.“

KLÆDERNE var i gamle Dage hovedsagelig lavet af Uld og Hør. Om Uldens Behandling har Husmand Lars P. Olsen, Oppesundby, berettet følgende. Faarene blev vasket Foraar og Efteraar, og naar de var blevet tørre, blev de klippet med en Uldsaks. Der var baade sort og hvid Uld, og for nu at faa Ulden godt blandet, blev den først kartet groft i store *Tøjer*, *Hakker*, og derefter blev den rullet ind i et Haandklæde eller lignende. Saa tog man hele Pakken med *Tøjer* under venstre Arm, medens man med højre Haand pillede Ulden ud, hvad der kaldtes *at tese*. Naar Ulden nu ved den Behandling var blevet ret godt blandet, blev den kartet i smaa *Tøjer* og var dermed færdig til Spinding. — —

Det krævede baade Øvelse og Udholdenhed at

spinde. Øvelsen bestod i at faa Traaden helt jævn, og Udholdenheden kunde nok tiltrænges, naar man skulde tilbringe Vinteraftenens mange Timer ved Spinderokken Dag efter Dag. Det er derfor meget forstaae-

SKÆTNING I NORDØSTSJÆLLAND
(Fot. S. Bay, Asnæs.)

ligt, at Spinderokken om Mandagen gik langsomt og sagde ligesaa sagte: „Jeg har hele Ugen for mig. Jeg har hele Ugen for mig.“ Om Fredagen var den i bedre Humør, da kørte den stærkt, og saa sagde den: „I Morgen er 'et Lørd'. I Morgen er 'et Lørd'.“

Af Uldgarnet bandt man bl. a. Hoser, Bælgvanter, Uldklokker, trekantede Sjaler, Ærmer til Mændenes *Pindeærmétrøjer* (Bindeærmétrøjer), hvor Bullen var syet af ufarvet Vadmel. *Pindeærmer* eller *ringlede Ærmer*, som de ogsaa kaldes, ses paa Billedet Side 37.

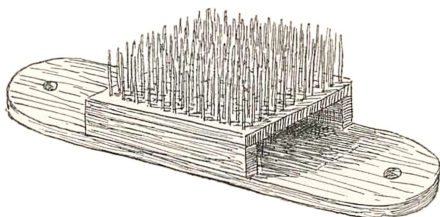
Spørger man Folk, om de kan fortælle noget om Arbejdet i gamle Dage, bliver Svaret ofte: „Nej, det kan jeg ikke huske noget om, det maa De til nogen ældre om, men der var jo *Hørren* . . .“ Hørrens Levnedsløb kender alle, de kender det ud og ind,

og de fortæller det med Glæde. Ja, saa meget betød Hørren, at dens meget omskiftelige Levned er kommet paa Vers. Frk. Eva Danielsen, Frederiksværk, fortæller kønt, hvorledes hendes Mormor fremsagde et Rim for Børnebørnene. „Jeg syntes altid, det lød saa smukt, naar Bedste sagde de Vers, for hun lagde saadan en vis Tone i Ordene og sagde det saa korrekt, som gamle Folk gør, naar de læser noget eller siger et Salmevers.“

Her er da *Hørrens Levnedsløb*.

Jeg var en Jomfru saa rank og skøn,
 min Kjortel den var af Silke saa grøn,
 og Regnskyen over mit Hovede monne gaa,
 med lyseblaa Øjne jeg saa derpaa;
 jeg var saa glad alt paa min Vis,
 men hvorlænge var Adam i Paradis?
 En Flok af Piger med lystig Sang
 en Dag kom ud i min grønne Vang;
 de ruskede og rev mig fra mit Stade,
 mit unge Liv jeg maatte lade;
 de sænkede mig ned i dyben Sø,
 jeg spredtes og reves saa tørt som Hø.
 Saa lagdes jeg paa den gloende Rist,
 af Ilden svides min Krop forvist.
 Saa brydes og brages mine Lemmer spæde,
 deraf de fanger stor Hjertens Glæde;
 med hvasse Tænder de kæmmed mig ret,
 og jeg blev skættet og børstet saa net.
 Jeg tjener Rokkens Hoved som Haar,
 til Jomfruen Fingre i mig faar.
 Jeg haspes og spoles, og naar jeg er vunden;
 jeg bliver paa Væven rendt og bunden,
 paa Spolen med Skytten jeg løber om Kap
 og faar mig dermed mangt et Rap.
 Jeg lægges paa Græsset ved Sommertid,
 at Solen kan varme mig mælkehvid,
 men tages jeg bort fra den grønne Eng,
 da pryder jeg snart en Brudeseng.
 Snart Gravens Skræk jeg lærer at kende,
 og saa er mit Levnedsløb til Ende.

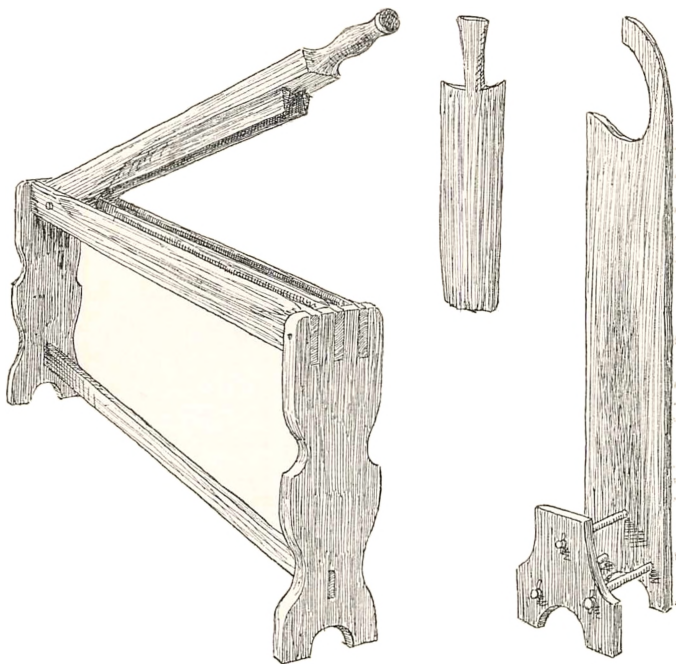
Jeg skal nu — paa Prosa — gennemgaa de forskellige Udviklingstrin i Hørrens Liv. Endnu i Firsene avlede og forarbejdede vi Hør hjemme paa min Fødegaard, skriver en af mine Meddelere. Begyndelsen skete ved, at Fader saaede ca. to Skæpper Land med Hørfrø. Avlen slog aldrig fejl, den gav næsten altid en tæt og kraftig Bestand. Næppe nogen anden af vore Afgrøder kan maale sig i Skønhed med Hørren, naar den under Blomstringen danner et stort lyseblaat Tæppe. —

HEGLE

Naar Hørren var omtrent moden, blev den *røsket*, d. v. s. den blev med Haanden rusket op med Rod. Paa Gaardene var det gerne de omkringboende Husmandskoner, der blev betroet *at ruske Hør*. Hørren blev nu ført hen til en afnavet Græsmark, hvor den blev bredt ud i et tyndt Lag i lange lige Rækker. Dette Arbejde kaldte man *at brede Hørren*. Nu skulde Hørren *rødes*, den skulde paavirkes af Regn og Sol, indtil Træstoffet var raadnet og efter Tørringen blevet skør. Det kunde godt vare en Maaned eller halvanden. Naar det i det anførte Rim hedder „de sænkede mig ned i dyben Sø,“ hentyder det til, at man undertiden ogsaa *rødede* Hørren ved at kaste den ned i en Tørvegrav e. l. Dernæst blev Hørren bundet i Neg og kørt hjem paa Loen., hvor den blev *tøsket* eller *tusket* (tærsket), som nogen sagde. Andre Steder brugte de at slaa Frøhovederne, *Knevlerne*, af i en *Langhalmsrive* eller i en *Hørknevele*, d. v. s. en tilsvarende Indretning med tætsiddende Jernspidser.

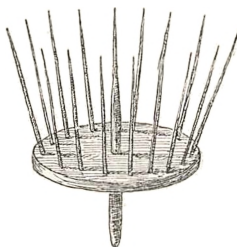
Der kunde paa 2 Skp. Land avles indtil 1 Td. Hørfør, saa meget behøvede man ikke at gemme til *Sesæd*, *Saasæd*, og Resten brugte man gerne til at fede Kalve med. Det blev først kogt, saa det blev til en gele-

BRYDE, SKÆTTEHAAND OG SKÆTTEFOD

agtig Masse, hvoraf man saa gav Kalvene et Par Haandfulde i Mælken. Hørren blev nu lagt paa Loftet for at afvente næste Behandling, *Brydningen*. For at man kunde bryde Hørren, maatte den være fuldstændig tør. Der blev derfor i passende Afstand fra Gaarden gravet en Brydegrav, den kunde være en 4 Al. lang, $1\frac{1}{2}$ Al. bred og 3 Al. dyb. Paa langs af denne blev der lagt nogle Stænger af Rundjern, som man havde laant af Smeden. Der blev nu lagt

Fyr paa Bunden af Graven, et Læs Tørv og nogle Brændeknuder ofredes i den Anledning. Hørren blev nu bredt ud paa Jernstængerne, den maatte stadig vendes, og snart hørte man den knække og sprage af Hede. Det maatte være en paapasselig Mand, der tørrede Hørren, ellers kunde der gaa Ild i det hele. Paa Brydepladsen afventede man nu Begivenhedernes Gang. Der stod et Antal *Bryder*, hvoraf nogle som den afbildede kunde betjenes af Kvinder, det var *Kvindebryder*, andre endte i en tung Klods i Stedet

BLAARKRÆKKE

for Haandtaget, de var tunge at løfte, men faldt til Gengæld haardt, det var *Klodsbyder*, og dem skulde der Mænd til at bruge. Hørbrydningen var en Festdag for hele Familien, Levemaaden var ekstra god, og Børnene fik fri for Skole for *at løbe med Lok*, d. v. s. de skulde bringe de tørrede Hørlokke fra Graven og hen til Bryderne. Disse tog saa Lokken og holdt den ind over Brydens Underdel, hvorefter de i hurtigt Tempo førte de øverste skarpe Kamme ned imellem de nederste, hvorved Hørren blev *brudt*, d. v. s. befriet for den udvendige Skal, hvis knuste Smaadele, *Skæverne*, faldt af. Naar Brydningen var forbi, blev Hørren atter lagt paa Loftet, og Skæverne kørt i Møddingen. Den næste Behandling, Hørren var Genstand for, var *Skætningen*. Hertil havde man gerne nogle Husmandskoner til Hjælp. Skætningen foregik paa den Maade, at man i højre Haand tog *Skættehaanden* og i venstre en Lok Hør, som man saa førte hen over det Indsnit, der er øverst paa *Skættefoden* eller *Skætestolen*, hvor den blev kraftig behandlet med *Skættehaanden*, indtil den var saa

godt som helt befriet for Skæver. Skætningen foregik gerne i en Port, hvor en fem, seks Koner sad og skættede, mens de interesseret drøftede det sidste Nyt. Skætningen medførte ogsaa særlig god Mad og sær-

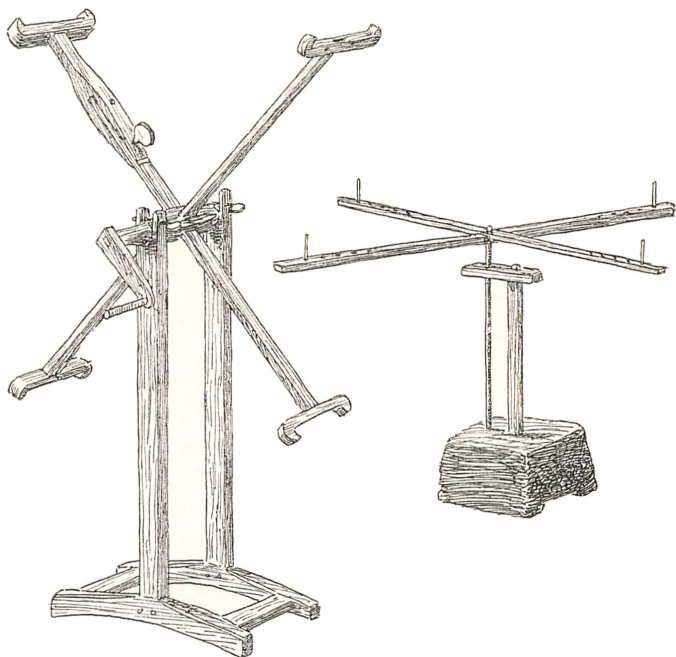

TENEHEST

lig megen — formentlig ogsaa tynd — Kaffe. Paa dette som paa saa mange andre Omraader blev Haandens Arbejde afløst af Maskinens. En af mine Meddelere fortæller, hvorledes *Hørsvingeren* og hans *Skættemaskine* ved Hjælp af fire Heste og to Vogne blev bragt fra Sted til Sted. En Hesteomgang blev lagt i Gaarden, indenfor i en Port blev Maskinen, en fire- eller femvinget Mølle, anbragt. Bag ved Maskinen tog Svingeren Plads og holdt saa Hørlokken hen over en jernbeslaaet Trævæg, tæt op til hvilken Vingerne gik rundt. Hver af Vingerne virkede altsaa som Skættehaand.

Efter Skætningen kom Hørren atter paa Loftet, hvor den kunde ligge i længere eller kortere Tid, ligesom det passede. Men *hegles* skulde den før eller senere. *Heglen* blev med et Par Søm slaaet fast paa et Bord e. l., hvorefter man med begge Hænder tog en Lok Hør og kastede den frie Ende ned i Heglen og trak til sig med hurtige Ryk. Paa den Maade rensedes Hørren yderligere, og til sidst holdt man i Haanden en lys, silkeblød, uhyre fintraadet Lok Hør. Heglingen foregik dog ikke gerne inde i Stuen, men f. Eks. ude i Kostalden. Heglingen udførte man uden fremmed Hjælp, indtil ogsaa det gik over til Svingeren, der med sin Hegle paa Ryggen kom og udførte Arbejdet. For at Hørren ikke skulde blive *spejet*, blev hver Lok bundet i en Knude, og

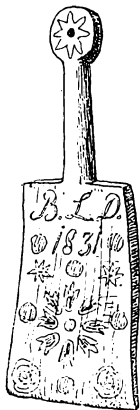
en halv Snes af disse *Dukker*, som de kaldtes, blev saa bundet sammen i et Knippe, som kunde hænges hen, til der blev Tid til at spinde det. Naar Hørren skulde spindes, blev den *vøvlet* om *Rokkehovedet*,

HASPE OG GARNVINDE

hvorfra saa Spindersken trak den ud, alt mens hun spandt sin fine Traad. En Del af Affaldsprodukterne ved Hørrens Behandling kunde dog ogsaa bruges. Affaldet ved Skætningen var ikke ene Skæver, der var ogsaa en Del grove Traade i, som kaldtes *Skættefald*. Naar det blev spundet og vævet, var det naturligvis meget grovt og ujævnt, men det brugtes dog foruden til Sække ogsaa til Lagner, ligesom en af mine Meddelere fortæller, at han som Dreng gik

med *Skættefaldsbukser*. Det, der under Heglingen blev siddende i Heglen, kaldtes *Blaar*, og naar det skulde spindes, tog man Rokkehovedet af og satte en *Blaarkrække* paa, hvis Træspidser bedre kunde holde fast paa det løsere *Blaar*. Saa-vel Garnet som det *Lærred*, der vævedes deraf, kaldtes *Blaargarn*, dog benævntes *Lærredet* ogsaa *Blaarlærred*, dette brugtes til *Lagner*, *Foer* og meget andet.

Dernæst kommer vi til det egentlige, *Hørlærredet*, som fulgte Mennesket fra *Vugge* til *Grav*. *Fint* og *hvidt* var det og meget stærkt at slide paa tillige. Det er rigtigt, at der var en vis *Hellighed* omkring *Hørren*. I *Hørgarnslagner* og *JordebANKETÆRSKEL* linned af samme *Stof* hvilede den døde i *Graven*, og med *Hørfro* blev *Graven* bestrøet, for at den døde ikke skulde gaa igen.

Et uhyre *Slid* krævedes der, førend *Hørren* med den *blaa Blomst* blev til det *hvide Lærred*. Vi har omtalt, hvordan *Hørren* blev spundet. Efter at *Tenen* var fuld, tog man den af og anbragte den paa en *Tenehest* eller *Tenestol*. Paa *Billedet* Side 140 ser man en *Tenehest*, der sættes fast i en *Fod*, hvorefter *Garnet* vindes om en *Haspe*. Naar dette er sket, kan det yderste af den ene af *Haspens Arme* drejes om, saa *Hørgarnet* kan tages af. For at det skulde blive *hvidt* og *blødt*, blev det derpaa vasket. Hvad enten det var *Hørgarn* eller *Blaargarn*, maatte det i *Vaskekedlen*, hvor der skiftevis blev lagt et *Lag Garn* og skiftevis et *Lag Bøgeaske*. Saa blev det koldt et *Par Timer*, hvorefter *Asken* blev skyllet af ude ved en *Dam*, eller var det om *Vinteren*, ved et *Hul* ude

paa Isen. Garnet blev lagt paa en *Bankeskammel*, et kvidskuret Bøgebræt, der hvilede paa en Fod, og med en *Banketærskel* eller et *Banketræ* slog man nu ned paa Garnet for at banke Bøgeaskeluden af det og gøre det blødt.

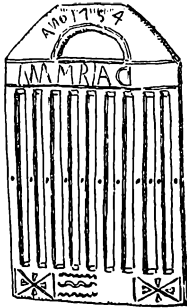
Dagen efter blev det kogt i Sodavand, hvorefter det stod i Vand til næste Dag, da det blev vredet, idet man trak fire, fem Garn-

MANGLEFJÆL OG MANGLEHOLT

stykker paa to Stokke, og naar to Kvinder tog fat i hver sin Stok, strammede Garnet og drejede rundt, blev Vandet vredet af det. Bagefter blev det hængt paa to Stænger for at tørres (se „To Nordsjællænderes Erindringer“ Side 168). Dernæst blev det rullet, for at det skulde blive endnu blødere, saa kom det paa Garnvinden og blev vunden om en *Vindepind*, som man holdt i venstre Haand, mens man i højre havde en *Ruslap*, et firkantet Stykke Lærred, hvorigennem Traaden gled. Man kunde ogsaa vinde uden Vindepind, men man maatte da sørge for at vinde saaledes, at der blev to Huller i Nøglet, et til Tommelfingeren og et til Pegefingeren. Naar alle Nøglerne var vundet, blev de trukket paa et Seglgaarnsbaand, og hertil brugte man en lille *Bennaal*, som var skrabet til af et Ben, der sad inde i Skanken paa Svinet. En halv Snes Nøgler Garn dannede et *Nøglebundt* eller et *Nøgleknippe*. Nu kom det saa til Væveren, der vævede *Blaarlærred* og *Hørlærred*, undertiden bestod Lærredet baade af Blaargarn og Hørgarn, det kaldtes da for *Hælvtenlærred*. Naar det var vævet, blev det *bleget*, det blev bredt ud paa en *Blegeplads*, d. v. s. en Græsmark. Derefter blev der syet Linned, Lagner og Pudevaar af det. Vi maa hellere med det samme

se, hvordan Vasken gik for sig. De brugte ikke Vaskebræt i gamle Dage, men gned i Stedet for Tøjet mod hinanden, *krøftede* det, som det hed. Det gik derfor stærkt ud over Fingrene. Til at rense Tøjet brugte man Bøgeaske. Der kom Husmandskoner og solgte Bøgeaske, som de efterhaanden havde samlet sammen, fortæller Henrik Nielsen. Vi lavede ogsaa Sæbe af en Gris, der var død, idet vi kogte det hele af i en Gryde. Naar Tøjet var vasket, skulde det bankes. Vi havde ingen Dam hjemme ved Gaarden, saa blev det kørt langt ud i Marken, hvor der var en Dam.

VÆVESPJÆLD

Saa var der lavet en Bro, hvor de kunde gaa ud at skylle det i Vandet. Paa Land stod der en Bankeskammel, Mor stod da ved den ene Ende af Bankeskammelen og Pigen ved den anden, og saa tampede de løs med Banketræet. Det var for at gøre det grove Lærred blødt. De skulde passe paa at ramme Bankeskammelen, ellers gjorde det ondt i Fingrene. Det kunde høres i hele Nabolaget, naar nogen bankede Tøj. Det var en kendt Lyd: Klask, klask, klask. De bankede ikke i Takt, saadan som naar Mændene tærskede. Derpaa blev Tøjet vredet. Den ene holdt fast, og den anden vred. Jeg holdt, og Moder vred, men saa var det jo fristende at lade Tøjet dreje rundt i Haanden i Stedet for at holde fast paa det, hvad der slet ikke var saa let. Engang jeg var i København sammen med min Far, sad vi og bedede i en Kro, Far sad da og talte med en Mand, og han havde en Tommelfinger, som kunde bøje bagover. „Ved du, hvad det er kommet af?“ spurgte han, — „jo, jeg skulde engang vride Tøj sammen

med Mor, og saa lod jeg et Lagen rende rundt i Haanden nogle Gange, men nu blev Mor vred og tog det vaade Lagen dobbelt og vilde give mig en oven i Hovedet, men jeg stak Hænderne op og vilde værge for mig, saa ramte Mor Tommelfingeren, og den brækkede. Derfor er den saadan.“ —

Nogen Rulle havde man ikke, man *manglede* Tøjet ved Hjælp af en *Manglefjæl* og et *Mangleholt*. Den første var ligesom Banketærskelen ofte smukt udskaaret med Ornamenter, Ejerens Forbogstaver og Aarstal.

Vi skal nu se paa, hvor meget Uldent og Linned de unge Piger og Karle fik i Udstyr i gamle Dage. Da de flittige Mødre satte en Ære i at have Storstuens Laagkister godt proppede med Særke, Skjorter, Strømper og hele Ruller Lærred, Hvergarn og Vadmel, forstaaer man, at det ikke var smaa Portioner, der efterhaanden kunde samles. Rent fabelagtigt var det jo da med Manden, der blev gift med en Pige fra Vejby, som havde *syv Tusind og tredive Særke*. Ja, forstaa mig nu ret: *syv Tusind Daler* og *tredive Særke*. Men meget havde de. Fru Larsen, Aarhus, fortæller, at hendes Moder, der var født 1848 som Datter af Gaardejer Lars Hansen i Bendstrup, blev gift med Smed Hans Jørgensen i Harløse. Hendes Udstyr var en Sengs Klæder — altid Dobbelt seng —, d.

NORDSJÆLLÆNDER

u. s. en *Overdyne* (ulden, rød- og hvidstribet), to *Trækpuder* (smaa Puder) med samme Betræk, en stor *Underdyne* af blaastribet Hørlærred samt en *Langpude*, der laa underneden. Endvidere fik hun 12 Stykker

P. C. SKOVGAARD:
TEGNING AF EN TRÆDUKKE

Linned og Lærred til 12 til, det brugte hun til at sy Skjorter af til sin Mand, som ikke var slet saa godt udstyret. Denne Anvendelse var nu ikke helt til Moderens Tilfredshed. Desuden fik Datteren en Del Lagner, ligesom hun og hendes ti Søskende fik deres Jordelinned og Jordelagner — to til hver —, og de var syet fint med Hulsøm. Af Kjoler havde Moderen en Del Hvergarnskjoler; uldne Kjoler — de *tynde Kjoler*, som de kaldte dem —, var ikke meget almindelige.

Til sit Bryllup i 1866 havde hun en Brudekjole af sort Damask og paa Hovedet Flettetøj, som de kaldte det, det var dog vist en Krans af Voksblomster. — Jeg skal indskyde, at en saadan Brudekrans af kunstige Blomster var ret almindelig, et Par Steder har jeg set den indrammet og hængt op paa Væggen. Et Sted hænger denne Krans paa Væggen i Sovekammeret lige for Sengene, saa naar de gamle

vaagner om Morgenen, har de den lige for Øje. Rørende er ogsaa et andet Eksempel, jeg har oplevet. Jeg var paa Besøg i en Gaard for at se nogle historiske Minder, og da kom den gamle Kone med sin Brudekrans, som hun havde baaret for syv og fyrrer Aar siden, ligeledes i en fin Kasse med Glas for, og nu gav hun mig den til *Nordsjællandsk Folkemuseum*. Saa vidste hun da, den blev bevaret, sagde hun. Hendes Mand saa lidt langt efterden. Jeg forstod dem begge to. — Tilbage til Fru Larsen. Hun fortæller, at Bedstemoderen var 82, da hun døde, og hun

TEGNING AF EN MAND
I HOLLØSE

havde været Aftægtskone i 22 Aar, men hvert Aar forlangte hun det Hør og Uld, som hun kunde tilkomme, for at kunne blive ved at have noget at virke med. Naar hun var i Besøg i længere Tid hos Datteren i Harløse — det var, naar der ventedes Smaafolk —, kunde de Kl. 4 om Morgenen høre hendes Strikkepinde klirre henne i Slagbænken, hvor hun laa. Det Aar hun døde, havde hun lavet et Stykke Lærred færdig paa 60 Al.

At gøre Rede for Klæderne i gamle Dage er en yderst vanskelig Sag, for det første skiftede Moderne dengang som nu, og det er meget vanskeligt at fastslaa, hvornaar det skete, idet man ingen Billeder har af Bønderfolk i gamle Dage. Foruden de Tegninger,

som P. C. Skovgaard har udført, er det kun lykkedes mig at faa fat paa et enkelt Billede fra før 1850. Disse Billeder er alle af Mænd, ingen Billeder har jeg set af Kvinder i den gamle nordsjællandske Folke-dragt. Imidlertid har *Nordsjællandsk Museumsfor-ening* indsamlet et stort Antal Beklædningsgenstande, navnlig til Kvinder, og paa Grundlag heraf har jeg for et Aars Tid siden forsøgt at rekonstruere de gamle Dragter og lade unge Nordsjællændere foto-grafere i dem. Helt fejlfrit er det ikke blevet, men det skal der blive gjort Rede for ved Omtalen af de enkelte Billeder.

Vi vil da begynde med Mandsdragten og begynder da franeden med *Træskoene*. De var lavet af Træskomanden, som tog Maal af Fødderne og der-efter lavede Træsko, der passede udmærket. Træ-skoene var af ene Bøgetræ, det skulde være grønt, for at det ikke skulde være for haardt at arbejde i. Undertiden blev det af samme Grund lagt ned i en Tørvegrav en lille Tid. Naar Træskoene var færdige, blev de beslaaet, og det kunde til Tider være meget grundigt. Der kunde være hele tre Kramper, smedet af gamle Hestesko af svensk Jern, men i Alminde-lighed var der dog kun een Krampe, som man ser det paa Billedet Side 146. I den nyere Tid var Krampen af Blik. Det nævnte Billede gengiver en Tegning, som P. C. Skovgaard tegnede af en Træ-dukke, som han i første Halvdel af Halvtredserne havde udskaaet og malet, mens hans Hustru havde syet og strikket Dragten til den.

Den ældste Dragt, jeg har set her fra Nordsjælland, er afbildet Side 145. Den bestaar af lange, hvide Uld-hoser, der holdes fast af røde Strømpebaand, der er vævede paa et Spjæld, Hjorteskinsknæbukser med Smække og lang rød Frakke — vistnok af Drejl — med

Sølvknapper og Opslag paa Lommerne. Som Krave tjener det broderede Overfald af Skjorten. Paa Hovedet har Manden en rød strikket *Tophue* med Dusk, en *Topperanne*, som den kaldtes, i hvert Fald i Amtets sydligste Sogne. Denne Dragt er antagelig fra det 18. Aarhundrede. Den næste Mode er antagelig den, P. C. Skovgaard har afbildet, hvor man i Stedet for den lange Frakke baade ser en Vest med to Rækker Knapper og en Trøje. Trøjen er blevet kortere og kortere, hvad Tegningen S. 147 viser, som Maler Ole Rasmussen, Holløse, har tegnet af sin Fader, der var født 1770 og død 1849, kort efter, at Tegningen var udført. *Tophue* og *Knæbukser* har paa den Tid sikkert kun været brugt af de ældre Mænd. Ole Larsen, Tibirke, der tjente i Frederiksborg i fire Aar sidst i Halvtredserne og først i Tresserne, fortæller, at han der i Byen traf at se en gammel Mand med *Knæbukser* af hvidt Vadmel, hvide Strømper med Strømpebaand bundet i Sløjfe og en lang Trøje, mørkerød med grønne Striber, med Skøde og Ærmer og blanke Knapper. Fra Tibirkeegnen husker han ingen, der gik med *Knæbukser*, det var Smækkebukser af Vadmel eller Hvergarn. Enkelte var der dog, som gik med *Toplue*. Til *Knæbukserne* hørte ved festlige Lejligheder Sko med Sølvspænder.

Fra Horns Herred har A. P. Tolversen, Risbjerggaard, meddelt mig følgende: For 60 Aar siden var der her i Venslev tre Mænd, som gik med *Knæbukser*, deres Navne var Per Frost, Jørgen Jensen og Frederik Olsen. Paa *Bukserne* var fastgjort en Rem, hvorpaa der sad et Sølvspænde, som holdt Remmen sammen og dermed *Bukserne* og de lange hvide Uldhoser under *Knæet*. De to gik altid i Stumptrøje, hvid- og rødtribet Vest med to Rækker store Metalknapper. Paa Hovedet bar de som Regel en rød Hue

med en Kvast, som hang ned til den ene Side. Frederik Olsen gik ligesom de to førstnævnte med Knæbukser, men de var som oftest af gult Skind, desuden havde han en hvid- og rødtribet Vest med to Rækker store Metalknapper, og han gik altid med en meget lang Frakke, som naaede omtrent helt ned til Træskoene, og hvori der var en Slidse helt op paa Ryggen. Paa Hovedet havde han altid en meget høj sort Silkehat. I Haanden havde han en meget lang Stok, og over Skulderen bar han altid en Tværsæk. Han var en fredsommelig Mand, men meget snaksom, han foretog sig heller ikke andet end at gaa omkring for at hilse paa Folk her i Venslev og nærmest liggende Byer, og som Regel blev han opvartet med Mad og Snaps. Den 2. Februar var det hans Fødselsdag, den Dag havde han særlig travlt med at komme omkring for at fortælle, hvor gammel han var, thi paa Fødselsdagen fik han som oftest bedre Forplejning.

Den Dragt, der afløste Knæbukser og den lange Trøje, var aabenbart den, som P. C. Skovgaard har tegnet som Dreng (se „Højtid“ Side 25 og 33). Da Skovgaard er født 1817, er Billederne vel fra omkring 1830. Disse Dragter bestod af lange Smækkebukser, korte Trøjer og høje, ganske billige Silkehatte. En ret nøjagtig Tidsfæstning af denne Dragt har jeg deri, at Ole Larsen, der er født 1835 og altsaa maa være konfirmeret 1849, til sin Konfirmationsdragt havde lange Vadmelsbukser, kort Trøje og Vest — begge Dele af Hvergarn — og høj Hat. Desuden havde han hvide Strømper og Støvler paa, det almindelige var ellers Sko. Samtidig kan det anføres, at hans Moder om Sommeren lavede et Stykke Sommertøj, der blev brugt til Mandfolkene til *Tvistebovser*. Om Vinteren havde de Vadmelsbukser, der var graa, idet

Garnet var spundet af sort og hvidt Uld, der var blandet sammen. Saa at sige alt, hvad de gik i, var hjemmelavet, men enkelte Ting maatte jo købes. Naar man vævede Hvergarn, og det bestod af Bomuldsgarn

DELTAGERNE I RUNDSKUEDAGENS HØSTOPTOG
I HILLERØD 1923

— i Reglen blaat — til Rending og uldent Islet af forskellige Kulører, maatte Bomuldsgarnet jo købes (sml. „Højtid“ Side 125). I lang Tid farvede man hjemme, siden sendte man i al Fald Vadmelet til Købstaden og fik det farvet, stampet og overskaaret. I Vesten havde man undertiden Tinknapper, men naturligvis saa det bedre ud med Glasknapper, og de har aabenbart en Tid været højmoderne. Nordsjællandsk Museumsforening har flere Veste med Glasknapper, og Johan Andersen (født 1860) fortæller, at han kan huske, at Folk gik med brune Hvergarnstrøjer, han kan ogsaa huske, at der var dem, der gik med sribede Veste, med røde, blaa eller grønne Glasknapper, dem rendte *de fynske Knappekræmmere* omkring og solgte. Hans Forældre havde fortalt, at

der var jødiske Klædekræmmere, der gik rundt og handlede. Paa hans Moders Fødegård i Strø (Moderen var født 1831) kom der en Jøde, der hed Levin. Han var saa slem efter Flæsk, og naar de spurgte, hvordan det kunde være, at han spiste Flæsk, svarede han, at han var ligeglad. — De korte Trøjer var ofte af Drejl, hvoraf den ene Traad var Uld, den anden Hør.

Efter den korte Trøje kom den lange Skødefrakke, som selv Konfirmander bar (se „Højtid“ Side 121). Den kunde være af Vadmel eller Købeklæde. Tung var den saavel som de med Blaargarn forede Veste og Trøjer. Det var derfor ikke sært, at Mandfolkene ved Gilder, især Dans naturligvis, havde Lyst til at smide Trøjen. Men saa gjaldt det om, at Skjorten var fin, det var den da ogsaa, idet den var syet af Hørgarn med *Musetænder*, en Slags HedeboSyning paa Kanterne af Haandlinningerne, og ligeledes en broderet Stribe paa Skulderstykkerne. Saadan en Skjorte var dog kun til Selskabsbrug. Om en Mand, der var født 1834, ved jeg, at han havde en *Pynteskjorte*, en Skjorte med samme Syning som den ovenfor nævnte, men den gik kun til midt paa Livet og var til at tage uden over den almindelige Skjorte. Iøvrigt er det ikke mange Aar siden, man kunde se Mænd pyntede om Søndag Eftermiddagen i hvide Skjortearmer. Ole Larsen, der blev gift 1874, havde til sit Bryllup sort Klædetøj, bestaaende af Smækkebukser, Vest og Skødefrakke, desuden havde han Overfrakke og høj Hat, men den var af en anden Facon end Konfirmationshatten. Til Frakken havde man ofte en Vest af stortærnet Købestof. Se saaledes Billedet af Husmanden i Tisville („Sagn og Tro“ Side 64), han har en saadan Vest paa, som han har faaet af Bonden, han arbejder hos, og han var meget stolt over dette fine Stykke. —

Efter de lange Frakker kom de korte Skødefrakker (se f. Eks. Billedet af Manden i „Sagn og Tro“ Side 182). Man blev efterhaanden ogsaa saa bypræget, at man fik Lommetørklæde — før havde man udelukkende ordnet Næsen med Fingrene —, og det var gerne røde Sirts-lommetørklæder med hvide Prikker. Var man rigtig med Tiden, skuldederhænge en Snip ud af Baglommen. Men dengang Bønderkarlene brugte røde Lommetørklæder, anvendte man i Byerne hvide, hvad der gav en købstadfødt Karl, der boede paa Landet, Anledning til i Firserne at sige, at han ikke vilde haabe, han nogensinde skulde

NORDSJÆLLÆNDER
MED FLETTETØJ

synke saa dybt, at han skulde bruge et broget Lommetørklæde. — Samtidig var sort Krave med Stikninger og Mansketter af samme Art og til at knappe over blevet sædvanlige. I Stedet for Mansketter kunde ogsaa uldne Muffediser være meget pyntelige til et Bal eller lignende. Efterhaanden blev den sorte Krave fikset op med en Gummistrimmel, og saa kom den nye Tid, ikke i Trav, men i Galop.

Vi gaar nu over til *Kvindernes Dragt*, som iøvrigt er ret fyldigt omtalt under Konfirmationen i „Højtid“ Side 116—126. — Den rigtige Folkedragt, som Kvinder

formentlig har brugt i Aarhundreder, var *Skørt* af *Drejl* eller *Plettehvergarn* (Uld og Bomuld), Forklæde af Drejl, mønsterstrikket *Troje* af rødt eller grønt Uldgarn og derover en *Bul'* eller *Bølle* af Drejl eller

TO NORDSJÆLLÆNDERE
MED FLETTETØJ

Plettehvergarn og med Bærestykker op over Skuldrene kantet med Silke eller undertiden blot Hørgarn af en anden Farve. Bullen var snøret sammen foran, den kaldtes iøvrigt ogsaa for *Spenser*. Om Halsen havde Kvinden et Silketørklæde, hvis trekantede Del hang ned ad Ryggen, mens Snipperne var stukket ned under Bullen foran. Da det gjaldt om at spare, var Forbredden i Skørtet jævnlig erstattet med et Stykke Blaargarn, hvori der

kunde være en Lomme. Skavanken dækkedes af det mægtige Drejlsforklæde. Nederdelen var tyk og tung, under den havde Kvinden to ligeledes tykke og tunge Underskørter. Et Par lange Hoser, dog altid farvede, f. Eks. *magenterblaa*, samt Træsko eller Tøfler fuldendte Paaklædningen, idet vi dog endnu maa nævne Særken, den var af Hørlærred eller ogsaa — for man skulde jo stadig spare —, af Hørlærred foroven og Blaarlærred forneden. Det øverste kaldtes *Oplod*, det nederste *Ne'erdel*. Men hvor de to Dele mødtes, var der en Søm,

som ikke mindst i varme Høstdage kunde gnave meget ubehageligt. I Høsten havde man ikke ret meget paa, Karlen Skjorte og Bukser, Pigen Særk og Skørt, ja, og saa et Par Høstærmer og et hvidt Hørgarns Forklæde.

I Stedet for Drejlsforklædet havde nogle ogsaa Forklæder af Sirts eller Silke.

Efterhaanden lagdede helt Forklædet. Et Billede af en saadan Overgangsform er den unge Pige med Fløjlssnederdelen og uden Forklæde. Naar hun og den unge Mand er blevet fotograferet sammen, er det iøvrigt mere begrundet i den private Omstændighed, at de er Søkende, end af

TO NORDSJÆLLÆNDERE

saglige Grunde, thi hans Dragt er langt ældre end hendes. Det, som er det interessante ved hendes Dragt, er Særken med dens vide og lange Ærmer og dens Hedeboosyning. Den hører hjemme i Søsum, men er syet i Gundsømagle i Tidsrummet 1846—53. Gundsømagle ligger i Københavns Amt, og man har aabenbart dær været stærkt under Paavirkning af Hedeboegnen og dens Syning, mens Hedebo-

syningen ikke var ret langt fremme i Frederiksborg Amt.

Den gamle Folkedragt afløstes af *hel Kjole*, men derfor kunde den jo godt være hjemmelavet og var det ofte. Det kunde være en *Hvergarnskjole* eller en *Rasmagerkjole*. Den var nu særlig fin. Rasmagergarn var meget fint Uldgarn, som man købte, det brugtes saa til Islet, mens Rendingen var Bomuld. I Stedet for Rasmagergarn kunde man ogsaa købe Isgarn, der var lidt finere og skarpere, og anvende det til Islet. Saavel Rasmagergarn som Isgarn kunde faas i flere Kulører.

Der var i gamle Dage stor Forskel paa Folk i *Kronborg* og *Frederiksborg Amt*, det var, som hver havde sin Kultur. Kronborg Amt bestod af det meste af Lyng-Kronborg Herred og Holbo Herred og begrænsedes af Linien Lillerød-Nøddebo-Arresø, idet begge de nævnte Byer hørte til Kronborg Amt. Frederiksborg Amt kom altsaa Syd for, og dertil hørte en Del af Ølstykke Herred, Lyng-Frederiksborg Herred og Strø Herred. Vest for kom Jægerspris Amt (Horns Herred) og Øst for Hørsholm Amt (Bloustrød, Birkerød og Karlebo Sogne, der ellers hørte til Lyng-Kronborg Herred). I „Højtid“ Side 124 er anført, at Syd for Arresø fik man til Gilderne Risengrød og dernæst Klipfisk, mens man Nord for Arresø fik Klipfisken først. Arresø gør Skel. Saaledes ogsaa med Klæderne. „De fra Fre'sborre Amt var altid finere i Klæderne end de fra Kronborg Amt.“ Fru Jacobsen, Ullerød, fortæller, hvorledes hendes Bedstemoder, der var født 1796 i Skænkelsø, til sin Konfirmation havde en hvid Atlaskes Bul med tre store blaa Blomster, en paa Ryggen og en paa hver Side foran. Bedstemoderen havde ogsaa en Bul, der snøredes med Sølvlænke. Hun var ganske vist ogsaa en Jordemoder-

datter, hvad der hævdede hende lidt op over Bondestanden. Fin var ogsaa Datteren — Fru Jacobsens Moder —, der blev konfirmeret i 1839. Hun havde *Pletsført* med mørkeblaa Bund og lyseblaa Pletter, blaa ulden Trøje og derover Silkebul med Blaaf og Rødt *changerende* (d. v. s. det glatte Stof spillede i begge Farver efter Belysningen), Silketørklæde om Halsen og blaa, vatret Forklæde af *Saxonie* (det samme som nu Alpakka). Til sit Bryllup havde hun sort Saxonie Kjole, det var hel Kjole, og den var stribet med Skjorteærmer. 1860 blev Fru Jacobsens Søster konfirmeret, hun havde himmelblaa, hjemmelavet Hvergarnskjole og blaaternet Silkeforklæde paa og brun Hvergarnskjole til Alters. Her er aabenbart et Skel, dels fra den gamle Dragtform til en nyere — det kom af Tiden —, og dels mellem Silke og Hvergarn, det var det fine Frederiksborg Amt og det jævne Kronborg Amt. Moderen var konfirmeret i Slangerup, hun kom til at bo i Ramløse, og dær er Fru Jacobsen og hendes Søster altsaa konfirmerede. 1868 blev Fru Jacobsen konfirmeret, hun havde en graa ulden Kjole paa — Købekjole kaldte de det —, og til Alters *penséblaa* (lilla) *Hvergarnskjole*. Kjolerne var syet med Frakkeærmer og Bælte om Livet med stor Sløjfe bagpaa, hun havde ikke Forklæde paa. Til Konfirmationen havde de Kjoler paa af alle Kulører, der var mange, som havde Kjoler, der changerede med Rødt, Blaaf eller Grønt. Hvergarnskjolerne, som de havde paa til Alters, var ligeledes af alle Kulører. Paa Hovedet havde de Guld- eller Sølvhuer — der var nogen, der havde Huer til 50 Kroner, de var flotte, og saa havde de røde Bindebaand sat op paa Huen. Skolelærerens Døtre havde bart Haar. En anden Kone fra et af de nordlige Sogne, født 1849, havde til sin Konfirmation ternet ulden Kjole af Købe-

tøj, bart Haar og *Blomsterkrans*, d. v. s. en Krans af Voksblomster, som man laante. Ingen Andendagskjole, Gaver eller fremmede. Til sit Bryllup 1874 havde hun en sort Kjole og paa Hovedet en 6—8 Tm. lang kunstig Gren med Knopper. Brudeslør havde man ikke. En anden Kone, der er født i samme Egn og samme Aar, havde til sin Konfirmation Hvergarnskjole og uldent Sjal, der brugtes som Overtøj paa Vejen til og fra Kirke, paa Hovedet en *klar Hue*. Til sit Bryllup 1875 havde hun sort Damask og paa Hovedet *Blomsterkrans* af Voks og Papir, men ikke Slør. En tredie Kone, der er opvokset i Aagerup, havde til sin Konfirmation en himmelblaa Hvergarnskjole og til Altergang en kornblaa Kjole af samme Stof. Desuden havde hun uldent Forklæde og paa Hovedet Guldhue med røde Baand. Hun blev viet i Slotskirken 1880 og havde da sort Kjole paa og et laant Flettetøj paa Hovedet.

Hvor mange Kjoler de havde i Udstyr? Ja, det beroede selvfølgelig paa, hvor rige deres Forældre var. Nogle fik to, tre hvert Aar og havde tilsidst hele Skabe fulde. Fru Jacobsen fortæller herom følgende: Jeg var med en Sypige og lærte at sy en Sommer, da jeg var tyve Aar. Vi syede en Kjole paa en Dag, det var disse mange *Kildeskjoler*, vi kaldte dem, der skulde sys til *Kildemarkedet i Tisvilde*. I halvanden Maaned inden St. Hansdag syede vi Kildeskjoler, baade Købekjoler og Hvergarnskjoler af alle mulige Kulører. Jeg tror, at alle de Piger, der kom til *Kilderne*, havde en helt ny Kjole paa, man kunde ikke komme med uden at have faaet en ny Kjole. Der kom saa mange Mennesker fra alle de Sogne rundt omkring, saa man kunde bogstavelig talt ikke se Byen for Folk. —

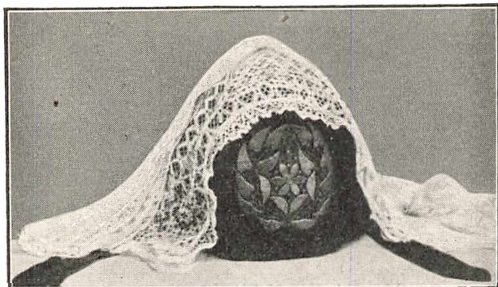
Hvergarnskjolerne var meget stærke af slide paa.

Det var ikke uhørt, at en veludstyret Brud kunde have Kjoler til hele sit Liv, og saa kunde hun endda godt blive halvfjerds.

Ellers havde Pigerne i Almindelighed to Underdyner, en Overdyne, en lang Hovedpude og to smaa Hovedpuder samt tre eller fire Par Lagner til Udstyr. I ældre Tider havde de tillige et Drejlsomhæng med blaa eller grøn Bund og røde Blomster, det var Hørgarnsrending og Uldgarns Islet. —

Men nu kommer vi til det ejendommeligste, skønneste og samtidig det, der har holdt sig længst af den nordsjællandske Kvindedragt: det er *Huen*. Her og dær paa vidt forskellige Steder i Amtet finder man *Kyser*, som ingen nulevende, saa vidt mig bekendt, har set i Brug. Et Sted mente man, at Tipoldemoderen, der var født o. 1760, havde gaaet med dette Hovedtøj. Kysen har en svag Lighed med de *Hætter*, som gamle Koner endnu gaar med uden over *Guldnakkehuerne*, men den har altsaa Nakke. Den er af Pap med Lærred indeni og *Kattun* — blomstret Sirts — klistret udenpaa. I et enkelt Tilfælde har jeg ogsaa set en Kyse, der var betrukket med Fløjl. Denne Kyse er altsaa forlængst gaaet af Brug, og saa kom Huen. Den yngste Hue er *Guldhuen*. Rundt om i Nordsjælland var der *Huekoner*, som syede disse kostbare Huer til Kvinderne. I Søsrum var der saaledes en Huekone, der hed Dorthe Jens Sørens. Sparekassedirektør Bjellekjær, der er født 1862, kan ikke huske, at de syede *Sølvhuer*, det var altid Guldhuer. *Sølvhuerne* eller *Sølvnakkerne* er altsaa de ældste. (Guldhuer og Sølvhuer kaldtes iøvrigt under et for *klare Nakker*). Ældre endnu end Sølvhuerne er de, der er broderet med kulørt Silke. J. P. Bjellekjær fortæller, at de foruden den store Hue — Guld- eller Sølvnakken — ogsaa havde *en*

lille Hue af almindeligt Stof. Guldhuen var dyr og derfor en Hue, der brugtes til Stads, desuden var den temmelig tung. Hans Mor (1833—1897) gik ogsaa i Skole med en Guldnakke, det var en lille tre-

RUND HUE MED KORSKLÆDE

kantet Nakke, men Guld skulde det være. — Disse Guld- eller Sølvnakker var Broderier udført paa Fløjil med Guld- eller Sølvtraade samt *Kantiller*, snoede Traade, og *Pailletter*, smaa Metalplader, udhuggede i Form af runde Skiver. Selve Metallet var for Sølvets Vedkommende ægte Sølv, for Guldets var det forgyldt Sølv. Mønstrene, disse Huer var syet i, var meget forskellige, men de var altid syet vifteformet i fem *Rynker*. Under Guldhuen havde de *et Lin*, der stak frem med en Kant foran (se Side 131). Lin fik de af *Kniplingskræmmeren*, som gik omkring med sin lille Taske og solgte Lin for en Rigsdalers Penge Stykket. — Til Huerne hørte, naar man skulde være i Pudsen, lange Baand, dels *Hagebaand* og dels *Nakkebaand*. De Baand kunde i de forskellige Egne, maaske ogsaa til de forskellige Tider, være anbragt noget forskellig. Fru Larsen, Aarhus, fortæller, hvorledes Haaret blev rullet sammen og puttet ind under Huen. Hvem der havde svært Haar, solgte det, idet det ikke kunde være under Huen. En Mand

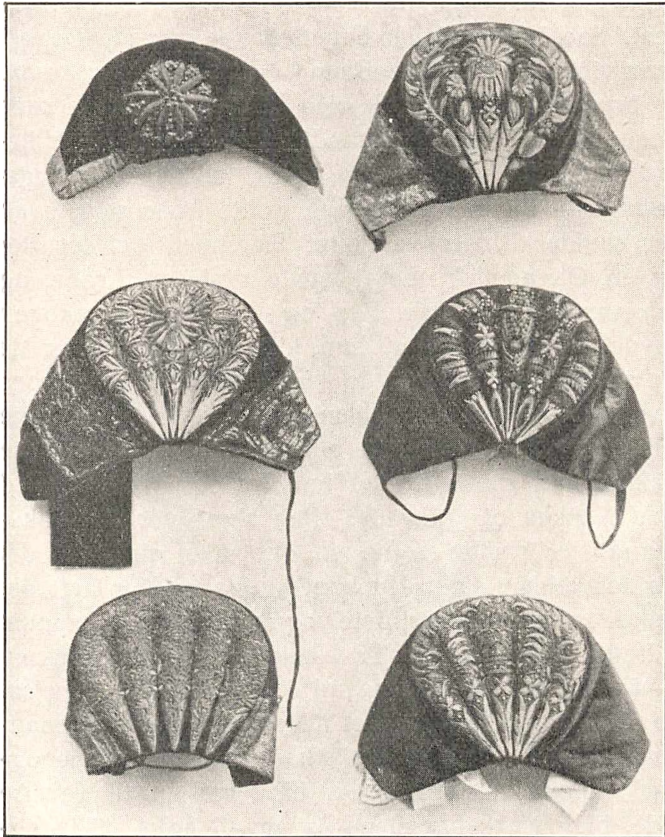
gik omkring og *tyndede Haaret*, idet han klippede noget af det af inde ved Huden. Fru Larsen fortæller videre, hvorledes et bredt *Strygebaand* gik uden om Haaret og ved Hjælp af Bændler blev bundet fast oppe foroven, dette Baand holdt paa Haaret. Saa tog de Huen paa, den blev bundet med Bændler under Hagen. Til sidst blev *Hagebaandene* sat paa, de var bundet i en Knude under Hagen, hvorefter de blev heftet op ved begge Sider, og sorte Naale blev sat ind gennem dem og Strygebaandet, saa skulde Huen nok blive der. Foruden de lange *Nakkebaand*, som hang ned i Løkker, hang der Løkker ned fra venstre Side af Huen, det kunde være faste Baand, der var fæstet paa venstre Side.

— Naar Kvinden var ude, havde hun en *Hætte* paa uden paa Huen, en saadan har den ældre Kone paa, som ses til Venstre paa Billedet Side 129. Hætten bestaar af et Stykke *Hættepapir*, et Stykke Karton, der bøjes om i en Halvcylinder, og uden om det er der et firkantet blomstret Silketørklæde med Blondekant, sammenlagt i en Trekant, saa det ene Hjørne hænger ned i Nakken, mens de to andre bindes under Hagen. I ældre Tid brugtes Korsklæde, *Koskle*, over Huen. Fru Larsens Bedstemoder (f. o. 1809 og død o. 1891) og Oldemoder havde akkurat samme Dragt: Drejls-skørt og blaa Silkebul, Forklæde og paa Hovedet

SØLVNAKKE
MED RØDE BAAND

Hue med Koskle af Hedebosyning. Korsklædet, der ogsaa kunde være af Kniplinger, var stivet. Nord-sjællandsk Museumsforening ejer en Hue med Koskle, men da dette ikke er stivet, maatte jeg paa det Fotografi, som er gengivet her, bøje Kanten tilbage. Det hele skulde altsaa være stivet og sidde ligeud. Det Koskle, Konerne gik med til daglig, var af stift, hvidt Hørlærred. Korsklædet hørte til Huen; var man ude, havde man Hætte paa. Korsklædet var i Brug, før Linet blev Skik, og det hørte vistnok sammen med de runde Huer. Sølv- og Guldnakkerne — især de sidste — er af nyere Dato. Fru Larsen, der er født 1867, kan fra sin Barndom huske en Kone paa Frerslev Overdrev, der var op i Firserne, og som altid gik med et hvidt Koskle. — Huerne spillede i ældre Tid en overordentlig Rolle. Fra Børnene laa i Vuggen, havde de Hue paa. Var det en Dreng, fik han, naar han blev lidt større, en strikket Hue, en *Møsse*, som de ofte hed, mens Pigen fik en Hue, der var syet af kulørt Stof og undertiden broderet. — De blanke Huer blev holdt blanke ved Hjælp af Kridt og en Børste. Med Hensyn til Baandenes Farve siger Fru Larsen, at baade gifte og ugifte gik med røde Baand, mens de brugte sorte til Sorg, men efter at de havde faaet de sorte i Brug, hændte det ofte, at de ikke kunde forlige sig med de røde, men beholdt de sorte. Naar den unge Pige blev gift, fik hun Guldgaloner paa Huen, mens hun før havde Baand. Bryllupsaftenen blev Bruden klædt om og fik Hvergarnskjole paa, og i Stedet for Flettetøjet (som kun brugtes til Konfirmation og Bryllup, se „Højtid“ Side 54 og 116—119 og Billederne i denne Bog Side 153 og 154) fik hun Hue paa med Guldgaloner. Ved et Bal var der en Karl, der sværmede vel meget for en ung Kone, hvorfor hun fandt det nødvendigt at give ham en lille Advarsel. „Giv Agt paa Galonen“, sagde hun. —

HUER

Øverst til Venstre Fløjsbarnehue med Guldbroderi, de to øverste Huer til Højre er broderet med Sølv og kulørt Silke. Den midterste Hue til Venstre er en Sølvnakke, de to nederste Guldnakker.

En Kone, der bor i et af de nordlige Sogne, og som har syet mange sorte Huer, fortæller følgende: Til Lystighed havde de *klare Nakker*, men til Alters og Begravelse havde de *sorte Huer*. De sorte Huer, som var blevet gamle, gik de daglig med. Nu gaar man daglig med de klare Nakker, nu skal de jo

slides op, for nu er der ikke andre, der vil gaa med dem. Saa længe vi var Piger, havde vi røde Baand: naar vi blev gift, sorte Baand. I ældre Tider havde de brune Baand, naar de blev gift. — De brede røde Baand, som Manufakturhandler L. R. Willerup, Hille-rød, endnu mindes at have solgt, kaldes *Dronningebaand*. — Til den sorte Hue købte Folk selv, hvad der skulde til, der var først Silketøjet, „et Kvarter og en Ottendedel“, det kostede godt en Krone, og saa var der lidt Fo'r, Pap og lidt Vat. Huekonen havde saa et Mønster, hun klippede dem efter, de fik samme Form som de klare Nakker, hun syede dem med *seks Rynker*, mens de i ældre Tid brugte fem Rynker, hvad ogsaa alle de Side 163 afbildede Nakker har, men de med fem Rynker gik mere ind mod Nakken og gnavede. Paa Huen var der Silkebaand, der skulde gerne en otte Alen til, men det var forskelligt, siger Huekonen, „nogen har haft det bedre og nogen daarligere, og saa har de jo maattet indrette sig derefter.“ Til Nakkebaand anvendtes en 4—5 Alen og til Hagebaand 3 Al. Baandet blev sat op ved venstre Side. Det ældste er, at Nakkebaandene hang i Sløjfe, men da hang Hagebaandene ogsaa i Sløjfe. Dengang de blev sat op til venstre Side, blev Nakkebaandene sat op til højre. Til daglig havde man kun korte Hagebaand. — For at sy saadan en sort Hue fik Huekonen en halvtreds Øre. —

Endnu skal jeg gengive, hvad fhv. Gaardejer Ole Jørgensen, Auderød, har meddelt mig om Huerne i Karlebo Sogn. Vi havde her i Sognet to dygtige Huekoner, de havde meget travlt op til Konfirmationen. En ung Pige skulde jo helst have et Par Huer, hvoraf den ene var en meget flot syet Guld-nakke, den var til 10—12—15 Rigsdaler. Saa skulde der røde Silkesløjfer til og et Lin af de bedste til

1—5 Rdl., saa det blev et temmelig kostbart Hovede, men saa var hun jo ogsaa Pige, og det klædte mange godt. Desuden skulde hun have en Hue med sort Silkepuld med Læg i (det er den, der er omtalt ovenfor) til Brug ved Begravelser. Til daglig skulde hun have en saakaldt *Nathue*, det var en foruden Læg. Naar hun saa imidlertid var blevet gift, skulde der Guldgalon paa den fine og en sort Galon med Perlebesætning paa den sorte Hue, saa der var Arbejde nok for Huekonerne. Deres Virksomhed ophørte her i Sognet til Dels 1870—80. — Jeg kan for Resten fortælle en pudsigt Scene fra den Tid, som er mig fortalt, det er fra omkring 1850. Dem, der gik omkring og solgte Lin, kaldte vi for Kniplingskræmmere, og de tjente vist godt paa den Forretning, og naar de rejste hjem — de var højt oppe fra Jylland —, saa havde de mange Penge hos sig. For en Sikkerheds Skyld gemte de dem paa Bunden af den Kasse, de havde deres Kniplinger i, det var en Kasse, der hang i en Rem over Skulderen. Da en saadan Kniplingskræmmer engang var paa Vandring, vilde et Par Gavtyve gerne have fat i hans Penge, men det skulde gaa lidt snedigt for sig. Nu vidste man, hvor vedkommende vilde passere den Aften, det var ad en Sti ved Foden af en Bakke. Saa stillede den ene sig paa Vagt, og den anden havde faaet fat i et gammelt Vognhjul, hvis Eger han stoppede ud med Halm. Da nu Vagten afgav det aftalte Signal for, at Kræmmeren kom, stak den anden Ild i Halmen og lod Hjulet trille ned ad Bakken. Da Kræmmeren saa det, troede han, det var den Onde selv, og løb, alt hvad han kunde, saa han tabte baade Kasse og Penge og det hele, saa var der jo frit Spil for de andre til at samle op. Der var vist lidt over to Hundrede Rigsdaler i Kassen. —

Mangfoldige Arter af Huer er der, lige fra de silkebroderede Barnehuer til Guldhuerne. Hver Huekone har haft sin Smag og i Enkelthederne fulgt sin Fantasi. Alt ialt er disse Huer, hvoraf Nordsjællandsk Folkemuseum til sin Tid haaber at kunne udstille et rigt Udvalg, et Vidnesbyrd om en Fantasi, Smag og Haandelag, som med god Grund kan benævnes Kunsthaandværk. Man bør ære disse gamle, herlige Hovedtøjer, man bør bevare dem, men man bør ikke lave dem om til Syposer eller Konfekttasker til Teaterbrug. Lad dem blive, som de var, og ligge med Fred i deres Skuffe. Tag dem da frem, du unge Moder, naar dine Tanker en Aftenstund gaar tilbage til Slægten, tag din lille Datter op paa Skødet, fortæl hende om „Bedste“ og vis hende de gamle Huer. Da vil de „klare Nakker“ kaste Glans i dit Barns Sind, da vil de blive til Historie. —

UDHUSENE er der ikke stort at sige om, og en Del er der ogsaa tidligere meddelt om dem. For Hundrede Aar siden var baade Stald og Lade uden Vinduer. I Stalden fik man Lys ved at lade Døren staa aaben. I Laden gjaldt det samme. Der var dog *Lydhuller*, de korsformede Aabninger, som f. Eks. ses paa Billedet Side 67. I Loen var der ligesom inde i Stuerne Lergulv. Det lavedes paa den Maade, at Leret, helst Blaaler, *traadtes*, som tidligere omtalt. Derefter blev det i *et Skokar*, en Trillebør, trillet ind, hvor Gulvet skulde lægges. Der blev lagt et fem, seks Tommer tykt Lag, og naar det var blevet saa tørt, at det var til at færdes paa, skulde det bankes, saa de utallige Revner, der var blevet under Tørringen, blev tættede. Hertil brugtes *en Loklappe*, en stor firkantet Klods med et skraat Skaft paa som paa en Skovl. Bankningen blev foretaget flere Gange, indtil Gulvet blev saa fast, at det ikke mere slog Revner.

Af Besætningen er næsten alle Grene tidligere omtalte. Maaske er *Hønsene* ikke nævnt, dem havde man for Resten et pudsigt Arbejde med. Det var nemlig Skik, at en af Pigerne om Morgenen gik

VI KØRER TIL GILDE

Fra Rundskuedagens Høstoptog i Hillerød 1923.

rundt og følte paa alle Hønsene, om de havde Æg. De kaldte det, „at de fandt Hønsene“, saa lukkede de dem, der havde Æg, inde, de andre jog de udadvæk. Saaledes var Skikken i en Gaard i Sundbylille, i Gørløse slog de dem alle ud, men naar de „havde fundet Hønsene“, vidste de, hvor mange Æg de den Dag skulde søge efter. Denne Skik kendes iøvrigt sine Steder paa Fyn den Dag i Dag. Noget egentlig Hønsesus tilhører en sen Tid, Hønsene sad i Stalden eller paa sine Steder i Forstuen, naar det var en mindre Ejendom. Ofte rugede de i Gaasebænken, hvad ikke er længere siden, end en nulevende halvhundredaarig Mand kan huske det. —

ET AUKTIONSKATALOG FRA 1860. Det er ikke saa helt let at faa en Forestilling om, hvad der rummedes

i et Hjem i gamle Dage. Naturligvis ejer vi mangfoldige Ting, som man ikke kendte i gamle Dage, men de havde ogsaa adskillige Ting, som vi ikke kender. En fortrinlig Kilde i den Retning er de gamle Auktionskataloger, hvoraf jeg skal anføre et fra en Dødsboauktion paa en velhavende Gaard, hvor begge Forældre døde, inden Børnene var blevet voksne, hvorfor saa at sige alt blev solgt. At man var godt beslaaet paa den Gaard, ses af flere Ting. For det første var der trykt Katalog, hvad der paa den Tid var noget ganske ualmindeligt, dernæst kunde Auktionen ikke engang endes paa een Dag. Ved Auktionen den 12. Oktober 1860 solgtes for et Beløb af 2305 Rdl. 4 Mark 12 Sk. (foruden Omkostninger 12 Sk. pr. Rdl.) Resten af Effekterne blev solgt den 6. Dec., og de indbragte 511 Rdl. 1 Mark 8 Sk. altsaa ialt op mod 6000 Kr. — Kataloget har følgende Titel: „Fortegnelse over et betydeligt Indbo, nogle Vogne, endeel Kreaturer m. m., som tilhører Boet efter afdøde Gaardejer Carl Pedersen og hans tidligere afdøde Hustru og bortsælges ved offentlig Auction, der afholdes paa den det nævnte Bo tilhørende Gaard, „Bakkeholm“ kaldet i Maarum, Fredagen den 12te October, Formiddag Kl. 9.“

Fortegnelsen indeholder 386 Numre, som jeg nu skal gengive, idet jeg selvfølgelig trækker dem sammen og anfører f. Eks. 13 Faar i Stedet for 1 Faar tretten Gange. Desuden har jeg ordnet Effekterne i Grupper af nøgenlunde samme Art. Fortegnelsens egen Stavemaade er bibeholdt.

2 Speile, 5 Skilderier, 2 Malmlysestager, 2 Lysestager, en Stol, 2 Lysekrikker ¹⁾, 2 Dragkister, en grøn

¹⁾ En Krikke eller Krække er en Krog, f. Eks. af Træ til at hænge Seletøj paa, Messingknager til at skrue ind i en Dørindfatning kaldes ogsaa Krikker. En Lysekrikke er en Lysekrog, maaske Mage til den afbildede Indretning Side 97.

Klædeskiste, en brun do., 6 Rørstole, en Mahogni Comode, en gl. do., et Skab med Opsats, et lille Skab, et Egetræs Bord, en Bænk, en Gaasebænk, 2 Træstole, et Stueuhr, en Bænk, en Lænestol, et Uhr, et Sølv-Lommeuhr, en Bilæggerovn, et gl. Bord, 2 Borde, 6 Sengesteder, en Messinglyseplade, en Væv, en Barnevogn, en Kiste, 4 Sengestolper, 2 Glasskaale, et Glaskrus, 3 Spølkummer, en Thedaase, nogle Flasker, en Sukkertang, en Sax, 9 Træskeer, 2 Par Kopper, en Kurv, 12 Par Knive og Gafler, en Brødkniv, en Kjødgaffel, 4 Gafler, 11 Skeer, 2 blaablomstrede Fade, 2 dito Tallerkener, 2 Kaffekjedler, en Kaffemølle, en Jerngryde, et Saltkar, 2 Kaffedaaser, 2 Kruse, en Lyse-sax¹⁾, 12 Spølkummer, en Aschjet, en Kop, en Ske, et Ostekar, 6 Fade, et Strygejern, en Hammer og en Krukke, en Smørbøtte og en Træflaske, en Kjerne, en lille Kobberpande, en Kasserolle, et Kobberfad, et mindre dito, et Messing Dørslag, et dito Maal, et dito Strygejern, et Kar, 2 Kobberkrukker, 36 Fade, 8 Smørbøtter, en Sildefjerding, en Saltolden²⁾, 2 Øltønder, 2 Ølankere, et Deigtrug med Fod, 2 Tragter, en Krukke, et Fad, 6 Fade, en Æbleskivepande, en Meelkurv, 2 Kasser og 2 gl. Bøtter, en Pande, 12 Tallerkener, 3 Kopper, 2 gl. Krukker, en Thepotte, 2 Blikdaaser, en Ballie, en Æske, en Proptrækker, et Brændevinsanker, en Sildetønde, 2 Malkepande, 3 Spande, 3 Solde, en Selle, en Vandkande, en Træflaske, 2 Smørbøtter, et Hakkebrædt, en Karstol, en Skjæppe, en Fodskammel og en Bankeskammel, 3 Jerngryder, en Pande, et Pandejern, et Sennopslod, en Stribbe, en Ølkande,

1) Naar Lysets Tanne blev for lang, vilde det ose, det skulde da „snydes“, Tannen skulde fjernes, hvad man kunde gøre med et Par vædede Fingerspidser, men behageligst var det at anvende en Lysesaks dertil.

2) Saltkar.

5 Kar, en Maltkasse, en Ballie, en Kobbersie, et Aag, en Jerntrefod, et Fjerdingskar, en Haspe, 2 Rokke, en Bunke Klemmer, en Ostehæk ¹⁾, 2 Flødekander, 2 Saltkar, et Glas med Hank, et Øl- og et Vinglas, 20 Par Thekopper, 2 Rester Hvergarn, 5 Par Uldstrømper, et Lpd. ²⁾ Hørgarn, 3 Duge, 5 Særke, 4 Par Blaarlærreds-Lagner, et Hørlærreds-Lagen, 11 dito Skjorter, 4 Uldtrøjer, Tøj til 2 Dækkener, 2 Par Vadmels-Beenklæder, en Chenille, en gl. dito, et Par gl. Beenklæder, en gl. Uldtrøie, en Stok, 13 Nøgler Blaargarn, en Skindpels, en Vest og 2 gl. Tørklæder, 2 Par Støvler, 20 Al. Blaarlærred, en ny ulden Overdyne, en dito Underdyne, 7 linnede Underdyner, en ulden Underdyne, 5 ny Hovedpuder, 4 uldne Overdyner, 3 dito Underdyner, en blaastr. Hovedpude, 2 Skindpuder, et Par Blaarlærreds Lagen, en ulden Overdyne, 2 sribede Underdyner, 2 smaa Hovedpuder, 3 Par Lagner, en ulden Overdyne, 5 Hovedpuder, 5 Net med Uld, et Lpd. Hør, 2 Skjorter, 4 Par Blaarlærreds-Lagener, 2 gl. Uldtrøier, 2 grønne Dækkener, 9 Sokker, et Christentøi ³⁾, et sort Silkeforklæde, 3 do. Tørklæder, 4 brune do., 2 Sæt Huebaand, 2 Korsklæder, et rødt Forklæde, en sort Trøie, et rødstr. Forklæde, et sort Skjørt, en lille sort Trøie, 2 brune Skjorter, en ternet Hvergarns Kjole, 2 gl. do. Trøier, 2 uldne Klokker, en gl. Klokke, en sort Mandshat, 2 Par blaa Klædesbenklæder, en blaa do. Vest, en sort do. do., en blaa do. Trøie, 2 do. do. Frakker, et uldent Tørklæde, en Klædesbørste, en Hvergarns Kaabe, et Stykke Lysegarn, et blaat Sengeomhæng, et gl. do. do., 2

¹⁾ En Art Træreol, 1—1½ Al. lang og høj, paa hvis Hylder Knaposte og andre Smaaoste var lagt til Tørring. Ostehækken hang ude under Tagskægget paa Stuehusets Gaardside.

²⁾ Lpd., Lispund = 16 Pund.

³⁾ En Daabskjole.

smaa Stkr. Hvergarn, et Brændejern, 2 Uldsaxe, 5 Milebid, 4 Seletøisnøgler m. m., en gammel Stribbe, en Øxe, en Lygte, 2 Halvtønder, en Skjærekiste med Kniv, 1 Skpds. Bismer¹⁾, en Kjørepidsk, 3 Stiger, 3 Høtyve, 3 Læssetræer, Nogle Stkr. gl. Seletøi, en Jernstang, en Hammer, en Øxe, en gl. Saug, en Tjærkande, en Sæk og 3 Muleposer, en gl. Tjæretønde, en Skuffe²⁾, 2 Sæt gamle Seler, en Sadel med Bidsel, 2 Par Reiseseler, 5 Grimer, en Vogn med 2 Agestole, en do. med 2 Buestole, en Fjellevogn, 3 Arbeidsvogne med Letter³⁾ og Fjelle, en Gumpekasse, 3 Slæder, en Maltqværn, 18 Læs Tørv, endeel Brænde, 2 Slibesteen med Trug, en Vandhov⁴⁾, noget gl. Ros, nogle Stkr. Tapetpapir, 6 Sække, endeel Trætøi, et gl. Vindue, endeel Stkr. Træ, nogle Hjulfælg og Eger, endeel fersk Gavntræ, en Kasse m. gl. Jern, 6 Brædder, 2 Plankestumper, en brun Hest, 13 Aar, en do. do., en gl. do. Hoppe med Føl, en gl. do. do., en do. do., en Aars Plag brunskimlet, en do. do. brun, en rød Tyr, 4 rødhjelmede Køer, en røddraget Ko, 4 røde Køer, 2 rødgrimedede Køer, 4 lyserøde Køer, en mørkerød Ko, en rød Ko med hvid Hale, 2 rødhjelmede Aars Tyre, en lyseguul Qviekalv, en rødhjelmet Qvie, 2 røde do., en røddraget do., 13 Faar, en Væder, et Lam, Høns, Ænder, Gjæs, 6 Grise, 2 Sviin.

SØLVTØJ. Som man ser, er der intet Sølv-
tøj med. Hvad der har været af det, er naturligvis bevaret for Børnene. Der var ikke saa lidt Sølv-
tøj i velhavende Bonde-
hjem i gamle Dage, men det var nok af en anden Art end nu. Der var ikke saa mange Sølv-

1) Skpd., 20 Lispund, en *Tyvelispundsvismer* var af Jern, mens den almindelige Bismer (se S. 79) var af Træ.

2) Træskovl.

3) Sider til Høstvogne.

4) Vandtrug.

skeer, men derimod Krus, Spænder, Knapper o. a. af Sølv. I den Dagbog, som Gaardejer Lars Nielsen, Sognefoged i Farum fra 1775 til sin Død 1817, har ført, og som er trykt 1879—83 i tre Hefter under

SØLVSTOB

Titelen „Familieminder og Erindringer fra Farum og Omegn“ ved P. Hansen, finder man ogsaa Oplysninger om, hvad Lars Nielsen, der blev en velhavende Mand, købte ind af Sølvgenstande. Han og hans Kone købte Sølvhager, Sølvdupper, Knæspænder m. m., men det største Indkøb er vel nok sket i 1791, da han ved et Marked i Frederiksborg købte et Krus med Sølvlaag til elleve Rigsdaler (samme Dag erhverver han sig et Par Hjortelædersbukser for seks Rdl.)

Knap 14 Dage efter køber han seks Sølvspiseskeer for ialt 19 Rdl. 4 Mark. En Del Tinkrus er der tilbage endnu, de er gerne prydede med en Specie (4 Kroner), der er smeltet ind i Laaget. En saadan

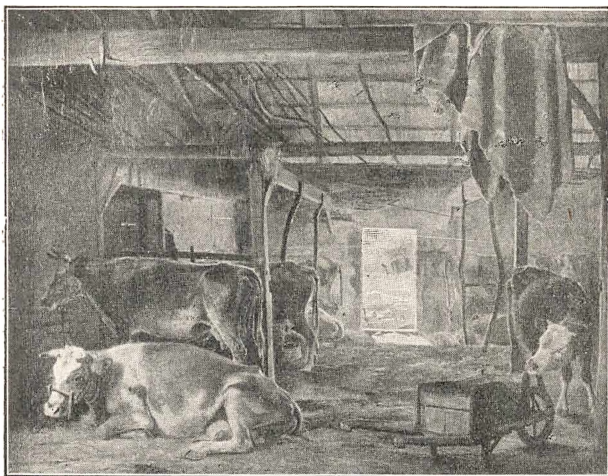
SØLVSTOB

Mønt skimtes paa Billedet Side 20. — Sølvskeer har jo næppe været meget almindelige for Hundrede Aar siden, og naar Fru Jacobsens Side 156 omtalte Bedstemoder ejede en Sølvske med et Lød, saa den var til at bukke sammen, har hun sikkert vakt berettiget Opsigt, naar hun førte den med til Gilde. Skønt vi her i Bogen kun i Forbigaaende kan omtale Sølvtøjet, skal dog et Par gamle Sølvgenstande atbildes. Det er et Par gamle Bægre, *Stob* eller *Stou*, som de

kaldtes. Niels Peter Andersen, Smidstrup, har om dem oplyst følgende. Paa Siden af den ene staar der, som man vil se: S. N. S. S. N. D. 1783. Disse Bogstaver betegner Niels Peter Andersens Oldeforældre Svend Nielsen og Sidse Nielsdatter, der er viede 1785. Der var i Svend Nielsens Fødehjem i Paarup stor Velstand, ja, man sagde endog, at der var Penge i Skæppevis. Da Stoben er købt 1783, to Aar før Brylluppet, formoder Niels Peter Andersen, at det er en Fæstengave, som Svend Nielsen har skænket sin Sidse. Denne Stob er af rent Sølv og kan rumme en lille Pægl, den anden er af lidt lysere Sølv og lidt større, idet den rummer godt en Pægl. Paa dens øverste Rand staar N. L. S. S. N. S. S. N. D., hvilket er Navnet paa Sidses Fader, Niels Larsen, og dernæst som ovenfor hendes Mands og hendes Navn. Antagelig har denne Stob oprindelig tilhørt Niels Larsen, hvorefter den er gaaet i Arv til Datteren og Svigersønnen, hvorved den har faaet deres Forbogstaver med. Naar man erindrer, at der den Gang ingen Sparekasser var, havde Folk jo intet andet at gøre, naar de fik nogle Skillinger tilovers, end enten at gemme dem i Strømpeskafferne, hvor jo adskillige Dalere og Specier fandt et roligt Opholdssted, eller anbringe dem i Sølvgenstande, som altid vilde bevare en vis Værdi.

MARKARBEJDET er omtalt først i dette Afsnit, men her maa dog tilføjes et Par Ting. Tiendekommissær P. Jensen, der i mange Aar havde sin Fødegaard i Langstrup, Asminderød Sogn, fortæller, hvorledes man begyndte med Kultureng i Begyndelsen af Fyrreerne. Der hørte til Byen nogle Højenge, som var bevoksede med noget vildt, surt Græs. Nu begyndte saa Proprietær Lautrup, der havde tre sammenlagte Bøndergaarde fra Langstrup, at grøfte Engen ud, hvorefter

han kørte en tre, fire Tommer Jord paa, Mergel og Ler, og deri blev der saæet Sæd en to, tre Aar, hvorefter det blev lagt ud med Græs, og det gav et vældigt Udbytte. Efter Opmuntring af Lautrup tog

J. TH. LUNDBYE: KOSTALDEN FRA VEJBY. 1843.

P. Jensens Far og Fastre, alle ugifte, fat paa at køre Jord paa Højengen, de kørte, naar det var Frost, og de tog rutsvæk baade Jord, Grus og Mergel en 5—6 Al. ned. De arbejdede saa sent, saa at de maatte have Lygte med. Vi havde, fortæller P. Jensen, en 8—9 Skp. Land Eng, der laa op til Lautrups, og han anbefalede saa min Far at saa Raps i den, Raps var dengang dyr, den kostede 20 Rdl. Tønden. Far fulgte Raadet, og Lautrup købte hele Afgrøden for 100 Rdl. Rapsen skulde behandles meget forsigtigt, da Bælgene let vilde springe, især hvis de havde været vaade og var blevet tørre igen. Den blev kørt hjem paa Rapsslæder og tærsket paa Sejl udenfor med Plejler. Der var Af!øsning, for det gik ligesaa

stærkt, de kunde. To task ad Gangen og holdt naturligvis Slav. Øl og Brændevin blev der ikke sparet paa, og til yderligere Opmuntring var der en Musikanter, der spillede paa Klarinet eller Violin.

Da P. Jensen fik Gaarden i 1874—75, var Engene noget forfaldne. Mosejorden havde slugt det, der var kommet paa. P. Jensen tog da paany fat paa at jorde, Engen fik ca. 700 Læs pr. Td. Land. Sine Steder tittede vel nok lidt Græs frem, men han saaede i Sværet, og det gav udmærket. Om Efteraaret var Grønsværet helt raadden, saa det kunde falde for Ploven. Der hørte en 8—10 Tdr. Land Eng til hver af Langstrupgaardene, og der var næppe et Stykke, der ikke var kørt Jord paa, nogle af dem flere Gange. Der kan man se, hvad en Foregangsmand kan betyde. — Et Aar avlede P. Jensen 110 Tdr. Sæd mere end tidligere, men saa havde han ogsaa mindre Hø. Iøvrigt gjaldt det om saa snart som muligt at lægge det ud med Græs, det kunde blive ligesaa godt som Agergræs. — Om Mergling fortæller P. Jensen, at det begyndte først i Fyrerne. Mens de paa Engen kørte Jord, hvad enten det var af den ene eller den anden Art, var det naturligvis kun Mergel, de kørte paa Agerjorden, til Gengæld fik det saa et meget mindre Lag. P. Jensen merglede sidst i Halvfjerdserne, det var gerne om Vinteren. Først skulde der *rømmes af*, Muldlaget skulde fjernes, og derefter tog de fat. Under Mergellaget var der en tre Kvarter Grus blandet med Kalk, det ragede de ud, idet de lod nogle Piller staa. Naar de saa havde raget saa meget ud, som de kunde, tog P. Jensen en lang Stang med et Spadeblad paa, og med den huggede han Pillerne over. Var de heldige, kunde der falde saa meget, at de havde nok at køre en hel Dag, men det var ikke helt ufarligt, engang kom Jordmas-

serne saa hurtigt, at P. Jensen nær var blevet begravet under dem. Der var da ogsaa flere, der kom til Skade ved Nedstyrtning. De kørte med to Spænd Heste og kunde i de korte Dage naa at faa kørt 50 Læs ud. Sidst paa Vinteren, da Dagene var længere, kunde de naa op til 60—70 Læs. Merglingen gav et vældigt Udbytte. Vi avlede dobbelt saa meget, efter at vi havde merglet som før, siger P. Jensen. „Naar Jorden kommer op at køre, saa giver den Drikkepenge“, sagde man. Men naturligvis var der dem, der enten af Magelighed eller af Uvilje mod det nye saa skævt til den Slags Ting. En Mand var meget utilfreds med, at hans Søn Per begyndte at lave Kultureng, hvad han iøvrigt gjorde paa den Maade, at han først pløjede og saa kørte Jord paa bagefter. Alt dette var Faderen meget imod. „Du er Fanden ta mig gal, Per. Hvor skal vi faa noget fra til Kreturet?“ Men da han saa, hvad Sæd der blev, fik Piben en anden Lyd. „Du skal Fanden ta mig blive ved, Per“, sagde han saa. — Da Bønderne tog fat paa at mergle, var der en Gaardmandsenke, som var misundelig. „Vi lader nu Vorherre mergle“, sagde hun. Men de andre avlede mest. —

En anden gammel Mand, Niels Bentsen, der er født 1848, har fortalt mig om, hvordan de i hans Hjem i Ammindrup kom ind paa at mergle. Niels Bentsen var paa Manøvre i Jylland 1872, og rundt omkring, hvor han kom, saa han, at de merglede. Da han kom hjem, spurgte han sin Far, om de ikke ogsaa skulde prøve at mergle, men det mente Faderen ikke kunde betale sig, de havde god Sæd nok i Forvejen. Men Sønnen fik ham alligevel overtalt, de havde et Par raske Heste og et Par Gumpekasser, og saa begyndte de at køre Mergel ud paa Jorden, de merglede om Foraaret paa Græsmarken, efterhaan-

den som Kørne græssede. Saa tromlede de Marken og lavede den til Brakjord, men Mergelen var for stærk til Rugen, den blev ikke saa god, men næste Aar saaede de *Korn* (d. v. s. Byg), og sikken Sæd der blev, ja, hilledenhe'ne. — De fortsatte med Merglingen, idet de merglede et Skifte om Foraaret og et om Efteraaret, indtil de var færdige, de kørte med to Gumpekasser, de var Mandskab nok. Merglingen gav godt Udbytte, men det var strengt Arbejde. Bagefter fyldte de en Mose, og det var endnu strengere. De kørte et Par Hundrede Kasser ud om Dagen, Niels Bentsen og hans Broder læssede, og Faderen kørte. Der blev kørt en Alen Jord paa seks Skæpper Land, saa det var ikke helt Smaating. —

Ja, saadan er der mange, der har slidt omkring i Nordsjælland. Arbejdsdagen var lang i gamle Dage, og Lemmerne kunde være ømme, naar man lagde sig, men alt det kan døjes, naar blot Sæden gror.

Foruden Merglingen var ogsaa *Roedyrkningen* noget af det, der hørte den nyere Tids Landbrug til. P. Jensen fortæller, at det var en Skolelærer Klausen, som var den første i Langstrup, der dyrkede Roer. Klausen var en Jyde og en herlig Mand, siger P. Jensen. Hvad Tid det kan have været, at Roedyrkningen holdt sit Indtog i Langstrup, faar man lidt Begreb om, naar man hører, at P. Jensens Forældre havde gaaet i Skole hos ham, og han selv, der er født 1844, har gaaet ganske kort hos ham. En anden Ting, der forandredes meget i Halvtredserne og Tresserne, er Redskaberne. P. Jensen kan ikke huske, at man brugte Hjulplov. Paa Gaarden derhjemme havde de engelsk Svingplov af Træ. I Rudersdal boede der en Smed, som lavede Jernplove af samme Facon, dem købte P. Jensens Stedfader en af, Plovkassen var støbt i Lyngby, *Langjernet* og *Skæren* var naturligvis

smedet, og den Plov lærte Jensen at pløje med, da han var 14½ Aar. Den lagde Jorden godt, naar man pløjede en 6 Tm. dybt. P. Jensens Stedfader holdt meget paa, at han skulde *hoide lige Forr* (Fure), det

P. C. SKOVGAARD: UDKANTEN AF VEJBY. 1843.

var nu ikke saa let. En Karl paa Nabogaarden og P. Jensen pressede hinanden med, hvem der kunde pløje bedst. Det var isærsidste Forr, det gjaldt om. Naar man *pløjede Ageren af*, skulde de to sidste Forr være lige brede og helt lige. En stor Ros var det, naar der blev sagt om en Karl: „Det er en, der kan pløje lige *Melforr* (Furen mellem Agrene).“

Hos Smeden i Rudersdal fik de ogsaa den første Svenskharve, den havde Træbul. Det var et rent Vidunder, og naar Folk kom forbi, skulde de ind at se den nye Harve.

Der er endnu meget at sige om Landbruget i de svundne Dage, og vi vil da lade Husmand Lars P. Olsen, Snodstrup, fortælle. Hans Skildringer er fra o. 1890, men allerede det er jo længe siden. Han gør først Rede for Redskaberne. Der var først Ploven,

i Almindelighed Frederik Jø'rn's — Frederik Jørgensens — i Kregome, dernæst Svenskharven, Sæddækker, Danskharve, Slettromlen og Kartoffelploven. — Det første forberedende Arbejde til Saaningen var dengang som nu Jordens *Fældning*, d. v. s. Brydning og Findeling af Vinterfuren. Til dette Arbejdes Udførelse anvendte man Danskharven og Tromlen eller Slæberen. Omkring første Maj ansaa man det her paa Egnen for at være passende at saa. Naar Jordan saa var tilberedt med Svenskharven, blev Sæden saaet, hvad der meget almindeligt udførtes med Haanden. Den, der skulde udføre Saaningen, tog *Saakurven* og fyldte den af en af de Sække Korn, der var anbragt paa det paagældende Skifte. Saakurven bar Sædemanden i en Dækkengjord, der gik op over venstre Skulder, ned over Ryggen og ind under højre Arm. Man begyndte Saaningen saadan, at Ydersiden af Marken, der skulde besaas, var paa højre Haand, nu skred Saamanden fremad, idet han skiftevis gjorde et Kast til Højre og et til Venstre i Takt med, at han flyttede Benene. Naar saa Enden af Ageren var naaet, vendte han om og gik tilbage langs det saaede, *gik Saagang*. Saafremt det blæste, begyndte man altid Saaningen med Vinden. — Lad mig indskyde, at i den ældre Tid anvendte man en udhulet Træstamme af meget let Træ til *Se'løv*. Paa Billedet efter Titelbladet er der indsat Endestykker i Sædeløben, Side 103 ser man en Sædeløb, hvor det hele er dannet af eet Stykke Træ. Senere anvendte man altsaa en *Saakurv* eller *Se'løv*, som man ogsaa sagde, af flettet Halm, eller man simpelt hen saaede af en Sæk, hvad P. Jensen gjorde. — Vi lader saa Lars P. Olsen fortælle videre. Foruden at Kartofflerne skulde lægges, skulde der ogsaa saas Roer. Dem lagde man i min Barndom med Haanden, idet man

i venstre Haand havde Frøet i en Kop eller lille Krukke, hvoraf man med højre Haands tre første Fingre tog en to, tre Frø, stak dem ned i Jorden, der i Forvejen var kammet op, og trykkede Jorden til over Frøene. — Her maa jeg indskyde, at man i den første Tid, man dyrkede Roer, brugte en hjemmelavet Indretning til at lave Huller med, den bestod af et Stykke Træ, 7 Kvarter langt, paa Midten af hvilket der var et Skaft paa en halvanden Alen. Paa Træets Underside sad der med en Afstand af 12 Tm. fire Pinde af Tykkelse som en Lillefinger. Med dette Apparat gik man og lavede Huller i Jorden, hvorefter der blev saaet i Hullerne. — Mange Steder benyttedes dog ogsaa Maskiner til Saaningen. Gulerødder saaedes ogsaa paa Kamme, mest med Maskine, men dog ogsaa og navnlig paa mindre Ejendomme med Haanden. Saa-

STRYGE-
SPAAN

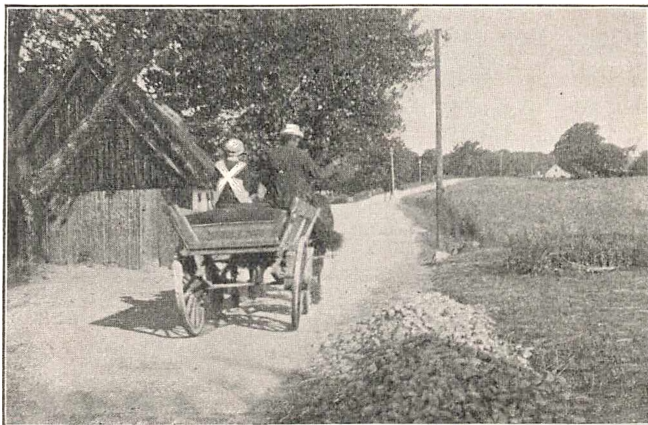
danne Saamaskiner var ofte hjemmelavede, idet en eller anden Landsbymejaniker havde forfærdiget dem. En saadan Saamaskine gik ofte rundt i hele Byen. — Naar Gulerodsfrøet skulde saas med Haanden, tog man en Rive og brugte Enden af Rivestaven til at lave en Rille i Jorden med, hvori Frøet, som forinden var blandet med Klid, saaedes og pakkedes, idet man med Rivehovedet jævnedes Rillen. Bagefter blev Kammene tromlet paany, for at man derved kunde tætte Jorden om Frøet. — Efter at Tørveskæret og Lugningen af Roer og Gulerødder er omtalt, beretter Lars P. Olsen om Slaaningen. Den foregik de fleste Steder med *Slaatoj*. Mange anvendte Haandrive til at rive Høet med, paa Engene skete det vist altid, ellers anvendte man en saakaldt *Slæberive*. Den bestod af et 5—6 Al. langt

Stykke Træ med lange spidse Jerntænder samt et Skaft, der gik bagud, mens Tænderne viste fremad. Man spændte en Hest for Riven, og Kusken holdt fast i Skaftet. Disse River havde den Mangel, at man skulde holde, hver Gang Riven var fuld af Hø, og rykke tilbage for at gøre Tænderne fri af Høet, derpaa løftede man den op samtidig med, at man satte Hesten i Gang igen, for atter at lade den falde ned paa den anden Side *Rumpen*, som den sammenrevne Høstrimmel kaldtes. Samtidig med, at Riven blev sat i Gang, begyndte det andet Mandskab paa *at kokke*, stakke, Høet. Naar saa Høet var sat i Kokke, blev der revet med Hesteriven paa tværs af den første Retning, Rivelsen blev samlet og lagt op paa Kokkene, samtidig med at de blev pudset af. Hjemkørselen fandt Sted, naar Høet var tilstrækkelig vejret. — Efter at Kartoflerne er hyppet, Brakmarken behandlet og Tørvene kørt hjem, kommer *Høsten*, Rugen begynder at modnes, og om ikke før saa i de første Dage af August bliver *Mejeredet* ledt frem og Leen slebet og sat paa *Mejeredet* ved Hjælp af en *Lering* og en *Pløk*. Og saa gaar man i Lag med Mejnningen; paa Rugen, undertiden ogsaa Havren, *hugger* man *imod*, d. v. s. Skaaret lægges ind mod den staaende Sæd. Rugen blev altid *taget fra*; efter Mejeren kom en Pige eller Dreng, som tog den afhuggede Sæd og lagde den i Neg. Man blev ved med Mejnningen til henad mod Aften, saa først tog man fat paa *at binde, slæbe sammen* og *sætte i Hov*. Det blev jo ikke en Ottetimers Arbejdsdag, man nøjedes med, men ingen var ked af det, om ogsaa det blev lidt sent, inden de blev færdige. Kunde man saa være saa heldig at faa Rugen godt i Hus, inden Vaarsæden blev moden, var Landmanden glad, thi Rugen er den vanskeligste Afgrøde,

idet den er mest tilbøjelig til at spire i Hobene i Tilfælde af ustadigt Vejr.

Ja, saa skal vi i Lag med Byg — Korn, som det kaldes — og Havre. Til Mejningen af det skal vi

VI KØRER HJEM

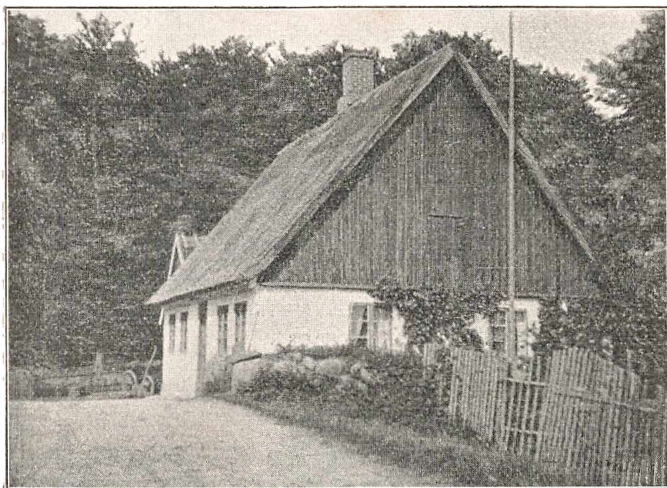
have *Krogene* paa Mejeredet, Vaarsæden skal nemlig *slides ud*, d. v. s. lægges paa Skaar, her hugger man modsat Rugen Skaarene ud fra det staaende Korn. Som nævnt blev Havren dog, naar den var lang, taget fra. Naar saa Sæden har ligget paa Skaar et Par Dage, bliver den neget op, *nejtet op*, som man sagde, d. v. s. revet sammen i Neg, dette Arbejde blev besørget af Piger og større Dreng, medens Karle og Husmænd og mange Gange Ejeren selv tog fat paa at binde. Bagefter skal der *slæbes sammen og rejses* Hov. — Saa skal Hesteriven i Gang igen, for at man kan faa revet Stubbene. *Sloden*, Rivelsen, samles ved Enden af Hobene. Derefter kommer saa Hjemkørselen.

At slaa Græs og at meje var noget, der skulde Mandskraft til. Johan Andersen fortæller, at der i

Annisse var en Eng paa 20 Tdr. Land, der hed *Dommerengen*, den var ved Udskiftningen tillagt Dommerembedet, men blev senere købt ind til Annissegaard, hvorfra den er blevet udskiftet i fire Dele. Denne Eng skulde slaas paa een Dag, og det var altid en Søndag. Der var 16 Mand til at slaa og 4 Koner til at sprede Græsset ud. Mændene fik en Rigsdaler hver i Dagløn og Konerne fire Mark, det var søgt Arbejde, for det var meget at tjene saa stor en Dagløn i de Tider. Undertiden var der ogsaa unge Knægte, som var med, men de gamle Husmænd var mere tilslidte, og der skulde megen Kendskab til at slaa det Græs, det var tæt, fint og langt Hvenegræs, saa de unge gik træt. De havde *Slibetøj* med derude, saa de kunde faa slebet, naar det tiltrængtes. Det havde de ogsaa tit, naar de skulde slaa i Skovene. Det var jo om at gøre at faa Græsset saa nær ved Jorden som muligt.

At denne Kappelstrid mellem Karle og Husmænd undertiden kunde give sig ret voldsomme Udslag, kan man se af følgende Beretning, som en Mand har fortalt mig fra sin Hyrdedrengetid. Et Aar skulde jeg *tage fra*, da de høstede Rug, men da jeg saa skulde til det Aaret efter, kunde jeg ikke følge med, og det skulde jo snarere være blevet bedre end ringere. Men nu var det saadan, at i Høsten skulde de presse hinanden for at se, hvem der var den villeste. Var der en, der blev *hugget ud*, var det rent galt. Det kom i flere Sogne: „Han kan jo ikke bestille noget, han er blevet hugget ud dær, og han er blevet hugget ud dær . . .“ Folk sled og slæbte i de Tider, de arbejdede paa Ros. Jeg kunde aldrig forstaa, hvad der var i Vejen med Karlen, saadan som han huggede til, vi havde ellers været gode Venner. Han var Broder til Konen, og hun sagde altid til mig, naar der

var noget: „Gaa ud til din Broder“. Hun kaldte os Brødre. Men Sagen var den, at Husmanden havde gjort sig til over for Manden af, at han havde hugget Karlen ud forrige Sommer, men det var ikke sandt,

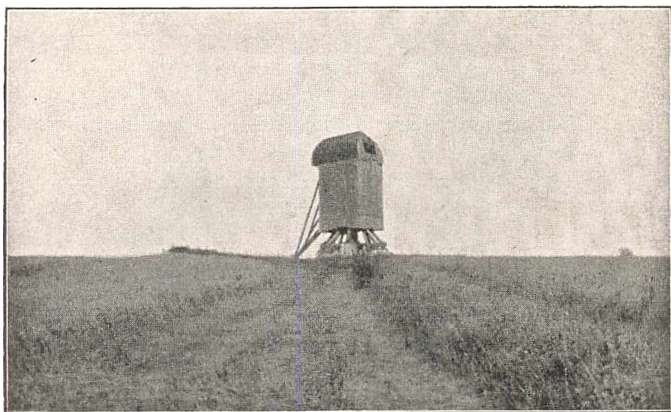
I UDKANTEN AF SKOVEN
(Gadevang.)

for det kunde han slet ikke, men det havde Manden saa fortalt til Konen, og Konen havde sagt det til Karlen. Nu huggede han voldsomt til, Pigen havde nok at gøre med at følge Karlen, og hun var ellers baade stor og stærk. Jeg skulde tage fra efter Husmanden, men jeg kunde ikke følge med, saa var den gamle Mand ude at prøve, men han kunde heller ikke, og da Bonden var ude en Tid om Eftermiddagen, kneb det ogsaa for ham. Saa hen paa Dagen, da Bonden var gaaet, saa siger Husmanden: „Hvordan kan det være, at du hugger saa tosset?“ „Aa, du skal ikke sige i Aar, at du har hugget mig ud, saadan som du har sagt, du gjorde i Fjor.“ „Det er Løgn, det har jeg ikke sagt.“ „Jo, det har du sagt.“

„Ja, vi kan jo gerne tage et Snuptag“, sagde saa Husmanden. „Det kan vi godt“, svarede Karlen, og han lagde sin Le under et Neg. Husmanden lagde ogsaa sin Le, men han lagde den over et Neg. De tog saa fat paa hinanden, men det varede kun et Øjeblik, saa havde Karlen kastet Husmanden. Men ikke saa snart var Husmanden paa Benene igen, før han sagde: „Det skal gaa om igen“. „Det kan det godt“, svarede Karlen, og saa kastede han ham en Gang til, men da kom Husmandens ene Ben for nær Leen, der laa over Neget, og han skar en dyb Flire i Benet, men han fløj op igen og ind paa Karlen, han vilde haft Karlens Ben over i Leen ogsaa, men da var det ingenting, sagde Karlen bagefter, da sank han straks sammen. — Jeg gik nede og vogtede, og da saa jeg Manden komme kørende ligesaa stærkt, og ved Siden af ham sad Husmanden og var indpakket. Jeg kunde aldrig vide, hvad der var i Vejen, men det var jo saa Husmanden, der blev kørt paa Sygehuset, og dær var han over en Maaned. Siden kom han ikke mere paa Gaarden, han var ogsaa en rigtig Fedtehas, han vilde lokke Manden til at tæve mig. „Det har de godt af, saadan nogen“, sagde han, men Bonden var en fornuftig Mand, han gjorde mig aldrig noget. — —

Naar de bandt Sæden, var det meget spændende, hvem der blev sidst færdig. Branddirektør Bjerregaard, Ølsted, fortæller herom følgende. *Bindekælling* blev den kaldt, som bandt det sidste Neg af saavel Rug som Byg og Havre. Dengang var der gerne Kappestrid om at binde, og det faldt jo ikke lige let for alle. Tidt hændte det, at alle kom til Ende med Skaarret, saa de kun havde hver et Neg at binde, det var da et spændende Øjeblik, og den, der sidst fik bundet sit Neg, blev Bindekælling. Om det Neg blev der

bundet lige saa mange Baand, som der var Bindere. Fra Egnen heromkring har jeg hørt en tilsvarende Skildring, kun tilføjede vedkommende, at den Pige, der var ved at blive sidst, ofte reddede sig ved et

PIBE MØLLE

lille Fif, idet hun bandt to Bunker i et Neg eller lignende.

DE NYE MASKINER gjorde ikke ligesaa megen Lykke hos Husmændene som hos Gaardmændene. Ældre Folk i Horns Herred har fortalt, hvorledes Arbejderne var fjendske paa Tærskværkerne, da de begyndte at komme i Brug paa de store Gaarde. „Hvad skal vi andre saa bestille?“ sagde de. Oppe paa Hovedgaarden i Jægerspris var der en, der havde puttet en Sten i en stor Tærskemaskine. Ja, saa vidt gik det, at man satte sin Misfornøjelse paa Vers. Jeg har liggende for mig *En ny Vise om Tærskemaskiner, der nu anskaffes af Bønderne. Forfattet af Ungkarl Søren Larsen af Wensløv, 1850.* — Denne Vise er et socialt Indlæg i et Spørgsmaal, som adskil-

lige Husmænd aabenbart fandt faretruende. Jeg anfører de otte af Visens tolv Vers.

Mel.: Dig, elskte Frankrig! mit Farvel o. s. v.

At tale Sandhed er tilladt Enhver,
Om den ei klinger godt i Alles Øre;
For dem alene, som har Sandhed kjær,
Jeg agter lidt at fremføre.
Om dem, som menneskekjærlige mon være,
Jeg agter høit, og byder disse Ord;
Jeg haaber da, i dem en Trøst I finde,
Mens Gjerrige de bande mig derfor.

O! tænker Jer end Hundred' Aar tilbage —
Dengang var Danmarks Bonde heelt fortrykt,
Af deres haarde Hoveriets Plage,
Herskabets Arbeid' var da Bondens Røgt!
Det var jo sure, kummerlige Dage.
Det tvungent gik — som i et Slaveri.
Men Gud han bød dog dette gaee tilbage,
Hjalp dem tilsidst for Hoveriet fri.

Og snart man saae, at de sig vel forstod
Og Jorderne med Kraft opdyrket blev,
Og Gud han lagde sin Velsignelse
I deres Arbeid' tilligemed godt Held.
Og deres Marker skjønt jo blev beprydet
Med frodig Sæd og gode Kreatur';
Og Danmarks Bondestand sig ret nu fryded',
Den er lig Blomsten, naar den staar i Flor.

Huusmandens Kaar jo ogsaa er lidt bedre,
Da mer Fortjeneste blandt Folk nu er,
Og broderligt der ret nu kunde leves,
Naar Gjerrighed i Verden ikke var.
Blandt Bondestanden er vel mange gode,
Rettænkende og ædle Mennesker,
Som ønske og Husmanden, — sin Broder,
Et godt Ophold i denne Verden her.

Men, — der er ogsaa dem, som gjerrig' er,
Og afbenytter meget slemme Ting,
Hvorover Huusmanden snart maa fristes
Af Nærings Sorg og ofte liide Nød.
Den Ting jeg skriver om er Tærsk'maskinen,
O tænk derpaa! hvad Skade den snart gjør,
Naar den nu meer og mere skal udbredes.
Hvorledes skal det gaa, — o store Gud!

Naar en tre, fire Bønder slaae sig sammen
Om Tærsk'maskine sig at holde een;
Naar nogle af dem saa en Karl sig har,
samt Pige, Dreng og Bonden som gaar med,
Saa er de Folk nok til at kunne tærske,
Og Huusmanden behøve de saa ei.
Det i vor By iaar sig haver hændet,
Jeg derfor det som Sandhed skrive kan.

— — —

Læg Mærke til! — kan I da vel forskaffe
Et Sted, — en Gaard, — til hver af Eders Børn,
Hvori de Eders Lyster eftertragt; —
Det skeer vist ei! — thi vist man haver seet,
At Gaardmænds Børn til Huusmænd ere blevne;
Men hvilken Sorg forskaffe I jer selv! —
Naar Arbejdspladsen først dem er berøvet,
I neppe dem da selv opholde kan.

— — —

Med et bekymret Hjerter vil jeg bede
Til dem, som raade, styre Danmarks Land,
At de af denne Sag sig ville tage,
Den Tærsk'maskine snart at faa forbudt.
Derom vist mange Husmænd og vil bede; —
Ja — store Gud! Du ei forlader os;
Du vil barmhjertig til os Synd're skue,
Naar Nød og Fare stadig true os.

Havde man ikke selv Tærskemaskine, kunde man
leje en, saa kom *Tærskemanden* med sin *Sluge-
maskine*, hvilken var en almindelig Tærskemaskine,
der blev drevet ved Hestekraft. — Var Husmændene

i Horns Herred fjendske paa de første Tærskemaskiner, gjaldt det samme, da de første *Mejemaskiner* ankom. Jeg kan, fortæller en Mand, huske den første Mejemaskine, den stod paa Bøgebakken, og Husmændene var vrede. „Saadan et Skab“, sagde de, „den skulde i Grunden ødelægges, — og saa gaar den rundt med Vingerne ligesom en Vejrmølle.“

HUSMANDSLIV. Vi kan endnu give et Par Smaaskildringer af Husmandsliv. Husmand Jens Nielsen, Østby, skriver om, hvordan Høstarbejdet gik for sig. Mens en fem, seks Mænd brugte *Mejeredet*, maatte Kvinderne og Drengen *neje* (nege, rive sammen i Neg) og *binde det op*. Arbejdstiden var dengang saaledes, at man stillede i Marken Kl. 6 Morgen, og Fyraften var det, naar Solen gik ned; d. v. s. saa holdt man op med at meje og tog fat paa at sætte det i Hobe, som Kvinderne havde bundet den Dag saa det blev ud paa Aftenen, inden man kom hjem og fik Nadver. Naar man fik indhøstet og Stakkene tækkede, kom Husmændene, almindelig to paa en Gaard, ind at tærskede med Plejl, hvad der gerne varede hele Vinteren. Karlen og Drengen efteraarspløjede saa Jorden. Naar de var færdige, kom Karlen ind at tærskede Havre, *braade Havre af*, Halmen blev brugt til Hakkelse til Hestene. Drengene maatte skære Hakkelse paa en Hakkelsekiste eller et *Skæretøj*, som det kaldtes, det var med Haandkraft og et strengt Arbejde for en nylig konfirmeret Dreng. I Almindelighed var der en 6—7 Heste paa en Gaard. Den aftærskede Sæd gjorde man ogsaa ren med Haandkraft, den kastedes ud over Loen med en *Kasteskuffe*, hvorved Avnerne faldt fra, saa rensedes den paa et Haandsold, det var Kvindernes Arbejde at rense, og det var strengt, naar der var en tyve Tønder Sæd eller saa at ordne.

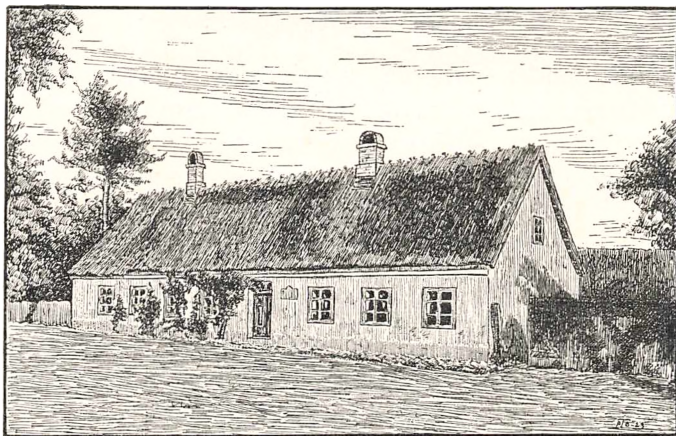
Husmænd med en 4—5 Tdr. Land arbejdede hos en Gaardmand for Pløjning, som det hed. Han maatte arbejde 30 Dage i Sommer og Høst og Konen 11 Dage i Høsten for at faa pløjet sin Jord. Han arbejdede som Regel hele Aaret hos Gaardmanden om Sommeren for 50 Øre om Dagen, naar han var færdig med Pløjedagene. Om Vinteren tærskede han til Punds for hver 21. Td. Sin egen Sæd maatte han tærske om Søndagen og om Aftenen. — — —

Der var meget Fællesskab mellem Bonden og Husmanden i gamle Dage, men der var jo ogsaa Undtagelser, hvad efterfølgende lille Skildring viser. Min Fader havde fire Tønder Land, det var to Huslodder, der var sammenlagt. Han kunde ellers en Profession, men han vilde hellere gaa hos Bonden, det mente han var bedre. Daglønnen var 50 Øre, det første jeg kan huske. Det er sagt, at de forhen gik for en Mark. 50 Øre det var om Sommeren, om Vinteren *task de til Punds* — „task Bonden for Føden“, sagde de jo. — Mine Forældre havde selv en Ko, men engang den blev gold, bad Mor Far tage en Krukke med op til Bonden for at faa lidt Mælk. Han fik ogsaa en lille Sjat, men da han kom hjem, sagde han: „Jeg skal ikke op at tigge Mælk een Gang til.“ Der var for mange Omstændigheder.

HYRDEDRENGEN fortjener at faa sit særlige Afsnit. Af Hyrdedrengenes Liv i Almindelighed har Lars P. Olsen, Snodstrup, meddelt følgende: Kaarene var som Regel smaa i Husmands- og Arbejderhjem, og derfor maatte Drengene og Pigerne tidlig ud at tjene deres Ophold allerede i 10 Aars Alderen, mange i 7—8 Aars Alderen. Drengene fæstedes som Hyrdedrengene, men skulde iøvrigt deltage i alt forefaldende Arbejde. Dagen var lange for disse smaa Knægte, man stod som Regel op Kl. 4 om Morgenene, der hjalp ingen kære

Mor, Drengen maatte op samtidig med de voksne. Det var dengang i Modsætning til nu Skik, at Køerne laa ude om Natten, saa snart Vejret tillod det. Drengen skulde derfor med Pigerne, naar de gik eller, hvis det var langt, kørte ud at malke. Han skulde jo have flyttet Køerne. Mens de øvrige Folk sov til Middag, blev Drengen ofte sendt et Ærinde til Smedie med en Plovskære, der skulde hvæsses, eller lignende. Om Aftenen var han den sidste, der blev færdig med sit Arbejde. Køerne skulde jo nemlig flyttes til Natten. Intet Under derfor, at det kunde komme til at se lidt sort ud for saadan en lille Fyr. Stundom forenedes Spot med Skade, som da Manden sagde til Drengen, der syntes, han fik for sent Fyraften: „Det skal du ikke være ked af, min Dreng, i Morgen skal du komme en Time før op end de andre, saa er du ikke altid bagefter hele Dagen.“ Hvordan gik det nu med Skolegangen om Sommeren? Ja, var der travlt med Arbejdet, kom Drengen ikke i Skole. Mulkterne for Forsømmelser var kun smaa, saa dem regnede man ikke med. Kom han en enkelt Gang i Skole, var han dels uforberedt og dels uoplagt, og naar han kom til at sidde ned, tog Søvnlen let Magten fra ham. Udbyttet af Skolegangen blev derfor kun tarveligt. Saa glider Tiden, og det blev Efteraar. I September blev Kreaturerne sluppet løse og skulde derfor vogtes, og det var Drengens Arbejde. Den, som havde den største Flok Kreaturer at vogte, var den største Karl. Derfor var det staaende Samtaleemne Hyrdedrengene imellem: „Hvor mange Køer har du?“ „Jeg har ti,“ kunde Svaret falde. „Naa, ikke flere, jeg har fjorten.“ Til *at genne* Køerne havde hver Dreng en Pisk, som han havde flettet, *slinget*, af Seglgarn eller lignende. Til Skaft brugtes en Kæp, oftest en Pilegren. For at holde Rede paa Dagene, skar han i Piskeskraften en

Fure for hver søgn Dag og et Kryds for Søndag, saa vidste han, hvor langt han var henne i Ugen. Det var en særlig Glæde for Drengene, naar det var saa heldigt, at de Marker, hvor de vogtede, stødte op til

GØRLØSE GAMLE SKOLE
Tegning af Peder Bang Termansen.

hinanden, saa de kunde gaa sammen en Gang imellem, naar Kreaturerne var rolige. Et staaende Samtaleemne var Kreaturerne Dyder og Lyder og saa Pisken. Det gjaldt om, hvis Pisk der bedst kunde slaa Knald. „Hvad er det for et Skidt, den Pisk du har, den kan jo ikke slaa Knald, nej, saa skal du høre min.“ Den, der kunde slaa Knald paa den mest kunstfærdige Maade, blev almindelig beundret og efterlignet. En almindelig Tidkort var at spille Klink om Knapper. Ellers handledes der om Knive og lignende. „Hvad vil du give for den Kniv? Den skær alt, hvad den ser.“ Om Efteraaret, i September Maaned, indtræffer det ofte med stærk Taage om Morgenen. Paa saadanne taagede Morgener, naar Drengene ikke kunde se hinanden, hørte man dem

jodle og raabe haanende efter hinanden. Her paa Egnen raabte den ene almindelig et Rim til den anden, som begynder saaledes:

Hurra for N. N.s Hyre,
han er en rigtig Myre . . .

Den anden svarede saa igen med samme Ord, undtagen det, at Navnet paa den første Husband var sat i Stedet. — Naar man naaede November, kom Drengen hjem til Far og Mor og sine smaa Søskende og fik Lov at være Barn igen. —

Vi gaar nu over til at lade nogle ældre Mænd fortælle om deres Hyrdedrengetid. Jeg kom ud at tjene, fortæller en Mand, da jeg var fem Aar gammel, det var kun et Par Maaneder i Foraarstiden. Jeg var hos et Par gamle Bønderfolk og skulde passe nogle Lam, at de ikke gik i Naboens Sæd. En Dag hørte jeg Manden og Konen skændes og slaas inde i Ste'set. Jeg blev bange, og da jeg kom hjem om Aftenen — jeg sov hjemme —, sagde jeg til Mor, at jeg turde ikke være der. Men hun sagde, at jeg skulde ikke være bange, de gjorde mig ikke noget. Konen var en onskabsfuld Rad, hun vilde gerne køre i Stads, men Manden vilde blive hjemme at passe Sagerne. Men naar hun vilde paa Visit, saa gav han hende en Dragt Prygl, — og saa kørte de. — Da jeg var 7 Aar, var jeg hos en Skovfoged, hvor jeg skulde vogte Svin paa Stubben, det var et Par Maaneder i Efteraaret. Jeg var bange for at komme ind i Skoven, engang skulde den store Dreng, som passede Køerne, hjælpe til med at kærne, og jeg skulde saa passe Køerne imens. De skulde ellers langt ind i Skoven, men jeg holdt dem i Udkanten, jeg var bange for, jeg ikke skulde kunne hitte hjem med dem.

Da jeg var 11 Aar, var jeg ude hele Sommeren,

om Foraaret var jeg Lamme- og Gaasehyre, senere Svinehyre, naar der var høstet, og saa lidt senere blev Køerne slaaet løse. Saa kunde jeg have 10—12 Køer, 5—6 Kalve og 15—16 store og smaa Svin, en Snes Gæs og derover, Lammene var jeg færdig med udover et Par, der skulde lægges til. Alt dette vogtede jeg saa til November eller Mortensdag. I Løn fik jeg et Par Hvergarnsbukser og en dito Trøje samt en Hue af gamle Klæder, der var vendt. Naar det var Regnvejr, var Svinene ikke til at genne, et løb den ene Vej og et den anden. En Dag, da det regnede fra Morgen til Aften, rendte de hjem tre Gange, og de kom ud igen med den Besked, at jeg skulde passe dem, men de løb hjem fjerde Gang, og da lod jeg dem blive. Svin er noget forfærdeligt noget, naar det er Regnvejr, man kunde ikke staa stille et Minut, de bare hylede og løb. Køerne derimod vender Ryngen til, skrutter Ryg og bliver staaendes.

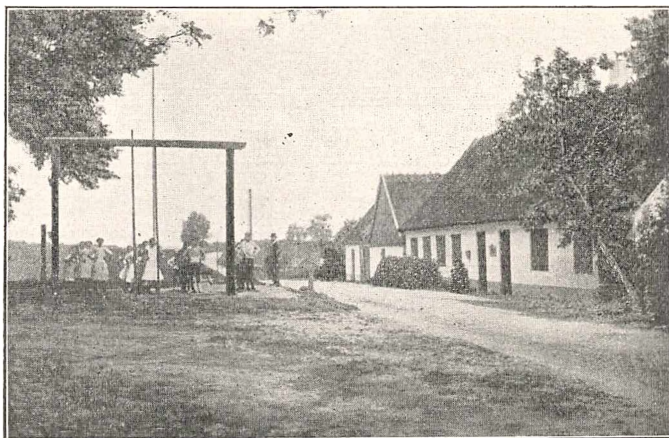
Saafermt jeg kunde, kom jeg sammen med andre Hyredrenge, vi løb og spillede Komædie, vi sprang Buk, og saa skulde vi jo høre, hvordan de havde det, og hvad der var passeret. Tage Snuftag skulde vi jo ogsaa, vi skulde se, hvem der var den stærkeste og den snildeste. Jeg havde en Pisk med et Skaff paa en tre Kvarter og en Snor med Knuder paa paa en fem, seks Alen. Vi slyngede dem selv, opad var de tykke, for der skulde være rigtig Drift i dem, og saa var de tynde udad. Vi dyppede dem i Tjære, der var ordentlig Slag i en saadan Piskesnor, der var dyppet i Tjære. Jeg smurte engang en Gris med den, saa den vendte alle fire i Vejret, den var en halv Snes Uger. Siden maatte jeg jo være lidt mere forsigtig. Naar man gav en Ko en hen ad Siden, saa blev der en Ramle saa tyk som en Finger. Man kunde ikke faa dem til *at aude* ved at raabe efter

dem, men var de først blevet pryglet igennem, saa kunde de godt høre. Var der en, der vilde bryde ud, og man raabte efter hende, saa kunde hun godt vende om.

I Høstens Tid blev Svinene jaget tidlig ind, og saa skulde jeg ud at slæbe Neger sammen, det kunde til Tider blive ved til elleve, tolv, halveet, inden vi blev færdige. Jeg har enkelte Gange siddet ind og faaet Mad Klokken eet. Saa vankede der jo gerne nogle store Stovfulde Brændevin til Husmanden og til Karlen og et Par Kaffeputse ovenpaa, saa var de saa lykkelige. „Det er en rigtig Mand den“, sagde de om Husbonden. Flere Gange sad jeg og faldt i Søvn med Maden i Munden. — I den sidste Kondition, jeg havde, opnaaede jeg at faa en Øretæve, ellers har jeg aldrig faaet Prygl noget Sted, men det var en, saa jeg drev en seks, otte Alen, jeg var nær faldet, men jeg stivede mig. Det traf sig, at Bonden kom ud og saa, jeg kunde ikke overkomme at passe det altsammen. Saa sagde han: „Du kan godt lade Gæssene gaa“. Han havde selv to store Dreng, og de skulde saa passe dem, men de gik saa hjemme i Stakhaven og legede, og saa var Gæssene sluppet fra dem og ud i en Dam, og dær var de ikke til at faa op fra. Vi gik og kastede Sten ud for at drive dem op, men det hjalp ikke. Jeg havde samlet en hel Del og kom med dem til Bonden, og saa gav han mig denneher og sagde: „Kan du inte passe paa Gæssene“. Men saa hittede de paa at binde to Vævler sammen, og saa kyste de dem med det, saa de gik i Land. — —

Om en anden Hyrdedreng, der nu er en ældre Mand, har jeg hørt følgende fortælle. Hans Far var Smed, men han havde Bændelorm i fjorten Aar, til sidst fik han Kræft og kom paa Frederiksværk Syge-

hus, hvor han døde. Moderen vævede, men de havde siddet i meget smaa Kaar, saa det blev jo ikke bedre. Hun vævede saa godt, at det næsten ikke var til at slide op, hun vævede al min Moders Udstyr. Men

GRØNHOLT GAMLE SKOLE

de kunde alligevel ikke faa Føden, og saa maatte jo Børnene ud at bede om lidt Brød, det havde de Lov til dengang. Men Moderen var stolt, og de kom ikke til at gaa i Nabolaget, de gik helt over i Kronborg Amt. Nu var det Skik paa min Mosters Gaard, hvor jeg kom meget — og vel paa de fleste Gaarde i Alsønderup Sogn —, at naar der var Gilde, saa kom der næsten ligesaa mange fattige som indbudte. Der var dækket nede i Loen med Duge og alting, og der sad Mændene og spiste, Manden gik selv ned og saa efter, at de fik nok, og ude i Ste'erset kom saa Koner og Børn, de havde selv Skeer med, det havde Gæsterne jo ogsaa, og saa fik de al den Grød, de kunde spise. Var der nogen og ikke kunde komme, saa tog de lidt med til dem i en

Spand. Væverkonens Dreng maatte ikke gaa til Gilde og faa Grød, men han hørte jo i Skolen om det forestaaende Gilde hos min Moster, og han fik fat i en Ske og kom med derhen, for det var ikke hver Dag, han fik saadan Kost.

Han kom ud at tjene, da han var 6 Aar, han tjente i Harløse, og derfra og til Hjemmet i Bendstrup var der en Mil. Han var saa lille, at han ikke kunde finde hjem det første Aars Tid. Han havde det ikke godt, Manden var slem ved ham, men han fik jo da noget at spise, det bedste var, naar han kom til et Fad *Soppemælk* (Mælkebrød), og sad der en Flue paa en af Sopperne, gik den ogsaa med. Han blev meget jaget med, det kunde hænde, at han kom fra Hillerød Kl. 10—11 om Aftenen med en Lejle fuld af Brændevin, og saa skulde han op Kl. 4 næste Morgen, Køerne gik længe ude i den Tid, saa han kom ikke hjem før til Nytaar. Fra den Tid og saa til Foraaret det var hans bedste Tid, saa hentede han Risbrænde fra Nejede Vesterskov til sin Moder. Aaret før han blev konfirmeret, hentede han saa meget, at det laa helt op til Taget, og Moderen havde nok i tre Aar.

En Mand, der er født 1868, fortæller: Jeg kom ud at tjene, da jeg var halvsvvende Aar, jeg vogtede Køer et Par Maaneder om Efteraaret. Næste Foraar kom jeg ud paa en Gaard, og dær begyndte jeg med at vogte en stor Flok Gæs paa Græsmarken. Det var nogen farlige nogen, de kunde sætte i een *Saat* (Række) langs hele Havrestykket. Naar den ene Ende af Rækken var jaget ud, var den anden inde — det var noget værre Skidt. Det kunde vare en hel Time, inden man endelig fik dem ud. Hen paa Efteraaret, naar der var indhøstet, vogtede jeg baade Køer, Faar, Grise og Gæs, saa kunde de gaa over hele Lodden.

KULSVIDNING. Inden vi forlader Arbejdslivet, maa vi se lidt paa Kulsvidningen, der var en betydelig Del af mange Landboeres Næringsvej og saa almindelig, at den gav Nordsjællænderne Navn. Jeg skal

MILEN STABLES

her gengive, hvad Rich. Bondesen, Faurholm Mark, har skrevet til mig derom.

Efter at en kongelig Befaling til Bønderne om Kulsvidning var blevet ophævet i Slutningen af det syttende Aarhundrede, var Kulsvidningen i det følgende Aarhundrede ret sjælden. Efter Udskiftningen tog den imidlertid atter til i Nordsjælland i Egnen om Gribskov, og her udskilte sig efterhaanden af Befolkningen den særlige Kulsvierrace, hvis væsentlige Indtægtskilde var at svide Kul. Her skal fortælles lidt om dette. En Betingelse for Kulsvidningen var, at Kulsvieren havde rigeligt med Brænde, men det vidste han ogsaa at skaffe sig. Ved Auktionen om Foraaret købte han tre eller fire Bunker Brænde, mest Gran, og saa kørte han Brænde hjem hele Aaret, til næste

Auktion, og det gik som oftest godt. Brændet blev savet i Stykker paa en Alens Længde og flækket, og naar det havde ligget og trukket Tørre i nogen Tid, var det tjenligt til Svidning. Lad os se, hvorledes det

MILEN BRÆNDER

gik for sig. Der var først Milestedet med Plads til seks, syv Miler. Jorden var dækket med et tykt Lag *Kulster* fra tidligere Svidninger, desuden var Pladsen saa vidt muligt omgærdet med et Hegn af flettet Granris, for at der kunde blive Læ for Vinden. Her byggede Kulsvieren saa sine Miler. En lille Bunke tørre Splinter og Spaaner blev lagt i Bunden, og udenom blev Brændestykkerne stablet kegleformigt op, det ene Lag uden paa det andet, dog blev der i den ene Side holdt en Kanal aaben til Tændingen, hvorfor der ogsaa dær blev lagt lidt Spaaner. Naar Milen havde faaet en passende Størrelse, halvtredie eller tre Alen høj, blev den dækket til med Jord og Kulster paa nær et lille Trækhul i Toppen. Saa skulde Milen tændes, en Brand blev stukket til Spaanerne i Kana-

len, gennem hvilke Ilden hurtigt forplantede sig til Bunken i Midten og derfra bredte sig ud i Brændet. Men der skulde passes godt paa, Ilden maatte ikke brænde med klar Lue, da Brændet saa vilde blive til

MILEN SLUKKES

Aske, den maatte kun ligge og gløde. Trækket i Kanalen skulde derfor stadig reguleres, hvad der skete ved, at man gjorde Aabningen større eller mindre, eftersom Ilden var for svag eller for stærk. Ligeledes maatte man have Øje med Milens Sider, da det kunde hænde, at der kom Hul i Kulsterlaget, saa Ilden slog igennem og slog ud i Lue. I det hele taget fordrede Milerne omhyggelig Pasning baade Dag og Nat, man skiftedes derfor til Vagten, et Par Stykker i hvert Hold, Børnene maatte være med, baade Dreng og Piger, saa tidlig de kunde bruge en Skovl.

Efter et Par Døgn's Forløb var Milen gennembrændt og skulde saa slukkes. At bestemme det nøjagtige Tidspunkt herfor krævede lang Erfaring. Man lukkede for Trækket ved at dække Kanalaabningen og

Aabningen i Toppen til med Jord, og lidt efter lidt slukkedes saa Gløderne. Kulsterlaget blev nu fjernet og Milen splittet ad, de enkelte glødende Stykker, som var tilbage, blev revet fra, og Trækullene sorteredes, da der altid var nogle Stykker tilbage i de yderste Lag, som ikke var brændt. Tilbage var nu at fylde Kullene i Sække og befordre dem til København.

Kulsvidningen maatte naturligvis sætte sit Præg paa Udøverne. Sorte og smudsige var de altid i Ansigt og paa Klæder af Kulstøv og Røg, og desuden havde de fleste af Naturen den mørke Lød, som var en Arv fra Forfædrene. Og ingen følte Særpræget mere end Kulsvieren selv, naar han om Natten, medens andre Godtfolk sov, gik sin Vagt ved Milerne; Nattevinden bar den sorte svidende Røg i tætte Bølger ned over Moserne og Engene, og Skoven, den store tætte Grib Skov, laa dyster og dragende, fuld af Mystik, Skoven, som havde gjort ham til det, han var, Kulsvier og Skytte, lidenskabelig Skytte. Og saa kunde det hænde en Nat, naar Maanen lyste tilpas, at han fik sin Bøsse med det lange Løb frem fra en Krog i Milestedet og med et forklarende Ord til sin Makker forsvandt langs Hegn og Diger ind i Skoven, og det kunde hænde sammē Nat, at Skovfogden, naar han vendte sig i Sengen, hørte et Skud eller to, og at han næste Morgen fandt Blodspor, thi Kulsvierens Bøsse fejlede sjældent. Saadan et lille Dyr kunde saa rart ligge paa Bunden af et Kullæs, Vildthandleren i København spurgte aldrig efter, hvor Dyret var skudt.

Man forsøgte at gøre Jagt paa „disse fordømte Krybskytter“, men som oftest uden Resultat. Raa og ubændig som Kulsvieren var af Temperament, satte han alle Hensyn til Side, naar det kom dertil. Her skal fortælles om Udfaldet af en saadan natlig Krybskyttejagt i Grib Skov for en tresindstyve Aar siden.

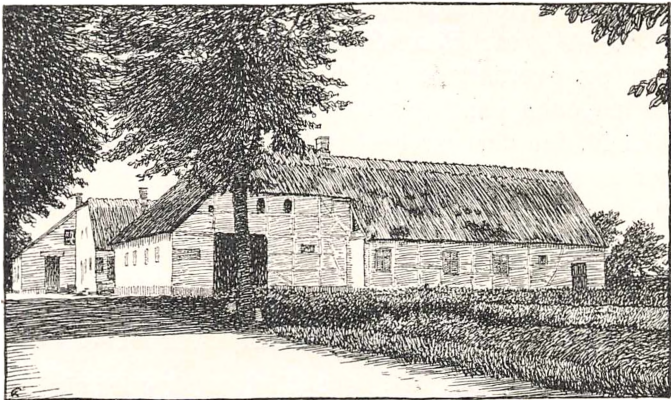
En Skovfoged Bruhn, som boede i den sydvestlige Del af Grib Skov, havde et Par Nætter i Træk faaet sin Søvn forstyrret af Bøsseskud i Skovfogedgaardens umiddelbare Nærhed. „Det er dog for galt,“ tænkte han, „det maa der sættes en Stopper for.“ Han aftalte derfor med et Par Skovløbere om at give Møde næste Nat paa nærmere angiven Tid og Sted. Den ene af dem hed Markus, han var erfaren i Tjenesten og fraaadede Skovfogeden Foretagendet, men denne stod fast paa sit. Han skulde, saa bandede han, nok vise Krybskytterne, at de skulde komme til at lade hans Dyr være i Fred. Naa, Natten kom, Skovfogden og hans Folk havde anbragt sig i Udkanten af Skoven ved en Mose, hvor de ventede, Krybskytterne skulde komme, og de kom ogsaa, listende langs Skovkanten paa den anden Side Mosen, først een, saa een til . . . Skovfogden stod paa Sprang . . . saa en tredie og fjerde, alle sammen bevæbnede med Bøsser. Skovfogden gik tilbage i Hvilestilling, mens han smaa-bandede mellem Tænderne. „Naa, Hr. Skovfoged“, sagde Markus, „ska' vi saa ta' dem?“ „Vi skal Fanden, skal vi“, svarede Bruhn, „lad os hellere gaa hjem og sove“. Og dermed var den Krybskyttejagt til Ende.

Et Karaktertræk hos Krybskytten var hans Hang til Brændevin og Slagsmaal, i Kroerne og paa Landevejen er udspillet mange drabelige Scener, ligesom Kulsviernes forrykte Væddekørsler fik skikkelige vejfarende til at ryste af Skræk. Betegnende er en Sang, som jeg i min Barndom hørte Kulsvierne synge:

Vi Kulsvierdreng, vi Kulsvierdreng,
vi arbejder haardt i det sorte Kul.
Vi vil ikke bære Laser,
vi vil solde, vi vil solde,
vi vil være frie Mænd,
og ingen skal tumle med en Kulsvierdreng.

Mod Slutningen af Aarhundredet, da Kulbrændingen gik over til at blive industrielt, blev Kulsviernes Antal færre og færre. Nu er der kun et enkelt Sted, der brændes Kul. Kulsvieren og hans Arbejde er gaaet over i Historien.

HANDELSLIV

EFTER at vi nu har omtalt det almindelige Arbejde, som Landsbylivet medførte, skal vi se, hvorledes Folk i ældre Tid kom af med de Varer, som de havde frembragt. Korn, Smør og Flæsk blev solgt paa Torvet, men man nøjedes ikke altid med at køre til Helsingør eller Hillerød, som oftest kørte man til København, hvor den største Afsætning naturligt fandtes. Fra disse Købstadture skal en Del forskellige Træk berettes. Gaardejer Jens Mortensen, Sigerslevøster, har fortalt mig en Del om disse lange Ture. Hans Far og Bedstefar havde Gaarden i tilsammen 107 Aar. Faderen, Niels Mortensen (1829—1908), var en meget haardfør Mand. Han var over halvfjerds, inden han brugte Underbenklæder og Vanter, og naar han kørte til København, havde han ingen Overfrakke paa, en ekstra Bindeærmetrøje uden over Vesten, det var det hele. Kunde de ikke holde Varmen, naar de sad paa Vognen, sprang de af og bankede Armene. Naar de skulde til Kø-

benhavn med deres Produkter, kørte de hjemme fra Kl. 4—4½ om Eftermiddagen, bedede lidt i Farum Kro og overnattede i Søborghus Kro, det vil sige, de laa oven paa Læset og sov, meget blev det dog ikke til, for der var bestandig Uro. Jens Mortensen, der er født 1877, har ogsaa kørt ind med Halm og Hø, de solgte det paa Halmtorvet, hvor de var tidlig om Morgen. Niels Mortensen fortalte, at de ofte var i Konflikt med *Tørvegnierne*¹⁾, som kørte i lange Rækker. Det hændte hele Natten, men mest hen paa Morgenstunden. Tørvegnierne vilde ikke køre til Side, og de andre skulde skynde sig paa Torvet. Saa blev Pisken brugt, og det blev til Slagsmaal. Naar de blev færdige med Torvet, kørte de hjem, de naaede gerne hjem i Mørkningen. Der gik altsaa kun een Dag, men der var ikke Tale om at sove længe næste Morgen. Var det om Sommeren, maatte de op Kl. 4. Hos Niels Mortensen blev de ved til Kl. otte, men sine Steder kunde de blive ved til baade ti og halvelve. Man kunde høre dem paa Sædstykket, men ikke se dem. — Det var usikkert at færdes dengang, og især naar Folk kom fra København, thi saa vidste man, at de havde Penge. Engang da Niels Mortensen kørte hjem, sprang pludselig en Mand op i Vognen og greb fat i Tømmen: „Har du Penge, Niels Morten?“ „Ja, gu' har jeg Penge“, svarede Niels Mortensen og smak ham en med Pisken, Hestene en til og saa af Sted. Han var meget stærk, han kunde løfte en Tønde Rug paa sig den Vinter, han gik til Præsten. Det har en gammel Husmand fortalt. —

Med Hensyn til Niels Mortensens Haardførhed skal dog bemærkes, at den næppe var helt almindelig.

1) Tørvebønder, der paa Grund af deres Læs maatte køre langsomt, hvilket udtryktes ved, at de *gned*.

Folk havde ofte Overtøj paa, naar de var ude at køre om Vinteren. Mændenes Overtøj var en *Chenille*, en Frakke med et Par Slag paa. En Chenille havde sikkert en stor Del af de velstillede Bønder paa. At de haardføreste og de mindst velstillede klarede sig uden Overtøj, er en anden Sag.

Med Hensyn til Tørvegnierne skal jeg fortælle et lille Træk, som en Mand fra Horns Herred har fortalt mig. Min Bedstefader — fortæller Manden — skulde engang til København med Furage fra Godset (Jægerspris), men saa var der en Tørvebonde, der gned foran. Han sad, som han sov, men Bedstefar opdagede, at han var vaagen nok, for hver Gang, Bedstefar holdt til Venstre, holdt han ogsaa til Venstre, og holdt han til Højre, holdt Tørvebonden ogsaa til Højre. Vejene var meget smalle, saa det var ikke let at køre om ved hinanden. Nu havde Bedstefar fire brogede Heste for, det var et dejligt Forspand, og saa satte han Fart paa og kørte omkring, men Vognen tog fat i Tørvelæsset, saa det og Bonden røg lige i Grøften. „Men paa Tilbagevejen skulde jeg ikke ind i nogen af Kroerne“, fortalte Bedstefar. —

Tørvestrygning var iøvrigt i flere af Amtets sydlige og sydøstlige Sogne en stor Indtægtskilde, og Salget foregik mestendels i København. Rich. Bondesen fortæller efter sin Bedstemoders Fortælling om Tørvesalget fra Bloustrød i ældre Tid. Naar Sæden var i Hus og Efteraarspløjningen til Ende, begyndte Kørselen med Tørv til København, man kørte som Regel to Gange om Ugen og gerne med to Vogne. Den ene Vogn kørtes da af Husbonden selv, den anden af Karlen eller, hvad der ofte var Tilfældet paa mindre Gaarde, af Pigen. Tørven var i de fleste Tilfælde forudbestilt. Disse lange Ture med tunge, faste Vogne

kunde ikke gøres ud i et. Man kørte hjemmefra om Aftenen, og naar efter et Par Timers Kørsel den første Kro var naaet — for de Bloustrød Bønders Vedkommende Rudersdal —, holdt man Hvil. Hestene blev sat i Stald, og Kusken tog sig en Lur paa en tre, fire Timer. Saa fortsatte man igen til en af Kroerne nærmest København, hvor Hestene fik et Foder, og man selv nød sit medbragte Ost og Brød med et Par Snapse til af Kromandens Brændevin. Dette Ophold var af kortere Varighed, og naar Dagen gryede, rullede man ind ad Byporten. Her maatte man dog standse og gøre et lille Ophold for at „sise“. Naar Bonden saa havde faaet afhændet sine Tørv, kørte han hen i en Gæstgivergaard, hvor hans Heste fik et Foder og han selv et Par Mellemmader. Her traf han ogsaa Venner og Bekendte, han spurgte Nyt og fik sig maaske tillige et Slag Firkort. Tiden for Hjemkørselen blev ogsaa fastsat, thi det var bedst at køre i Følge for at klare sig for det Røverpak, der holdt til i Gels Skov og Rudersdal Skov. I Række kørte saa Bønderne tilbage, hver siddende oven paa sit Møglæs, man havde nemlig gerne et Læs Gødning med tilbage fra København. —

Om Tørvekørselen fra Stutterup skriver Husejer Hans Hansen til mig, at Tørvene dærfra var meget efterspurgt. Som Regel gik der to Vogne ind til Byen tre Gange om Ugen. Efter de gamles Fortællinger kunde der være hele Rækker af Tørvevogne her ude omkring fra Hørholmegnen. Tit og ofte baade drak og sloges de paa Københavnsvejen. Det var gerne Bønderne fra Hørsholm og Bønderne fra Københavns Distrikt, der skulde i Totterne paa hinanden. Om dette Uvenskab handler en gammel Vise fra 1786. Den er paa 14 Vers. H. Hansen anfører de to første.

Mel. : Er Kultorget rent og net.

Til Torvs i Dag vi kommen er,
 Frokost skal vi have.
 Kulden gør det, at enhver
 Faar lidt i sin Mave.
 Jeg en Sopken drikke kan,
 Saa gjør og min Sidemand.
 Drikker han det ikke ud,
 Slaar jeg ham paa Snuden.

Stop, Per Nilen, tror du ej,
 Jeg en Taar tør tage!
 Vi kjør begge ad en Vej,
 Mosten vil jeg smage.
 Hirschholms Bønder drikke kan
 Brændevin som klaren Vand.
 Trods det Kjøbenhavns Distrikt
 Drikke vi vor Sopken.

— — —

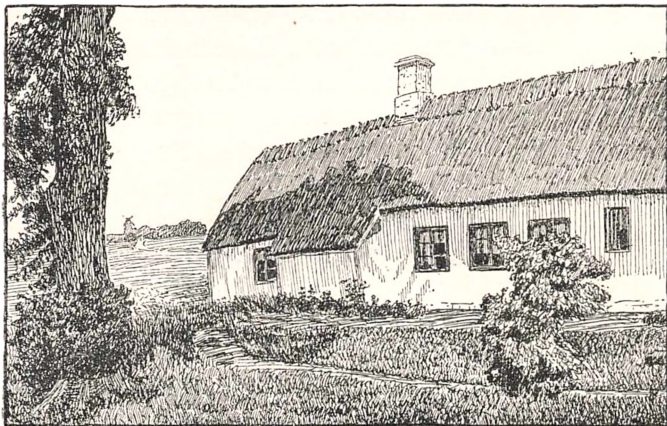
Et Eksempel paa, hvordan det kunde gaa til paa disse Ture, skal berettes her. Engang, da de bedede i Rudersdals Kro, kom der en Kulsvier ind, svirende var han — det var han altid, og han havde faaet Kullene godt betalt; han havde en stor Lærredspose fuld af Sølvpenge. De stod ude i Rejsestalden og talte om, at de kunde ikke faa Pengene til at slaa til. Saa kom Kulsvieren til: „Kan Pengene ikke *slaa til*? Det er Løgn!“ og han hiver Posen op af Inderlommen og slog Staldkarlen lige i Panden, saa han faldt om paa Stenbroen, Posen revnede, og Pengene trillede til alle Sider. De var mange om at samle op, og han fik ikke ret mange af dem selv, for der var ingen og kunde lide ham.

Om en ejendommelig Københavnstur fortæller Frk. Eva Danielsen følgende efter sin Farmoders Fortælling. Farmoder var født 1833, og hun var en 14—15 Aar, da hun første Gang var i København, det maa

altsaa have været 1847 eller 48. Hun og hendes Broder skulde køre derind med Hest og Vogn for at besøge deres Morbroder, og da de for en Mand i Hundested skulde have nogle Aal med, som Morbroderen skulde sælge for ham paa Torvet, maatte de køre hjemmefra Aftenen før. Aalene havde de i Sække og ikke som nu i Kasser. Alt gik godt, indtil de kom et godt Stykke paa den anden Side af Rudersdals Kro, da knækkede Vognakselen for dem — Akslerne var jo dengang af Træ. De maatte saa læsse Aal, og hvad de ellers havde, af Vognen, og de fik da udbedret Skaden ved at lægge et Stykke Træ langs ad Akselen og surre et Stykke Reb udenom. De fortsatte derefter Kørselen, men det gik kun langsomt, saa de naaede ikke København til Tiden, og Morbroderen, som ventede dem, kunde ikke begribe, hvor de blev af. Han gik da op i Runde Taarn for at se, om de ikke var i Sigte, og dær saa han Køretøjet komme ude ved Flaskekroen, og paa Kørselen kunde han skønne, at Akselen var knækket. —

Om Torvehandel i Hillerød, som iøvrigt allerede er omtalt, har afdøde Partikulier Jørgen Jensen fortalt mig følgende. I ældre Tid kørte mange til Hillerød og holdt paa Torvet, det var Folk fra Vejby, Holløse og mange andre Byer deropad. Ud for *Tøbs Dam* (Tibberup Dam) ved Grib Skov holdt de og bedede. En Torvedags Morgen kunde der holde en hel Række Vogne, Hestene havde Muleposer paa, og Pægleflasken gik rundt. Naar de saa var kommet i Ydersiden af Skoven, saa kan det nok være, at der blev Luft i Vognene. Ved Juletider holdt de langt ned ad Slotsgade, der var ikke Plads paa Torvet. Der var Snyderi baade med Maal og Vægt i Hillerød. Naar Sæden blev baaret op paa Loftet, var der to Mænd til at styrte af, de satte Sækken i

Tønden og saa lige til Vejrs, og saa sank det godt til Bunds. Der var en halv Snes Prangere foruden Slotsmølleren og nogle Købmænd, der ogsaa købte Korn. En Del af Prangerne handlede desuden med

GAMMEL GAARD I DAUGLYKKE
Tegning af Niels Jokum Termansen.

Flæsk, og naar de saa vejede paa Lispundssiden af Stangvægten, hvor hver Skure var to Pund, kunde der nemt træffe at blive to Pund mindre, end der var.

Salget i Tønder gav ofte Anledning til alvorlige Stridigheder. I Midten af Tresserne var en Gaardmand fra Store Hagelse i København med et Læs Kartofler til en Mand, men denne var ikke tilfreds med Maalet og gav Tønden et Spark, for at Kartoflerne skulde synke bedre sammen, men paa den Maade kunde de aldrig faa det til at passe med Maalet, herover opstod Uenighed, og Manden fo'r løs paa Gaardmanden, der maatte i Gulvet, til Trods for, at han var meget stærk. Køberens Fæller skyndte sig at smække Portene i, saa skulde der jo rigtig ske noget, men Politiet kom til, og Køberen maatte slippe sit Tag. Men idet Bonden rejste sig op, gav

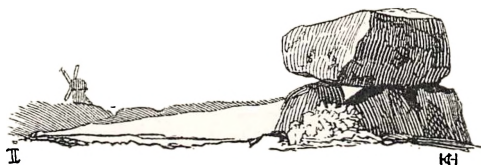
han Manden saadan en i Hjertekulen, at han væltede om og kunde ikke faa Vejret. —

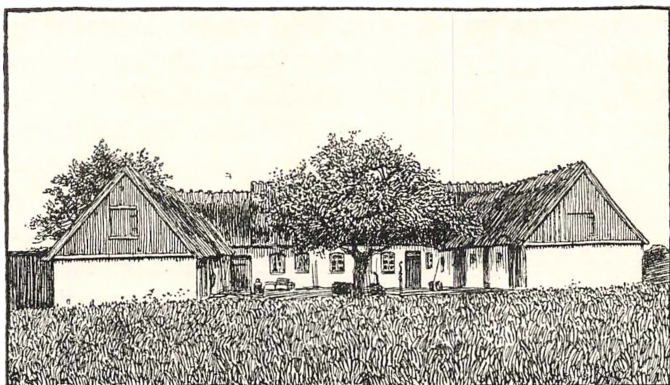
Vi vender tilbage til Jørgen Jensens Fortællinger. Ogsaa han havde prøvet at torve i København, og det var endda ikke mere end en tredive Aar siden. Jørgen Jensen og Hans Jensen, Ebberholtsdam, lagde sammen om at køre ind med *toletre* (to, tre) Grise og en Del Ænder. De kørte hjemmefra Kl. 10 om Aftenen, og da de kom til Bloustrød Kro, skulde de ind at hvile sig lidt. Det var Fredag før Jul, og der var fuld af Folk, der ogsaa skulde torve. De sad paa Bænke, og de laa paa Gulvet. Nogle skulde ind med Juletræer, der holdt hele Læs udenfor. Vi fik os en Bid Brød og satte os paa en Bænk og lænede os tilbage og sov. Kl. 2 blev der Røre derude, og vi kom saa atter paa Vognen. Da vi naaede Gels Bakke, var der saa lang en Række af Vogne, at den naaede helt op paa Toppen. — — Det er forstaaeligt, at Vognene især i gamle Dage var meget interesserede i denne meget lange Bakke. Der fortælles saaledes, at Vognene, naar de kørte op ad Bakken, sagde: „Vi hjælpes ad! Vi hjælpes ad!“ Men naar de kom tilbage med den tomme Vogn og kørte ned ad Bakken, sagde Vognene: „Hver hytter sig! Hver hytter sig!“

Naa, men vi maa tilbage til Jørgen Jensens Fortælling. Vi havde ikke stort Læs, men vi maatte skrue os op ad Bakken for at komme omkring dem. Vi kørte saa ind til Vibenshus og fik en Kop Kaffe, mens Hestene fik et lille Foer. Da vi kom ind ad Byen til, havde vi straks en Flæskesjover, som vilde bære, naar vi havde solgt. Man kunde daarlig faa solgt og vejet, før han nappede Grisen og løb med den. Vi kom ind lige til Lysningen, mellem syv og otte saadan noget, de holdt parat i alle Gader for

at faa Plads paa Torvet. De skulde holde i lige Rækker, saa der kunde gaas foran Hestene og bag ved Vognene, og kørte de ikke ordentlig ind, saa vupti ud igen og ind i næste Række. De holdt oven for Springvandet paa Gammel Torv, men Slagterne holdt nedenfor. — —

En Mand, som er blevet overflødig, er den forhen noksom kendte Hønskræmmer. Om ham fortæller Lars P. Olsen, hvordan han med sin Kurv gik fra Dør til Dør og købte Æg i Snesevis. Desuden kørte han omkring og købte Fjerkræ og hjemmeslagtede Svin. Naar han saa havde samlet sig et Læs, kørte han den lange Vej til København for at faa afhændet sine Varer. Paa Hjemvejen var der bedre Tid at bede i Ballerup Kro, og kom der nu en Flok Handelsmænd sammen, kunde der jo nok blive slaaet et lille Slag, saa det varede lidt længe, inden Hønskræmmeren kom af Sted hjemad. Efter en saadan Tur spurgte Konen, hvor Manden dog blev af. „Jo“, svarede Manden, „Kongen var i Ballerup, og jeg skulde blive at se ham“. Konen fandt Undskyldningen fyldestgørende, det var ikke gaaet op for hende, at det var Kongen i et Spil Kort. Samme Mand var engang kørende i København med Sæd. Da han kommer ind i Gaarden, hvor der skal læsses af, siger Gaardskarlen til ham: „Hvad er det, du har i Dag?“ „Det er Rug“, siger Manden. Karlen føler paa Sækken: „Det er jo Havre“. „Hyss, snak ikke for højt om det“, siger Manden, „Hestene maa ikke vide, jeg sælger Havre“.

SLUTNING

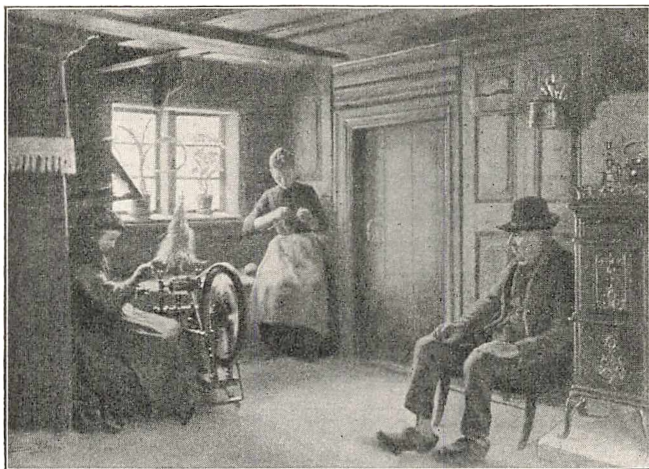
DENNE BOG handler om Arbejdet i gamle Dage. Dengang var Arbejdet Slid og Slæb, men der var til Gengæld Rytme i Leens Hug og i Plejlens Slag. Der var større Selskabelighed over Arbejdet, dels i den Forstand, at en Flok Mennesker fulgtes ad i Arbejdet, og dels saaledes, at der efter et særlig haardt Tag blev holdt en lille Lystighed. *Klinegilder*, *Brydegilder* og *Kartegilder* er forsvundne, fordi deres Aarsag ikke findes mer, og *Høstgildet* er stærkt paa Gled, for Høsten er ikke strængere end andre af Aarets Tider. Man kunde mange Ting i gamle Dage, ethvert respektabelt Mandfolk var halv Husflidsmand, halv Haandværker. Derfor blev alt saa personligt præget. Betragter man tyve Bordendesskabe, finder man ikke to ens. Det samme gælder selv de jævreste Redskaber. De gamle havde Forkærlighed for stærke Farver, især Rødt og Grønt og Blaåt. Ser man f. Eks. paa *Bakken* Side 90, har man et Vidnesbyrd om de gamles Sans baade for

Form og Farver. Hvad den Slags Bakker, der kendes rundt om paa Sjælland, har været brugt til, ved man iøvrigt ikke. Nogle siger, at den var Brødbakke ved Festerne, andre, at Kvinderne havde Garnnøgler i den, og en Kone nede paa Stevns fortalte mig, at hendes Moder havde den staaende øverst i sin Kiste, og at sammenlagte Silketørklæder opbevaredes i den. Hvad der er det oprindelige, er altsaa uvist, men dens Brug har i Mands Minde været skiftende og usikker. — Sparsommelige var de gamle over al Maade, men ganske vist gjorde de en Dyd af Nødvendighed. De havde ikke valgt deres Livsvilkaar selv, ligesaa lidt som vi vore. De var som vi „Børn af Tiden“. De knappe Kaar gjorde opfindsom. Se blot paa en saa fiffig Indretning som *Baandvimsen* Side 104. Om Skaftet er der et Rør. Mens en tager fat om dette, stikker en anden en Lok Halm ind i Krogen over Snoren, og idet den første begynder at „vimse“, snurre Krogen rundt, øger den anden Lokken, som nu snoes til Baand.

Hvor meget er der nu tilbage af alt dette gamle? Der er langt mere, end man skulde vente. Nordsjællænderen er af Natur konservativ, han har forstaaet at bevare. Derfor findes der i mange Hjem ikke blot dejlige gamle Klædningsstykker og Kister og Skabe af Egetræ med Kranse af røde Roser paa, men der er ogsaa blevet mangfoldige Ting tilovers til det af *Nordsjællandsk Museumsforening* oprettede *Nordsjællandsk Folkemuseum*. Alle de i denne Bog afbildede Genstande med Undtagelse af et Par Byhorn tilhører Museumsforeningen, og en meget stor Del igen er fra Lille Ravnebjerghus.

Af gamle Stuer er der vel næppe nogen tilbage, der har hele den gamle Form med Omhængsseng og Bilæggerovn, mens der er mange Steder, hvor Bord,

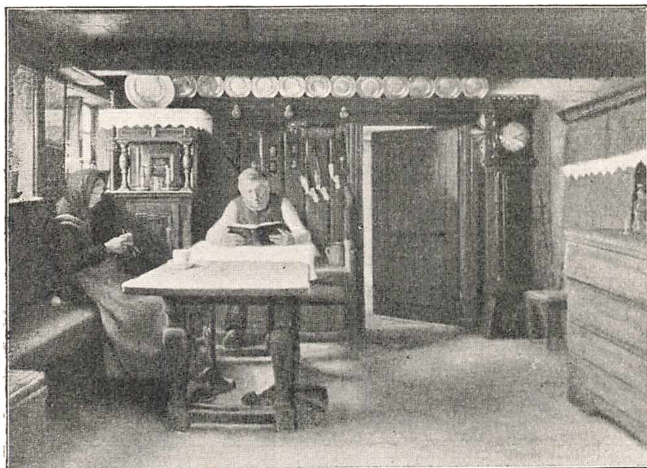
Bænke og Bordendesskab findes. Jeg har søgt at samle saa mange Billeder af gamle Stuer som muligt, og paa disse Sider ser man to Billeder fra den gamle Stue paa Gaarden Rosenholm i Gørløse. Gaarden

STUE PAA ROSENHOLM

er solgt, men de fleste af de gamle Ting er endnu i Familiens Eje. Side 84 og 85 ser man de to Sider af en Stue, der eksisterer den Dag i Dag, og som har sit gamle Præg over sig endnu. Stuen hører til det Side 82 afbildede Afbyggersted i Frelslev, som tilhører Jens Jensen. Stuen har Teglstensgulv, Panelværk og først og fremmest de gamle Omhængssenge. Disse findes dog endnu i Brug — eller staar i alt Fald opredte —, her og dær, men jeg har ingen set, hvor Sengetøjets Anbringelse er saa korrekt gammeldags som her. Naar Sengen er redt, er Overdynen, som man ser, trillet sammen og lagt i Midten for at højne op, et løst Stykke af samme Slags som Omhænget er lagt ovenpaa og naar helt ned til Jorden, oven paa det igen er der lagt en eller flere

Pyntepuder med forskelligt Mellemværk i Betrækket. Pudebetræk brugtes ikke paa anden Maade i ældre Tid, idet Hovedpuderne nemlig laa under Underlagnet og derfor ikke behøvede noget Pudebetræk.

STUE PAA ROSENHOLM

Kan det siges om de gamle Stuer og om Bohave og Redskaber i det hele, at det var stærkt personligt præget, saa maa det tilføjes, at Stuer og Møbler altid var i samme Stil. De gamle havde netop en fælles Stilsans, som vor Tid ikke ejer, og denne Stilsans fandtes i tilsvarende Styrke i Forholdet Mand og Mand imellem og blev her til Tradition og Moral. Nu kan man i Hundrede Stuer finde Møbler, lavet paa samme Fabrik, men uden at der alligevel over de Stuer er noget som helst Fællesskab i Stil.

Naar jeg nu slutter dette Værk, er det ikke med udelte Glæde. Det er ikke det, at der kan være Mangler og Fejl ved det Stof, der er behandlet —

skønt det er der ogsaa —, men det er mere det, at jeg saa langt fra har faaet alt det med, jeg gerne vilde, men det var umuligt. Men desuden har jeg maattet udelade hele Afsnit, jeg gerne vilde haft med. Folkeminder og Kulturhistorie lader sig overhovedet ikke udtømme. Jo mere man finder, des mere ser man, der er tilbage. Det er ikke uden Vemod, man gør den lagttagelse. Da jeg for halvfjerde Aar siden gennem Pressen forelagde min Plan for Nordsjællænderne, gik den ud paa, at jeg vilde udgive fire Bind paa 135—40 Sider hver. Den Beregning gik straks i Stykker, idet første Bind blev paa 174 Sider, og siden har jeg yderligere udvidet. I Stedet for fire er der blevet fem Bind ud af det, og hver af Bindene er adskilligt over to Hundrede Sider i Gennemsnit. Med Billedstoffet er det gaaet ligedan. Oprindeligt tænkte jeg mig en Snes Billeder i hvert Bind, men der er blevet en halvtreds, tres i Gennemsnit. Naar en saadan Udvidelse overhovedet har ladet sig gøre, skyldes det to Ting. Først skyldes det Nordsjællændernes meget store Interesse for Planen. I Løbet af fjorten Dage efter Offentliggørelsen af Planen havde der indmeldt sig over 600 Subskribenter, og i to Maaneder steg Antallet til 800, for Tiden er der ca. 1200. Jeg skal aldrig glemme den Glæde, som denne store Tilslutning skaffede mig. Den Merindtægt, som Stigningen i Subskribenttal har bragt, er anvendt til Udvidelse af Værket. Den anden Aarsag til Værkets Billighed er den, at jeg selv har ladet det fremstille, og dette er paa Grund af forskellige særlige Omstændigheder sket paa en billig Maade. Alligevel bliver dette Bind betydelig større, end det økonomisk kan taale, og man vil derfor forstaa, at det var aldeles ugørligt at medtage mere Stof. Adskillige Skildringer havde jeg ønsket at tage med, men naar

Subskribenterne har faaet over halvanden Gange saa meget Stof og flere Gange saa mange Billeder som oprindeligt planlagt, haaber jeg, de vil være tilfredse. Jeg kunde sagtens have medtaget en Omtale af Fiskerliv, Haandværkere, Embedsmænd, Krybskytter, Nordsjællandsk og meget mere, hvis jeg var gaaet over det hele med en Harefod, men det har jeg ikke ønsket. Da jeg kom ind i dette Arbejde, greb det mig med en Lidenskab, saa at jeg lovede mig selv, at denne Skildring af det gamle nordsjællandske Bondeliv skulde blive saa grundigt gjort og saa festlig udstyret, som jeg evnede det, og det Princip har jeg fulgt til Dato. Vil Nordsjællænderne ogsaa i Fremtiden slaa Følge, som de har gjort hidtil, haaber jeg at kunne bidrage adskilligt mere til at gøre den nordsjællandske Kultur kendt for den unge Slægt her og for vore Landsmænd i andre Dele af Landet.

Før jeg slutter dette Bind, vil jeg gerne bringe alle dem, der har hjulpet mig — og det er mange —, en varm Tak for „godt Compagni“. Jeg takker først de mangfoldige Meddelere, som har sendt mig Skildringer eller fortalt for mig. De ved ikke, hvor megen Glæde de har gjort mig. Dernæst takker jeg alle dem, der har næret Interesse for dette Arbejde, i Særdeleshed dem, som har lagt sig i Selen for at skaffe Subskribenter. Jeg har altid betragtet dette Foretagende som en Art Andelsselskab, og selv om en saadan Betragtningssmaaede nødvendigt medfører Skuffelser, giver den ogsaa store Glæder. Jeg takker især alle dem, der har forstaaet dette Værks Maal. Med Hensyn til Værkets Indhold har jeg i alt væsentligt kun tilsigtet at give en Skildring, ikke saa meget en Karakteristik. Dels er en Karakteristik af mindre Værd — baade folkeligt og videnskabeligt — end en nøgtern Skildring. Karakteristikken kan nemlig altid

fremkomme, blot der er Skildringer nok at bygge den paa, men Skildringerne kan kun fremkomme, naar der er Kilder nok, og Kilderne bliver færre Dag for Dag. Derfor haster det stærkt med Skildringerne, hvad man især mindes om, naar den ene efter den anden af ens gode Meddelere afgaar ved Døden.

Med Hensyn til den sproglige Form kan jeg sige, at jeg saa nøje som muligt har søgt at fastholde de forskellige Fortælleres nordsjællandske Sprogtone.

Af Enkeltmænd vil jeg først af alle takke *Kr. Kongstad*. Hans Tegninger taler for sig selv, men er der over dette Værks Form en Smule Skønhed og Stil, da er Æren Kongstads. Direkte har han staaet mig bi med Raad og Daad, og hvad jeg nu ved om Bogfremstilling, det har jeg altsammen lært af ham. Dernæst fortjener *Frederiksborg Amts Avis' Bogtrykkeri* og dets Driftsleder, *M. Hansen*, en varm Tak. Hr. Hansen er gaaet op i dette Arbejde med en meget stor Interesse, og med Energi og Punktighed har han ført det igennem.

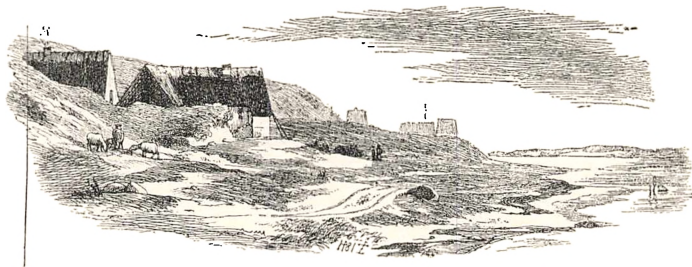
Med Hensyn til Indsamlingen af Stoffet takker jeg den stedlige Presse, uden dens Forstaaelse og Støtte var dette Arbejde aldrig blevet gennemført. I Særdeleshed takker jeg Redaktørerne *Holger Bernild*, *Nordsjællands Venstreblad*, og *Lavrids Hansen*, *Frederiksborg Amts Avis*, gennem hvis Blade jeg har hentet saa meget værdifuldt Stof hjem til mine Samlinger.

De to unge Kunstnere *Niels Jokum Termansen* og *Peder Bang Termansen*, der foruden forskellige Bygninger har tegnet alle de afbildede Genstande i dette Bind, takker jeg for venligt Samarbejde. Lærer *Jakob Nielsen*, der i længere Tidsrum har været min Assistent og som saadan hjulpet til med Korrekturlæsning,

ligesom han i det væsentlige har udarbejdet Navne- og Sagfortegnelsen, fortjener ogsaa en Tak.

Økonomisk Støtte har dette Bind faaet gennem et Tilskud fra *Frederiksborg Amtsråd*. Jeg bringer herfor min bedste Tak. —

NOTER

Med Hensyn til de fire første Bind af dette Værk er der forskellige Rettelser, jeg kunde ønske at foretage. I første Bind, „To Nordsjællænderes Erindringer“, Side 140 staar: „. . . grønsaltet (d. v. s. gransaltet, lidet saltet, Flæsk . . .“ Det er ikke rigtigt, grøn er ikke her en Udtaleform af gran-, men er ligefrem grøn i Betydning af frisk. I 1. Bind meddelte jeg, at jeg i Værkets Sagfortegnelse vilde anføre, hvilke af de af Handelsgartner Niels Pedersen anførte Navneord der var Hankønsord, og hvilke der v r Hunkønsord. Da det imidlertid efter den Plan, jeg nu — flere Aar senere — har lagt for Udarbejdelsen af nævnte Fortegnelse ikke lader sig gøre at faa Ordene med dær, anbringer jeg dem samlet her, hvad der for sproginteresserede formentlig vil være nok saa praktisk. Det efterfølgende Tal betegner den Side, hvor Ordet staar i 1. Bind.

Hankønsord: in Balancekniv 132, Blaartot 132, Blær 133, Bordendesbænk 131, Bugtold 154, Bulle 146, Delekniv 140, Døvel 141, Gaante 144, Gandekovs 154, Gebursdag 148, Gjøvingfuld 138, Gumling 141, Handelin 137, Handlanger 127, Handled 127, Ildbrønd 140, Karstol 129, Knotting 152, Kovsebrog 154, Krøns 127, Krønsevogn 150, Kviebæls 133, Lejle 142, Love To 137, Lysepind 136, Manglestok 132, Mukkert 141, Mælkekrøns 136, Narreskovs 154, Nokke 132. Pundtærsker 137, Rostestav 129, Seløv 141, Sesæd 141, Skorsten 129, Skærespade 141, Skættelod 152, Spilbom 139, Stampemur 128, Stikkespade 140, Strenggang 143, Sødgrød 140, Tavleskilling 148, Tivin 127, Tordensten 135, Tossekovs 154, Trefutting 130, Træsko 147, Tvesdyrt 143, Vinduesbænk 131, Øltrat 130.

Hunkønsord: Aalen 130, Agerhøne 143, Blaarkrække 132, Blæire 133, Bordskive 131, Bralke 156, Broning 129, Bryde 152,

Brøndhage 127 Brøndvippe 139, Brøndsvøbe 139, Brøndstøtte 139, Bøn under Korset 147, Dræet 152, Ellese 157, Fedtenonne 140, Gamme 133, Gresle 130, Grue 130, Horrenvind 146, Hovedkegle 135, Humleurt 130, Hundestakke 135, Julerente 148, Klippe Halm 138, Kobberkrukke 132, Korsstue 110, 117, Krække 132, Lude 117, Læd 128, Læssemød 121, 143, Maarne 138, Malturt 130, Manglefjæl 132, Murlus 144, Mælkebøtte 136, Omhængsseng 131, Omme 144, Pælemytte 134, Ramente 136, Resle 138, Resning 144, Rostevisk 129, Skaanke 136, Skuffe 138, Skurevisk 131, Skæppe 138, Skættehaand 152, Slod 143, Slænde 143, Smørbrikke 149, Snæ'rese 135, Spei 143, Spejlsdør 129, Spilkop 140, Spinning 138, Sælle 153, Syld 128, Strippe 136, Søsterkage 148, Taabberløverde 154, Tede 155, Tiven 127, Tørveskrue 141, Tørvesmække 141, Vorherres Lam 143, Vægge 141, Vænne 128, Yse 141.

I andet Bind, „Folkesagn“, Side 167 og 230 staar Klaus Nars Ø, skal være Klaus Nars Holm. Side 177 omtales, at *Nældemose* laa paa Kulhusgaardens *vestlige* Side; det skal være *ostlige*. I fjerde Bind, „Højtid“, der udkom i April 1924, staar der Side 70 nævnt „nu afdøde Friskolelærer Morten Jensen paa Mors“, hvad der er fejlagtigt, idet Morten Jensen ikke var død. Aarsagen til Fejlen var en mundtlig Meddelelse, som jeg havde modtaget af en iøvrigt fuldt troværdig Morsingbo. Den gamle Tro, at den, der lyves død, lever længe, passer imidlertid ikke i dette Tilfælde, idet Morten Jensen døde i Maj Maaned, omtrent 82 Aar gammel. — Side 116 er omtalt Blække Mølle; den hedder Blakke Mølle. I samme Bind Side 110 er efter Meddelelse af *Magister Hans Ellekilde* omtalt, at *Hellebækkerne* og *Hornbækkerne* kalder hinanden for *Katte* og *Rotter*, og Side 142 er anført en Fastelavnsvise fra Hornbæk, hvori det hedder: „*De tvende Fjender var kommen i Nat, den ene en Hane, den anden en Kat*“. I *Kunstnerliv i Hornbæk* (af Pseudonymet Arne Bækgaard) hedder det Side 29: „Hornbæks Befolkning kaldte Villingebæks for „Hannerne“, Gillelejes for „Kattene“, disse til Gengæld Hornbæks for „Rotterne“, og at det ingenlunde var Kælenavne, det fortæller en Hornbækvisse tydeligt. I denne, der før blev sunget af Børnene, naar de i Fastelavnstog drog By og Omegn rundt, hed det nemlig:

De tvende „Fjender“ var kommet i Nat.
den ene en „Hane“, den anden en „Kat“.

Og videre fortæller Visen om, hvorledes de slog drabelig løs paa Fjenden med det Resultat, at „Katten“ blev jaget paa Flugt

og „Hanen“ fanget og halshugget. For at vise, at den i Visen priste Bedrift virkelig var udført af dem, havde de saa et Hanehoved med sig. Det var slaaet fast til en Stang, der af Bærerens holdtes højt i Vejret, saa det kunde ses viden om.“

Her er altsaa en Forklaring af Brugen af Hanehovedet. Der er heller intet, der taler imod, at det er Hornbækkerne, der er „Rotterne“, men mens Hans Ellekilde, der er barnefødt i Hellebæk, angiver Hellebækkerne som dem, der kaldes „Katte“, siger Arne Bækgaard, at det er Folkene i Gilleleje. *Thorkild Gravlund*, der i sin Bog *Dansk Bygd* (1917) omtaler den samme Spænding, anfører Aalsgaarde- og Hornbækdrengene som dem, der skælder hinanden ud for *Katterak* og *Rotterak*. Kattene kan altsaa efter disse tre Opfattelser være Folkene i Hellebæk, Gilleleje eller Aalsgaarde. Da nu Aalsgaarde og Hellebæk ligger tæt ved hinanden, falder de to Standpunkter nær sammen, medens de vanskeligt lader sig forene med, at Kattene skulde være Gillelejerne, der bor paa den anden Side Hornbæk. — Side 125 nævnes, at Warburg blev Præst paa *Taasinge*, det skulde være *Svendborg*. I Billedfortegnelsen i samme Bind staar: Maarum Præstegaard, hvilket skal være: Gaard i Maarum. —

I Anledning af de i dette Bind Side 19 omtalte to Byhorn i Skovlunde meddeler „Frederiksborg Amts Avis“ for 14. Juni, at Ballerup-Maaløv Sogneraad nu faar de to Byhorn udleveret af den nuværende Besidder, imod at de stadig forbliver i Skovlunde By. Det er Meningen, at de skal opbevares i Skovlunde Skole. —

Kilderne til „Dagligt Liv“ har bl. a. været mundtlige eller skriftlige Meddelelser fra følgende: Partikulier Ole Larsen og Hustru, Tibirke, Gaardejer Edv. Pedersen, Skibstrup, Gaardejer Ole Nielsen, Horneby, Gaardejer Otto Matthiasen, Borsholm, Proprietær Rasmussen, Brønsholm, Gaardejer Rasmus L. Rasmussen, Staunholt, Sogneraadsformand Karl Larsen, Farum, Gaardejer Chr. Nielsen, Thornhøj, Gaardejer Laurits Larsen, Knardrup Møllegaard, Gaardejer P. Olsen, Ølsted, fhv. Gaardejer Søren Petersen, Nejede, Boelsmand Thorv. Vangslev, Sønderby, Gaardejer Jens P. Petersen, Risbjerg, Møller H. C. Simonsen, Lyngerup Mølle, Gaardejer Niels Jacob Nielsen, Venslev, Gaardejer Schelund Simonsen, Vejleby. Smedemester Hansen, Vellerup, stud. jur. Axel H. Petersen, Ballerup, Parcellist Niels Peter Andersen, Smidstrup, Husejer Johan Andersen, Frederiksborg Slotssogn, Gaardejer Georg Larsen, Tibirke, fhv. Strandfoged Johan Nielsen, Tisvilde, Sognefoged Christoffer Larsen, Mølle-

vang, Helsing, Husmand J. P. Olsen, Frersvang, Husmand Lars P. Olsen, Snodstrup, Tiendekommissær P. Jensen og Hustru, Hillerød, Skovløber Rasmus Frederiksen, Nøddebo, Kommuelærer Henrik Nielsen, Hillerød, Murer Hans Nielsen, Kregome, Højskoleforstander Holger Begtrup, kgl. Vejer og Maaler Riemann, Hillerød, fhv. Teglværksbestyrer Hjorth, Dyrnæs, Sparekassedirektør J. P. Bjellekjær, afd. Gartner Lars Larsen, Ejlstrup, C. Jeppesen, Helsing; Branddirektør P. Bjerregaard, Ølsted, Billedskærer Lars Nielsen, Kulhusene. Gaardejer Lars Nielsen, Valby, Gaardbestyrer Carl Sørensen, Smidstrup, Niels P. Olsen, Torup Mølle, Fru Hanne Pedersen, Harløsevej, Ullerød, Murermester A. Larsen, Vænget, Parcellist Lars P. Sørensen, Smidstrup, Frk. Eva Danielsen, Frederiksværk, Fru Anna Larsen, Aahus, A. P. Tolversen, Risbjerggaard, Vejmand Lars Jensen og Hustru, Ullerød, Fru Jacobsen, Ullerød, fhv. Gaardejer Ole Jørgensen, Auderød, Partikulier Christoffer Larsen og Hustru, Ørby, Partikulier Niels Bentsen, Frederiksværksvej, Hillerød, afd. Gaardejer Jørgen Jensen, Klostervang, Frk. Andrea Jensen, Frederiksværksvej, Husmand Jens Nielsen, Østby, Vognmand Anders Pedersen, Rich. Bondesen, Faurholm Mark, Gaardejer Jens Mortensen, Sigerslevøster, Husejer Hans Hansen, Stutterup, Afbygger N. Hansen, Skævinge, Frk. Kirstine Olsen, Helsing, m. fl.

NAVNELISTE

I NAVNELISTEN er anført Stednavnene i *Nordsjællandsk Folkelivs* fem Bind, saaledes som de er opgivet af Meddelerne, desuden Navne paa Personer, forsaavidt disse maa anses for historiske. Personer, der er anført med Fornavn alene, er ikke medtaget, medtaget er heller ikke de i Noterne opførte Meddelere samt Navnene i *Højtid* Side 188—201 (Hvad de sang), medmindre de har lokal Tilknytning. I *Sagfortegnelsen* vil man finde Navne paa Skikkelser af religiøs eller mytisk Art (f. Eks. Holger Danske) samt almen kulturhistoriske Benævnelser. Sammensatte Ord maa søges under Hovedordet, Smørbrikke, Smørsovs osv. under Smør.

Følgende Forkortelser er anvendt: S.: Sogn, H.: Herred, I.: *To Nordsjællænderes Erindringer*, II.: *Folkesagn*, III.: *Sagn og Tro*, IV.: *Højtid*, V.: *Dagligt Liv*. Det tilføjede Tal betegner Sidetallet i vedkommende Bind, f betyder, at Navnet ogsaa findes paa følgende Side, ff, at det findes spredt paa to eller flere følgende Sider. M, betegner, at vedkommende er Meddeler, en Stjerne (*), at der findes et Billede i Tilknytning til vedkommende Benævnelse.

- Aagerup, III. 26. — (Københavns Amt), II. 210, V. 19.
Aalekistebroen, III. 129.
Aalsgaard, II. 21.
Aasbakke, III. 118.
Aasebro (Osebro), II. 113, 224.
Abrahams, Arthur, Arkitekt, I. 49, 171. — Charles, I. 171.
Peter, Løjtn., Propr., Unnerup Mølle, I. 47, 51, 53. — Severin, Teaterdirektør, I. 49, 102.
Absalon, Biskop, II. 107.
Aggerholm, Ellen, Skuespillerinde, I. 49.
Alendybet, II. 188.
Albrektsen, Doktor, Viksø, III. 82.
Alholm, II. 195.
Alholmgaard, IV. 81 ff.
Als, I. 80.
Alsønderup, II. 87—93, 129, 133, III. 36, 49, 76, 105, 186, IV. 64, 72, 101, 105, 112, 137 ff, V. 122, 197.
Alume, I. 163, II. 64, 66, III. 84.
Ammintrup, I. 128, II. 70, III. 22, V. 44, 177.
Andersen, Anders, Husm., Fjellingstrup Huse, IV. 19. — Anders, Gdr., Ludshøjgaard, V. 25. — Hans Chr., Kulhusene, II. 170. — Johan, Husejer, Frederiksborg Slotsogn, M., V. 44, 72 f. 151, 183. — Julius, Gdr., Unnerup, I. 69. — Lars, Vejby, I. 42. — Niels, Gdr., Vejby, I. 34. — Niels Peter, Parc., Smidstrup, M., IV. 9, 42, 47, 51,

- 78, 114, 118, 129, 145, V. 21, 174. — Peder, Koldsbæk, (Unge Per A., Tibirke), I. 111, 114 f, 117, 119, 139, 163. — Peder (Gamle Per A.), Gdr., I. 111, 159. — Rasmus, Højelt, IV. 147.
- Andreasen, Halfdan, Bendstrup, M., II. 16, 215.
- Anholt, III. 93.
- Anneksgaarden, Ourø, II. 204.
- Annisse, II. 83 f., 98, III. 29, 79, 127, 132, 197, IV. 128, 180, V. 10, 44, 184.
- Annissegård, I. 101, V. 184.
- Arnakke, I. 165, II. 213.
- Arnkilsøre, I. 83.
- Arre Sø, II. 13, 94, 97, 103 ff, III. 155, IV. 147*, V. 156.
- Arresødal, I. 59, II. 103.
- Asminderød, II. 36, 39 f, 166, III. 79, 143, 178, IV. 125, 165.
- Assens, III. 190, 192.
- Asserbo Kloster, V. 70, — Sand, V. 68. — Slot, I. 106, II. 131.
- Attemose, II. 145.
- Badstrup, II. 140, 142, III. 42, 97. — Ruin, III. 145*. — Sø, III. 42.
- Bahnson, Politiker, I. 75, 99.
- Bakkebjerg, IV. 36, 132, V. 10.
- Bakkebølle (Sydsjæll.), III. 102.
- Bakkegaard, Kagerup, III. 126.
- Bakkegaardene (Horns H.), II. 183.
- Bakkeholm, Maarum, V. 168.
- Ballerup, V. 19 f, 213.
- Bang, Forstraad, I. 101. — Jørgen, Præst, Gørløse, II. 149.
- Bannebjerg, IV. 37.
- Barakkerne, II. 178, 183, III. 155.
- Barfod, Præst, Lille Lyngby, I. 76, 85.
- Bavnebakken, Selsø S., II. 189.
- Bedsemosen, II. 66.
- Beck, Oberst, I. 51.
- Bendixen, Lærer, Ordrup ved Ringsted, I. 75.
- Begtrup, Holger, Højskoleforst., I. 61 f, M. IV. 154.
- Bendstrup, II. 14, 53, 91, III. 14, 23 ff, 55, 88, 98, 101, 105, 140, 166, IV. 191, V. 198.
- Bentsen, Niels, Partikulier, M., V. 177 f.
- Berg, C., Politiker, I. 74 f, 77, 84 f, 99 f.
- Bernstorff, A. P., Statsmand, II. 86.
- Berntsen, Klaus, Politiker, I. 94.
- Bevtoft, I. 79.
- Bilde, Sigvard Andersen, Præst, Hjørunde, II. 151.
- Bille, Frk., I. 70. —, Politiker, I. 70, 74, 93.
- Birkedommergaard, II. 196.
- Birkedal, Vilhelm, Præst, I. 55.
- Birkerød, I. 86, II. 44 f, III. 71, IV. 154 f, V. 67, 156.
- Birket, II. 57.
- Bistrup Hegn, IV. 155.
- Bjellekjær, J. P., Sparekassedirektør, M., IV. 158, V. 159.
- Bjerregaard, P., Branddirektør, Ølsted, M., IV. 69, 159. V. 186.
- Bjørnsen, Skovrider, Valdemarslund, I. 20.
- Bjørnshoved, II. 175.
- Bjørnehøj, II. 93.
- Bjørnsen, Enkefrue, M., IV. 157.
- Bjørnsen, Bj., Digter, I. 56, 95 ff.
- Blakke Mølle, IV. 116, V. 223.
- Blichfeldt, Provst, Vejby, I. 20, 22, 27 f, 36, 38. — Emil, I. 28. — Michael, Provst i Skibby, I. 28.
- Blidsbjerg, I. 166.
- Blidstrup, I. 49, 61, 79, II. 76 ff, IV. 36, 103, 118, 124, 129, V. 25.
- Blis, II. 88.
- Blixen-Finecke, I. 87.
- Blodhøj, III. 69, 177.
- Blodkilde, III. 70.
- Bloksbjerg, II. 184, III. 17 f, 63, 67, 140, IV. 157 f.
- Bloustrød, II. 44, V. 156, 207 f, 212.
- Boisen-Møller, Jutta, II. 11 f.
- Bolund, II. 211, 213.
- Bomhøj, III. 158.
- Bonderups Old, II. 196.
- Bondesen, Rich., FaurholmMark, M., V. 159, 207.

- Bork, S., Jyll., III. 22.
 Borre Slot, II. 141 f.
 Borrevejle, III. 44.
 Borsholm, II. 20, V. 12.
 Borupgaard, III. 93.
 Boserup, IV. 101.
 Brandes, Georg, I. 56, 89, 93.
 Brantebjerg, IV. 158.
 Brautebjerg, II. 43.
 Breusch, P. K., Husm., V. 17.
 Brix, Politiker, I. 74.
 Broager, I. 83.
 Bruhn, Johan H., Kbmd., Hill.,
 I. 76. — Skovfoged, V. 203.
 Bryggergaarden, Frederiksværk,
 III. 125.
 Brønderslev, I. 86.
 Brønsholm, V. 11 f.
 Brønshøj, II. 204.
 Bulbjerg, II. 187.
 Busk, Jens, Politiker, I. 86.
 Bybakken, Alsønderup, III. 105.
 Bymose, Tisvilde, III. 113.
 Bøgebakken, (Horns Herred),
 III. 120, V. 190.
 Bøgh, Erik, Forfatter, I. 69.
 Børresen, Ludvig Christian,
 Præst, I. 21.
 Callesen, Lærer, IV. 71.
 Carstensen, E., Lærer, Skæn-
 kelsø, III. 70, IV. 86.
 Casse, A. L., Politiker, I. 87.
 Christensen, Kammerraad, Hørs-
 holm, I. 75, 87. — Agnes,
 Skoven, M., II. 16. — Anders,
 Sparekassedirektør, I. 13, 43,
 74. — Baltazar, Politiker, I.
 75, 77. — I. C., Politiker,
 I. 93. — Lars, Lille Ravne-
 bjerghus, V. 91 f, 95. —
 Peder, I. 63.
 Christian den Fjerde, II. 16, 79,
 116 ff, IV. 167.
 Christian den Femte, II. 121.
 — den Sjette, II. 121.
 — den Niende, II. 129.
 Christiansen, Slagtermester, Hill.,
 I. 35. — O., Snedker, Gille-
 leje, M., IV. 130, 147, 156.
 Christiansfeld, I. 80.
 Christiansminde, Horns H., II.
 178 f, III. 120, 139, V. 132.
 Christjærnsen, Knud, IV. 187.
 Clausager, Politiker, I. 90.
 Clausen, Skovfoged, Kagerup,
 II. 133. — Teglværksejer,
 Gadevang, V. 62. — Rasmus,
 Politiker, I. 86, 93.
 Coldevin, Præst, Torup, II. 110 f.
 la Cour, Forstander, Lyngby,
 I. 62. — Provst, Helsingø,
 I. 22 f.
 Dagmar, Dronning, II. 104.
 Dalby, II. 196, 198, III. 16.
 Dalum, I. 55.
 Danielsen, Eva, Frederiksværk,
 M., V. 136, 209. — Jens,
 Præst, Ourø, II. 204.
 Danner, Grevinde, II. 172, IV.
 182.
 Dannevirke, I. 51 f.
 Dans Høj, Kong, III. 174 f.
 Dansk Folkemindesamling, II.
 14, III. 12.
 Dansk Folkemuseum, III. 102,
 150, V. 9.
 Danstrup, III. 132, 166, IV. 31.
 Danstrup, Chr., IV. 109.
 Dass, Skomager, Birkerød, IV.
 154. — Petter, norsk Præst
 og Digter, I. 17, 103.
 Dauglykke, IV. 29 f, 75.
 Dinesen, Lars, Politiker, I. 75,
 77, 97.
 Diversten, II. 179.
 Dommereng, V. 184.
 Draaby, II. 170—184, III. 135 f,
 IV. 80, 82, 95, 113.
 Drachmann, H., Digter, I. 83,
 87 ff.
 Dragstrup, II. 56 f.
 Dreisig, Chr., IV. 148.
 Dronninggaard, III. 119.
 Dronningholm, Dunke, II. 104.
 Dunke, II. 104.
 Dybbøl, IV. 82, 126. — Mølle,
 I. 83.
 Dybe Bæk, III. 91.
 Dybendal, II. 64.
 Dønnevælde, III. 14.
 Egebækken, III. 91.
 Egebæks Vang, III. 91.
 Egehovede, II. 35.
 Egehøj, II. 138.

- Egehøjgaard, II. 138 f.
 Egerod, II. 88.
 Egholm, III. 40.
 Ejby, Horns H., III. 150*.
 Ejlstруп, II. 14, 75, IV. 64, V. 89.
 Ellekilde, II. 80.
 Ellekilde, Hans, Magister, Arkivar, II. 12, M., IV. 110.
 Ellemosehus, I. 15.
 Ellinge, II. 111.
 Elles Høj, II. 174.
 Endrup, III. 105, 141, 169. — Mølle (Vestjyll.), I. 79.
 Eriksen, Henrik, Mels, I. 80.
 Esbjerg, I. 79.
 Esbønderup, II. 14, 49—54, III. 67, 110, 128 f, 165.
 Esrom, I. 61, 65, 88, II. 35 f, 49 f, 55, 67, IV. 76, V. 10. — Kloster, II. 49*, 51, III. 102.
 Estrup, Politiker, I. 99.
 Estvad Kirke, II. 10.
 Farum, II. 14, 94, 167 ff, III. 20, 37 f, 51, 88, 100, IV. 154, V. 13 f, 172, 206. — Kirke, II. 169*. — Lillevang, II. 133.
 Farumvejgaard, II. 169.
 Fasangaarden, II. 176.
 Fasting, Amtsforsvalter, Esrom, I. 19, 111.
 Feilberg, H. F., Dr. phil, Askov, II. 12, IV. 161.
 Femhøje, II. 21, 24.
 Ferslev, II. 199 ff, III. 159, IV. 116.
 Firhøj, II. 57, III. 197.
 Fjellenstrup, II. 63.
 Flaskekro (Tre Flasker), V. 210.
 Flensborg, I. 79, 83.
 Fogedgaarden, Tisvilde, I. 112, 113*, 168, V. 50, 51*, 52 f, 69, 82.
 Fredensborg, I. 75, II. 41, III. 141. — Slot, II. 37*, 40*, 41*.
 Frederik den Anden, II. 166.
 — — Tredie, II. 204.
 — — Fjerde, II. 86.
 — — Syvende, I. 56, II. 16, 123, 127, 129 ff, 139*, 170 ff.
 Frederiksborg (se endvidere Hilerød), I. 57, II. 127, 132, 172, IV. 196, V. 91, 149, 172. — Amt, I. 80, V. 156. — Amts Avis, I. 10, 85 f. — Amtstidende, I. 21, 35. — Frimenighedskirke, IV. 138. — Højskole, I. 61, II. 15. — Højskoles Børneskole, II. 15. — Slot, I. 57, 94, II. 97, 116*, 117 ff, 119*, 124*, 128*, 134*, 139*, 146*, 152*, III. 194, IV. 182. — Slotssogn, II. 116—136. — Statsskole, II. 15,
 Frederiksen, Niels Christian, Prof., Politiker, I. 74, 91. — Rasmus, Skovløber, Nøddebo, M., V. 60.
 Frederikssund, I. 115, II. 154, 178, 188, III. 83, 99, 162, IV. 113, 134, V. 128.
 Frederiksværk, I. 58, 115, 128, II. 14, 102, 111, 113, III. 20, 22, 30, 49, 51 ff, 100 ff, 130, V. 196.
 Fredtofte, III. 163.
 Ferslev, I. 60, II. 125, 129, III. 137, V. 162.
 Frijs, Greve, Politiker, død 1896, I. 74, 87.
 Fritsø Jernværk, V. 94.
 Frodebjerg, II. 157.
 Frost, Per, Venslev, V. 149.
 Fruebjerg, I. 62, II. 54, IV. 196.
 Frue Kilde, II. 54.
 Fuglesøen, II. 162.
 Funch, Præst, Slagslunde, IV. 121 f.
 Fyn, I. 94, III. 183 f, 190, 192, V. 167.
 Gad, Politiker, I. 74.
 Gadegaard, Holløse, V. 69*, 89, 100.
 Gadevang, V. 185*.
 Galgebakken, II. 34, 196.
 Gamle Avlsgaard, IV. 76.
 Gandløse, II. 163, 165 ff, III. 20 f, 39, 65, 98, 101, 182, IV. 122.
 Gedevej, III. 120.
 Gels Bakke, V. 212.
 Gerlev, II. 184 ff, IV. 37.
 Gershøjrevet, II. 188.
 Gilbjergshoved, II. 60.

- Gilleleje, I. 53, II. 15, 58—64, 80, III. 20, 38, 95, 128 f, 163, 171 f, 179 f, 185, V. 8, 118.
- Gjellestensaard, Udlejre, II. 157.
- Goldschmidt, Urmager, Hillerød, V. 67.
- Goos, Politiker, I. 99.
- Gorm den Gamle, II. 175.
- Gravlund, Thorkild, Forfatter, M., IV. 96.
- Grib Skov, I. 123, II. 54, III. 105 f, 125, 127, 129, V. 199, 202 f, 210. — Sø, II. 54 f, 130.
- Gribskovbanen, I. 88.
- Griffenfeld, V. 95.
- Grimstrup, II. 101.
- Grove, Højskoleforstander, I. 79. — Frue, I. 97.
- Grundtvig, N. F. S., I. 90, 93.
- Grundtvigs Højskole, IV. 71.
- Græse, II. 97, 149, III. 81, 170, 176, IV. 94.
- Græsted, II. 14, 64 ff, 69, 77, III. 18, 23, 30, 37, 51, 56, 67, 75, 88, 100 f, 127, IV. 90.
- Grønholt, II. 41 f, IV. 77, 112. — gamle Skole, V. 197*.
- Grønhøjgaard, II. 74.
- Grønnæsse, II. 113 f, III. 111 f, 127.
- Grønnæssegaard, III. 127.
- Guldbrandsen, Lærer, Tulstrup, IV. 123.
- Gunderød, II. 43, III. 107.
- Gundsømagle, III. 45, V. 155.
- Gurre, II. 31 f, 139, III. 114 ff, 132. — Ruin, II. 208*, III. 117*. — Slot, II. 44, III. 117.
- Gyldenløve, Greve, II. 122. — Ulrik Frederik, V. 94 f.
- Gørlose, II. 14, 147 ff, III. 13*, 30, 77, V. 64, 121, 125, 133. — gamle Skole, V. 193*.
- Haagens Høj, II. 21. — Kilde, II. 21.
- Haagerup, I., Lærer, IV. 140.
- Habs Hul, II. 99.
- Haderslev, I. 80.
- Hagelse, II. 14, 99, III. 111. — Store, II. 100, V. 211.
- Hall, Politiker, I. 57, 74.
- Halmgaardshule, II. 142.
- Halsnæs, I. 106, II. 113, 175, III. 50.
- Hammerich, Birkedommer, Hel-singe, I. 69.
- Hammermølleskov, II. 25.
- Hanebakken (Syd for Gunnerød), III. 107.
- Hanebjerg, II. 146, III. 177.
- Hanehoved, II. 175, III. 49.
- Hansen, Forpagter, Vejby, I. 24. — Kapellan, Vejby, I. 40. — Skovrider, I. 19. — Smedemester, Vellerup, M., V. 19. — Anders, Gdr., Kagerup, I. 102. — Anders, Gdr., Frerslev, I. 103, III. 32. — Anders, Murer, Nørre Herlev, M., II. 137. — Chr., Købm., Koldsbæk, IV. 132. — Hanne, Uds-holt, IV. 130. — Hans, Gdr., Sognefoged, Tibirke, I. 124, V. 10. — Hans, Stutterup, M., V. 208. — Hendrik, Ram-løse, I. 166 f. — H. P., Husejer, Oppesundby, M., IV. 25 f, 90, 133. — H. P., Tøm-remester, Lille Kregome, M., IV. 21, 44. — I. A., Politiker, I. 74. — Johan, Gdr., Oppe-sundby, IV. 25. — Jørgen, Tisvilde, III. 32. — Jørgen, Str. Esbønderup, IV. 19. — Jørgen, Gdr., Taagerup, II. 127. — Lars, Gdr., Bendstrup, IV. 71, V. 145. — Lars, Tømrer, Koldsbæk, V. 10. — Mads, Digter, I. 64, 94. — Maren, Frue, IV. 121 f. — Mathilde Christine, III. 197. — Niels, Gdr., Fogedgaarden, V. 51, 53. — Niels, Murer, Sigerslevvester, V. 62 f. — Niels, Sognefoged, Maarum, IV. 90. — Niels Peter, Gdr., Tulstrup, III. 32. — Octavius, Jurist, I. 101. — Ole, Gdr., Alholmgaard, IV. 81. — Ole, Gdr., Hagelse, II. 100. — Ole, Gdr., Sognefoged, Sønderby, II. 189. — Ole, Gdr., Tibirke, I. 110. — O. P., Friskole-lærer, Holløse, I. 121. —

- Peder, Gdr., Smidstrup, V. 25.
 — Per, Gdr., Udsholt, IV.
 130 f. — Hansen-Ruth, Gdr.,
 Alsønderup, M., III. 32, IV.
 105, 137. — Simon, Lynge-
 rup, M., V. 18.
 Hansons Officin, Chr., IV. 196.
 — I. C., III. 192.
 Harager Hegn, II. 67.
 Hardeknud, II. 175.
 Harløse, III. 119, V. 147, 198.
 Hauch, C., Digter, I. 57.
 Havreholm, III. 69*, 117.
 Havrevang, II. 20.
 Hedeboakkerne, V. 44.
 Hedsbjerg, III. 128.
 Hegel, Forlagsboghandler, I. 97.
 Hegnedgaardene, Ourø, III. 144,
 148, 203.
 Heiberg, J. L., Digter, I. 90.
 Hejrevangsskov, III. 134.
 Heksemose, IV. 158.
 Helene Grav, I. 61, 104*, 106,
 II. 82, III. 31* f, IV. 159*. —
 Kilde, I. 62, 106, II. 70, 81,
 84*, 107, III. 32, 33*
 Hellebæk, III. 26 f, III. 174, IV.
 110.
 Hellesø, II. 189.
 Helms, Johs., Forfatter, II. 73,
 220, V. 43.
 Helsingø, I. 33, 49, II. 14, 70—
 76, III. 37, 48, 59*, 62, 64,
 73, 97 f, 114, 125, 159, 167,
 170, IV. 29, 128.
 Helsingør, I. 93, II. 15, 19 f,
 25 f, 36, 64, III. 76, 92, 109 f,
 116, IV. 16, 76, V. 39, 91.
 Helvedes Hul, II. 146.
 Helvedeshule, II. 148 f, III. 157.
 Helvig, Dronning, II. 31.
 Hemningstrup, IV. 29.
 Herlev, se Nørre Herlev.
 Herstedvester, I. 84.
 Hertugdalen, II. 52 f.
 Hesselbjerg, III. 125.
 Hilde, Præst, IV. 118, 130. —
 Jørgen, Præst, Sønderho, I. 79.
 Hillerød (se desuden Frederiks-
 borg), I. 55, 57, 61, 75, 80,
 85, 115, II. 14 f, 86, 136 f,
 III. 28, 37, 47, 77, 101, 105,
 108, 166, 183, IV. 75, 122,
 139 ff, 191, 195, V. 67, 114,
 130 f, 133, 210.
 Hillerødsholm, III. 183.
 Himmerland, III. 9.
 Hjortebjerg, II. 131.
 Hjortegaard, III. 178, IV. 82,
 Hjorth, Teglværksbestyrer, Dyr-
 næs, V. 74.
 Hjørlande, II. 151, 153, III. 181.
 Holberg, Ludvig, I. 70 ff, 97.
 Holbo Herred, II. 49—85, V. 156.
 Holbæk, I. 70, V. 91. — Amts-
 Tidende, III. 144.
 Holch, Prokurator, Helsingø, I.
 100 f.
 Holløse, I. 38, 106, 120 f, 126,
 165 f, III. 21, 39 f, 66, 99,
 108 f, 129, IV. 173, V. 210.
 — Mølle, I. 48*, IV. 156.
 Holm, Frk., Ellingegaard, I. 53.
 — Harald, Politiker, I. 86.
 Holmegaard, Tulstrup, III. 185.
 Hornbæk, I. 88, II. 14, 20 f, 23 ff,
 77, 80, III. 20, 66, 110, 172 f,
 IV. 110, V. 9. — Hellebæk
 Sogn, II. 20—30.
 Horneby, II. 27, V. 11 f.
 Horns Herred, I. 106, II. 170—
 208, 210, III. 135, 138, 152,
 162, 170, IV. 39, 45, 79, 81,
 84, 95, 113, 116, 160, V. 14 ff,
 76, 100, 128, 133, 149, 156,
 187, 190.
 Horserød, II. 32, 35, III. 92,
 V. 39 f.
 Hostrup, C., Præst, Digter, I.
 47, 55 ff, 64, 69, 73 f, 78,
 IV. 188. — Frue, I. 97. —
 Helge, Højskolelærer, For-
 fatter, I. 57, II. 10.
 Humlebæk, II. 39, III. 92, IV. 77.
 Humlemose, III. 111.
 Hundested, II. 113, V. 210.
 Hveen, II. 34, 210.
 Hvilebakken, II. 56.
 Hyllinge, II. 209.
 Højbjerg, I. 58, II. 14, 71 f, 74 f,
 III. 15, 20 f, 29 ff, 35, 37 f,
 47, 53, 55, 66, 76, 87 f, 98 f,
 101, 124, 140 f, 157, IV. 50,
 Høgsbro, Sofus, Politiker, I. 75,

- Højagergaard, Slangerup, I. 53.
 Højsager Mølle, III. 142.
 Højsten, II. 144, III. 5*.
 Hørsholm, II. 14, 44, 47, 75,
 III. 30, 107, V. 208 f. — Amt,
 V. 156.
 Hørup, Politiker, I. 88.
 Hørup Skole, II. 14.
 Høsterkøb, II. 14, 47.
 Høveltegaard, II. 46.
 Iffversen, Oluf, Gdr., Tibirke,
 I. 108.
 Indelukket, II. 117.
 Ingers Høj, II. 88, 90.
 Isefjord, II. 175.
 Isterød, II. 44.
 Jacobsen, Højskoleforst., I. 60.
 — Frue, Ullerød, M., V. 156 ff,
 173. — Skovfoged, Tisvilde,
 I. 102. — N. P., Skatteraads-
 medlem, M., IV. 69, 71, 104.
 Janson, Præst, Græsted, I. 58.
 Jensdatter, Dorthe, Tibirke, I.
 110, 115.
 Jensen, Andenlærer, Tulstrup,
 IV. 123. — Lærer, Grønholt,
 I. 62, 82. — Præst, Vejby,
 I. 39 ff, 47, 70. — Skole-
 lærer, Vejby, I. 17—28. —
 Betty, Grønholt, M., IV. 161.
 — Ellen Marie, Aabo, M., IV.
 123. — Hans, Ebberholtsdam,
 V. 212. — Hans, Gdr., Lan-
 gerød, I. 75. — Hans, Gdr.
 Langstrup, IV. 125 f. — Jens,
 Gdr., Holløse, I. 110. — Jør-
 gen, Partikulier, M., V. 210,
 212. — Jørgen, Venslev, V.
 149. — Karl, Boserup, M.,
 IV. 101. — Lars, Husmand,
 II. 90. — Lars, Smidstrup,
 IV. 148. — Morten, Friskole-
 lærer, IV. 71, V. 223. — Niels,
 Alderdomshjemmet, Fredens-
 borg, M., IV. 27. — Ole,
 Teglbænder, Laugø Huse, V.
 72 f. — Ole, Skrædder, Vejby,
 I. 23. — P., Partikulier,
 Tiendekommissær, Hill., I. 86,
 M., IV. 125, V. 70, 75, 174 ff. —
 Peder, Gdr., Frerslev, III. 137.
 — Roskilde, Peder, Præst,
 IV. 149. — Peder, Sogne-
 forstander, Farvergaard, I. 41 f.
 Jeppesen, C., Helsingø, M., IV.
 127, V. 102.
 Jessen, Rasmus, Gdr., Anslet,
 I. 80.
 Jesus, I. 14, III. 43, 55, 132,
 IV. 16, V. 89.
 Johannsen, Gustav, sønderjydsk
 Politiker, I. 79 f, 82.
 Johansen, Johan, Gdr., Søn-
 derby, II. 188 f. — Per, Ting-
 mand, V. 20.
 Jokumsen, Jernstøber, Hillerød,
 V. 67.
 Jomfru Marie, II. 9, 54, 66.
 Jordhøj, II. 143, III. 69, 177.
 Julebæk, II. 26.
 Jyderup, I. 86.
 Jylland, III. 8, 183, V. 165.
 Jægerbakken, V. 91.
 Jægerspris, II. 114, 170 f, 176,
 III. 71, 98, IV. 45, 113, V.
 78, 207. — Amt, V. 156. —
 Hovedgaard, V. 187. — Slot,
 II. 170*, 173*, 177, IV. 165*.
 Jørgensdatter, Annike, Tulstrup,
 III. 185. — Birthe Cathrine,
 Tibirke, I. 115.
 Jørgensen, Møller, Torupmagle,
 I. 53. — Anders, Højskole-
 forstander, Høng, I. 62. —
 Frederik, Smed, Kregome,
 V. 180. — Hans, Smed, Har-
 løse, V. 145. — Hans Arvid,
 Møller, I. 53. — Ole, fhv.
 Gdr., Auderød, M., V. 164.
 — Peter, III. 166.
 Kaae, Præst, Tikøb, III. 133.
 Kaalund, H. V., Digter, I. 84,
 89 f, III. 177.
 Kaas, Præst, Tjæreby, III. 186.
 Kaffevej, II. 168.
 Kagerup, II. 132, 136, III. 126,
 128, 156.
 Kajerød, II. 45 f, III. 119.
 Kamp, Jens, Folkemindefor-
 sker, Forfatter, IV. 144.
 Kanningaarden, Gørløse, II. 148.
 Karlebo, II. 42—44, III. 64, 79,
 163, 166, 170, IV. 62, 157,
 V. 156.

- Karl Gustav, svensk Konge, II. 204.
- Karlsøen, II. 136.
- Kassemose, I. 165, III. 169. — Sand, V. 68.
- Kattegat, I. 165.
- Kierkegaard, Søren, Filosof, IV. 126.
- Kikhavn, II. 114, IV. 96.
- Kildekrog, II. 21, 23, III. 172.
- Kindholm Slot, V. 76.
- Kirkebakken, Torup, II. 110.
- Kirkebjerg, II. 41.
- Kirkebondegaard, Græsted, III. 127. — Tollerup, II. 108.
- Kirkemose (Kærmose), II. 182.
- Kirkelte Hegn, IV. 158.
- Kistehøj, II. 27.
- Kjedemosegaard, I. 112, 159.
- Kjær, Søren, Politiker. I. 74, 95.
- Klammerhøj, I. 164.
- Klausen, Skolelærer, Langstrup, V. 178.
- Klaus Nars Holm, II. 167, 214*, III. 210*, V. 223.
- Klein, Politiker, I. 74. — Proprietær, Tulstrup, II. 88.
- Klemsbjerg, II. 34.
- Klodal, I. 165.
- Klokkekildebakke, II. 163 ff.
- Knop, Anders Larsen, Manderup, II. 191.
- Knardrup, III. 39, V. 14.
- Knud den Hellige, II. 107, V. 35.
- Knuds Høj, II. 174, 177.
- Koblerne, IV. 79.
- Kofod, Lucianus, Politiker, I. 77, 90.
- Kold, Kristen, Højskoleforstander, I. 55 f, 102.
- Koldsbæk, I. 111, II. 78, III. 84, 107*, IV. 47, 114, 132, V. 21 f*.
- Kollerød, III. 69. — Ole, IV. 195.
- Kongeaen, III. 183.
- Kongebakken, II. 145, 148.
- Kongsgaarden, Torup, II. 109.
- Krabbe, Politiker, I. 75. — O., Geheimeraad, Egholm, II. 202.
- Krabbersholm, II. 192.
- Kratmøllen, III. 77.
- Kregome, II. 101 ff, III. 22, 25, 125, 130, 170, IV. 45. — Kirke, II. 85*. — Lille, III. 183.
- Kristensen, Evald Tang, Folke-mindeforsker, Forfatter, II. 14. — Rasmus, Gdr., Ramløse, I. 102.
- Kristian, se Christian.
- Kristiansen, Frue, Holløse, M., IV. 124. — J. P., Holløse, M., IV. 125.
- Kristus, III. 147, 197.
- Krogerup, II. 38, III. 134.
- Krogh, Proprietær, Havegaard, V. 12.
- Krogstrup, II. 193 ff, III. 68, IV. 80.
- Krogenlund Hegn, Uggeløse, II. 164.
- Kronborg, II. 7*, 19, 22*, 26*, III. 124. — Amt, V. 156.
- Kulhusene, II. 180, III. 97, 136, V. 81, 108.
- Kulhusgaard, II. 182.
- Kulhuskro, II. 182.
- Kulhusrenden, V. 109.
- Kvinderup, II. 144, III. 177.
- Kvistgaard, III. 109.
- Kühn, Gustav, Neu Ruppin, III. 194, IV. 181.
- Kyndby, II. 193, III. 86, V. 17 f, 76 ff.
- Kyndeløse, II. 210.
- Kæderup, II. 75.
- Kælderbjerggaarden, II. 79.
- København, I. 20, II. 121 f, 159, 165, 178, III. 92, 106, 108, 134, 167, IV. 58, 76, 183 ff, 192, 194, V. 91, 107, 207 ff.
- Kølholm, II. 186, 209.
- Königsfeldt, Adjunkt, Hillerød, I. 57.
- Ladegaardsbakken, Auderød, II. 103.
- Lange, Præst, Tisvilde, I. 36. — Tømrermester, Hillerød, V. 92.
- Langebjerg, II. 144, 146 f.
- Langerød, III. 137, 142, IV. 31.
- Lange Trav, I. 114.
- Langstrup, II. 14, III. 110, 132, V. 75, 89, 174.
- Landerslev, III. 120.

- Larsdatter, Johanne, Røgerup, IV. 116.
- Larsen, Frue, Holløse, M., IV. 124. — A., Murer, Vænget, M., IV. 48, 113. — Anders, Hjulmand, V. 92. — Anders, Kjærshøj, V. 20. — Anders, Stenhugger, Ullerød, II. 88. — Anna, Frue, Aarhus, M., IV. 71, V. 145, 147, 160 ff. — Christen, Lille Ravnebjerg-hus, V. 91, 95. — Christen, Væver, V. 92. — Christoffer, Sognefoged, Møllevang, Tofte, M., V. 90 f, 125, 127 f. — Christopher, Skomager, V. 92. — Georg, Gdr., Sandager-gaard, Tibirke, M., I. 170, V. 46. — Hans P., Husm., An-nisse, V. 11. — Hans, Husm., Tisvilde, I. 110. — Jakob, Pranger, Tjæreby, V. 114. — Jens, Klokker, Nr. Herløv, M., II. 148. — Jens, Gdr., Holløse, M., IV. 124. — Jør-gen, Gdr., Unnerup, I. 13, 15. — Karl, Sogneraadsformand, Farum, M., V. 13. — Lars, Gartner, Ejlstrup, M., IV. 89. — Lars, fhv. Folketings-mand, I. 9, 13—104, IV. 88, 114, 145, 157, V. 132. — Lars, Gdr., Ludshøjgaard, I. 102, V. 25. — Lars, Gdr., Tibirke, V. 46, 71. — Niels, Højbjerg, IV. 179. — Niels, Paarup, V. 174. — Nikoline, Frue, Ti-birke, M., V. 120. — Ole, Folketingsmand, Rørbæk, I. 100 f. — Ole, Partikulier, Ti-birke, M., V. 46, 71 f, 120, 149 f, 152. — Ole, Skomager, Holløse, I. 106. — Oluf, Gdr., Kvinderup, V. 130. — Søren, Tømrer, Laugø, V. 92. — Søren, Alume, V. 41. — Søren, Ungkarl, Wensløv, V. 187. — Vilhelm, Skolefor-stander, I. 59 f, 80.
- Lasalle, Socialøkonom, I. 87.
- Laugø, I. 128. II. 75, III. 17, 43, 56, IV. 45, 144, V. 118.
- Lautrup, Proprietær, Langstrup, V. 174 f.
- Lave Skov, III. 177.
- Lehmann, Margrethe, Frue, I. 98. — Orla, Politiker, I. 98.
- Levin, Klædekræmmer, V. 152.
- Lillerød, II. 14, 140, V. 156.
- Lillevang Skov, Farum, II. 168.
- Lindbjerg, II. 108.
- Lind, Mette, Fogedgaarden, V. 51, 53.
- Liseleje, II. 82.
- Lokkedyssekrænt, II. 196.
- Lollikevangen, II. 188.
- Lomholt, Landinspektør, Hille-rød, I. 53.
- Lopholm, III. 159 f.
- Lorentsen, Kromand. Helsinge, I. 19.
- Lund, Provst, Tjæreby, IV. 123.
- Lundebakke, II. 101.
- Lundebakke, III. 162.
- Lundebakkegaard, I. 110, 112, 114, 116*, 120, 169.
- Lundby, I. 91.
- Lundt, Lærer, Unnerup, I. 42. — Jakob, I. 45.
- Lykkegaard, Højbjerg, II. 71, 75.
- Lyksborg, I. 39.
- Lyngby, Horns H., III. 44.
- Lyngby, Lille, I. 111, II. 97 f. — Lille, Kirke, II. 98*. — Store, II. 93, 98 f, 135, III. 104, 111. — Store, Kro, V. 205*.
- Lynge, II. 14, 140 f, III. 23, 72, 168.
- Lynge-Frederiksborg Herred, II. 116—156, V. 156.
- Lynge-Kronborg Herred, II. 19—49, V. 156.
- Lyngerup, III. 15, 24, 100 f, V. 18.
- Lynæs, I. 128, III. 93.
- Lyshøj, II. 65, 77.
- Lyshøjgaard, II. 55.
- Lystrup, II. 142, 145, 148 f.
- Lystrupgaard, II. 144 f.
- Løjbjerg, II. 45.
- Lønholt, II. 41.
- Maaløv, V. 20, 224.
- Maarum, I. 126, II. 53, 67 ff,

- III. 83, 105, 123, IV. 50, 89, 112. — Gaard i, IV. 116*, V. 224.
- Maase, van der, Ritmester, Kroge-
rup, III. 134.
- Madsen, Hans, Politiker, I. 94.
— Hans, Sognefoged, Hem-
mingstrup, I. 69. — Hans,
Sogneforstander, Mønge, I. 41.
- Maglehøj, II. 65.
- Mallerigaarden, Hillerød, V. 131.
- Manderup, Slangstrup S., II. 144,
III. 177. — Skibby S., II. 191.
- Mantzius, Skolebestyrer, Birke-
rød, III. 71.
- Margrete, Dronning, II. 31, 55,
57, 100, 208 f.
- Margrete Kirke (Melby), II. 107.
- Markskelskilden, III. 103.
- Markussen, Peter, Tømrer, Vejby,
I. 63.
- Mariehøjene, II. 136.
- Marvede Præstegaard, II. 11.
- Mathiasen, Otto, Gdr., Bors-
holm, V. 12.
- Mathiassens Enke, Rasmus, Fa-
rum, V. 13 f.
- Mathiesen, Hans, Gdr., Vejby,
I. 24.
- Matzen, Professor, I. 99.
- Marx, Socialøkonom, I. 87.
- Mejdel, Skovfoged, Nejede, II.
132 f, 136.
- Melby, II. 106—109, 111, III.
39, 48. — Kirke, II. 108*. —
Sand, V. 68.
- Melløse, II. 14, 93, 98, III. 111.
- Mentz, Kammerraad, Kromand,
Gilleleje, I. 19, 53 f.
- Melling, Johan Konrad, Smed,
Tulstrup, III. 185.
- Meyer, Kapellan, Vejby, I. 40.
- Middelfart, I. 94.
- Mikkelsen, Jens, Byfoged, III. 70.
- Molbech, C., Professor, Justits-
raad, IV. 186.
- Molesworth, Robert, engelsk
Gesandt, II. 121.
- Monrad, Biskop, Minister, I. 50,
52, 56 f, 77, 91 ff, 99.
- Mortensen, A., Enkefrue, V. 76.
— C. P. F., Kommunalærer,
M., IV. 157, V. 76. — Jens,
Gdr., Sigerslevøster, V. 205 f,
— Ludvig, Lægprædikant, IV.
83. — Niels Gdr., Sigerslev-
øster, V. 205 f.
- Mossin, Skolelærer, Sønderby,
II. 189.
- Müller, Præst, Vejby, I. 19.
- Myregaarden, Aasbakke, III.
118 f.
- Møller, Madam, Tisvilde, I. 121.
— Fr. D., Præst, Marvede,
II. 11. — Peder R., Forfatter,
I. 94.
- Mønge, III. 112.
- Mørdrup, III. 83.
- Mørk, Landinspektør, I. 60.
- Mørks Skole, Frk., II. 15.
- Nakkehoved, II. 56, 59.
- Napoleon, Kejser, III. 135.
- Neder Draaby, IV. 113, V. 132.
- Nejede, II. 88 ff, 133, 136, III.
28, 48 f, 113, 130, 186, IV.
101, V. 198.
- Nejlinge, III. 66, 80, 170, IV.
127, V. 102.
- Nellemann, Jurist, Politiker, I. 99.
- Nellerupgaard, II. 14, 58, 61.
- Nelson, Admiral, IV. 58.
- Neu Ruppin, III. 193 f, IV. 181.
- Neven, Skovfoged, Kagerup, II.
133, 135.
- Nielsen, Lærer, Hornbæk, V. 9.
— Lærer, Ourø, M., IV. 160.
— Møller, Vejby, I. 19. — Chr.,
Gdr., Thornhøj, V. 14. —
Fr., Telefonformand, M., IV.
99. — Hans, Gdr., Præste-
bakkegaard, I. 169, V. 10. —
Hans, Hmd., Tibirke, I. 163 f.
— Hans, Murer, Brøndgraver,
V. 62. — Hans, Sogne- og
Strandfoged (Foged-Hans), I.
112, V. 51, 53. — Henrik,
Kommunalærer, Hillerød, M.,
V. 61 t, 144. — H. P., Gdr.,
Fogedgaard, V. 51. — Jens,
Gdr., Ourø, III. 144. — Jens,
Hmd., Østby, M., V. 190. —
Jens, Petershvile, I. 74, V. 73.
— Jens, Sognefoged, Vejby,
I. 15, 34. — Johan, ihv.

- Strandfoged, M., IV. 46, V. 9, 51, 53. — Jørgen, Smed, Tibirke. I. 115, 167. — Lars, Billedskærer, Kulhusene, M., IV. 81, 116. V. 108. — Lars, Gdr., Horneby, V. 12. — Lars, Gdr., Valby, M., III. 56. — Lars, Gdr. og Sognefoged, Farum, V. 172. — Mathias, Dauglykke, IV. 75. — Niels, Gdr., Fogedgaard, V. 51. — Niels Jacob, Gdr., Venslev, M., V. 18. — Ole, Gdr., Horneby, V. 11. — Peder, Koldsbæk, V. 22. — Stine, M., IV. 94. — Svend, Gdr., Koldsbæk, II. 78, V. 174. — Thomas, Landstingsmand, I. 98. — Zakarias, Lærer, Forfatter, I. 55, 60, 84, 90, 94.
- Niemann, Lærer, Tisvilde, I. 126.
- Nilsson, Martin, P:n, svensk Videnskabsm., IV. 144.
- Nissehøj, II. 59.
- Nivaa, II. 42, III. 177.
- Niverød, I. 75.
- Nordentoft, Provst, forh. Søborg, II. 79.
- Nordsjællandsk Folkemuseum, IV. 149, 179, 183, 190, V. 11 ff, 91, 103, 130, 147, 215.
- Nordsjællandsk Museumsforening, V. 10, 90 f, 148, 151, 162, 215.
- Nordsten, P., Fabrikant, Hille-rød, V. 67.
- Norge, II. 62, III. 140 f, V. 94.
- Nybo, III., 80, IV. 31.
- Nyeland, Stephan, Forstander, Vilvorde, I. 52.
- Nygaard, Præst, Blidstrup, I. 47, 49, IV. 119, 147.
- Nyholm, Politiker, I. 74.
- Nyhuse Skole, II. 14, 136.
- Nyrup Skole, II. 14.
- Nyvang, II. 165.
- Nældemose, II. 177 f.
- Næsby, Ourø, II. 206, III. 144.
- Næstved, II. 210.
- Nøddebo, II. 54 f, III. 156, V. 156.
- Nørre Herlev, II. 138, 144, III. 131.
- Odense, III. 184.
- Odsherred, I. 106, III. 184.
- Olaf den Hellige, II. 186.
- Oldnordisk Museum, II. 72, 140, 206.
- Olesen, Højskoleforstander, Frerslev, I. 61.
- Olesen, Friskolelærer, I. 63.
- Ollerup Præstegaard, I. 8.
- Olrik, Axel, Professor, II. 8, IV. 155, 158.
- Oldsatter, Ane, Tibirke, I. 110.
- Olsen, Fr., Hmd., Gurre, M., IV. 136. — Frederik, Venslev, V. 149 f. — Hans, Bendstrup, IV. 71 f. — H. P., Købmand, Hillerød, III. 197. — Jens, Havemand, Birkerød, III. 71. — Jens, Slagslunde, III. 82. — J. P., Hmd., Frersvang, M., V. 65. — Lars, Parc., Holløse, I. 106. — Lars, Røgerup, IV. 116. — Lars P., Hmd., Snodstrup, V. 134, 179 f, 191, 213. — Niels, Skipper, Hornbæk, IV. 41, 141. — N. P., Thorup Mølle, IV. 28 f. — Ole, Jonstrup, IV. 63 f, 112. — Ole, Klokker, Vejby, I. 46. — P., Gdr., Ølsted, M., V. 14. — Svend, Gdr., Tibirke, I. 108.
- Oluf Hunger, II. 107.
- Oppesundby, II. 14, 154 f, IV. 90.
- Ordrup, II. 14, 179, III. 15, 18 f, 21, 36 f, 40, 55, 65 f, 88, 105, 157 f, 163, 165. IV. 81.
- Ordrupholm, III. 86.
- Orebjerg, II. 80.
- Ostermann, Adjunkt, I. 57.
- Overberg Skov, III. 157,
- Overdraaby, II. 174.
- Øversø, I. 51.
- Ourø, II. 204 ff, III. 144, IV. 160.
- Paarup, II. 66, III. 76, 143.
- Panum, Hortense, Musikhistoriker, M., IV. 41, 141, 152.
- Pedersen, Aksel H., stud. jur., Ballerup, M., V. 19. — Anders, Gdr., Lykkeshøj, V. 73. — Carl, Gdr., Maarum, V. 168. — Christian, Vejby, I. 42.

- Cornelius, I. 94. — Edv., Gdr., Skibstrup, V. 11. — Hanne, Frue, Harløsevej, V. 121 f. — Hans, Gdr., Uds-holt (Gamle Hans P.), IV. 145. — Hans, Hmd., Østby, V. 16. — Jens, Kristinelund, Ballerup, V. 20. — Jens P., Gdr., Risbjerg, V. 17. — Jørgen, Tisvilde, I. 32. — Laurids, Gdr., Tibirke, I. 170. — Niels, Handelsgartner, Frensborg, I. 9 f, 105—170. — Ole, Hmd., Udsholt, M., IV. 146. — Søren, fhv. Gdr., Nejede, V. 15.
- Pederstrup, V. 19.
- Persillebedet, III. 93.
- Petershvile, V. 44, 73.
- Petersen, Justitsraad, Birke-dommer, Helsingø, I. 34. — Lærer, Ammindrup, I. 55, 62. — Benjamin, Teaterdirektør, I. 88. — Hans, Gdr., Tulstrup, III. 187. — Johanne, Skoven, II. 16. — Lars, Kirkebondegaard, Tollerup, III. 119. — Niels, Toelt, IV. 107. — P., Folketingsmand, Sigerslevvester, I. 76. — P., Postbud, Tisvilde, M., III. 202. — P. F., Vemb, M., IV. 93. — 's Enke, Poul, Sognefoged, Tisvilde, I. 131*, 168.
- Pibe Mølle, II. 72 ff, V. 187*.
- Pio, Louis, I. 87.
- Plesner, Forstander, Blindeinsti-tuttet, III. 71.
- Ploug, Carl, Digter, I. 79, 89 f.
- Pontoppidan, Morten, Præst, I. 61.
- Poulsen-Wimtrup, Højskoleforstander, Frerslev, I. 61. — Carl, Musiker, Vejby, I. 69.
- Præstebakkegaard, Tibirke, I. 109, 112, 119, 168*, 169.
- Præstehuset, Herlev, V. 65*.
- Præstekorsbakke, II. 103.
- Præsteskov, II. 163.
- Prøjer, Anders, Kulsvier, III. 95*.
- Pøleaaen, II. 72.
- Raa, Fiskerleje, Sverrig, II. 38.
- Raageleje, II. 55, III. 177.
- Rakkerbakke, Vinderød, II. 105.
- Ramløse, I. 164, 166, II. 82 f, III. 19 ff, 38, 87, 99, IV. 128, V. 44, 68, 157.
- Ramsbjerg, Melby, II. 109, 111.
- Rasmusdatter, Christine, Laugø, V. 95.
- Rasmussen, Proprietær, V. 12. — Lars, Gaardfæster, IV. 145. — Ole, Maler, Holløse, V. 149. — Rasmus L., Gdr. V. 12 f.
- Ravnebjergus, Lille, V. 90 ff, 94*, 95*, 102, 215.
- Ravnehuse II. 70.
- Ravnsbjerggaard, III. 142. — Stenløse S., II. 163.
- Reinhardt, Overlærer, I. 57, 76.
- Reventlow, Greve, II. 86.
- Riis, Kapellan, Vejby, I. 40.
- Rimestad, C. V., Redaktør, I. 87.
- Risbjerggaard, V. 76 ff, 77*, 82.
- Rode, Godtfred, Digter, I. 97. — Helge, Digter, I. 98. — Margrethe, Frue, I. 97. — Ove, Politiker, I. 98.
- Roland, Asminderød S., II. 36.
- Rosenberg, C., Historiker, I. 78.
- Rosenholm, Gørløse, V. 216 f.
- Roskilde, I. 94, 128, II. 107, 188, 203, 208 f, 211, IV. 75, V. 91.
- Rostgaardsstenen, III. 166.
- Rudersdal, V. 178, 208 ff.
- Ruderskov, III. 106, 108.
- Rungstedlund, II. 47.
- Rungsted Statsskole, II. 15.
- Russervænget, III. 92.
- Ryede, II. 75.
- Rævehøj, II. 57.
- Ræveleje, II. 80.
- Rødebro, II. 203.
- Røgerup, II. 183.
- Røhl, Skovrider, Tibirke, I. 107.
- Rønnehus, II. 126, V. 35*.
- Rørbæk, I. 100, II. 156, IV. 69.
- Sandagergaard, Tibirke, I. 112, 170, V. 43, 46, 48*, 52, 71.
- Sandskredsbakke, II. 180.
- Sankt Germain, III. 194.

- Sankt Olavs Kilde, II. 186 f, III. 156*.
 Sankt Peder, II. 166.
 Sankt Thomas, II. 84.
 Saunte, II. 26, III. 160.
 Scavenius, Politiker, I. 74, 99.
 Schandorph, Forf., I. 89 f.
 Schjørring, Politiker, I. 75.
 Schleppegrell, I. 83.
 Scholten, Politimester, Hillerød, I. 86.
 Schrøder, Rektor, Frederiksborg, III. 70.
 Schulin, Amtmand, I. 60.
 Seksgaardene Skole, II. 14.
 Selsø, II. 186 ff, 187*, 207*.
 Shakespeare, I. 97.
 Sigersgaard, II. 76.
 Sigerslev (-vester), II. 100, 150 f, III. 68, 75.
 Sigerslevøster, II. 97, III. 68, 75, V. 62.
 Silkeborg, I. 56.
 Simonsen, H. S., Møller, Lyngstrup, V. 18. — Schelund, Gdr., Vejleby, V. 18.
 Skaaningegaarden, Kulhusene, II. 170.
 Skaaret, Strø, II. 95.
 Skamlingsbanke I. 84.
 Skansebakke, II. 54, IV. 127*.
 Skibby, II. 14, 191 ff, III. 118.
 Skibstrup, IV. 36, V. 11.
 Skjoldbjerg, Vellerup, II. 203, III. 176.
 Skovbækken, III. 174.
 Skovbjørstrup, II. 69.
 Skoven, Horns H., II. 14, 175, III. 47, 52*, 136 f, 155.
 Skovgaard, Folkehøjskole, I. 97.
 Skovgaard, P. C., Maler, I. 19, V. 148 ff.
 Skovlunde, V. 19, 224.
 Skromosegaard, Nejede, II. 91.
 Skram, Amalie, Forfatterinde, I. 98. — Erik, Forfatter, I. 98.
 Skuldelev, II. 186 f, III. 156, V. 16.
 Skænkelsø, III. 70 f, V. 156.
 Skærød, III. 18.
 Skævinge, II. 93, III. 23.
 Slagelse, II. 172.
 Slagslunde, II. 163 ff, III. 83, 89, 118, 164, IV. 121 f, 196.
 Slangerup, II. 14, 116, 142 ff, 147, 150, III. 35, 177, V. 133, 157.
 Slettelt, IV. 29.
 Sletten, II. 14, III. 86, 112, 114, 134, 177, IV. 140.
 Smidsbjerg, II. 43.
 Smidstrup, II. 63, 77, III. 85, 179, IV. 47.
 Snekkersten, II. 34, 48*, III. 92 f, 95, 156, 208*.
 Snevret Skov, II. 53.
 Snodstrup, II. 156 f.
 Sofie, Dronning, II. 116.
 Sofienborg, II. 85.
 Solbakke Skov, II. 179.
 Sonnerup, II. 102, III. 170.
 Sorenden, III. 91 f.
 Sortebro, III. 180.
 Statens Museum for Kunst, I. 102.
 Staunsholt, II. 169, V. 12 f.
 Stejlehøjen, II. 58.
 Stenløse, II. 14, 160 ff, 166.
 Store Blis, II. 98.
 Strandbergs Forlag, Jul., IV. 187 f.
 Strandby, I. 79.
 Strandesbønderup, II. 67, III. 165*, 179.
 Strø, II. 13, 94 ff, 10^v. 150, III. 132, 155, IV. 69.
 Strø Herred, II. 85—115, V. 156.
 Stub, Ambrosius, I. 115, V. 88.
 Stutterup, V. 208.
 Stærgaarden, II. 171.
 Sundeved, I. 83, IV. 125.
 Svane, Vejby, I. 19. — Ole Henrik, IV. 114.
 Svanholm, II. 179, 194.
 Svedstrup, II. 14, 158, III. 84.
 Svegaard, Lærer, Kagerup, I. 55.
 Svendsen, Lars, Gdr., Koldsbæk, IV. 14, 16, 58, V. 21, 25, 39, 87*.
 Sverkildstrup, I. 128, II. 110.
 Sverrig, II. 67, 81, 210, III. t0. 62, 66, 73, 79, 140, 142.
 Svikkegaard, II. 24.
 Sydow, C. W. v., svensk Viden­skabsmand, IV. 149.

- Sylvest, Niels, Sognefoged, Tibirke, I. 110.
- Søborg, II. 25, 55 f, 58, 61, III. 116, 120, 129, 161*, V. 29. — Kirke, II. 56*, IV. 7*.
- Søborghus Kro, V. 206.
- Søgaard, Lærer, Nøddebo, IV. 191.
- Søholm, IV. 31, V. 61.
- Sønderby, V. 16f, 29, 100, 102.
- Sønderjylland, I. 79.
- Sørensdatte, Maren, Tibirke, I. 167.
- Sørensen, Jens, Gdr., Vejby, I. 15 f. — Jørgen, Møller, Dauglykke, IV. 109. — Per, Gdr., Ålholmgaard, IV. 83. — S., Møller, Dauglykke, IV. 29, 75, 106.
- Søris, Hjørunde, II. 153.
- Sørup Vang, IV. 67*.
- Søsum, II. 14, 162 f, III. 24, 38 f, 51, 53, 74*, 75*, 87, 102, V. 14, 155, 159.
- Taagerup Mølle, I. 158, III. 55.
- Taarbæk, II. 34.
- Taasinge, IV. 125.
- Tagemose, III. 128.
- Tandkildebakke, I. 165.
- Tange, Anders, Politiker, I. 94.
- Tappernøje, Horns H., III. 41.
- Teglistrup Hegn, V. 40.
- Termansen, N., Restauratør, M., II. 10. — N. J., Politiker, I. 75, 79, 90.
- Thors Mose, II. 70.
- Thygesen, Farver, Hillerød, IV. 122.
- Thyregod, C. A., Forfatter, IV. 196.
- Tibirke, I. 105 ff, 128, 164 ff, II. 81 f, IV. 156, V. 9 f, 72. — Kirke, I. 105*. — Sand, V. 68.
- Tidselmosen, II. 133, 135.
- Tikøb, II. 30 f, III. 160, 180. — Kirke, II. 33*.
- Tinghøj, Torup, II. 110.
- Tipperup, I. 109, II. 39.
- Tipperups Dam, III. 128, V. 210.
- Tisvilde, I. 36 f, 61, 65, 88 f, 101, 105, 112, 121, 128, II. 131, III. 16, 25 ff, 29, 34 ff, 51 ff, 65, 103 f, 113, 124, IV. 155, V. 9, 32, 158.
- Tisvildeleje, I. 48, 105, II. 82, III. 93 f.
- Tjæreby, II. 85—87, III. 104, 186, IV. 105, 137, V. 114.
- Toelt, IV. 31.
- Tofte, III. 159.
- Toftgaard, I. 112, 170.
- Tofte Kilde, I. 12*, 106, 165.
- Tofflund, I. 79.
- Tokkekøb, II. 44, III. 107.
- Toledysen, II. 94.
- Tollerup, II. 108.
- Tolversen, A. P., Risbjerggaard, V. 149.
- Tolvkarlevang, II. 14, 123, 125 ff.
- Tomsebakken, II. 83.
- Torbistebakke, II. 77.
- Torp, III. 134.
- Torup, II. 12, 109—115, III. 119, 127, IV. 136 f. — Kirke, II. 110, III. 199*.
- Tour, Distriktslæge, Esbønderup, I. 156.
- Tove, II. 30 f, III. 115 f.
- Tren (Trænde)-Kæret, II. 46.
- Troldegaard, Jægerspris, II. 176.
- Troldemose, Horns H., II. 176.
- Troldholm, II. 90.
- Trollesminde, II. 123.
- Tromsø, III. 140 f.
- Truntehus, V. 60.
- Tudemose, V. 15.
- Tudermose, III. 128.
- Tulstrup, III. 36, 53, 185 f, IV. 138, V. 54, 114.
- Tungegaard, Skænkelsø, III. 71.
- Tüchsen, P. C., Overretssagfører, V. 19.
- Tyrahøj, Neder Draaby, II. 172.
- Udesundby, II. 153, IV. 83.
- Udlejre, II. 159.
- Udsholt, II. 77, III. 20 f, 24, 39, 56, 98, 102, IV. 130 ff, 145.
- Uggeløse, II. 139, 141, III. 42, IV. 196.
- Uglerup, V. 42*.
- Ulfborg Præstegaard, III. 22.
- Ullerød, II. 14, 85 ff, 92, III. 19, 56, 63, 67, 99, V. 54, 60, 114.

- Ullerødgaard, IV. 9*.
 Unnerup, I. 15, 47 f, 51. —
 Mølle, I. 101.
 Utah, I. 36.
 Uvelse, II. 138, 144 ff, III. 5.
 Valby, II. 76, IV. 28, 31. —
 Agerup Sogn, II. 210 f, 213.
 Valdemar Atterdag (Volmer), II.
 30 ff, 109, 138, 141 f, 164,
 167, 185, III. 114 ff.
 Valdemar den Store, II. 107.
 Valdemar Sejr, II. 145.
 Valdemarslund, Skovridergaard,
 III. 114, 116.
 Vangslev, Thorv., Bmd., Søn-
 derby, V. 15 f, 100.
 Vejby, I. 15 ff, 32 ff, 61, 101,
 II. 79 ff, III. 65, 177, IV. 66,
 91*. V. 179, 210. — Kirke,
 I. 13.
 Vejgaard, Ramløse, I. 166.
 Vejleby, Ferslev S., V. 18 f.
 Veksebo, III. 168, V. 70.
 Vellerup, II. 202 f, III. 176, V. 19.
 Venslev, V. 18, 149 f.
 Vest, Andreas Petersen, Hjorte-
 gaard, IV. 82.
 Vestindien, II. 61.
 Vibenshus, V. 212.
 Vigns Mejeri, II. 208.
 Viksø, II. 163, III. 82.
 Vildbjerg, II. 94 f, 148.
 Vilhelm, Abbed, Æbelholt, II. 67.
 Villingebæk, II. 21, 23, III. 164,
 172.
 Vinderød, II. 14, 103—106, III.
 137, IV. 41*, 88*.
 Visby, Skolelærer, Agerup,
 I. 20.
 Vivre Vang, II. 36.
 Vognsbjerg, Frerslev Hegn, II.
 125, 137.
 Vokstrupgaard, Lopholm, III.
 159.
 Vordingborg, II. 139, III. 114.
 Værebrosø, II. 157 f, 208.
 Værløse, Lille, II. 210.
 Warburg, Kapellan, Asminderød,
 IV. 125 f, V. 224.
 Weile, Præst, Græsted, IV. 89.
 Westerbo, Kapellan, Blidstrup,
 IV. 118 f.
 Willerup, L. R., Manufakturhdl.,
 Hillerød, V. 164.
 Winther, Chr., Digter, I. 90. —
 Gerf, Politiker, I. 74.
 Wittenberg, II. 110.
 Wiwel, Lærer, St. Lyngby, IV.
 196. — H. C., Bogbinder,
 Frederiksborg, II. 136 f, IV.
 196.
 Wolff von Haxthausen, Anton,
 Baron, II. 121.
 Wörzen, Oberst, II. 131.
 Zwergius, Præst, Slangstrup,
 III. 70.
 Æbelholt, II. 144.
 Ærtelandsgaarden, II. 92.
 Øhlenschläger, I. 90.
 Øllehøj, II. 157.
 Ølsemagle, Køge, II. 107.
 Ølsted, II. 99 ff, III. 27, 35,
 121 ff, V. 14. — Kirke, II. 115*.
 Ølstykke, II. 157—160, III. 25,
 66, 99, 102. — Herred, II.
 156—169, V. 156. —
 Kirke, II. 156*.
 Ørby, I. 30, III. 26, 68, 86,
 182*, IV. 94, V. 65, 125.
 Øresund, II. 21, 48, 144, 165,
 210, III. 5, 177.
 Østby, V. 16.
 Østerfærge, III. 148.
 Østskov, II. 209.

SAGFORTEGNELSE

- Aareladning, I. 30, IV. 77.
 Accise, V. 40 f, 208.
 Afbyggersted, IV. 51*, 166*, V. 7*, 82*, 214*.
 Aftenskole, I. 44.
 Altergang, I. 30, II. 90, III. 38, 146, 155, 163, IV. 43, 77, 114, 120, 122, V. 163.
 Amulet, III. 150*, 194, 201.
 April, III. 23, 53.
 Auktionskatalog fra 1860, V. 167—171.
 Bagerovn, I. 130, II. 105, III. 88, 63, 73, IV. 43, V. 78, 84, 96.
 Bagning, IV. 10 f, 30.
 Bakke, V. 90*, 214.
 Balles Lærebog, I. 15, 17, IV. 123.
 Bankeskammel, IV. 24, V. 99, 143.
 Banketærskel, IV. 24, V. 99, 142*, 143.
 Barnedaab, III. 22, IV. 88.
 Barselgilde, I. 13, III. 122, IV. 88 ff.
 Bedemand, IV. 52, 63 ff, 68, 70, 90, 93 ff, 99 ff, 104 f, 107, 112, 148, 163.
 Begravelse, I. 150 f, III. 16, 37, 44, 77, 154, IV. 57.
 Begravet levende, III. 71.
 Belysning, se Lys.
 Bibelen, III. 28, IV. 77.
 Bier, IV. 98, V. 38, 125 ff.
 Bilæggerovn, I. 107, 117 ff, III. 58, 177, IV. 118, 123, V. 78, 80, 83, 94, 102.
 Bindekælling, IV. 160, V. 186 f.
 Bindingsværk, I. 31, V. 47 ff.
 Blaargarn, V. 105, 142, 170.
 Blaarkrække, I. 132, V. 99, 139*, 142.
 Blegning, III. 86, V. 143.
 Blod, III. 30, 69 V. 115.
 Blodpølse, III. 98, V. 111, 116.
 Blomsterkrans, IV. 119, V. 158.
 Bly, støbe, III. 27.
 Boghvede, V. 26.
 Boghvedegrød, I. 140, IV. 23, 52, 94, V. 120.
 Bordendesskab (Stolpeskab), I. 117, 131, IV. 73, V. 80, 86, 93 ff.
 Broder Rus, II. 51.
 Bryde, I. 152, V. 99, 138*.
 Brydning, V. 133*.
 Brygning, I. 129, II. 106, III. 56, 62, 84, V. 130.
 Bryllup, I. 149 f, II. 78, 142, III. 16, 18 ff, 176 f, IV. 51 ff, V. 146, 152, 157, 162, 174.
 Brændevin, I. 16, 37, 54, 120, 158, III. 9, 96, 136, IV. 12, 14 f, 18 f, 21, 23, 27 f, 31 f, 34, 44, 53, 56, 58, 60, 68, 92, 100, 102, 107, 112, 128 f, 134, 145, 160, 162, V. 15, 116 ff, 131 ff, 176, 196, 198.
 Brød, I. 153, II. 177, III. 15, 17, 21, 55 f, 66, 98 f, 149, IV. 12, 36, 78, 95, V. 30.
 Brønd, I. 139, 167, V. 61 ff.
 Bul (Bulle, Bølle), I. 146, V. 154, 156.
 Byg, I. 139, III. 15, IV. 161, V. 23 ff, 27 f, 30, 119 f, 178, 183.
 Byhorn, I. 124 f*, 169, IV. 137, V. 7 ff*, 223.
 Bøn, I. 147, III. 135, IV. 18, 22, 38.
 Cheniljeslag, I. 147, V. 170, 207.
 Chokolade, IV. 34, 124, 140.
 Christentøj, IV. 88, V. 170.
 Cyprianus, II. 115, 183 f, III. 82, 84.
 Dagligstue, I. 33*, 44*, 114, 129, 131*, III. 47, IV. 182, V. 84 ff*, 93, 127*, 216 f*.

- Dans, I. 13, 31, 33, II. 40, 53, IV. 44, 48, 50, 61, 66, 68, 74, 77, 93, 97, 134, 158, 161 ff, V. 117.
- Dansk Folkemuseum, III. 102, 150.
- Dansk Folkemuseums Frilandsafdeling, V. 9.
- Drejil, V. 154 f, 159.
- Drøm, II. 23, III. 36, 91.
- Dø (Død), I. 24, 122 f, 161 f, II. 64, 181, III. 13 ff, 35 ff, 57, 91, 99, 104, 151, 153, IV. 114, V. 71.
- Ekstrakt, IV. 12, 18, 21, 44, 53, 120, V. 116.
- Ellefolk, I. 157, II. 53, 59, 74, 106, 148, 155, III. 169 ff.
- Engelskmænd, II. 71, III. 178, IV. 58 f, 113, V. 128.
- Engelsksyge (Skæver), II. 90, 92, 140, III. 27 f, 78.
- Enke (-mand), III. 19, IV. 79, 86, 99.
- Faar (Lam), I. 108, 136 f, III. 62, 102, V. 28, 104, 129*, 134, 194 f, 198.
- Fadervor, III. 135, IV. 178.
- Fanden, II. 26, 44, 51, 54, III. 86, 97, 101, 140, 147, 155 f, 184.
- Fastelavn, I. 42, IV. 70, 127 ff.
- Feje af Lo, I. 138, V. 38.
- Fisker, II. 21, 29, 34, 38, 61, 151, III. 88—97, 110, 136 f, 171 f, IV. 140 f, V. 8, 109 ff.
- Flettetøj, I. 30, II. 203, IV. 54, 55*, 57*, 59*, 117, 119, 145, V. 146, 153 f*, 158.
- Flæsk, III. 29 f, IV. 138, V. 39, 112, 211.
- Folkebøger, IV. 183—188.
- Forbytning, II. 22, 160, IV. 88.
- Forlovelse, III. 18—21, IV. 51.
- Friskole, I. 55, 121.
- Fødsel, III. 21 ff, 98, IV. 89.
- Føl, II. 43, 102, III. 58, 68, 125 f, 131, 183.
- Gaa igen, III. 23, 40—50, 60, V. 142.
- Gaard, IV. 98*, 143*, 177*, V. 21*.
- Gaardmandsfolk, III. 69*, 107*, 123*.
- Gaasebænk, V. 80, 85, 167.
- Gadehus, IV. 69, V. 29*, 100.
- Gadehusmænd, I. 39, V. 28.
- Genganger, II. 79, 91, 139, 210 f, III. 40—50.
- Glumso, I. 163, III. 182.
- Gravso, I. 163, III. 183.
- Gris, I. 108, III. 52, 132, 160, IV. 28 f, 158, V. 98, 108 ff, 194 f, 198, 212.
- Gryn, IV. 15, V. 119.
- Gud (Gudstjeneste), I. 15, 147, 153, III. 184, 187 ff, IV. 49, 79, V. 89.
- Guld, II. 109, 163, 205, 212, III. 21, 176, V. 160.
- Guldrok, II. 24, 27, 35, 55.
- Gæs (Gæsling), III. 15, 65, 81 f, 148 f, V. 39, 104, 195 f, 198.
- Handelsliv, V. 205 ff.
- Harve, V. 23 ff, 99, 179.
- Havfruebarn, II. 82.
- Havre, IV. 38, V. 23 ff, 27, 30, 183, 198, 214.
- Havtyr, II. 82.
- Hedebosyning, V. 152, 155 f.
- Hegle, V. 99, 137*, 140*.
- Heks (Hekseri), II. 34, 55, 105, 162, 176, 198, III. 14, 17 f, 67, 90, 139—155, IV. 13, 45, 157 f.
- Helbredelse, II. 89, 92, 166.
- Helhest, III. 91.
- Hellig Lund, II. 99.
- Helligsten, II. 88.
- Helligtrekonger, III. 17, 19, 55, IV. 20 f, 27, 31, 35, 39 ff, V. 105 f.
- Hest, I. 108, 122 f, 157, II. 43 f, 91, 121 f, 161, III. 14, 16, 18, 21 ff, 36 f, 45 f, 57, 68, 71, 90, 92, 97, 104 ff, 115, 122, 137, 144, 148, 152, 158, 163 f, 166 f, 184, 197, IV. 16, 38, 82, 128, V. 22, 171, 207 f, 210.
- Himmelbrev, I. 14, III. 187 ff*.
- Holger Danske, II. 5*, 14, 19 f, III. 7.
- Honning, V. 125 ff.
- Hoveri, I. 18, 41, II. 133, III. 41.

- Huer, I. 147, II. 181, IV. 63, 73, 117, 122, 162, V. 158 ff, 160 f*, 163*.
- Humle, III. 54, V. 130.
- Hund, II. 180, III. 13, 15, 21, 35, 37 f, 42 f, 51, 66, 71, 88, 100, 105 f, 112, 115 ff, 125, 127, 184, 198, IV. 16, 37, V. 59.
- Hus, I. 170*, III. 206*, IV. 42*, 189*, V. 39*, 53*, 71*, 185*.
- Husmand, I. 32, III. 64*, IV. 11, 28, 133 ff, 160, V. 190 f.
- Hvergarn, I. 29, 58, IV. 119, 121 f, 124, 162, V. 151, 156 ff, 195.
- Hyrdedreng, I. 133, II. 81, 143, IV. 25, V. 128, 191 ff.
- Hætte, IV. 122, V. 159, 161.
- Hø, IV. 13, V. 33, 182.
- Højgraver, II. 48, 143, III. 178.
- Høns, II. 48, III. 18, 21, 37 f, 51, 61, 66, 82, 87, V. 167.
- Hør, I. 19, 152, II. 195, III. 67, 103, IV. 83, 98, V. 29, 80, 131*, 135 ff.
- Høst, I. 142 f, II. 43, IV. 37, V. 33 f, 182 ff, 196.
- Ild, III. 22, 87 f, 114.
- Ildbrand, II. 147, III. 88.
- Jagt, den vilde, II. 33, 44, III. 114—119.
- Jerusalems Skomager, III. 140, IV. 13.
- Jordemoder, II. 206, III. 37, 105.
- Jul, I. 148, II. 36, 142, III. 13 ff, 55, 61, 63, 65, 68, 120, 131, 140, 156, IV. 9 ff, V. 119 f.
- Julerente, I. 148, IV. 11, 25 f, 30, 34.
- Jætte, II. 101.
- Jættestue, II. 114, III. 202*.
- Kaffe, I. 16, III. 18, 39, IV. 12, 17, 44, 54, 74, 94, 107, 109, 112, 120, 135, 142, 158, 160, 162, V. 120 ff, 130, 196.
- Kakkelovn, III. 87, IV. 84, 96.
- Kartofler, V. 113 f, 180.
- Kat, II. 200, III. 20, 48, 51 f, 67, 87, 94 f, 124, 148, 163, 184, IV. 37, 110, 128, 137.
- Kildefest (Tisvilde), I. 148, 162, 166, IV. 155 ff, V. 32.
- Kirkebyly, III. 24, 27.
- Kirkegaard, II. 40, 66, 155, 162, 194, III. 42 ff, 46, 72, 138.
- Kirkegang, IV. 18, 20, 27, 34, 44, 47.
- Kirkegangskone, III. 22, IV. 88, 90, 92.
- Kirkeklokke, II. 28, 144, 163 f, 168, 179, III. 37, 132, IV. 8*.
- Klinede Vægge, I. 31, 128, V. 32*, 33, 63 ff.
- Klipfisk, I. 35, IV. 12, 29, 32, 36, 38, 51, 56, 62 f, 68, 74, 93 f, 98, 100, 118, 124, 129, 160, V. 156.
- Klog Kone, II. 64, 70, 92, 166, 193, 197 f, 211, III. 25 ff, 35, 59 ff, 66, 75 ff, 86 f, 96, 180.
- Klog Mand, II. 67, III. 66, 72 ff, 79, 81, 83 ff, 103.
- Klæder, I. 29 f, 146 f, IV. 117, 119, 121 ff, V. 134 ff, 170.
- Kobber, II. 63, 96, 142, IV. 52 f, 63, 72, 99, V. 78, 80.
- Konfirmation, I. 29 ff, III. 145 f, 155, IV. 53, 116 ff, 127, 146, V. 156 f.
- Kors, I. 24, II. 104, 113, 185, III. 14, 33 f, 38 f, 55 f, 58, 61 ff, 88, 99, 101, 135, 184, IV. 13, 15, 22, 28, 37, 59, 98, 103, 106.
- Korsklæde, IV. 117, V. 160 ff.
- Kortspil, III. 102, 184, IV. 16, 19, 22 f, 26 f, 32, 34, 44, 61, 98, 102, 128, 160 f, 164, V. 117, 120, 213.
- Krybskytte, V. 60, 202 f.
- Kræmmer, II. 69, V. 130, 151 f, 160, 165, 213.
- Kulsviere, I. 84, II. 129, III. 85*, 128, 170, V. 199 ff.
- Kærne, III. 62, 68, 72 f, 75 f, 84, V. 120, 124.
- Køer, I. 108, 133, 136, III. 13 f, 16, 60 ff, 72 ff, 76 f, 79, 159, IV. 28, 35, 38, V. 122, 171, 192, 194 f, 198.
- Lig, I. 24, 151, II. 104, 140, 151, 153, III. 15, 23, 29, 36 f, 43, 46, 90, 97, 104, 153 f, 181, IV. 100, 103, 113 f, V. 71.

- Lindorm, II. 79, 95, 107, 150, 160, 168, 194 f.
- Lygtemænd, I. 162 f, II. 177, III. 113 f.
- Lys (Belysning), I. 152, III. 13, 15, 55, 58, 113 f, IV. 14, 38 f, 88, V. 91 ff, 96 ff, 103 ff.
- Læse over en, III. 28, 41 f.
- Lørdag, III. 34, 58, 104.
- Maaltider, I. 139, V. 31, 120 ff.
- Maane, I. 145 f, III. 17, 106, IV. 66, 77.
- Maj, IV. 50, 143 ff.
- Majtræ, II. 168, IV. 144, 154.
- Majvise, IV. 148 ff.
- Mandag, II. 54, III. 66, 77, 87, 89, 100 f, 104, V. 114.
- Mane, II. 11, 62, 112, 202 f, III. 41.
- Mangle, I. 132, V. 143, 145.
- Mare, I. 162, III. 164, 167—169.
- Marked, III. 109, IV. 75, 177.
- Mergling, IV. 75, V. 175 f.
- Mikkelsgilde, I. 148, III. 132, IV. 159 ff.
- Mjød, IV. 134 f, V. 128.
- Mosekone, III. 52, 103.
- Musik, I. 13, II. 36, 40, 53, IV. 19, 48, 54, 63, 65, 73, 93, 129 ff, 133, 136 f, 148, 163 ff, V. 176.
- Mælk, I. 136, III. 18, 81, IV. 53, 65, 92, 99, V. 96, 123 f.
- Natmandsfolk, II. 147.
- Nisse, I. 163, II. 46, 56, 65, 75, 148, III. 22 f, 92, 155, 161—164, IV. 16, 36 f.
- Nordmænd, II. 183.
- Nytaar, II. 47, 97, III. 15 f, 52, 55, 58, 121, IV. 19, 23 ff, 31, 35, 38, V. 120.
- Offer, I. 39, III. 68—72, IV. 18, 29, 44.
- Oldermand, V. 7, 9, 11 f, 19.
- Omhængsseng, I. 131, III. 43, V. 80 f, 94, 102, 146, 159, 170, 215 ff.
- Ost, IV. 12, 92, 134, V. 39, 120, 122, 124 f.
- Ottepotshoppe, IV. 196, 200, 203f.
- Paaske, I. 149, II. 99, III. 18, 53, 65 f, IV. 42 ff.
- Pinse, III. 66, IV. 47 ff, 144, 152, 157, V. 69.
- Plov, I. 108, III. 44, V. 22*, 24, 178 ff.
- Præst, I. 20 ff, 28, 36 ff, 47, 49, 59 f, II. 12 f, 52, 70, 76 f, 103 f, 110 ff, 153 f, 187, 201 f, III. 37, 41 f, 188, IV. 17, 61, 63 f, 73, 84, 92, 106, 114, 118 ff, 131 f.
- Raps, V. 175 f.
- Rasmagergarn, III. 83, IV. 122 f, 133, V. 156.
- Remser og Rim, I. 137, 139 f, IV. 166—176.
- Risengrød, I. 35, III. 163, IV. 12, 15 f, 18, 22, 26 ff, 36 ff, 52, 56, 62 f, 68, 78, 92, 94, 98, 100, 118, 124, 129, 160, V. 156, 197 f.
- Rodfrugter, V. 26, 178, 180 f.
- Rug, III. 15, 53, 67, 82, 138, V. 24 f, 27, 30, 119, 178, 184.
- Rugbrød, IV. 10, 30, V. 119, 122.
- Ræv, III. 66, 92.
- Saaning, V. 23, 38, 180.
- Salmebog, I. 24, III. 16, 39, 96, 139, IV. 15, 22, 49, 95, 123, V. 118.
- Salt, II. 82, III. 13 f, 61, 63, 67, 100, IV. 23, 36, V. 124, 128 f.
- Sandflugt, I. 106 ff, II. 82.
- Sankt Hans, II. 23, III. 20, 31 f, 35, 54, 67, 140, IV. 43, 157 f, V. 158.
- Selvmord, III. 44, 133, IV. 85, 155.
- Seng, se Omhængsseng.
- Sigtebrød, I. 35, IV. 13, 25, 30, 32, 36, 53, V. 119.
- Sild, III. 14, 61, 96, IV. 23, 36, V. 121 f.
- Skat(te), II. 26, 88, 149, 163.
- Skeer, I. 126, III. 119, IV. 14 f, 52, 57, 66, 73, 100, V. 129 f.
- Skifling, II. 60, 65.
- Skolelærer, I. 17, 92, III. 132, IV. 17, 61, 100, 102, 132.
- Skorsten, I. 108, 118 f, 129, 149, III. 61, 67, 168, V. 33, 52, 76, 78 83*, 84, 95, 101.

- Skruptudse, I. 146, II. 154, 206, III. 67, 126, 157.
 Skrædder, I. 107, II. 123 f, 184, III. 43, 51, IV. 119.
 Skældsord, I. 136, 153 ff.
 Skærtorsdag, II. 184, III. 17 f, 61, 63, 105, 140, IV. 43 ff.
 Skætning, I. 152, V. 99, 135*, 138 ff, 141 f.
 Slagsmaal, I. 33 f, 45, IV. 18, V. 186 f, 194, 211.
 Slagtning, IV. 29, V. 110 f, 114 f, 118.
 Smed, I. 30, 145, II. 59, 87, 90, 115, 158, III. 84, 86, 140, 185 f.
 Smør, I. 35, 149 f, II. 46, 67, 201, III. 59 ff, 68, 72 f, 75 f, 84, IV. 53, 57, 59, 62, 65, 72, 74, 92, 96, 99, 106, 109, 160, V. 34, 39, 105, 122, 124.
 Spinde, I. 132, II. 23 f, 162, III. 14, 103 f, V. 134 f.
 Spøgelse (Spøgeri), II. 12, 30, 83, 113 f, 159 f, 181 f, III. 23, 35, 44 f, 90 f, 119—139, 172.
 Staal, II. 91, III. 14, 16, 18, 22, 59 ff, 63 ff, 72 f, 110, 160, IV. 13, 44 f, 98, 157.
 Stampemure, I. 128, V. 35*, 66.
 Stegerset, I. 118, IV. 19, V. 78 f, 83, 96, 102.
 Stork, III. 53, 88, 99.
 Strandvasker, III. 92, 135 ff, 171—174.
 Strippe, I. 136, III. 66, IV. 45.
 Sukker, IV. 12, 61.
 Svenskere, II. 21, 27, 55, 77, 204, 209.
 Svin, se Gris.
 Sybille, II. 25, III. 128, 183, IV. 187.
 Sygdom, II. 199, III. 24—35, 57, 133.
 Søndag, II. 54, 92, 153, 185, III. 101, 104 f, 158, 194.
 Teglværk, I. 41, V. 70, 72 ff.
 Thor, II. 10, III. 53, 159.
 Tiende, V. 28, 34 ff.
 Tigger, I. 137, II. 39, IV. 11, 35, 42, 71.
 Torden, III. 53, 158 f, 187.
 Torsdag, II. 10, 23 f, 92, 100, 198, III. 26, 28, 53, 77, 86, 101, 105, 137, 140, 146, V. 114.
 Tran, I. 76, V. 91, 103 f.
 Trolld, I. 107, 165, II. 24, 33 f, 36 f, 42 f, 46, 61, 64, 66, 74, 76 f, 80 f, 89, 94, 97 f, 104, 109, 113 f, 142 ff, 154 f, 161 f, 177, 184, 186, 188, 194 ff, 199 f, 206, 209 f, III. 16, 56, 62, 90, 107 ff, 155—161, IV. 13, 8 f.
 Tyr, II. 79, 108, 160, III. 162, V. 31.
 Tyv, II. 63, 136 f, 159, III. 76, 96 f, 139, 185.
 Tækning, V. 56 ff.
 Tærskning, I. 31 f, 40, 119, 137 f, III. 163, IV. 75, V. 37*, 175 f, 187 ff.
 Tørv, I. 32, 141, 165, II. 165, III. 57, 134, IV. 75, V. 30 f, 67, 206 ff.
 Udhuse, I. 109, III. 59, V. 166.
 Udskiftning, I. 112, 114, V. 43 ff.
 Underjordiske, II. 75, 82, 90, 94 f.
 Vadmel, I. 29, IV. 83, 121, 124, V. 145, 150 f.
 Varsel, I. 120 ff, II. 21, 28, 61, 84, III. 15, 35 ff, IV. 21, 79.
 Varulve, I. 163, III. 164—167.
 Vejret, I. 145 f, 149, III. 50—55, IV. 19, 38 f.
 Vildfarende, II. 89, III. 94, 110—113.
 Viser, I. 50, 64—68, 103, 159, IV. 40, 134, 141, 148, 150—154, 189—201, V. 188 f, 203, 209.
 Vise Vand, III. 23, V. 61.
 Vætter, II. 93, 96, 101, 148, III. 92, 155.
 Væver (Vævning), II. 159, III. 14, 79, IV. 69, V. 144, 197.
 Æg, II. 102, 199, III. 25, 60 ff, 80, 140, 143 f, 155, IV. 42 f, 46, 138, V. 39 ff, 167.
 Ærter, III. 84, 103, 175.
 Øl, I. 130, II. 96, 130, 143, 157, 161, 201, III. 31, 55 f, 73, 152, 158, IV. 18, 60, 133, 140, V. 122, 132, 176.
 Øverstestuen, I. 117, 129, III. 29, 118, IV. 19, 57, 60, 66, 100, 162, V. 82, 93.

INDHOLD

	Side
DE GAMLE BYHORN	7
ARBEJDSLIV	21
Fra en gammel Gaard — Bygningernes Opførelse —	
Husenes Indre — Belysningen — Mad og Drikke —	
Klæderne — Udhusene — Et Auktionskatalog fra	
1860 — Sølvtoj — Markarbejdet — De nye Maskiner	
— Husmandsliv — Hyrdedrengen — Kulsvidning.	
HANDELSLIV	205
SLUTNING	214
NOTER	222
NAVNELISTE.	226
SAGFORTEGNELSE	241

BILLEDER

	Side
OMSLAGET: AFBYGGERSTED I ØRBY, Tegning af <i>Kr.</i>	
<i>Kongstad</i>	
TITELBLADET: TOFTE KILDE, Tegning af <i>Kongstad</i> . .	
EN SÆDEMAND, Tegning af <i>Kongstad</i>	5
AFBYGGERSTED I ØRBY, Tegning af <i>Kongstad</i>	7
BYHORNET I TIBIRKE	9
BYHORN FRA BRØNSHOLM	11
SKULDELEV GAARDMÆNDS, ØSTBY HUSMÆNDS, ØSTBY GAARDMÆNDS OG SØNDERBY HUS- MÆNDS HORN, Fotografi	13
ØSTBY GAARDMÆNDS BYHORN, oprullet Tegning . . .	15
SØNDERBY HUSMÆNDS HORN, oprullet Tegning . . .	17
TINKRUS	20
GAARD I EVETOFT, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	21
HJULPLOV, Tegning af <i>J. Th. Lundbye</i>	22
TRÆKTØJ (HAMMELSTØJ) AF TRÆ	24
GAMLE REDSKABER	26
GADEHUS I SØNDERBY, Fotografi	29
KLINET VÆG I KVINDERUP, Fot. <i>Anders Uhrskov</i>	32
HUS MED MURE AF STAMPET LER, Fot. <i>Anders Uhrskov</i>	35
TÆRSKNING I NORDØSTSJÆLLAND, Fot. <i>S. Bay, Asnæs</i>	37
HUS I UVELSE, Fot. <i>Anders Uhrskov</i>	39
PARCELLISTSTED I UGLERUP, Tegning af <i>Niels Jokum</i> <i>Termansen</i>	42
EN BIL (Tømmerøkse)	45
EN LANGSAV	46
KLOVSAV	47
BINDINGSVÆRK PAA SANDAGERGAARD I TIBIRKE, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	48
LODBRÆT	49
FOGEDGAARDENS VESTRE LÆNGE, Tegning af <i>Niels</i> <i>Jokum Termansen</i>	51
HUS MELLEM TULSTRUP OG ULLERØD, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	53
SKÆREKISTE	57
BRØNDSØGER	62
SJÆLLANDSK BONDEGAARD 1842, Tegning af <i>J. Th.</i> <i>Lundbye</i>	63
PRÆSTEHUSET I HERLEV, Fot. <i>Anders Uhrskov</i>	65

LADE I AUDERØD, Tegning af <i>Peder Bang Termansen</i> . . .	67
STUELÆNGEN I GADEGAARD, Tegning af <i>Kongstad</i> . . .	69
HUS MED BAGEROVN, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	71
MALTKVÆRN I LILLE RAVNEBJERGHUS, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	73
GRUNDPLAN AF RISBJERGGAARD I KYNDBY	77
TRÆBISMER	79
KOBBERKAR	80
TAVOLET	81
VUGGE	81
AFBYGGERSTED I FRERSLEV, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	82
SKORSTENEN I LILLE RAVNEBJERGHUS, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	83
STUE I FRERSLEV (venstre Side), Tegning af <i>Kongstad</i>	84
STUE I FRERSLEV (højre Side), Tegning af <i>Kongstad</i>	85
STUE I ALUME, Fotografi	86
LARS SVENDSENS STUE I KOLDSBÆK, Fotografi	87
ET SYSKRIN	88
EN BAKKE	90
TRANLAMPE	91
LYSEKÆLLINGER	92
LYSEKRONE	93
LILLE RAVNEBJERGHUS, Tegning af <i>Kongstad</i>	94
GRUNDPLAN AF LILLE RAVNEBJERGHUS, Tegning af <i>M. P. Madsen</i>	95
LYSESTAGER	96
LYSESTAGE	97
LYSESTAGE	98
LYSEFORM	99
TRÆLYGTE.	100
LYSESTØBNING I NORDØSTSJÆLLAND, Fot. <i>S. Bay, Asnæs</i>	101
OSELAMPE	102
SÆDELØB AF TRÆ	103
BAANDVIMSE	104
ÆSKE TIL SMØR	105
STAMPEKÆRNE	106
LYSEKUGLE	107
ØLANKER MED ØLTRAGT OG FOD	108
RAMME	109

MUSEFÆLDE	110
EN SENNEPSKVÆRN	113
ET VAFFELJERN	114
EN SELLE	115
KAFFEBRÆNDER	116
KAFFEMØLLE	117
LEJEL ELLER BIMBEL	118
ØLKRUS	119
FLASKER	120
BRÆNDEVINSFLASKE	121
HJEM FRA MALKNING, Fot. <i>Frede Hansen</i> , Hillerød . . .	123
BÆLTEKROG	124
OSTEPRESSE	125
DAGLIGSTUEN PAA NORDSJÆLLANDSK MUSEUMS- FORENINGS Udstilling i Hillerød 1923 . . .	127
FAAREVASK	129
KONE SPINDER HØR	131
BRYDNING I NORDØSTSJÆLLAND, Fot. <i>S. Bay</i> , Asnæs	133
SKÆTNING I NORDØSTSJÆLLAND, Fot. <i>S. Bay</i> , Asnæs	135
HEGLE	137
BRYDE, SKÆTTEHAAND OG SKÆTTEFOD	138
BLAARKRÆKKE	139
TENEHEST	140
HASPE OG GARNVINDE	141
BANKETÆRSKEL	142
MANGLEFJÆL OG MANGLEHOLT	143
VÆVESPJÆLD	144
NORDSJÆLLÆNDER, Fot. <i>Frede Hansen</i> , Hillerød . . .	145
EN TRÆDUKKE, Tegning af <i>P. C. Skovgaard</i>	146
TEGNING AF EN MAND I HOLLØSE	147
DELTAGERNE I RUNDKUEDAGENS HØSTOPTOG I HILLERØD 1923, Fot. <i>Frede Hansen</i>	151
NORDSJÆLLÆNDER MED FLETTETØJ, Fot. <i>Frede Hansen</i>	153
TO NORDSJÆLLÆNDERE MED FLETTETØJ, Fot. <i>Frede Hansen</i>	154
TO NORDSJÆLLÆNDERE, Fot. <i>Frede Hansen</i>	155
RUND HUE MED KORSKLÆDE, Fot. <i>Anders Ulrskov</i> . .	160
SØLVNAKKE MED RØDE BAAND, Fot. <i>Anders Ulrskov</i> .	161
HUER, Fot. <i>Frede Hansen</i>	163
VI KØRER TIL GILDE, Fot. <i>Frede Hansen</i>	167
SØLVSTOB, Fotografi	172
SØLVSTOB, Fotografi	173

EN KOSTALD. Efter Maleri af <i>J. Th. Lundbye</i>	175
UDKANTEN AF VEJBY, 1843. Efter Maleri af <i>P. C. Skovgaard</i>	179
STRYGESPAAN	181
VI KØRER HJEM, Fot. <i>Chr Almind</i>	183
I UDKANTEN AF SKOVEN, Fot. <i>Knud Christensen</i> . . .	185
PIBE MØLLE, Fot. <i>Poul Christensen</i>	187
GØRLØSE GAMLE SKOLE, Tegning af <i>Peder Bang Termansen</i>	193
GRØNHOLT GAMLE SKOLE, Fot. <i>F. Hinsch</i>	197
MILEN STABLES, Fot. <i>Frede Hansen</i>	199
MILEN BRÆNDER, Fot. <i>Frede Hansen</i>	200
MILEN SLUKKES, Fot. <i>Frede Hansen</i>	201
MILSTEN, Tegning af <i>Kongstad</i>	204
ST. LYNGBY KRO, Tegning af <i>Kongstad</i>	205
GAMMEL GAARD I DAUGLYKKE, Tegning af <i>Niels Jokum Termansen</i>	211
VIGNET, Tegning af <i>J. Th. Lundbye</i>	213
AFBYGGERSTED I LINDBJERG, Tegning af <i>Kongstad</i> . .	214
DAGLIGSTUE PAA ROSENHOLM, Fotografi	216
DAGLIGSTUE PAA ROSENHOLM, Fotografi	217
SKOVPARTI, Tegning af <i>Kongstad</i>	221
NORDSJÆLLANDSK FISKERLEJE, Tegning af <i>J. Th. Lundbye</i>	222
DAUGLYKKE MØLLE, Tegning af <i>Kongstad</i>	225
DAUGLYKKE GAMLE SKOLE, Tegning af <i>Kongstad</i> . . .	246
MØLLE PAA MOSEN, Tegning af <i>Kongstad</i>	250

